

PRIRUČNIK

Priručnik o europskom pravu u području pristupa pravosuđu

COUNCIL OF EUROPE

© Agencija Europske unije za temeljna prava, 2016.
Vijeće Europe, 2016.

Prva verzija ovoga priručnika dovršena je u siječnju 2016.

Ažurirane verzije bit će dostupne na web-mjestu FRA-e, fra.europa.eu, te web-mjestu Europskog suda za ljudska prava, pod izbornikom Case-Law (Sudska praksa), echr.coe.int.

Umnožavanje je dopušteno uz uvjet navođenja izvora.

***Europe Direct je usluga koja vam omogućuje pronaći odgovore
na pitanja o Europskoj uniji***

Besplatni telefonski broj (*):

00 800 6 7 8 9 10 11

(*) Informacije su besplatne, kao i većina poziva (premda neke mreže, javne govornice ili hoteli mogu naplaćivati pozive).

Fotografije (naslovna stranica i unutrašnjost): ©iStockphoto

Više informacija o Europskoj uniji dostupno je na internetu (<http://europa.eu>).

Luxembourg: Ured za publikacije Europske unije, 2015.

Vijeće Europe: ISBN 978-92-871-9881-5

FRA – print: ISBN 978-92-9491-115-5 doi:10.2811/262644 TK-04-15-940-HR-C

FRA – web: ISBN 978-92-9491-103-2 doi:10.2811/737997 TK-04-15-940-HR-N

Priručnik je izvorno napisan na engleskom jeziku. Vijeće Europe (VE) i Europski sud za ljudska prava (ESLJP) nisu odgovorni za kvalitetu prijevoda na druge jezike. Stajališta izražena u ovom priručniku nisu obvezujuća za Vijeće Europe i ESLJP. Priručnik sadrži reference na odabrane komentare i priručnike. Vijeće Europe i ESLJP nisu odgovorni za njihov sadržaj, a njihovo uključivanje u ovaj popis ne predstavlja podršku tim publikacijama. Daljnje publikacije dostupne su na internetskim stranicama knjižnice ESLJP-a na adresi www.echr.coe.int.

Priručnik o europskom pravu u području pristupa pravosuđu

Predgovor

Ovaj priručnik o pristupu pravosuđu u Europi zajednički su pripremili Agencija Europske unije za temeljna prava (FRA) i Vijeće Europe u suradnji s tajništvom Europskog suda za ljudska prava. To je peti u nizu priručnika o europskom zakonodavstvu koji su zajednički pripremile naše organizacije. Prethodni priručnici bili su usredotočeni na europske propise o nediskriminaciji, europske propise povezanoes azilom, granicama i imigracijom, europske propise o zaštiti podataka te europske propise o pravima djeteta.

Ponukani pozitivnim reakcijama na prethodne priručnike, odlučili smo surađivati na još jednoj vrlo aktualnoj temi – pristupu pravosuđu. Pristup pravosuđu više je od prava samog po sebi – to je i alat koji omogućuje i osnažuje, ključan za ostvarivanje drugih prava.

Ovaj priručnik daje sažetak najvažnijih europskih pravnih načela u području pristupa pravosuđu. Nastoji podići svijest i unaprijediti znanje o mjerodavnim pravnim standardima koje su odredili Europska unija i Vijeće Europe, posebice putem sudske prakse Suda Europske unije (SEU) i Europskog suda za ljudska prava (ESLJP). Priručnik je osmišljen kao praktični vodič za suce, tužitelje i pravne stručnjake koji sudjeluju u sudskim postupcima u državama članicama EU-a i Vijeća Europe. Ovaj će priručnik biti koristan i nevladinim organizacijama i drugim tijelima koja pomažu žrtvama da ostvare pristup pravosuđu.

Htjeli bismo zahvaliti Pravnom centru za ljudska prava Sveučilišta u Nottinghamu, UK, za njegov doprinos. Također smo zahvalni i Komisiji Vijeća Europe za ocjenu učinkovitosti pravosuđa (CEPEJ) za njezino sudjelovanje u ranim fazama pripreme ovog priručnika te Glavnoj upravi Europske komisije za pravosuđe za pružanje doprinosa tijekom izrade nacрта. Naposljetku, htjeli bismo izraziti svoju zahvalnost sutkinji Suda Europske unije Mariji Berger za njezine vrijedne povratne informacije tijekom završne faze izrade nacрта.

Philippe Boillat

Glavni direktor za ljudska prava
i vladavinu prava
Vijeće Europe

Michael O'Flaherty

Direktor Agencije Europske unije za
temeljna prava

Sadržaj

PREGOVOR	3
OBEĆAVAJUĆI PRAKSE	8
KRATICE I AKRONIMI	9
KAKO SE KORISTITI OVIM PRIRUČNIKOM	11
1 ŠTO ZNAČI „PRISTUP PRAVOSUĐU“?	15
Ključne točke	16
2 PRAVIČNA I JAVNA RASPRAVA PRED NEOVISNIM I NEPRISTRANIM SUDOM I DRUGIM TIJELIMA	23
2.1. Pristup pravosuđu putem sudova	25
Ključne točke	25
2.1.1. Pravo pristupa sudu	25
2.1.2. Definicija „suda“	30
2.2. Neovisnost i nepristranost sudova	34
Ključne točke	34
2.3. Što je pravična i javnorasprava ?	40
Ključne točke	40
2.3.1. Pravična rasprava	40
2.3.2. Javna rasprava	45
2.4. Drugi pristupi pravosuđu	48
Ključne točke	48
2.4.1. Izvansudska tijela	48
2.4.2. Alternativno rješavanje sporova	50
3 PRAVNA POMOĆ	57
3.1. Pravna pomoć u nekaznenim postupcima	58
Ključne točke	58
3.1.1. Područje primjene	59
3.1.2. Financijski test i test utemeljenosti	63
3.2. Pravna pomoć u kaznenim postupcima	66
Ključne točke	66
3.2.1. Područje primjene	66
3.2.2. Test financijskih sredstava	67
3.2.3. Test interesa pravde	69

4	PRAVO NA SAVJETOVANJE, OBRANU I ZASTUPANJE	73
4.1.	Pravo na savjetovanje, obranu i zastupanje u nekaženim postupcima	75
	Ključne točke	75
4.1.1.	Područje primjene	75
4.1.2.	Praktična i djelotvorna pravna podrška	76
4.2.	Pravo na savjetovanje, obranu i zastupanje u kaženim postupcima	78
	Ključne točke	78
4.2.1.	Područje primjene	79
4.2.2.	Kvaliteta pravne podrške	83
4.2.3.	Pravna podrška po vlastitom izboru	84
4.2.4.	Odgovarajuće vrijeme i mogućnosti za pripremu obrane	85
4.2.5.	Odricanje od prava	87
4.3.	Pravo na samozastupanje	89
	Ključne točke	89
5	PRAVO NA UČINKOVIT PRAVNI LIJEK	93
5.1.	Što je učinkovit pravni lijek?	94
	Ključne točke	94
5.1.1.	Materijalni i postupovni uvjeti učinkovitog pravnog lijeka ..	95
5.1.2.	Institucionalni uvjeti učinkovitog pravnog lijeka	101
5.2.	Primjeri posebnih pravnih lijekova	103
	Ključne točke	103
5.2.1.	Naknada	104
5.2.2.	Ispunjenje ugovorne obveze	108
5.2.3.	Privremene mjere	109
6	OPĆENITA OGRANIČENJA PRISTUPA PRAVOSUĐU	113
6.1.	Legitiman cilj i razmjernost	115
	Ključne točke	115
6.2.	Primjeri ograničenja prije konačne presude ili odluke	118
	Ključne točke	118
6.2.1.	Sudske pristojbe	119
6.2.2.	Prekomjerne formalnosti	121
6.2.3.	Prepreke u pogledu dokaza	124
6.2.4.	Rokovi zastare	127
6.2.5.	Imunitet	129

6.3. Odgađanje izvršenja konačne presude	130
Ključne točke	130
7 OGRANIČENJA PRISTUPA PRAVOSUĐU: DULJINA POSTUPKA	135
7.1. Određivanje duljine postupka	136
Ključne točke	136
7.1.1. Određivanje duljine nekaznenog postupka	138
7.1.2. Određivanje duljine kaznenog postupka	140
7.2. Kriteriji kojima se utvrđuje opravdanost duljine postupka	141
Ključne točke	141
7.2.1. Složenost predmeta	143
7.2.2. Ponašanje podnositelja pritužbe	144
7.2.3. Ponašanje domaćih vlasti	145
7.2.4. Što je podnositelju dovedeno u pitanje	147
7.3. Pravni lijekovi za prekomjerno trajanje postupka	149
8 PRISTUP PRAVOSUĐU U ODABRANIM KLJUČNIM PODRUČJIMA	151
8.1. Osobe s invaliditetom	153
Ključne točke	153
8.1.1. Pristup pravosuđu	154
8.1.2. Sposobnost	157
8.2. Žrtve kaznenih djela	159
Ključne točke	159
8.3. Zatvorenici i osobe u pritvoru prije suđenja	165
Ključne točke	165
8.3.1. Pristup sudu i odvjetniku	166
8.3.2. Pravo na osporavanje lišavanja slobode	168
8.3.3. Naknada za protuzakonito lišavanje slobode	173
8.4. Pravo okoliša	174
Ključne točke	174
8.5. E-pravosuđe	179
Ključne točke	179
DODATNA LITERATURA	183
SUDSKA PRAKSA	193
KAZALO	201

Obećavajući prakse

Osiguravanje pravičnog suđenja putem „suslušanja”	41
Unaprjeđenje pristupa pravosuđu u slučajevima diskriminacije	50
Primjena mirenja u obiteljskim postupcima	51
Pružanje pravne pomoći ranjivim skupinama	59
Pružanje pravne pomoći putem interneta radi osiguravanja pristupa pravosuđu	65
Ponuda različitih oblika pravnih savjeta	75
Pružanje podrške strankama koje se same zastupaju	89
Smanjivanje troškova i pojednostavljivanje postupaka	121
Promicanje pristupa pravosuđu smanjivanjem prekomjernih formalnosti	124
Učinkovito izvršenje sudskih odluka	133
Ubrzavanje obiteljskih postupaka	137
Trajanje postupka skraćeno zahvaljujući povratnim informacijama korisnika sudova	147
Ubrzavanje postupka	148
Polijske smjernice za pomoć osobama s invaliditetom	154
Podrška žrtvama s teškoćama u učenju	162
Promicanje pristupa pravosuđu za zatvorenike s teškoćama u učenju	167
Promicanje ekološke demokracije u praksi	176
Prikaz izricanja presude: internetski alat za olakšavanje pristupa pravosuđu	182

Kratice i akronimi

ARS	Alternativno rješavanje sporova
CCJE	Savjetodavno vijeće europskih sudaca
CEPEJ	Komisija Vijeća Europe za ocjenu učinkovitosti pravosuđa
CETS	Serijski ugovori Vijeća Europe
CRPD	Konvencija o pravima osoba s invaliditetom
e-CODEX	Komunikacija e-pravosuđa putem internetske razmjene podataka
EIA	Direktiva o procjeni utjecaja na okoliš
EKLJP	Europska konvencija o ljudskim pravima
ENI	Europski nalog za izvršenje
e-SENS	Europske jednostavne umrežene elektroničke usluge
ESLJP	Europski sud za ljudska prava
EU	Europska unija
EZ	Europska zajednica
FRA	Agencija Europske unije za temeljna prava
MPGPP	Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima
NILJP	Nacionalna institucija za ljudska prava
NVO	Nevladina organizacija
ODLJP	Opća deklaracija o ljudskim pravima
ORS	Online rješavanje sporova
SEU	Sud Europske unije (do prosinca 2009. Europski sud, ES)
UEU	Ugovor o Europskoj uniji
UFEU	Ugovor o funkcioniranju Europske unije
UN	Ujedinjeni narodi
VE	Vijeće Europe

Kako se koristiti ovim priručnikom

Ovaj priručnik nudi pregled glavnih značajki pristupa pravosuđu u Europi, uz posebno upućivanje na relevantna prava utvrđena Europskom konvencijom o ljudskim pravima (EKLJP) Vijeća Europe, kako ih tumači Europski sud za ljudska prava (ESLJP), i Poveljom Europske unije o temeljnim pravima, kako ih tumači Sud Europske unije (SEU).

Pristup pravosuđu nije samo pravo samo po sebi, nego i osnažuje pojedince u ostvarenju drugih prava. Ovaj priručnik ima široko područje primjene te obuhvaća kazneno i građansko pravo. Postojeći priručnici FRA-e i ESLJP-a o europskom pravu u području azila, zaštite granica i imigracije te pravima djeteta sadrže analize o pristupu pravosuđu za tražitelje azila i djecu; stoga ta područja nisu obuhvaćena ovim priručnikom.

Ovaj priručnik osmišljen je kao pomoć za pravne stručnjake koji nisu specijalizirani u području pristupa pravosuđu te služi kao uvod u ključna pitanja u tom području. Namijenjen je odvjetnicima, sucima i drugim pravnim stručnjacima, kao i osobama koje surađuju sa subjektima koji obavljaju sudbenu funkciju i osiguravaju pristup pravosuđu, uključujući nevladine organizacije (NVO-ove) koje sudjeluju u sudskim postupcima. Priručnik se može upotrebljavati i u svrhe pravnog istraživanja ili javnog pravobraniteljstva. Osmišljen je tako da stručnjacima omogućiti da se po potrebi referiraju izravno na pojedinačne odjeljke/ teme; nije potrebno pročitati priručnik u cjelini. U odjeljku „Dodatna literatura“ naveden je specijalizirani materijal koji može zanimati one koji traže dodatne informacije o pojedinom pitanju.

Mjerodavni propisi Vijeća Europe (VE-a) i Europske unije (EU-a) navedeni su onim redoslijedom kako se primjenjuju na svaku od tema. Međutim, postoje znatna preklapanja u pravima pristupa pravosuđu utvrđenima EKLJP-om i Poveljom EU-a o temeljnim pravima. Kao što se Poveljom izričito utvrđuje, ako Povelja sadrži prava koja odgovaraju pravima zajamčenima EKLJP-om, ona trebaju imati isto područje primjene i značenje. Velik dio sudske prakse ESLJP-a stoga se može smatrati relevantnim kada se razmatraju područje primjene i primjena prava sadržanih u Povelji. Za pravo EU-a valja pretpostavljati da je u skladu sa sudskom praksom ESLJP-a, osim ako nije izričito navedeno drugačije. Na sudsku praksu SEU-a upućuje se kada je dostupna relevantna pravna doktrina, pri čemu se navode alternativni izvori za prava pristupa pravosuđu i, još važnije, pri čemu se pokazuje usporedno djelovanje dvaju pravnih poredaka.

Mnoge od citiranih sudskih odluka SEU-a donesene su tijekom prethodnog postupka koji su pokrenuli nacionalni sudovi kako bi dobili SEU-ovo tumačenje relevantnih odredaba prava EU-a za rješavanje spora koji je u razmatranju na nacionalnoj razini. Uloga SEU-a u prethodnom postupku jest da ponudi tumačenje prava EU-a ili da donese odluku o pravovaljanosti istoga. Zadaća je nacionalnog suda potom primijeniti to pravo, u skladu sa SEU-ovim tumačenjem, na činjenično stanje na kojem počiva glavni nacionalni postupak. Kako bi se izbjegle nejasnoće, u ovom se priručniku Europski sud (ES) naziva Sudom Europske unije (SEU) čak i kada se to odnosi na odluke donesene prije prosinca 2009.

Svako poglavlje započinje tablicom koja daje pregled pitanja kojima se to poglavlje bavi. U tablici se navode i primjenjive zakonske odredbe te relevantna sudska praksa SEU-a i ESLJP-a. To će pomoći korisnicima da brzo pronađu ključne informacije povezane sa svojom situacijom. Stručnjaci na koje se primjenjuje samo pravo VE-a mogu ograničiti svoje pregledavanje na materijale povezane sVE-om, dok oni u državama članicama EU-a trebaju proučiti oba stupca jer su te države obvezane obama pravnim porecima.

Osim toga, na početku svakog odjeljka izložene su glavne točke, što omogućuje brz i lako pristupačan pregled.

Ključno pravo VE-a predstavljeno je u poljima koja ističu odabrane predmete ESLJP-a te u referencama u sklopu glavnog teksta. Predmeti nude novije primjere načina na koji ESLJP primjenjuje načela koja je utemeljio u sklopu svoje opsežne pravne doktrine. Također se navode i preporuke i izvješća Vijeća Europe, kada su relevantna, čak i ako ne predstavljaju pravne obveze.

Pravo EU-a predstavljeno je u poljima koja ističu predmete SEU-a, ali i upućivanjima na relevantno primarno pravo EU-a i zakonodavne mjere, kao što su direktive i uredbe, u sklopu glavnog teksta. Predmeti SEU-a odabrani su na sličan način kako bi ilustrirali nedavne primjene prava. Fusnote upućuju stručnjake na dodatne primjere. Osim toga, kada je relevantno za istaknute ključne točke, navode se reference na pravno neobvezujuće instrumente EU-a.

Iako je priručnik usredotočen na pravo, sadrži i polja u kojima se navode „obećavajuće prakse“ u Vijeću Europe i državama članicama EU-a. Pravni sustavi tih država mogu se znatno razlikovati, no te obećavajuće prakse uključuju inicijative koje mogu kratkoročno ili dugoročno promicati pristup pravosuđu. Prikadnost i učinkovitost tih inicijativa često valja dodatno ispitati – potpuno

razumijevanje njihove vrijednosti iziskuje daljnja istraživanja relevantnih nacionalnih izvora.

Ovaj priručnik usredotočen je na kazneno i građansko pravo. Iako se upravno pravo istražuje u kontekstu prava okoliša (vidi 8. poglavlje), ono uglavnom nije obuhvaćeno ovim priručnikom. Priručnik se bavi primjenom prava na nacionalnoj razini te se stoga ne bavi pitanjima o pojavljivanju i prihvatljivosti pred ESLJP-om i SEU-om, osim kada to pomaže u razumijevanju pojedinačnih prava. Slično tome, upućivanja na međunarodne instrumente i sudsku praksu te nacionalnu sudsku praksu navode se samo kada pomažu u razumijevanju iznesenih navoda.

Priručnik započinje kratkim opisom pravnog značenja „pristupa pravosuđu“ i uloge dvaju pravnih sustava koji su utvrđeni pravom VE-a i EU-a (1. poglavlje). Sadrži sedam samostalnih poglavlja kojima su obuhvaćena sljedeća pitanja:

- pravična i javna rasprava pred neovisnim i nepristranim sudom (uključujući pravo na pristup sudovima, područje primjene prava na pravičnu javnu raspravu te alternativne pristupe pravosuđu);
- pravna pomoć (uključujući „financijski test i test utemeljenosti“ i „test interesa pravde“ za kaznene postupke);
- pravo na savjetovanje, obranu i zastupanje (uključujući kvalitetu pravne pomoći, pravo na dovoljno vremena i mogućnost pripreme obrane te pravo na odricanje od zastupanja);
- pravo na djelotvoran pravni lijek (uključujući njegove materijalne i institucionalne uvjete, kao i primjere dostupnih pravnih lijekova);
- općenita ograničenja pristupa pravosuđu (uključujući vrstu dopuštenih ograničenja i primjere ograničenja);
- ograničenja pristupa pravosuđu: duljina postupka (uključujući kriterije za određivanje opravdanosti duljine postupka);
- pristup pravosuđu u odabranim ključnim područjima (s obzirom na to koja konkretna načela su utvrđena, uključujući osobe s invaliditetom, žrtve kaznenih djela, zatvorenike i osobe u pritvoru prije suđenja te pravo okoliša i e-pravosuđe).

1

Što znači „pristup pravosuđu“?

EU	Obuhvaćena pitanja	VE
Pristup pravosuđu		
Povelja o temeljnim pravima, članak 47. (pravo na učinkovit pravni lijek) Povelja o temeljnim pravima, članak 51. (područje primjene) Povelja o temeljnim pravima, članak 52. stavak 3. (opseg tumačenja prava i načela) Ugovor o Europskoj uniji (UEU), članak 4. stavak 3. UEU, članak 19.	Područje primjene	EKLJP, članak 6. (pravo na pravično suđenje) EKLJP, članak 13. (pravo na učinkovit pravni lijek) EKLJP, članak 35. (uvjeti dopuštenosti) EKLJP, članak 46. (obvezatna snaga i izvršenje presuda)

U ovom poglavlju predstavlja se pojam „pristup pravosuđu“, uz pozivanje na ključne europske standarde ljudskih prava. Predstavljaju se europski regionalni sustavi koji štite pojedinačna prava i daje se osvrt na naglasak koji je stavljen na osiguravanje zaštite prava na nacionalnoj razini. Poglavlje nudi i sažeti prikaz odnosa prava pristupa pravosuđu u Europskoj uniji (EU-u) i Vijeću Europe (VE-u), a ključne razlike prikazane su na **sllici** u nastavku.

Ključne točke

- Prema međunarodnom i europskom pravu o ljudskim pravima, pojam pristupa pravosuđu obvezuje države da svakom pojedincu jamče pravo odlaska pred sud – ili, u nekim okolnostima, pred tijelo za alternativno rješavanje sporova – kako bi ishodio pravni lijek ako se utvrdi da su prava tog pojedinca prekršena. To je stoga i ovlašćujuće pravo koje pomaže pojedincima da ostvare druga prava.
- Pristup pravosuđu obuhvaća više ključnih ljudskih prava kao što su pravo na pravično suđenje u skladu s člankom 6. EKLJP-a i člankom 47. Povelje EU-a o temeljnim pravima te pravo na učinkovit pravni lijek u skladu s člankom 13. EKLJP-a i člankom 47. Povelje.
- Prava pristupa pravosuđu utvrđena Poveljom EU-a o temeljnim pravima mogu odgovarati onima utvrđenima EKLJP-om. Sudska praksa ESLJP-a stoga je važna za tumačenje prava utvrđenih Poveljom.
- Iako je provedba EKLJP-a i Povelje EU-a o temeljnim pravima uređena različitim sustavima, obje naglašavaju da prava na učinkovit pravni lijek i pravično suđenje trebaju prvenstveno biti ostvarena na nacionalnoj razini.

Pristup pravosuđu omogućuje pojedincima da se zaštite od povrede svojih prava, da isprave građanskopravne povrede, da izvršnu vlast pozovu na odgovornost te da se brane u kaznenim postupcima. To je važan element vladavine prava¹ i obuhvaća građansko, kazneno i upravno pravo. Pristup pravosuđu istodobno je i postupak i cilj te je ključan za pojedince koji nastoje ostvariti korist od drugih postupovnih i materijalnih prava.

Na međunarodnoj razini, UN-ov Odbor za ljudska prava od svog osnivanja ima vodeću ulogu među ostalim UN-ovim ugovornim tijelima u tumačenju koncepata povezanih s pristupom pravosuđu.² Pristup pravosuđu zaštićen je i u UN-ovim instrumentima kao što su Konvencija o pristupu informacijama, sudjelovanju javnosti u odlučivanju i pristupu pravosuđu u pitanjima okoliša, Aarhus 1998., i Konvencija o pravima osoba s invaliditetom iz 2006.

Na razini politike EU-a, pristup pravosuđu u državama članicama EU-a – posebice učinkovitost i kvaliteta pravnih sustava te neovisnost sudstva unutar EU-a – redovito se ocjenjuje pomoću takozvanog Pregleda stanja u području

1 Vijeće Europe (2015.), *Factsheet on guaranteeing equal access of women to justice*, Strasbourg, Vijeće Europe.

2 Ujedinjeni narodi (UN), Odbor za ljudska prava, Opći komentar br. 32 (2007).

pravosuđa u EU-u.³ Taj se Pregled uglavnom temelji na podacima dobivenim od CEPEJ-a, stručnog tijela Vijeća Europe, i čini dio Godišnjeg pregleda rasta Europske komisije; potonji utječe na odlučivanje tijekom godišnjeg ciklusa politike EU-a – europskog semestra – koji ima značajan utjecaj na nacionalne financije.⁴

U europskom pravu o ljudskim pravima pojam pristupa pravosuđu utvrđen je člancima 6. i 13. Europske konvencije o ljudskim pravima (EKLJP) i člankom 47. Povelje EU-a o temeljnim pravima, koji jamče pravo na pravično suđenje i na učinkovit pravni lijek, kako ih tumači Europski sud za ljudska prava (ESLJP) odnosno Sud Europske unije (SEU). Kako je prethodno navedeno, ta su prava predviđena i međunarodnim instrumentima kao što su članak 2. stavak 3. i članak 14. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima (MPGPP)⁵ Ujedinjenih naroda (UN) te članci 8. i 10. UN-ove Opće deklaracije o ljudskim pravima (ODLJP).⁶ Ključni elementi tih prava uključuju učinkovit pristup tijelu za rješavanje sporova, pravo na pravično vođenje postupka i pravodobno rješavanje sporova, pravo na odgovarajuću pravnu zaštitu, kao i općenitu primjenu načela učinkovitosti i djelotvornosti u donošenju sudske odluke.⁷

Prava zaštićena EKLJP-om i Poveljom EU-a o temeljnim pravima se preklapaju. Prava utvrđena Poveljom koja odgovaraju pravima utvrđenima EKLJP-om imaju jednako značenje i područje primjene kao i prava utvrđena EKLJP-om, u skladu s člankom 53. Povelje. Objašnjenja koja se odnose na Povelju⁸ – koja služe kao alat za tumačenje kako bi pomogla u razumijevanju sadržaja Povelje, ali nisu pravno obvezujuća – nude dodatna pojašnjenja ovog pitanja. Navedeno preklapanje znači da je sudska praksa ESLJP-a često važna za tumačenje prava utvrđenih Poveljom EU-a o temeljnim pravima. Međutim, kako je navedeno u nastavku, pravni sustavi ESLJP-a i SEU-a razlikuju se, a to može utjecati na zaštitu prava na nacionalnoj razini.

3 Europska komisija (2015.), *Pregled stanja u području pravosuđa u EU-u za 2015.*, COM(2015) 116 konačna verzija, Bruxelles, 9 ožujka 2015.

4 Agencija Europske unije za temeljna prava (FRA) (2015.), *Fundamental rights: challenges and achievements in 2014 – FRA Annual report*, Luxembourg, Ured za publikacije, poglavlje s posebnim osvrtom, str. 14.

5 UN, Opća skupština (OS) (1966.), *Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (MPGPP)*, 16 prosinca 1966.

6 UN, OS (1948.), *Opća deklaracija o ljudskim pravima (ODLJP)*, 10 prosinca 1948.

7 FRA (2011.), *Access to justice in Europe: an overview of challenges and opportunities*, Luxembourg, Ured za publikacije, str. 9.

8 EU (2012.), *Povelja Europske unije o temeljnim pravima*, čl. 52. st. 3., SL 2012 C 326. Vidi također *Objašnjenja koja se odnose na Povelju o temeljnim pravima*, SL 2007 C 303/17.

Europska konvencija o ljudskim pravima

Vijeće Europe ima 47 država članica; sve su stranke EKLJP-a koji je stupio na snagu 1953.⁹ U skladu s člankom 1. EKLJP-a, države stranke zakonski su obvezne svim osobama pod svojom nadležnošću osigurati prava utvrđena EKLJP-om. Države stranke moraju osigurati da njihovo pravo i praksa budu u skladu s EKLJP-om. Prije svega su odgovorne za ostvarenje i primjenu prava i sloboda zajamčenih EKLJP-om, iako im može biti dopuštena primjena „slobodne procjene“ kako bi omogućile da tumačenja budu u skladu s njihovim vlastitim pravnim sustavima.

ESLJP ima nadzorničku ulogu: osigurava da države stranke poštuju svoje obveze tako da rješava žalbe pojedinaca o povredama EKLJP-a.¹⁰ U skladu s člankom 35. EKLJP-a, pojedinci moraju dokazati da su iscrpili sva domaća pravna sredstva prije nego ESLJP uzme njihov predmet u razmatranje.¹¹ To odražava načelo supsidijarnosti, što znači da su nacionalni sudovi prije svega odgovorni za jamčenje i zaštitu ljudskih prava na nacionalnoj razini.¹² Mjerdavni standardi pristupa pravosuđu koje države moraju poštivati navedeni su u poglavljima koja slijede.

Prava utvrđena EKLJP-om nisu uvijek ograničena na teritorije država stranaka; u posebnim okolnostima mogu se primjenjivati izvan teritorija – konkretno, na situacije u inozemstvu u kojima državni dužnosnici obnašaju „stvarnu kontrolu i vlast“ nad pojedincima.¹³

U skladu s člankom 46. EKLJP-a, države stranke koje sudjeluju u postupku pred ESLJP-om moraju poštovati konačnu odluku suda.

9 Vijeće Europe, *Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda*, CETS br. 5, 1950. Vidi također Vijeće Europe, *Europska socijalna povelja*, CETS br. 35, 18 listopada 1961., koja prati sukladnost sa socijalnim i ekonomskim pravima; i Vijeće Europe, *Europska socijalna povelja (revidirana)*, CETS br. 163, 3 svibnja 1996.

10 Države stranke također mogu pokrenuti postupak jedna protiv druge.

11 ESLJP, *Er i drugi protiv Turske*, br. 23016/04, 31 srpnja 2012., st. 57.

12 ESLJP, *Scordino protiv Italije (br. 1)*, br. 36813/97, 29 ožujka 2006., st. 140.

13 ESLJP, *Al-Skeini i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 55721/07, 7 srpnja 2011., st. 133. – 137.

Povelja EU-a o temeljnim pravima

EU predstavlja jedinstveni pravni poredak. Pravo EU-a čini sastavni dio pravnih sustava država članica.¹⁴ Uključuje primarno zakonodavstvo, koje nalazimo u ugovorima i Povelji EU-a o temeljnim pravima; sekundarno zakonodavstvo kao što su uredbe, direktive i odluke; te neobvezujuće pravne akte kao što su mišljenja i preporuke.¹⁵

Pravo EU-a provodi se i primjenjuje prije svega na nacionalnoj razini. Članom 4. stavkom 3. Ugovora o Europskoj uniji (UEU) obvezuje se države članice EU-a da poduzmu odgovarajuće mjere kako bi osigurale izvršavanje obveza koje proizlaze iz prava EU-a. To je načelo lojalne suradnje. Osim toga, člankom 19. UEU-a obvezuje se države članice da omoguće dostatne pravne lijekove za osiguravanje učinkovite pravne zaštite u područjima obuhvaćenima pravom EU-a.

Nacionalni su sudovi stoga primarni jamci prava EU-a, no da bi osigurali njezgovu dosljednu primjenu, mogu od SEU-a tražiti da prethodnim postupkom presudi o pitanjima tumačenja prava.¹⁶ To stvara dijalog između nacionalnih sudova i SEU-a. SEU je čuvar jedinstvenog pravnog poretka EU-a koji uključuje jasne obveze temeljnih prava. Pojedinci mogu pokretati postupke za poništenje kako bi se preispitala zakonitost prava EU-a (uključujući pitanja temeljnih prava), no uvjeti za podnošenje tih zahtjeva su ograničavajući. Pojedinci u pravilu trebaju dokazati da se pojedini akt „izravno i osobno odnosi“ na njih.¹⁷ SEU smatra da je taj sustav za sudsku provjeru akata institucija EU-a cjelovit.¹⁸

Prema pravu EU-a stoga je važno i da pojedinci mogu ostvariti svoja prava pred nacionalnim sudovima. Ugovori Europskih zajednica izvorno nisu sadržavali upućivanja na temeljna prava. Umjesto toga, SEU je u svojoj sudskoj praksi temeljna prava prepoznavao kao opća načela prava EU-a koja proizlaze iz EKLJP-a i zajedničkih ustavnih tradicija država članica.¹⁹ SEU je ta načela pri-

14 SEU, C-6/64, *Flaminio Costa protiv E.N.E.L.*, 15 srpnja 1964.

15 Ugovor o funkcioniranju EU-a (UFEU), čl. 288., SL 2012 C 326.

16 *Ibid.*, čl. 267.

17 UFEU, čl. 263. st. 4. Primjer koji ilustrira složenost ovog pravnog područja potražite u SEU, C-583/11 P, *Inuit Tapiriit Kanatami i drugi protiv Europskog parlamenta i Vijeća Europske unije*, 3 listopada 2013.

18 *Ibid.*, posebice st. 92.

19 UEU, čl. 6. st. 3. (bivši čl. 6. st. 2.).

mjenjivao u sklopu provjera zakonitosti zakonodavnih i upravnih mjera EU-a, kao i sukladnosti mjera koje su države članice usvojile tijekom provedbe prava EU-a. Sudska praksa koja se odnosi na ta opća načela relevantna je za razmatranje prava na pristup pravosuđu i može biti korisna za stručnjake.

Temeljna prava i slobode danas su utvrđena **Poveljom EU-a o temeljnim pravima** koja je postala pravno obvezujuća kao primarno pravo EU-a u prosincu 2009.²⁰ Povelja uključuje gospodarska, socijalna i kulturna prava. Na pojedinim mjestima Povelja navodi „načela” umjesto „prava” (na primjer, načelo ravnopravnosti žena i muškaraca u članku 23.). U skladu s Poveljom EU-a o temeljnim pravima, kada su odredbe kategorizirane kao „načela”, nacionalni ih sudovi upotrebljavaju samo za tumačenje akata država članica kojima se provodi pravo EU-a te za odlučivanje o zakonitosti tih akata.²¹

U skladu s člankom 51., Povelja EU-a o temeljnim pravima bez ograničenja se odnosi na institucije i tijela EU-a te na države članice „kada provode pravo Unije”.²² Objašnjenja koja se odnose na Povelju EU-a o temeljnim pravima navode da se obveze utvrđene Poveljom primjenjuju samo kada države članice postupaju „unutar područja primjene prava Unije”. SEU je potvrdio da „provode” i „unutar područja primjene” imaju isto značenje.²³ To se primjenjuje na slučajeve kada države članice, na primjer, provode direktive i uredbe EU-a.²⁴ Međutim, svih 28 država članica EU-a također su države članice EKLJP-a. To znači da, čak i ako Povelja EU-a o temeljnim pravima nije primjenjiva, EKLJP može biti primjenjiv. Osim toga, pregovori o planiranom pristupanju Europske unije EKLJP-u koji su u tijeku mogli bi utjecati na okolnosti pristupa pravosuđu.²⁵

20 **Povelja Europske unije o temeljnim pravima**, SL 2012 C326. Vidi UEU, čl. 6. st. 1.

21 Vidi čl. 52. st. 5. Povelje EU-a o temeljnim pravima i (ograničena) pojašnjenja navedena u **Objašnjenjima koja se odnose na Povelju o temeljnim pravima**. Vidi također SEU, C-176/12, *Association de médiation sociale protiv Union locale des syndicats CGT i drugih*, 15 siječnja 2014., st. 45. – 49. Usporedi sa SEU, C-555/07, *Küçükdeveci protiv Swedex GmbH & Co. KG*, 19 siječnja 2010.

22 Povelja Europske unije o temeljnim pravima, čl. 51.

23 SEU, C-617/10, *Åklagaren protiv Hans Åkerberg Fransson*, 7. svibnja 2013, st. 17. – 21.

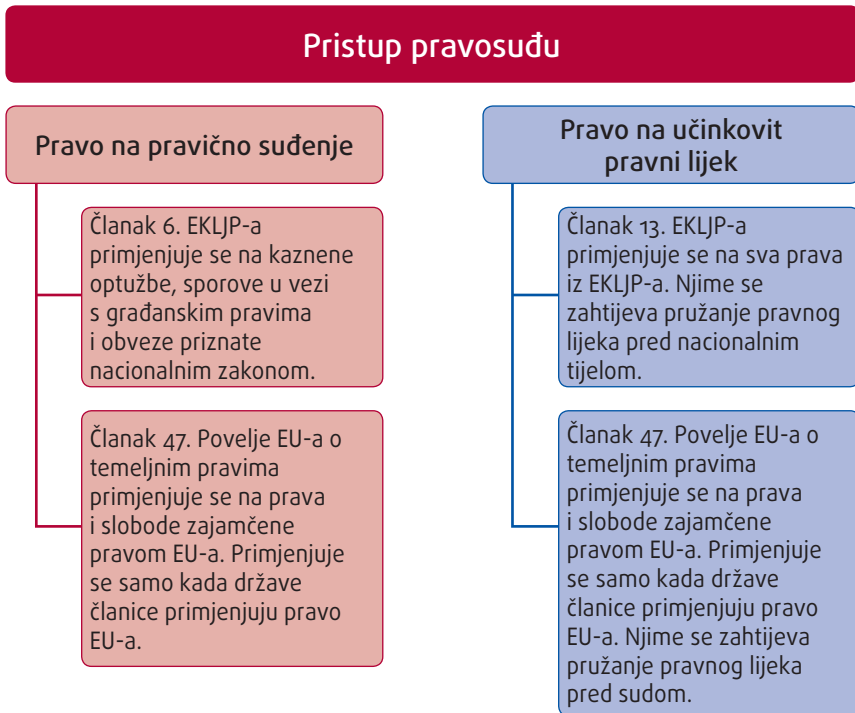
24 SEU, C-206/13, *Cruciano Siragusa protiv Regione Sicilia – Soprintendenza Beni Culturali e Ambientali di Palermo*, 6 ožujka 2014., st. 24. – 25.

25 Vidi mišljenje SEU-a o predloženom pristupanju EKLJP-u, **Mišljenje Suda 2/13**, 18 prosinca 2014.

Odnos prava na pristup pravosuđu prema pravu VE-a i EU-a

Na slici su sažeto prikazane osnove prava na pristup pravosuđu u EU-u i VE-u. Slika naglašava dvije ključne komponente pristupa pravosuđu – pravo na pravično suđenje i pravo na učinkovit pravni lijek – te uspoređuje zaštitu koju nudi Povelja EU-a o temeljnim pravima i EKLJP. Reference na nju bit će navedene u svim dijelovima priručnika.

Slika: Prava pristupa pravosuđu prema pravu EU-a i VE-a

Kako je vidljivo na slici, članak 6. EKLJP-a ima ograničeno područje primjene i primjenjuje se samo na predmete koji se odnose na kaznene optužbe, građanska prava i obveze priznate nacionalnim zakonom (vidi [odjeljak 2.1.](#)). Članak 47. Povelje EU-a o temeljnim pravima nije toliko ograničen i primjenjuje se na sva prava i slobode priznate pravom EU-a, što uključuje određena dodatna gospodarska, socijalna i kulturna prava. Međutim, postoji važna razlika po pitanju primjenjivosti. Članak 6. EKLJP-a primjenjuje se na sve situacije koje se mogu definirati kao „optužbe za kazneno djelo ili građanska prava i obveze“.

Članak 47. Povelje primjenjuje se samo kada države članice primjenjuju pravo EU-a, na primjer kada provode Direktivu o sprečavanju i suzbijanju trgovanja ljudima. On stoga pruža manje sveobuhvatan sustav zaštite.

Članak 13. EKLJP-a utvrđuje pravo na učinkovit pravni lijek pred domaćim državnim tijelom za dokazivo kršenje prava utvrđenih EKLJP-om. Pravo na učinkovit pravni lijek u skladu s člankom 47. Povelje EU-a o temeljnim pravima primjenjivo je na sva prava i slobode zajamčene pravom EU-a: nije ograničeno na kršenje prava obuhvaćenih Poveljom. Članak 47. također izričito jamči pristup pravnom lijeku pred „sudom“ i time nudi širu zaštitu. Važno je napomenuti da, ako Povelja EU-a o temeljnim pravima nije primjenjiva na države članice EU-a, EKLJP može biti primjenjiv s obzirom da su svih 28 država članica ujedno i države stranke EKLJP-a.

Iako su sustavi jasno različiti, oba – **i pravo VE-a i pravo EU-a** – jamče pravo na učinkovit pravni lijek i pravo na pravično suđenje, koja se trebaju prvenstveno provoditi na nacionalnoj razini, unutar područja primjene dvaju instrumenata i u skladu s mjerodavnim pravilima i uvjetima koje su utvrdili SEU i ESLJP. Mnoga prava utvrđena Poveljom EU-a o temeljnim pravima opisana su na sličan način kao i prava utvrđena EKLJP-om. Članak 52. stavak 3. Povelje potvrđuje da, kada prava utvrđena Poveljom odgovaraju pravima utvrđenima EKLJP-om, značenje i područje primjene tih prava jednaki su onima iz EKLJP-a, iako je moguće pružanje šire zaštite.²⁶ To znači da je sudska praksa ESLJP-a relevantna za tumačenje prava utvrđenih Poveljom kada ona odgovaraju pravima utvrđenima EKLJP-om.

²⁶ Objašnjenja koja se odnose na Povelju o temeljnim pravima, SL 2007 C303/17.

2

Pravična i javna rasprava pred neovisnim i nepristranim sudom i drugim tijelima

EU	Obuhvaćena pitanja	VE
Rasprava pred sudom		
Povelja o temeljnim pravima, članak 47. (pravo na učinkoviti pravni lijek) SEU, spojeni predmeti C-128/09 do C-131/09, C-134/09 i C-135/09, <i>Antoine Boxus i drugi protiv Région wallonne</i> , 2011.	Pristup sudu	EKLJP, članak 6. stavak 1. EKLJP, Protokol br. 7 ESLJP, <i>Golder protiv Ujedinjene Kraljevine</i> , br. 4451/70, 1975.
SEU, C-363/11, <i>Epitropos tou Elegktikou Synedriou sto Ypourgeio Politismou kai Tourismou protiv Ypourgeio Politismou kai Tourismou - Ypiresia Dimosionomikou Elenchou</i> , 2012. SEU, C-394/11, <i>Valeri Hariev Belov protiv CHEZ Elektro Balgaria AD i drugih (intervenirale Bugarska i Europska komisija)</i> , 2013.	Definicija suda	ESLJP, <i>Julius Kloiber Schlachthof GmbH i drugi protiv Austrije</i> , br. 21565/07 i drugi, 2013.
Neovisnost i nepristranost sudova		
Povelja o temeljnim pravima, članak 47. SEU, C-506/04, <i>Graham J. Wilson protiv Ordre des avocats du barreau de Luxembourg</i> , 2006. SEU, spojeni predmeti C-341/06 i C-342/06, <i>Chronopost SA i La Poste protiv Union française de l'express (UFEX) i drugih</i> , 2008.	Neovisnost i nepristranost	EKLJP, članak 6. stavak 1. ESLJP, <i>Maktouf i Damjanović protiv Bosne i Hercegovine</i> , br. 2312/08 i 34179/08, 2013. ESLJP, <i>Ibrahim Gürkan protiv Turske</i> , br. 10987/10, 2012.

EU	Obuhvaćena pitanja	VE
Pravično i javno suđenje e pred sudom		
Povelja o temeljnim pravima, članak 47. Direktiva o pravu na informiranje u kaznenom postupku (2012/13/EU) Direktiva o pravu na tumačenje i prevođenje (2010/64/EU) Direktiva o pravu na pristup odvjetniku (2013/48/EU)	Pravična rasprava	EKLJP, članak 6. stavak 1. ESLJP, <i>Užkauskas protiv Litve</i> , br. 16965/04, 2010.
Povelja o temeljnim pravima, članak 47.	Javno suđenje	EKLJP, članak 6. stavak 1. ESLJP, <i>Khrabrova protiv Rusije</i> , br. 18498/04, 2012.
Drugi pristupi pravosuđu		
	Izvansudska tijela	
SEU, spojeni predmeti C-317/08, C-318/08, C-319/08 i C-320/08, <i>Alassini i drugi protiv Telecom Italia SpA</i> , 2010. Direktiva o mirenju (2008/52/EZ) Direktiva o alternativnom rješavanju potrošačkih sporova (2013/11/EU) Uredba o online rješavanju potrošačkih sporova (br. 524/2013) Direktiva o pravima žrtava (2012/29/EU)	Alternativno rješavanje sporova	ESLJP, <i>Suda protiv Češke Republike</i> , br. 1643/06, 2010. Konvencija VE o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (Istanbulska konvencija)

Ovo poglavlje daje pregled prava pristupa sudu (na engleskom se jeziku u pravu VE-a i pravu EU-a naziva „tribunal“) koje proizlazi iz prava na pravično suđenje. Također istražuje definiciju pojma „sud“. U poglavlju se raspravlja o relevantnim zahtjevima, uključujući ključne značajke prava na pravičnu i javnu raspravu pred neovisnim i nepristranim sudom. Razmatraju se i izvansudski pristupi pravosuđu, uključujući izvansudska tijela i metode alternativnog rješavanja sporova.

2.1. Pristup pravosuđu putem sudova

Ključne točke

- Članak 6. EKLJP-a i članak 47. Povelje EU-a o temeljnim pravima jamče pravo na pravično suđenje.
- ESLJP smatra da pravo na pravično suđenje obuhvaća pravo pristupa sudu. Članak 6. primjenjuje se na kaznene optužbe, sporove koji se odnose na građanska prava i obveze priznate nacionalnim zakonom.
- Članak 47. Povelje obuhvaća pravo pristupa sudu. Nije ograničen na kaznene optužbe te građanska prava i obveze; međutim, Povelja se primjenjuje na nacionalnoj razini samo kada države članice provode pravo EU-a (ili odstupaju od njega).
- U pravu VE-a i pravu EU-a na engleskom jeziku upotrebljava se pojam „tribunal” umjesto „court” (na hrvatski se jezik oba prevode pojmom „sud”), no ti su pojmovi istoznačni. Sud mora imati sudske funkcije, biti sposoban donositi obvezujuće odluke i udovoljavati drugim kriterijima koje su utvrdili ESLJP i SEU te biti neovisan i nepristran. ESLJP i SEU utvrdili su dosljedna načela kojima se utvrđuje može li se neko tijelo smatrati sudom.
- Pravo pristupa sudu nije apsolutno. Može biti ograničeno – ali ograničenja ne smiju narušavati bit prava.

2.1.1. Pravo pristupa sudu

Prema pravu VE-a i pravu EU-a, pravo pristupa sudu znači da sudovi trebaju biti pristupačni. Pristupačnost može uključivati dostupnost sudova mjerodavne nadležnosti, dostupnost tumačenja, pristup informacijama i dostupnost sudskih presuda. Može uključivati i geografsku udaljenost suda ako njegova lokacija sprječava podnositelje pritužbe da učinkovito sudjeluju u postupku²⁷ (vidi također odjeljak 8.1. o osobama s invaliditetom).

²⁷ SEU, C-567/13, *Nóra Baczó i János István Vizsnyiczai protiv Raiffeisen Bank Zrt*, 12 veljače 2015., st. 56. – 57. Vidi također SEU, C-413/12, *Asociación de Consumidores Independientes de Castilla y León protiv Anuntis Segundamano España SL*, 5 prosinca 2013., st. 41. Više informacija potražite u: Komisija Vijeća Europe za ocjenu učinkovitosti pravosuđa (CEPEJ) (2013.), *Guidelines on the Creation of Judicial Maps to Support Access to Justice within a Quality Judicial System*, 21 lipnja 2013.; Vijeće Europe, CEPEJ (2014.), *Guidelines on the organisation and accessibility of court premises*, 12 prosinca 2014.; Vijeće Europe, CEPEJ (2008.), *Checklist for promoting the quality of justice and the court*, 3 srpnja 2008., npr. na str. 19. – 25., uključujući tumačenje, pristup informacijama, dostupnost sudskih presuda.

Pravo pristupa sudu važan je element pristupa pravosuđu s obzirom da sudovi pružaju zaštitu od nezakonitih aktivnosti i štite vladavinu prava.²⁸ **Prema pravu VE**, člankom 6. stavkom 1. EKLJP-a zahtijeva se da: „radi utvrđivanja svojih prava i obveza građanske naravi ili u slučaju podizanja optužnice za kazneno djelo protiv njega svatko ima pravo da zakonom ustanovljeni neovisni i nepristrani sud pravično, javno i u razumnom roku ispita njegov slučaj”. Pravo na pravično suđenje podrazumijeva pristup sudu jer ukazuje na to da sudovi moraju odlučivati o sporovima. Države nisu obvezne osnivati određene vrste sudova – kao što je, na primjer, prizivni sud. Međutim, osnuje li država stranka takve sudove, na njih će se primjenjivati članak 6.²⁹

Primjer: U predmetu *Golder protiv Ujedinjene Kraljevine*,³⁰ podnositelj pritužbe bio je zatvorenik koji je htio podnijeti tužbu zbog klevete protiv zatvorskog službenika koji ga je optužio za sudjelovanje u zatvorskim neredima. Nije dobio dopuštenje da se savjetuje s odvjetnikom i tvrdio je da ga je to spriječilo u podnošenju tužbe pred sudom.

ESLJP je smatrao da su člankom 6. utvrđena postupovna jamstva koja se pružaju strankama u postupku. Ona su beznačajna bez pristupa sudu. Stoga se pravo na pristup sudu podrazumijeva u sklopu prava na pravično suđenje prema članku 6. stavku 1. EKLJP-a.

Prema EKLJP-u, prava moraju biti „praktična i djelotvorna”, a ne „teoretska i prividna”.³¹ Da bi pravo pristupa sudu bilo djelotvorno, države će možda trebati pružati pravnu pomoć, prevođenje ili drugu vrstu praktične podrške kako bi pojedincima omogućile pristup sudskim postupcima (vidi [3. poglavlje](#) o pravnoj pomoći i [4. poglavlje](#) o pravu na savjetovanje, obranu i zastupanje).

Prema članku 6. EKLJP-a, pravo pristupa sudu ograničeno je na sporove koji se odnose na kaznene optužbe protiv podnositelja pritužbe ili na građanska prava

28 ESLJP, *Běleš i drugi protiv Češke Republike*, br. 47273/99, 12 studenoga 2002.

29 ESLJP, *Khalfaoui protiv Francuske*, br. 34791/97, 14 prosinca 1999., st. 37.

30 ESLJP, *Golder protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 4451/70, 21 veljače 1975. Više o pravu pristupa sudu u kaznenim predmetima potražite u, na primjer, ESLJP, *Janosevic protiv Švedske*, br. 34619/97, 23 srpnja 2002., st. 80.

31 ESLJP, *Artico protiv Italije*, br. 6694/74, 13 svibnja 1980., st. 33.

i obveze. Oba pojma imaju samostalno značenje, neovisno od kategorizacija kojima se koriste nacionalni pravni sustavi.³²

Pri utvrđivanju postoji li „kaznena optužba“ moraju se uzeti u obzir sljedeći kriteriji:

- klasifikacija kažnjivog djela prema domaćem pravnom sustavu;
- vrsta kažnjivog djela;
- moguća vrsta i težina kazne.³³

Kriteriji su alternativni, a ne kumulativni.³⁴ Međutim, kumulativan pristup može biti potreban u slučajevima kada nije moguće doći do jasnog zaključka o pojedinom kriteriju.³⁵ Države mogu razlikovati kazneno i regulatorno ili disciplinsko pravo, ali ta razlika ne smije ugrožavati cilj i svrhu članka 6.³⁶ Kazne za kaznena djela uglavnom su represivne.³⁷ Manja težina kazne, međutim, ne umanjuje „urođena zločinačka obilježja“ kaznenog djela.³⁸ Relevantni kriteriji trebaju se primijeniti prije donošenja odluke.

Da bi se članak 6. EKLJP-a mogao primjenjivati u nekažnenim postupcima, mora postojati spor o građanskom pravu ili obvezi priznatoj domaćim zakonom, bez obzira je li predmetno pravo zaštićeno EKLJP-om. Spor mora biti stvaran i ozbiljan, a ishod postupka mora neposredno odlučiti o predmetnom pravu.³⁹ ESLJP je za različite postupke utvrdio da su izvan područja primjene građanskih prava i obveza, uključujući nekažnene porezne postupke,⁴⁰ odluke o ulasku, ostanuku

32 Više informacija o kaznenim optužbama potražite u ESLJP, *Engel i drugi protiv Nizozemske*, br. 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72 i 5370/72, 8 lipnja 1976., st. 81. Više informacija o građanskim pravima i obvezama potražite u ESLJP, *König protiv Njemačke*, br. 6232/73, 28 lipnja 1978., st. 88. – 89.

33 ESLJP, *Engel i drugi protiv Nizozemske*, br. 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72 i 5370/72, 8 lipnja 1976., st. 81. – 85.

34 ESLJP, *Ziliberberg protiv Moldavije*, br. 61821/00, 1 veljače 2005., st. 31.

35 ESLJP, *Ezeh i Connors protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 39665/98 i 40086/98, 9 listopada 2003., st. 86.

36 ESLJP, *Weber protiv Švicarske*, br. 11034/84, 22 svibnja 1990., st. 30.

37 ESLJP, *Öztürk protiv Njemačke*, br. 8544/79, 21 veljače 1984., st. 53.

38 *Ibid.*, st. 54.

39 ESLJP, *Boulois protiv Luksemburga*, br. 37575/04, 3 travnja 2012., st. 90.

40 ESLJP, *Ferrazzini protiv Italije*, br. 44759/98, 12 srpnja 2001., st. 29.

i deportaciji stranih državljana⁴¹ i postupke povezane s pravom kandidiranja na izborima.⁴²

Pravo pristupa sudu nije apsolutno. Može biti ograničeno. Na primjer, uvođenje razumnih vremenskih ograničenja može promicati pravilno sudovanje. Osim toga, uvjet plaćanja sudskih pristojbi može spriječiti pokretanje neozbiljnih postupaka ili može biti opravdan iz proračunskih razloga.⁴³ Međutim, ograničenja ne smiju narušavati „samu bit prava”.⁴⁴ Na primjer, prekid postupka na značajno vremensko razdoblje može povrijediti pravo pristupa sudu jer sprječava pojedinca da ishodi „rješenje” spora.⁴⁵ O dopuštenim ograničenjima detaljnije se raspravlja u [6. poglavlju](#).

Prema pravu EU-a, članak 47. Povelje EU-a o temeljnim pravima glasi: „Svatko ima pravo da zakonom prethodno ustanovljeni neovisni i nepristrani sud pravično, javno i u razumnom roku ispita njegov slučaj. Svatko ima mogućnost biti savjetovan, branjen i zastupan.”⁴⁶ Članak 47. primjenjuje se na sva prava i slobode koja proizlaze iz prava EU-a. Objašnjenja koja se odnose na Povelju potvrđuju da to odgovara pravima iz članka 6. stavka 1. EKLJP-a, bez ograničenja iz članka 6. o građanskim pravima i obvezama.⁴⁷ Članak 47. stoga u najmanju ruku jamči zaštitu koju članak 6. EKLJP-a nudi po pitanju svih prava i sloboda koja proizlaze iz prava EU-a.⁴⁸ Ova izričita veza znači da će predmeti navedeni prema pravu VE-a biti relevantni za pravo EU-a, osim ako nije drugačije navedeno. Međutim, kako je navedeno u [1. poglavlju](#), Povelja EU-a o temeljnim pravima primjenjiva je na nacionalnoj razini samo kada države članice provode pravo EU-a (ili odstupaju od njega).⁴⁹

41 ESJLP, *Maaouia protiv Francuske*, br. 39652/98, 5 listopada 2000., st. 40.

42 ESJLP, *Pierre-Bloch protiv Francuske*, br. 24194/94, 21 listopada 1997., st. 49. – 52.

43 ESJLP, *Ashingdane protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 8225/78, 28 svibnja 1985., st. 57.

44 *Ibid.*

45 ESJLP, *Kutić protiv Hrvatske*, br. 48778/99, 1 ožujka 2002., st. 25.

46 Čl. 47. Povelje EU-a o temeljnim pravima također je relevantan i za sudsku zaštitu koju nudi sam SEU.

47 SEU, C-619/10, *Trade Agency Ltd protiv Seramico Investments Ltd*, 6 rujna 2012., st. 52.

48 SEU, C-199/11, *Europese Gemeenschap protiv Otis NV i drugih*, 6 studenoga 2012., st. 47.

49 Više informacija o ograničenjima čl. 6. potražite u, na primjer, ESJLP, *Maaouia protiv Francuske*, br. 39652/98, 5 listopada 2000. Više informacija o području primjene čl. 47. potražite u SEU, C-370/12, *Thomas Pringle protiv Government of Ireland, Ireland and the Attorney General*, 27 studenoga 2012., st. 178. – 182.

Članak 47. Povelje EU-a o temeljnim pravima utjelovljuje pravno načelo EU-a da države članice moraju osigurati učinkovitu sudsku zaštitu prava pojedinaca koja proizlaze iz prava Unije (uključujući prava utvrđena Poveljom). To znači da je pravo pristupa sudu primjenjivo kad god je riječ o pravima i slobodama zajamčenima pravom EU-a. Države članice EU-a trebaju uspostaviti sustav pravnih lijekova i postupaka koji osiguravaju poštovanje prava u skladu s pravom EU-a.⁵⁰ Nacionalna zakonodavstva ne smiju ugrožavati učinkovitu sudsku zaštitu tih prava.⁵¹

Primjer: U predmetu *Boxus i drugi protiv Région wallonne*⁵², belgijski sud postavio je pitanje u vezi s Direktivom o procjeni utjecaja na okoliš nakon što je Parlament Valonije odobrio projekt zakonskim aktom (dekretom) za koji prema nacionalnom zakonu nije bio dostupan nijedan značajan postupak revizije.

SEU je potvrdio da su ovlasti za provedbu revizije zakonskog akta potrebne da bi se osigurala učinkovita sudska zaštita pojedinačnih postupovnih prava, čak i ako to nije predviđeno nacionalnim zakonom.

Kao što je slučaj s pravom VE-a, pravo pristupa sudu u skladu s pravom EU-a nije apsolutno. Mogu ga ograničavati nacionalni postupci kako bi se osiguralo djelotvorno sudovanje. O dopuštenim ograničenjima detaljnije se raspravlja u 6. poglavlju.

Da bi se olakšao pristup sudovima u prekograničnim situacijama, usvojeno je više instrumenata sekundarnog zakonodavstva EU-a iz područja međunarodnog privatnog prava kako bi pomogli utvrditi koji su sudovi pojedine države članice nadležni za odlučivanje u građanskopravnom sporu. Ti se instrumenti bave nadležnošću, mjerodavnim pravom, priznavanjem i izvršenjem sudskih odluka u području građanskog prava; primjeri uključuju uredbe o nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima,

50 SEU, C-432/05, *Unibet (London) Ltd i Unibet (International) Ltd protiv Justitiekanslern*, 13 ožujka 2007., st. 37. – 42.

51 SEU, C-279/09, *DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH protiv Bundesrepublik Deutschland*, 22 prosinca 2010., st. 59.

52 SEU, Spojeni predmeti, C-128/09 do C-131/09, C-134/09 i C-135/09, *Antoine Boxus, Willy Roua, Guido Durllet i drugi, Paul Fastrez, Henriette Fastrez, Philippe Daras, Association des riverains et habitants des communes proches de l'aéroport BSCA (briselska južna zračna luka Charleroi) (ARACH), Bernard Page, Léon L'Hoir, Nadine Dartois protiv Région wallonne*, 18 listopada 2011., st. 49. – 57.

u bračnim sporovima i u stvarima povezanim s roditeljskom odgovornošću te u nasljednim stvarima (vidi također [odjeljak 6.3.](#)).⁵³

2.1.2. Definicija „suda“

U pravu VE-a i pravu EU-a na engleskom jeziku upotrebljava se pojam „tribunal“ umjesto „court“ (na hrvatski se jezik oba prevode pojmom „sud“). Riječi „sud“ pripisuje se samostalno značenje, a ESLJP i SEU primjenjivali su dosljedna načela da bi utvrdili može li se neko tijelo smatrati sudom.

Prema pravu VE-a, sud karakterizira njegova sudska funkcija.⁵⁴ To ne treba biti sud „klasičnog tipa“. ⁵⁵ Sud može biti tijelo uspostavljeno za odlučivanje o ograničenom broju posebnih pitanja (na primjer, o naknadi), pod uvjetom da nudi odgovarajuća jamstva.⁵⁶

Primjer: U predmetu *Julius Kloiber Schlachthof GmbH i drugi protiv Austrije*⁵⁷, podnositelji pritužbe bile su tvrtke koje su se bavile klanjem stoke i svinja, za što su morale plaćati naknade za poljoprivrednu trgovinu nacionalnoj komori za poljoprivrednu trgovinu (AMA). AMA je izdala platne naloge i nametnula im dodatnu naknadu za neplaćanje. Podnositelji pritužbe uložili su žalbu i zatražili usmenu raspravu. Savezni ministar, vršeći dužnost prizivnog tijela, odbacio je njihove žalbe bez održavanja rasprave. Podnositelji pritužbe žalili su se da o postupku nije odlučivao sud.

53 [Uredba \(EZ\) br. 44/2001](#) Europskog parlamenta i Vijeća od 22 prosinca 2000. o nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima, SL 2001 L 12; [Uredba \(EU\) br. 1215/2012](#) Europskog parlamenta i Vijeća od 12 prosinca 2012. o nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima (preinačena), SL 2012 L 351 (uz izuzeće Danske); [Uredba \(EU\) br. 650/2012](#) Europskog parlamenta i Vijeća o nadležnosti, mjerodavnom pravu, priznavanju i izvršavanju odluka i prihvaćanju i izvršavanju javnih isprava u nasljednim stvarima i o uspostavi Europske potvrde o nasljeđivanju, SL 2012 L 201/107; [Uredba Vijeća \(EZ\) br. 2201/2003](#) od 27 studenoga 2003. o nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskih odluka u bračnim sporovima i u stvarima povezanim s roditeljskom odgovornošću, SL 2003 L 338/1; ili [Uredba Vijeća \(EZ\) br. 4/2009](#) od 18 prosinca 2008. o nadležnosti, mjerodavnom pravu, priznavanju i izvršenju sudskih odluka te suradnji u stvarima koje se odnose na obvezu uzdržavanja, SL 2009L 7/1.

54 ESLJP, *Belilos protiv Švicarske*, br. 10328/83, 29 travnja 1988., st. 64.

55 ESLJP, *Campbell i Fell protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 7819/77 i 7878/77, 28 lipnja 1984., st. 76.

56 ESLJP, *Lithgow i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 9006/80, 9262/81, 9263/81, 9265/81, 9266/81, 9313/81 i 9405/81, 8 srpnja 1986., st. 201.

57 ESLJP, *Julius Kloiber Schlachthof GmbH i drugi protiv Austrije*, br. 21565/07, 21572/07, 21575/07 i 21580/07, 4 travnja 2013.

ESLJP je ponovio da sud karakterizira njegova sudska funkcija, što znači da odlučuje o stvarima u svojoj nadležnosti primjenom prava i nakon provedbe postupka na propisani način. Daljnji zahtjevi bili su neovisnost, nepristranost, trajanje mandata članova suda i dostupnost postupovnih jamstava – od kojih se nekoliko navodi u tekstu članka 6. Sud je odlučio da ni AMA ni ministar nemaju tražena svojstva suda i da je došlo do povrede članka 6. stavka 1.

Odgovarajuća jamstva uključuju:

- ovlasti za donošenje obvezujućih odluka;⁵⁸
- sposobnost za odlučivanje o stvarima u svojoj nadležnosti na temelju zakonskih odredaba, nakon provedbe postupka na propisani način;⁵⁹
- punu nadležnost nad predmetom;⁶⁰
- neovisnost i nepristranost (vidi [odjeljak 2.2.](#)).

Sudovi također moraju biti „zakonom ustanovljeni“. To znači da su države obvezne donijeti posebne zakone kojima se uspostavljaju nacionalni sudovi i kojima se potom uređuje rad tih sudova. To iziskuje trajnost i stoga isključuje tijela koja vrše sudska funkcija temeljem sporazuma dviju stranaka u predmetu. Međutim, može uključivati tijelo uspostavljeno za odlučivanje o ograničenom broju posebnih pitanja, pod uvjetom da nudi odgovarajuća jamstva.⁶¹ Ako upravno tijelo ne nudi jamstva iz članka 6. stavka 1., mora postojati pravo žalbe pravosudnom tijelu koje ih nudi.⁶²

Tijelo može biti sud čak i ako uz sudske funkcije obavlja i druge funkcije (npr. upravne, disciplinske ili savjetodavne funkcije), ali ne može obavljati i sudske i izvršne funkcije.⁶³ Slično tome, u radu suda mogu sudjelovati suci koji nisu

58 ESLJP, *Bentham protiv Nizozemske*, br. 8848/80, 23 listopada 1985., st. 40. i 43.

59 ESLJP, *Sramek protiv Austrije*, br. 8790/79, 22 listopada 1984., st. 36.

60 ESLJP, *Galina Kostova protiv Bugarske*, br. 36181/05, 12 studenoga 2013., st. 59.

61 ESLJP, *Lithgow i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 9006/80, 9262/81, 9263/81, 9265/81, 9266/81, 9313/81 i 9405/81, 8 srpnja 1986., st. 201.

62 ESLJP, *Albert i Le Compte protiv Belgije*, br. 7299/75 i 7496/76, 10 veljače 1983.

63 ESLJP, *Bentham protiv Nizozemske*, br. 8848/80, 23 listopada 1985., st. 43.

pravnici ili članovi koji obnašaju nesudske funkcije sve dok udovoljavaju zahtjevima neovisnosti i nepristranosti.⁶⁴

Naposljetku, utvrđivanje može li se neko tijelo smatrati sudom ovisi o činjeničnom stanju. Odluka se donosi primjenom prethodno navedenih načela. Na primjer, tijelo koje je ovlašteno samo za davanje savjetodavnih mišljenja⁶⁵ neće biti obuhvaćeno definicijom suda, dok arbitražno tijelo koje nudi odgovarajuća jamstva za odlučivanje o posebnim stvarima hoće.⁶⁶ Podrobniju raspravu potražite u [odjeljku 2.4.](#) o drugim oblicima pristupa pravosuđu.

Prema pravu EU-a, člankom 47. Povelje EU-a o temeljnim pravima jamči se pravo na pravično suđenje pred sudom. SEU se osvrnuo na značenje pojma „sud“ u kontekstu odlučivanja je li određenom tijelu dopušteno uputiti predmet SEU-u na prethodni postupak, što nacionalni sudovi smiju učiniti (vidi [1. poglavlje](#) o pristupu pravosuđu).⁶⁷ Da bi ga se za tu svrhu smatralo sudom, tijelo koje upućuje predmet SEU-u mora:

- biti ustanovljeno zakonom;
- biti stalno;
- biti neovisno i nepristrano (više u nastavku);
- uključivati *inter partes* postupak;
- imati obveznu nadležnost;
- primjenjivati zakonske odredbe.⁶⁸

64 ESJLP, *Campbell i Fell protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 7819/77 i 7878/77, 28 lipnja 1984., st. 81. Više informacija o sudjelovanju sudaca laika potražite i u ESJLP, *Ibrahim Gürkan protiv Turske*, br. 10987/10, 3 srpnja 2012., st. 18.

65 ESJLP, *Bentham protiv Nizozemske*, br. 8848/80, 23 listopada 1985.

66 ESJLP, *Lithgow i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 9006/80, 9262/81, 9263/81, 9265/81, 9266/81, 9313/81 i 9405/81, 8 srpnja 1986.

67 UFEU, čl. 267. Vidi također SEU, *Osnovne informacije o zahtjevima nacionalnih sudova za prethodnim postupkom*, 5 prosinca 2009., SL C 2009 C 297/01, st. 9. (koji potvrđuje da „Sud Europske unije tumači status suda kao samostalan pojam prava Europske unije“).

68 SEU, C-54/96, *Dorsch Consult Ingenieurgesellschaft mbH protiv Bundesbaugesellschaft Berlin mbH*, 17 rujna 1997., st. 23.

Svrha postupka pred tim tijelom mora biti donošenje odluke s obilježjima sudske odluke.⁶⁹

Primjer: U predmetu *Epitropos tou Elegktikou Synedriou sto Ypourgeio Politismou kai Tourismou protiv Ypourgeio Politismou kai Tourismou - Ypiresia Dimosionomikou Elenchou*,⁷⁰ podnositelj pritužbe (*Elegktiko Synedrio*, grčki Revizorski sud) postavio je pitanja o sukladnosti nacionalnih pravila, koja dopuštaju zaposlenicima u javnom sektoru da budu odsutni s radnog mjesta zbog sindikalnih aktivnosti, s pravom EU-a. SEU je trebao razmotriti je li *Elegktiko Synedrio* sud u smislu članka 267. UFEU-a.

SEU je presudio da se to tijelo ne može smatrati sudom zbog sljedećih razloga: (i.) bilo je povezano s ministarstvom, što znači da nije nastupalo kao treća strana po pitanju predmetnih interesa; (ii.) njegova nadležnost bila je ograničena na *a priori* reviziju državnih troškova i nije uključivala donošenje rješenja; (iii.) njegova odluka nije poprimila snagu *res iudicata* (pravomoćne presude), a svrha postupaka pred tim tijelom nije bila donošenje odluke s obilježjima sudske odluke; i (iv.) korisnik predmetnih troškova nije bila stranka u postupku pred *Elegktiko Synedrio*.

Kao što je slučaj s pravom VE-a, prema pravu EU-a arbitražna tijela uglavnom se ne smatraju sudovima zbog neobaveznosti njihovih postupaka i nesudjelovanja državnih tijela (vidi [odjeljak 2.4.](#) o drugim oblicima pristupa pravosuđu).⁷¹

Primjer: U predmetu *Valeri Hariev Belov protiv CHEZ Elektro Balgaria AD i drugih* (intervenirale Bugarska i Europska komisija),⁷² Bugarska komisija za zaštitu od diskriminacije (KZD) zatražila je prethodni postupak o

69 SEU, C-443/09, *Camera di Commercio, Industria, Artigianato e Agricoltura (CCIAA) di Cosenza protiv Grillo Star Srl*, 19 travnja 2012., st. 20. – 21.

70 SEU, C-363/11, *Epitropos tou Elegktikou Synedriou sto Ypourgio Politismou kai Tourismou protiv Ypourgio Politismou kai Tourismou - Ypiresia Dimosionomikou Elenchou*, 19 prosinca 2012., st. 19. – 31.

71 SEU, C-125/04, *Guy Denuit and Betty Cordenier protiv Transorient – Mosaique Voyages et Culture SA.*, 27 siječnja 2005., st. 13. Više informacija o predmetu u kojem je arbitražno tijelo smatrano sudom potražite u SEU, C-555/13, *Merck Canada Inc. protiv Accord Healthcare Ltd i drugih*, 13 veljače 2014., st. 18. – 25.

72 SEU, C-394/11, *Valeri Hariev Belov protiv CHEZ Elektro Balgaria AD i drugih* (intervenirale Bugarska i Europska komisija), 31 siječnja 2013., st. 26.

različitim odredbama prava EU-a povezanim s diskriminacijom i zaštitom potrošača.

SEU je potvrdio da nacionalno tijelo može biti kategorizirano kao sud u smislu članka 267. UFEU-a kada vrši sudske funkcije, ali ne može biti priznato kao sud kada vrši druge funkcije kao što su upravne funkcije. Shodno tome, bilo je potrebno odrediti u kojem je konkretnom svojstvu djelovalo tijelo kada je od SEU-a zatražilo da donese odluku. U ovom predmetu različiti su čimbenici naveli sud da odbaci spornu točku da je svrha postupka pred tijelom bila donošenje odluke s obilježjima sudske odluke; ti su čimbenici uključivali: da KZD može postupati po službenoj dužnosti i da ima široke istražne ovlasti; KZD-ove ovlasti da na vlastitu inicijativu uključí osobe u postupak; da bi KZD bio tuženik u sudskom postupku ako bi bila uložena žalba na njegovu odluku; te da KZD može poništiti svoje odluke.

2.2. Neovisnost i nepristranost sudova

Ključne točke

- Prema pravu VE-a i EU-a, sudovi moraju biti neovisni i nepristrani.
- SEU i ESLJP utvrdili su detaljna pravila o neovisnosti kako bi zajamčili neutralnost. Pravila su povezana s načinom imenovanja sudaca, trajanjem njihovih mandata i postojanjem jamstava protiv vanjskih pritisaka.
- Za sud se pretpostavlja da je nepristran, osim ako se dokaže suprotno. Pristranost može biti subjektivna (povezana s osobnom pristranošću pojedinog suca) ili objektivna (povezana s pojavom pristranosti). Subjektivnu pristranost teško je dokazati.

Neovisnost i nepristranost često se zajedno razmatraju i usko su povezane, zbog čega ih može biti teško razlikovati.⁷³ Međutim, neovisnost je uglavnom povezana sa strukturom suda, dok je nepristranost pojedinačna značajka donositelja odluke.⁷⁴

73 Vidi, primjerice, ESLJP, *Findlay protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 22107/93, 25 veljače 1997., st. 73.

74 ESLJP, *Parlov-Tkalčić protiv Hrvatske*, br. 24810/06, 22 prosinca 2009., st. 86. – 87.

Neovisnost

Prema pravu VE-a, sudska praksa o članku 6. EKLJP-a daje detaljna pravila o neovisnosti sudstva koja su osmišljena kako bi zaštitila sudstvo od vanjskih pritisaka i jamčila neutralnost.⁷⁵ Ta pravila obuhvaćaju način imenovanja sudaca, trajanje njihovih mandata i postojanje jamstava protiv vanjskih pritisaka.⁷⁶

Primjer: U predmetu *Maktouf i Damjanović protiv Bosne i Hercegovine*,⁷⁷ Sud Bosne i Hercegovine (Državni sud) osudio je oba podnositelja pritužbe za ratne zločine. Državni sud sastojao se od međunarodnih i domaćih sudaca i imao je ovlasti za odlučivanje o predmetima koji se odnose na ratne zločine. Prvi podnositelj pritužbe tvrdio je da Državni sud nije bio neovisan jer je dva njegova suca imenovao Ured visokog predstavnika u Bosni i Hercegovini na razdoblje od dvije godine, s mogućnošću obnavljanja mandata.

ESLJP je odbacio taj argument. Nije pronašao razloga za sumnju u neovisnost međunarodnih sudaca Državnog suda od političkih organa Bosne i Hercegovine, od stranaka u postupku i od institucije Visokog predstavnika. Njihovo imenovanje bilo je motivirano željom da se ojača neovisnost vijeća za ratne zločine pri Državnom sudu te da se ponovno uspostavi povjerenje javnosti u pravosudni sustav. Činjenica da su ti suci službeno premješteni iz redova profesionalnih sudaca iz svojih matičnih država predstavljala je dodatno jamstvo protiv vanjskog pritiska. Nije došlo do povrede članka 6. EKLJP-a.

Suce može imenovati izvršna vlast, no zakon mora osigurati da ne dobivaju upute o tome kako moraju obnašati svoje dužnosti.⁷⁸ Ne smije doći do miješanja u konačne, obvezujuće i pravomoćne presude suda.⁷⁹

75 Više detalja o pravu na pravično i javno suđenje pred nadležnim neovisnim i nepristranim sudom potražite u UN, Odbor za ljudska prava (HRC) (2007.), *Opći komentar br. 32*, 23 kolovoza 2007., st. 19. – 23.

76 ESLJP, *Campbell i Fell protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 7819/77 i 7878/77, 28 lipnja 1984., st. 78.

77 ESLJP, *Maktouf i Damjanović protiv Bosne i Hercegovine*, br. 2312/08 i 34179/08, 18 srpnja 2013., st. 48. – 53.

78 ESLJP, *Beaumontin protiv Francuske*, br. 15287/89, 24 studenoga 1994., st. 38.

79 ESLJP, *DRAFT – OVA a.s. protiv Slovačke*, br. 72493/10, 9 lipnja 2015., st. 80. – 86.

Trajanje mandata imenovanih sudaca također doprinosi neovisnosti. Suci ne moraju biti imenovani doživotno. Najvažnije od svega, mandati moraju biti stabilnog trajanja i ne smiju biti opterećeni vanjskim utjecajima. U najmanju ruku, suci moraju biti zaštićeni od smjenjivanja tijekom svojih mandata.⁸⁰ Nedostatak odgovarajućih jamstava protiv smjenjivanja poništava neovisnost suda.⁸¹

Dojam neovisnosti također je važan, ali nije odlučujući za utvrđivanje nedostatka neovisnosti.⁸² U odlučivanju postoji li opravdani razlog za bojazan da određenom sudu manjka neovisnosti ili nepristranosti, mišljenja stranaka u postupcima su važna, ali nisu odlučujuća. Sumnje moraju biti objektivno opravdane.⁸³ Na primjer, u predmetu u kojem su dva sudska procjenitelja, koji su bili suci suda koji je rješavao zahtjev za reviziju najma, bili imenovani od strane udruženja kojima je nastavak predmeta bio u interesu, zabrinutost podnositelja pritužbe o nepristranosti bila je opravdana.⁸⁴

Prema pravu EU-a, zahtjev za neovisnost obvezuje sud da postupa kao treća strana donositelj odluka, neovisan od upravnih vlasti i stranaka u postupku.⁸⁵

Primjer: U predmetu *Graham J. Wilson protiv Ordre des avocats du barreau de Luxembourg*,⁸⁶ g. Wilson pokrenuo je predmet pred nacionalnim sudom tvrdeći da je, uvođenjem zahtjeva za znanjem jezika, Luksemburg stvorio nepravične prepreke za provedbu Direktive 98/5/EZ o registriranju djelatnosti odvjetnika u državama članicama različitim od one u kojoj su stekli svoju stručnu kvalifikaciju.⁸⁷ To je od odvjetnika iziskivalo da prisustvuju raspravi pred Odvjetničkom komorom. G. Wilson je odbio prisustvovati te ga je, posljedično, Odvjetnička komora odbila registrirati.

80 ESLJP, *Campbell i Fell protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 7819/77 i 7878/77, 28 lipnja 1984., st. 80.

81 ESLJP, *Henryk Urban i Ryszard Urban protiv Poljske*, br. 23614/08, 30 studenoga 2010., st. 49. – 53. Vidi također Vijeće Europe, Savjetodavno vijeće europskih sudaca (CCJE) (2001.), *Opinion N° 1 on standards concerning the independence of the judiciary and the irremovability of judges*, 23 studenoga 2001.

82 ESLJP, *Campbell i Fell protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 7819/77 i 7878/77, 28 lipnja 1984., st. 81.

83 ESLJP, *Fruni protiv Slovačke*, br. 8014/07, 21 lipnja 2011., st. 141.

84 ESLJP, *Langborger protiv Švedske*, br. 11179/84, 22 lipnja 1989., st. 35.

85 SEU, C-24/92, *Pierre Corbiau protiv Administration des contributions*, 30 ožujka 1993., st. 15.

86 SEU, C-506/04, *Graham J. Wilson protiv Ordre des avocats du barreau de Luxembourg*, 19 rujna 2006., st. 47. – 53.

87 *Direktiva 98/5/EZ* Europskog parlamenta i Vijeća od 16 veljače 1998. o olakšavanju stalnog obavljanja odvjetničke djelatnosti u državi članici različitoj od one u kojoj je stečena kvalifikacija, SL 1998 L 77.

Doveo je u pitanje odluku pred Disciplinskim i upravnim odborom koji se sastojao isključivo od odvjetnika koji su imali luksemburško državljanstvo. Upravni sud od SEU-a je zatražio prethodni postupak o tome predstavljaju li žalbena tijela, kao što je Disciplinski i upravni odbor, pravni lijek pred sudom u skladu s odredbama domaćeg zakonodavstva, u smislu članka 9. Direktive.

SEU je naveo da neovisnost, koja je svojstvena zadatku donošenja sudske odluke, znači da sud mora djelovati kao treća strana prema tijelu koje je donijelo osporavanu odluku. Neovisnost ima i druge dvije značajke: (i.) sud nije opterećen vanjskim intervencijama ili pritiscima; i (ii.) „interna nepristranost“ osigurava da strankama u postupku budu pruženi jednaki uvjeti.⁸⁸

Nepristranost

Prema pravu VE-a i pravu EU-a, nepristranost je usko povezana s neovisnošću. Od donositelja odluka iziskuje da bude nepristran i bez predrasuda kada odlučuje o sporovima.

Primjer: U predmetu *Ibrahim Gürkan protiv Turske*,⁸⁹ vojni kazneni sud osudio je podnositelja pritužbe na dva i pol mjeseca zatvora zbog namjernog neposluha prema nadređenom. Sud se sastojao od vojnog časnika bez pravne izobrazbe i dvojice vojnih sudaca.

ESLJP je naveo da sudjelovanje sudaca laika nije nužno u suprotnosti s odredbama članka 6. te da nedostatak pravnih kvalifikacija vojnog časnika nije sprječavao njegovu neovisnost ili nepristranost. Međutim, vojni časnik i dalje je bio u službi vojske i podlijevao je vojnoj stezi. Imenovali su ga njegovi nadređeni i na njega se nisu odnosila ista ustavna jamstva kao na dva vojna suca. Stoga se nije moglo smatrati da je vojni kazneni sud neovisan i nepristran.

88 Više informacija o vanjskim pritiscima potražite u SEU, C-103/97, *Josef Köllensperger GmbH & Co. KG i Atzwanger AG protiv Gemeindeverband Bezirkskrankenhaus Schwaz*, 4 veljače 1999., st. 21. (uvjeti o smjenjivanju članova bili su suviše nejasni da bi ih se moglo jamčiti pod prekomjernim pritiskom). Više informacija o internoj nepristranosti potražite u SEU, C-407/98, *Katarina Abrahamsson i Leif Anderson protiv Elisabet Fogelqvist*, 6 srpnja 2000., st. 32. (postojeće objektivne zaštite u državnom ustavu).

89 ESLJP, *Ibrahim Gürkan protiv Turske*, br. 10987/10, 3 srpnja 2012., st. 19.

Nepriistranost ima dva elementa:

- subjektivni element povezan s osobnim predrasudama ili pristranošću pojedinog suca;
- objektivni element povezan s problemima kao što je pojava pristranosti.⁹⁰

Pretpostavlja se da na sud ne utječu osobne predrasude, osim ako se dokaže suprotno.⁹¹ Dokazivanje subjektivne pristranosti iziskuje utvrđivanje osobnih uvjerenja pojedinog suca u pojedinom predmetu, a to je vrlo teško. Primjeri subjektivne pristranosti uključuju sučevo iskazivanje neprijateljskog stava ili zlih namjera odnosno dokaze da je sudac dogovorio da mu predmet bude dodijeljen iz osobnih razloga.⁹² Velika većina predmeta koji navode nedostatak nepriistranosti stoga je bila usredotočena na objektivni test, koji uključuje utvrđivanje jesu li jamstva koja je ponudio sudac dovoljna za otklanjanje svake opravdane sumnje u tom pogledu.⁹³ Primjeri nedostatka objektivne nepriistranosti uključuju postojanje bliskih obiteljskih veza između odvjetnika suprotne stranke i suca⁹⁴ ili profesionalnih odnosa između suca i suprotne stranke u postupku.⁹⁵ Biti objektivno nepriistran također znači i nuditi dovoljna jamstva za otklanjanje svake opravdane sumnje u tom smislu.⁹⁶ Sama činjenica da sud obavlja dvije vrste funkcija povezane s istom odlukom (savjetodavnu i sudsku) može izazvati sumnju o njegovoj strukturalnoj nepriistranosti.⁹⁷ Nadalje, prisutnost državnog dužnosnika tijekom sudskog vijećanja također se smatra povredom članka 6.⁹⁸ Postupci koje sudovi primjenjuju za razmatranje predmeta u kojima se navodi pristranost ni sami ne smiju biti pod utjecajem pristranosti

90 Vidi također Vijeće Europe, CCJE (2002.), *Opinion N° 3 on ethics and liability of judges*, 19 studenoga 2002.

91 ESLJP, *Kyprianou protiv Cipra*, br. 73797/01, 15 prosinca 2005., st. 119.

92 ESLJP, *Morice protiv Francuske*, br. 29369/10, 23 travnja 2015., st. 74.

93 *Ibid.*, st. 119. Vidi također ESLJP, *Gautrin i drugi protiv Francuske*, br. 21257/93, 20 svibnja 1998., st. 58.

94 ESLJP, *Micallef protiv Malte*, br. 17056/06, 15 listopada 2009., st. 102.

95 ESLJP, *Pescador Valero protiv Španjolske*, br. 62435/00, 17 lipnja 2003., st. 27. – 28.

96 ESLJP, *Fey protiv Austrije*, br. 14396/88, 24 veljače 1993., st. 28.

97 ESLJP, *Procola protiv Luksemburga*, br. 14570/89, 28 rujna 1995., st. 45. Usporedite s ESLJP, *Kleyn i drugi protiv Nizozemske*, br. 39343/98, 39651/98, 43147/98 i 46664/99, 6 svibnja 2003., st. 27.

98 ESLJP, *Martinie protiv Francuske*, br. 58675/00, 12 travnja 2006., st. 53. – 55.

(na primjer, od sudaca optuženih za pristranost ne smije se tražiti da ispituju osnovanost zahtjeva).⁹⁹

Pravo EU-a dosljedno prati načela utvrđena sudskom praksom ESLJP-a o dva tražena oblika nepristranosti: subjektivnoj i objektivnoj nepristranosti. Smatra se da je neovisnost preduvjet za nepristranost te su potrebna odgovarajuća pravila u vezi sa sastavom tijela i statusom njegovih članova.¹⁰⁰

Primjer: *Chronopost SA i La Poste protiv Union française de l'express*,¹⁰¹ odnosio se na tvrdnju da infrastrukturna potpora sačinjava državnu pomoć. Predmet je dva puta raspravljen pred prvostupanjskim sudom (CFI), uz različiti sastav suda, ali pred istim sucem izvjestiteljem. Na drugoj raspravi, CFI je potvrdio svoju prvu odluku – da se radilo o državnoj pomoći. Podnositelji žalbe naveli su da drugi CFI nije bio nepristrani sud jer je u njegovu radu sudjelovao isti sudac izvjestitelj te je odluka okaljana pristranošću.

SEU je odredio test nepristranosti kako slijedi: (i.) suci moraju biti subjektivno nepristrani, tj. nijedan od njih ne smije iskazati pristranost ili osobne predrasude (pretpostavka osobne nepristranosti valjana je u nedostatku dokaza koji ukazuju na suprotno); i (ii.) sud mora biti objektivno nepristran na način da nudi dovoljna jamstva za otklanjanje svake opravdane sumnje po tom pitanju. SEU je odbacio optužbu za pristranost. Činjenicama nije utvrđeno da je sastav sudskog vijeća bio nezakonit.

⁹⁹ ESLJP, *A.K. protiv Lihtenštajna*, br. 38191/12, 9 srpnja 2015.

¹⁰⁰ SEU, C-506/04, *Graham J. Wilson protiv Ordre des avocats du barreau de Luxembourg*, 19 rujna 2006., st. 53.

¹⁰¹ SEU, spojeni predmeti C-341/06 P i C-342/06 P, *Chronopost SA i La Poste protiv Union française de l'express (UFEX) i drugih*, 1 srpnja 2008., st. 54.

2.3. Što je pravična i javnorasprava ?

Ključne točke

- Pristup pravosuđu iziskuje raspravu čiji je postupak pravičan i javan.
- Pravo na pravičnu i javnu raspravu utvrđeno je člankom 6. stavkom 1. EKLJP-a i člankom 47. Povelje EU-a o temeljnim pravima. Posebna jamstva za pravično suđenje u kaznenim postupcima dodatno su navedena u članku 6. stavcima 2. i 3. EKLJP-a te članku 48. Povelje.
- Pravo na pravičnu raspravu u osnovi uključuje pravo na jednakost oružja, pravo na kontradiktorni postupak i pravo na obrazloženu odluku, kao i pravo na osiguravanje izvršenja konačne presude.
- Javna rasprava osigurava preispitivanje sudstva. Pravo na javnu raspravu također iziskuje da pojedinac ima pravo prisustvovati i saslušati dokaze.

Prema pravu VE-a, pravo na pravičnu i javnu raspravu prema članku 6. EKLJP-a primjenjuje se na kaznene optužbe i sporove koji se odnose na građanska prava i obveze (vidi [odjeljak 2.1.](#)). **Prema pravu EU-a**, prema članku 47. Povelje EU-a o temeljnim pravima, pravo se primjenjuje na sve vrste postupaka povezane s pravima i slobodama koje proizlaze iz prava EU-a.

Sudska praksa o pravu na pravično suđenje je opsežna. U ovom odjeljku raspravlja se o nekoliko ključnih značajki tog prava, među kojima su: pravo na jednakost oružja, pravo na kontradiktorni postupak i pravo na obrazloženu odluku. Kako je navedeno u [1. poglavlju](#), sudska praksa ESLJP-a relevantna je za tumačenje prava utvrđenih Poveljom kada ona odgovaraju pravima utvrđenima EKLJP-om. U tom pogledu članak 47. Povelje EU-a o temeljnim pravima odgovara članku 6. EKLJP-a.

2.3.1. Pravična rasprava

Prema pravu VE-a, poimanje rasprave kao pravičnoge ovisi o svim činjenicama predmeta, uključujući mogućnost pojedinca da pristupi pravosuđu. Valja razmatrati postupak u cjelini (tj. od pokretanja postupka, uključujući policijsko ispitivanje u kaznenim predmetima, do konačne odluke u žalbenom postupku).¹⁰²

¹⁰² ESLJP, *Edwards protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 13071/87, 16 prosinca 1992., st. 34.

Članak 6. EKLJP-a primjenjuje se i na izvršenje sudskih odluka jer, naposljetku, ako pojedinac ne može osigurati izvršenje sudske odluke po završetku postupka, pravo na pravičnu raspravu nema veliku vrijednost.¹⁰³

Obećavajuća praksa

Osiguravanje pravičnog suđenja putem „suslušanja“

U Tarasconu, u Francuskoj, razvijena je specijalizirana praksa nazvana „suslušanje“ kako bi se ojačalo sudjelovanje djece. Ta praksa omogućuje socijalnim radnicima da budu uz djecu tijekom saslušanja pred sucima u građanskim postupcima. Prisutnost socijalnog radnika pomaže djetetu da izrazi svoje mišljenje te stvara okolinu koja je bolje prilagođena djeci. Ova praksa osigurava i da se djetetovi odgovori mogu protumačiti s dvaju gledišta (sua i socijalnog radnika), što saslušanja čini pravičnijima. Projektu je dodijeljena posebna pohvala prilikom dodjele nagrade Kristalna vaga pravde 2012.

Izvor: Nagrada Kristalna vaga pravde 2012. koju su zajednički dodijelili Vijeće Europe i Europska komisija.

Prema pravu VE-a i pravu EU-a, jedan od ključnih preduvjeta prava na pravičnu raspravu jest „jednakost oružja“ suprotstavljenih stranaka. Jednakost oružja uključuje osiguravanje da svaka stranka ima razumnu mogućnost predstaviti svoj predmet u uvjetima koji nijednu od stranaka ne stavljaju u nepovoljniji položaj. Svaka pritužba o nedostatku jednakosti oružja „razmatrat će se u kontekstu čitavog članka 6. stavka 1. jer je načelo jednakosti oružja samo jedna značajka šireg koncepta pravičnog suđenja koji uključuje i temeljno pravo na to da postupci budu kontradiktorni“.¹⁰⁴ SEU je na sličan način definirao to načelo.¹⁰⁵

U kaznenim predmetima načelo jednakosti oružja jamči se posebnim pravima na obranu utvrđenima člankom 6. stavkom 3. točkom (d), koja glasi „[pravo] da ispituje ili daje ispitati svjedoke optužbe i da se osigura prisustvo i ispitivanje svjedoka obrane pod istim uvjetima kao i svjedoka optužbe“. Članak 6. stavci 2. i 3. EKLJP-a i članak 48. Povelje EU-a o temeljnim pravima navode daljnja

103 ESLJP, *Hornsby protiv Grčke*, br. 18357/91, 19 ožujka 1997., st. 40. Vidi također UN, HRC (2005.), predmet br. 823/1998, *Czernin protiv Češke Republike*, 29 ožujka 2005. (u kojem se zauzima stajalište da nečinjenje i prekomjerna odgađanja provedbe odluka krše čl. 14. MPGPP-a).

104 ESLJP, *Ruiz-Mateos protiv Španjolske*, br. 12952/87, 23 lipnja 1993., st. 63.; vidi također st. 63. – 68.

105 SEU, C-199/11, *Europese Gemeenschap protiv Otis NV i drugih*, 6 studenoga 2012., st. 71.

posebna jamstva za pravično suđenje u kaznenim predmetima. Uključuju pravo na pravovremeno obavještanje o prirodi i razlozima optužbe koja se podiže te pravo na odgovarajuće vrijeme i mogućnosti za pripremu obrane.

Prema pravu EU-a, sekundarno zakonodavstvo detaljnije opisuje područje primjene prava na pravično suđenje. Na primjer, Direktiva 2012/13/EU o pravu na informiranje u kaznenom postupku utvrđuje da države članice moraju informirati osumnjičenike i optužene osobe o njihovim pravima, uključujući o pravu pristupa odvjetniku i pravu na uskraćivanje iskaza.¹⁰⁶ Prema Direktivi, uhićeni osumnjičenici i optužene osobe trebaju dobiti „obavijest o pravima” koja sadrži informacije o dodatnim pravima, uključujući njihovo pravo pristupa dokumentima povezanim s predmetnim slučajem koji se nalaze u posjedu nadležnih tijela – kao što su dokazi – i pravo pristupa hitnoj liječničkoj pomoći. Direktiva je dio „Plana” EU-a za jačanje postupovnih prava osumnjičenika i optuženih osoba u kaznenom postupku.¹⁰⁷ Plan je usvojen kako bi se ojačala prava pojedinaca u kaznenim postupcima unutar EU-a te kako bi se jamčilo uzajamno povjerenje država članica u kaznenopravne sustave drugih država članica i promicala pravosudna suradnja među državama članicama EU-a. Plan uključuje i Direktivu o pravu na tumačenje i prevođenje u kaznenim postupcima,¹⁰⁸ Direktivu o pravu na pristup odvjetniku u kaznenom postupku i u postupku na temelju europskog uhidbenog naloga,¹⁰⁹ Preporuku Komisije o pravu na pravnu pomoć za osumnjičene ili optužene osobe¹¹⁰ i Preporuku Komisije o postupovnim jamstvima za ranjive osobe osumnjičene ili optužene u kaznenom postupku.¹¹¹ Uključuje i Prijedlog direktive o postupovnim jamstvima za djecu osumnjičenu ili optuženu

106 **Direktiva 2012/13/EU** Europskog parlamenta i Vijeća od 22 svibnja 2012. o pravu na informiranje u kaznenom postupku, SL 2012 L 142.

107 **Rezolucija** Vijeća od 30 studenoga 2009. o Planu za jačanje postupovnih prava osumnjičenika i optuženih osoba u kaznenom postupku, SL 2009 C 295.

108 **Direktiva 2010/64/EU** Europskog parlamenta i Vijeća od 20 listopada 2010. o pravu na tumačenje i prevođenje u kaznenim postupcima, SL 2010 L 280.

109 **Direktiva 2013/48/EU** Europskog parlamenta i Vijeća od 22 listopada 2013. o pravu na pristup odvjetniku u kaznenom postupku i u postupku na temelju europskog uhidbenog naloga te o pravu na obavješćivanje treće strane u slučaju oduzimanja slobode i na komunikaciju s trećim osobama i konzularnim tijelima, SL 2013 L 294/1. Ujedinjena Kraljevina i Irska nisu prihvatile ovu direktivu, a ista se ne primjenjuje na Dansku.

110 Europska komisija (2013.), **Preporuka od 27 studenoga 2013. o pravu na pravnu pomoć za osumnjičene ili optužene osobe u kaznenom postupku**, SL 2013 C 378.

111 Europska komisija (2013.), **Preporuka od 27 studenoga 2013. o postupovnim jamstvima za ranjive osobe osumnjičene ili optužene u kaznenom postupku**, SL 2013 378.

u kaznenim postupcima¹¹² i Prijedlog direktive Europskog parlamenta i Vijeća o privremenoj pravnoj pomoći i pravnoj pomoći u postupcima na temelju europskog uhidbenog naloga.¹¹³

Prema pravu VE-a i EU-a, još jedna ključna komponenta prava na pravično suđenje jest pravo na kontradiktorni postupak.¹¹⁴ Zahtjevi ovog prava u načelu su isti u nekaznenim i kaznenim postupcima.¹¹⁵ U praksi pravo na kontradiktorni postupak uključuje:

- pravo stranaka da budu upoznate sa svim dokazima predloženim da bi utjecali na sudsku odluku i pravo da komentiraju te dokaze;¹¹⁶
- pravo na dovoljno vremena za upoznavanje s dokazima predloženima sudu;¹¹⁷
- pravo na predočavanje dokaza.¹¹⁸

Sudovi moraju razmotriti je li postupak sagledan u cjelini bio u skladu sa zahtjevima prava na kontradiktorni postupak.¹¹⁹

Primjer: U predmetu *Užkauskas protiv Litve*,¹²⁰ litavske vlasti su podnositelju pritužbe oduzele dozvolu za oružje jer su informacije u policijskoj evidenciji navodile da je on opasan po društvo. Od njega se tražilo da policiji preda svoje oružje, za što bi primio novčanu nadoknadu. Podnositelj je

112 Europska komisija (2013.), Prijedlog Direktive Europskog parlamenta i Vijeća o postupovnim jamstvima za djecu osumnjičenu ili optuženu u kaznenim postupcima, COM(2013) 822.

113 Europska komisija (2013.), Prijedlog Direktive Europskog parlamenta i Vijeća o privremenoj pravnoj pomoći za osumnjičene ili optužene osobe lišene slobode i pravnoj pomoći u postupcima na temelju europskog uhidbenog naloga, COM(2013) 824.

114 ESLJP, *Ruiz-Mateos protiv Španjolske*, br. 12952/87, 23 lipnja 1993., st. 63; SEU, C-300/11, *ZZ protiv Secretary of State for the Home Department*, 4 lipnja 2013., st. 55. U vezi kaznenih postupaka vidi ESLJP, *Brandstetter protiv Austrije*, br. 11170/84, 12876/87 i 13468/87, 28 kolovoza 1991., st. 66. – 67.

115 ESLJP, *Werner protiv Austrije*, br. 21835/93, 24 studenoga 1997., st. 66.

116 ESLJP, *Vermeulen protiv Belgije*, br. 19075/91, 20 veljače 1996., st. 33.

117 ESLJP, *Krčmář protiv Češke Republike*, br. 35376/97, 3 ožujka 2000., st. 42.

118 ESLJP, *Clinique des Acacias i drugi protiv Francuske*, br. 65399/01, 65406/01, 65405/01 i 65407/01, 13 listopada 2005., st. 37.

119 ESLJP, *Rowe i Davis protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 28901/95, 16 veljače 2000., st. 62.

120 ESLJP, *Užkauskas protiv Litve*, br. 16965/04, 6 srpnja 2010., st. 45. – 51.

doveo u pitanje unos svog imena u operativnu evidenciju, no njegova je tužba odbačena na temelju povjerljivog materijala koji je podnijela policija. Te informacije nisu obznanjene podnositelju pritužbe.

Podaci u spisu bili su od odlučujuće važnosti za podnositeljev predmet jer su ih suci morali razmotriti da bi odlučili je li on umiješan u zločinačke aktivnosti. Policijski spis bio je jedini dokaz podnositeljeve navodne opasnosti po društvo. S obzirom da podnositelj nije bio upoznat s dokazima protiv sebe i nije imao prilike da na njih odgovori (za razliku od policije), postupak odlučivanja nije bio u skladu sa zahtjevima kontradiktornog postupka ili jednakosti oružja te nije sadržavao odgovarajuća jamstva za zaštitu interesa podnositelja pritužbe. ESLJP je zaključio da je time prekršen članak 6. EKLP-a.

Pravo na obrazloženu odluku još je jedan ključni aspekt prava na pravičnu raspravu.¹²¹ Obrazložena odluka dokazuje da je predmet pravilno saslušan i omogućuje strankama da podnesu odgovarajuću i djelotvornu žalbu.¹²² Sudovi nisu obvezni dati detaljne odgovore na svaki argument i dužnost davanja obrazloženja varira ovisno o prirodi odluke i okolnostima predmeta.¹²³ U kaznenim postupcima suđenje pred porotom mora uključivati dovoljna jamstva da omogući optuženiku da razumije zašto je proglašen krivim. To može uključivati sučeva pojašnjenja pravnih pitanja ili dokaza i precizna, nedvosmislena pitanja koja sudac postavi poroti.¹²⁴

U građanskim postupcima sudovi su obvezni dati dovoljna obrazloženja svojih odluka kako bi pojedincima omogućili podnošenje djelotvornih žalbi.¹²⁵ Prizivni sud može popraviti nezadovoljavajuće obrazloženje nižeg suda. U načelu je prihvatljivo da prizivno tijelo jednostavno podupre obrazloženje odluke nižeg tijela. Međutim, to se pokazalo nedovoljnim kada se glavna pritužba u žalbenom postupku ticala manjkavosti obrazloženja nižeg suda.¹²⁶ Obrazloženja

121 Vidi Vijeće Europe, CCJE (2008.), *Mišljenje br. 11 o „kvaliteti sudskih odluka“*, 18 prosinca 2008.

122 ESLJP, *Hadjianastassiou protiv Grčke*, br. 12945/87, 16 prosinca 1992., st. 33. Usporedite s ESLJP, *Jodko protiv Litve* (odl.), br. 39350/98, 7 rujna 1999. O pravu EU-a vidi SEU, C-619/10, *Trade Agency Ltd protiv Seramico Investments Ltd*, 6 rujna 2012., st. 53.

123 ESLJP, *García Ruiz protiv Španjolske*, br. 30544/96, 21 siječnja 1999., st. 26.

124 ESLJP, *Taxquet protiv Belgije*, br. 926/05, 16 studenoga 2010., st. 93. – 100.

125 ESLJP, *Suominen protiv Finske*, br. 37801/97, 1 srpnja 2003., st. 36. – 38.

126 ESLJP, *Hirvisaari protiv Finske*, br. 49684/99, 27 rujna 2001., st. 32.

prizivnog suda moraju se osvrnuti na bit problema o kojem se odlučuje i to tako da na odgovarajući način odražavaju ulogu suda.¹²⁷

Pravo na žalbu

Prema pravu VE-a, iako Protokol br. 7 EKLJP-a (obvezujući samo za države stranke) utvrđuje posebno pravo na žalbu u kaznenim predmetima,¹²⁸ EKLJP ne jamči pravo na žalbu u građanskim postupcima. Međutim, ESLJP je potvrdio da, ako je žalbeni postupak predviđen u građanskim ili kaznenim postupcima, članak 6. će se primjenjivati na taj postupak.¹²⁹ **Prema pravu EU-a**, Povelja EU-a o temeljnim pravima ne navodi posebno pravo žalbe, no u tumačenju članka 47. mora se uzeti u obzir sudska praksa ESLJP-a.

2.3.2. Javna rasprava

Prema pravu VE-a i pravu EU-a, pojam pristupa pravosuđu uključuje i pravo na javnu raspravu. To pomaže promicati povjerenje u sudove tako što izvršavanje pravde čini vidljivim i transparentnim.¹³⁰ U tom pogledu članak 47. Povelje EU-a o temeljnim pravima odgovara članku 6. EKLJP-a.

U sklopu prava na javnu raspravu podrazumijeva se pravo na usmenu raspravu.¹³¹ Na primjer, u kaznenom postupku optuženik bi uglavnom morao imati pravo da prisustvuje prvostupanjskoj raspravi.¹³² Pravo na usmenu raspravu važno je jer osoba ne može ostvariti ostala prava prema članku 6. stavku 3. EKLJP-a ako nije prisutna. Međutim, osobno prisustvo optuženika ne poprima jednaku ključnu važnost za raspravu u žalbenim postupku kakvu ima za raspravu tijekom suđenja. Način na koji se članak 6. primjenjuje na postupke pred prizivnim sudovima ovisi o posebnim obilježjima predmetnih postupaka te valja uzeti u obzir cjelokupnost postupka u domaćem pravnom poretku i ulogu

¹²⁷ ESLJP, *Hansen protiv Norveške*, br. 15319/09, 2 listopada 2014., st. 71. et seq.

¹²⁸ Vijeće Europe, *Protokol br. 7 EKLJP-a*, CETS br. 117, 1984., čl. 2.

¹²⁹ Vidi na primjer ESLJP, *Monnell i Morris protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 9562/81 i 9818/82, 2 ožujka 1987., st. 54.

¹³⁰ ESLJP, *Pretto i drugi protiv Italije*, br. 7984/77, 8 prosinca 1983., st. 21.

¹³¹ ESLJP, *Allan Jacobsson protiv Švedske (br. 2)*, br. 16970/90, 19 veljače 1998., st. 46. Vidi također SEU, C-399/11, *Stefano Melloni protiv Ministerio Fiscal*, 26 veljače 2013., st. 49.

¹³² ESLJP, *Tierce i drugi protiv San Marina*, br. 24954/94, 24971/94, 24972/94, 25 srpnja 2000., st. 94; ESLJP, *Jussila protiv Finske [VV]*, br. 73053/01, 23 studenoga 2006., st. 40.

prizivnog suda u njemu.¹³³ Nadalje, pravo na usmenu raspravu nije apsolutno i u nekim okolnostima može biti opravdano izostaviti je, ovisno o prirodi pitanja o kojima sud treba odlučivati.¹³⁴ Na primjer, usmena rasprava ne mora biti potrebna kada nema pitanja vjerodostojnosti ili osporavanih činjenica koje zahtijevaju usmeno iznošenje dokaza ili unakrsno ispitivanje svjedoka.¹³⁵ Ako se kazneni postupak provodi *in absentia*, a optuženik nije obaviješten o tom postupku, optuženiku mora biti omogućeno da od suda ishodi novu odluku o osnovanosti optužbe nakon što bude obaviješten o tome. Građanski postupak može se provoditi bez rasprave u predmetima u kojima su postavljena pravna pitanja ograničene prirode¹³⁶ ili kada je postupak isključivo pravne ili tehničke vrste.¹³⁷ Međutim, pojedinac u načelu ima pravo na javnu usmenu raspravu pred prvim i jedinim sudom koji ispituje njegov predmet.¹³⁸

Članak 6. stavak 1. EKLJP-a izričito dopušta isključivanje medija i javnosti iz rasprave:

- radi interesa morala, javnog reda ili državne sigurnosti u demokratskom društvu;
- kad interesi maloljetnika ili privatnog života stranaka to traže; ili
- u okolnostima u kojima bi publicitet mogao biti štetan za interes pravde.

Potreba za zaštitom službene tajne također može opravdati nametanje ograničenja.¹³⁹ Djeci se pruža izričita zaštita i moguće je izuzeti čitavu kategoriju postupaka zbog potrebe za zaštitom djece.¹⁴⁰

133 ESLJP, *Kremzow protiv Austrije*, br. 12350/86, 21 rujna 1993., st. 58. – 59.; ESLJP, *Hermi protiv Italije* [VV], br. 18114/02, 18 listopada 2006., st. 60. U vezi suđenja u odsutnosti u EU-u vidi Vijeće Europske unije (2009.), *Okvirna odluka Vijeća 2009/299/PUP* od 26 veljače 2009. o izmjeni okvirnih odluka 2002/584/PUP, 2005/214/PUP, 2006/783/PUP, 2008/909/PUP i 2008/947/PUP radi jačanja postupovnih prava osoba i poticanja primjene načela uzajamnog priznavanja odluka donesenih na suđenju u odsutnosti dotične osobe, SL 2009 L 81/24.

134 ESLJP, *Kremzow protiv Austrije*, br. 12350/86, 21 rujna 1993., st. 59.

135 ESLJP, *Jussila protiv Finske* [VV], br. 73053/01, 23 studenoga 2006., st. 41. – 42. i 47. – 48.

136 ESLJP, *Valová, Slezák a Slezák protiv Slovačke*, br. 44925/98, 1 lipnja 2004., st. 65. – 68.

137 ESLJP, *Koottummel protiv Austrije*, br. 49616/06, 10 prosinca 2009., st. 19.

138 ESLJP, *Becker protiv Austrije*, br. 19844/08, 11 lipnja 2015., st. 39.

139 ESLJP, *Diennet protiv Francuske*, br. 18160/91, 26 rujna 1995., st. 34. – 35.

140 ESLJP, *B. i P. protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 36337/97 i 35974/97, 24 travnja 2001., st. 37. – 38.

Primjer: U predmetu *Khrabrova protiv Rusije*,¹⁴¹ podnositeljica pritužbe bila je učiteljica u Moskvi dok nije otpuštena u veljači 2002. nakon prepirke s učenikom tijekom nastave. Pokrenula je građanski postupak protiv škole, tražeći naknadu i vraćanje na posao, a potom je podnijela žalbu ESLJP-u tvrdeći da je postupak bio nepravičan. Žalila se na neodržavanje javne rasprave pred domaćim sudom u interesu maloljetnika kojih se predmet tiče.

ESLJP je zaključio da su razlozi koje je nacionalni sud naveo kao obrazloženje odluke za održavanje rasprave *in camera* nejasni. Ti su razlozi sugerirali da bi javna rasprava imala nepovoljan utjecaj na obrazovanje nedefinirane skupine maloljetnika. Sud je naveo da domaći sudovi moraju navesti dovoljne razloge da bi opravdali zašto štite izvršavanje pravde od kontrole javnosti, ključnog jamstva protiv proizvoljnosti. Međutim, u ovom predmetu to nije pravilno izvršeno. Javna rasprava koja je potom održana pred prizivnim sudom nije ponudilo pravni lijek za tu povredu jer nije imalo potrebno područje primjene; konkretno, prizivni sud nije ponovno saslušao svjedoke. Sud je zaključio da je to povrijedilo pravo na javnu raspravu prema članku 6. EKLJP-a.

Moguće je odreći se prava na javnu raspravu odricanje mora biti izvršeno slobodnom voljom, na nedvosmislen način i ne smije biti u suprotnosti s važnim javnim interesom. Na primjer, čak i kada optuženik osobno ne prisustvuje suđenju, nije došlo do povrede ako je optuženik bio obaviješten o datumu i mjestu suđenja ili ga je branio pravni zastupnik kojem je optuženik dao ovlaštenje za to.¹⁴²

141 ESLJP, *Khrabrova protiv Rusije*, br. 18498/04, 2 listopada 2012., st. 50. – 53.

142 ESLJP, *Håkansson i Sturesson protiv Švedske*, br. 11855/85, 21 veljače 1990., st. 66; SEU, C-399/11, *Stefano Melloni protiv Ministerio Fiscal*, 26 veljače 2013., st. 49.

2.4. Drugi pristupi pravosuđu

Ključne točke

- Pristup mehanizmima pravosuđa može uključivati izvansudska tijela kao što su nacionalne institucije za ljudska prava, tijela za ravnopravnost, tijela za zaštitu podataka ili institucije pučkih pravobranitelja.
- Upravna, izvansudska tijela mogu unaprijediti pristup pravosuđu tako daomoguće brže pružanje pravne zaštite kolektivnu pravnu zaštitu. Međutim, ne smiju zaobići pravo pojedinca na pristup sudu i uglavnom bi trebala podlijegećisudskom nadzoru.
- Postupci za alternativno rješavanje sporova (ARS), kao što su mirenje i arbitraža, omogućuju alternative za pristup pravosuđu službenim pravosudnim putovima.
- Ako zakon obvezuje stranke da pristupe arbitraži, arbitražni sud mora udovoljiti odredbama članka 6. EKLJP-a i članka 47. Povelje EU-a o temeljnim pravima.
- EU potiče primjenu ARS-a zakonskim aktima kao što je Direktiva EU-a o mirenju i provedbom raznovrsnih inicijativa za zaštitu potrošača.

2.4.1. Izvansudska tijela

Mnogi pravosudni sustavi suočeni su sa sve većim obujmom posla, a pristup sudovima može biti skup. Šire sagledavanje pristupa pravosuđu uz sudove obuhvaća i izvansudska tijela.¹⁴³ To može uključivati tijela za ravnopravnost, upravne i izvansudske institucije koje se bave slučajevima diskriminacije, nacionalne institucije za ljudska prava (NILJP-ove), institucije pučkih pravobranitelja, tijela za zaštitu podataka, inspektorate rada i specijalizirane sudove.¹⁴⁴ Države članice EU-a utemeljile su neka od tih tijela u skladu s posebnim zakonskim zahtjevima EU-a – na primjer, tijela za rasnu ili etničku ravnopravnost te

143 FRA (2012.), *Bringing rights to life: The fundamental rights landscape of the European Union*, Luxembourg, Ured za publikacije.

144 Vidi UN, Opća skupština (1993.) *Rezolucija A/RES/48/134* o nacionalnim institucijama za promicanje i zaštitu ljudskih prava, 20 prosinca 1993. (*Pariška načela*), Prilog.

ravnopravnost spolova utemeljena su sukladno Direktivi o rasnoj jednakosti,¹⁴⁵ a nacionalna tijela za zaštitu podataka sukladno Direktivi o zaštiti podataka.¹⁴⁶

Kvazi-sudski postupci pred izvansudskim tijelima – često u obliku mirenja (vidi [odjeljak 2.4.2.](#) o alternativnom rješavanju sporova) – podnositeljima zahtjeva mogu pružiti brže, manje formalne i jeftinije alternative. Međutim, većina izvansudskih tijela nema ovlasti za donošenje obvezujućih odluka (iznimke uključuju, na primjer, tijela za zaštitu podataka i neka tijela za ravnopravnost), a njihove ovlasti za određivanje naknada uglavnom su ograničene.

ESLJP je naveo da izvansudsko tijelo prema domaćem zakonu može biti smatrano sudom ako je potpuno jasno da obnaša sudske funkcije i nudi postupovna jamstva koja zahtijeva članak 6. EKLJP-a kao što su nepristranost i neovisnost (vidi [odjeljak 2.1.2.](#)).¹⁴⁷ Ako ne obnaša te funkcije i ne nudi ta jamstva, izvansudsko tijelo mora podlijegati nadzoru pravosudnog tijela koje ima punu nadležnost i udovoljava zahtjevima članka 6.¹⁴⁸

Upravna izvansudska tijela mogu unaprijediti pristup pravosuđu tako da omogućuju kolektivnu pravnu zaštitu ili žalbe. To omogućuje podnositeljima žalbi da se ujedine kako bi se mnogi pojedinačni postupci povezani s istim predmetom mogli ujediniti u jednu parnicu.¹⁴⁹ To može omogućiti organizacijama, kao što su NVO-ovi, da podnose pritužbe u ime pojedinaca.

145 Direktiva Vijeća 2000/43/EZ od 29 lipnja 2000. o provedbi načela jednakog postupanja prema osobama bez obzira na njihovo rasno ili etničko podrijetlo, SL 2000 L 180 (Direktiva o rasnoj jednakosti).

146 Direktiva 95/46/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 24 listopada 1995. o zaštiti pojedinaca u vezi s obradom osobnih podataka i o slobodnom protoku takvih podataka, SL 1995 L 281 (Direktiva o zaštiti podataka).

147 ESLJP, *Oleksandr Volkov protiv Ukrajine*, br. 21722/11, 9 siječnja 2013., st. 88. – 91.

148 ESLJP, *Zumtobel protiv Austrije*, br. 12235/86, 21 rujna 1993., st. 29. – 32.

149 Europska komisija (2013.), *Preporuka od 11 lipnja 2013. o zajedničkim načelima za kolektivne preventivne tužbe i tužbe radi naknade štete u državama članicama kod povrede prava zajamčenih zakonodavstvom Unije*, SL 2013 L 201. Vidi također Europski parlament, Glavna uprava za unutarnju politiku (2011.), *Overview of existing collective redress schemes in EU Member States*, Bruxelles, srpanj 2011.

Obećavajuća praksa

Unaprjeđenje pristupa pravosuđu u slučajevima diskriminacije

Tijelo za ravnopravnost koje se u Italiji bavi diskriminacijom na temelju rase ili etničkog podrijetla – Nacionalni ured protiv rasne diskriminacije – na nekim je lokacijama, u suradnji s lokalnim vlastima i NVO-ima, utemeljio antidiskriminacijske urede i središnje točke. Osim toga, na nacionalnoj i regionalnoj razini postoje savjetnici za ravnopravnost koji se bave diskriminacijom na temelju spola; ovlašteni su zaprimati pritužbe, pružati savjetovanje i usluge posredovanja. Suraduju s inspektorima rada koji imaju istražne ovlasti za utvrđivanje činjenica u slučajevima diskriminacije. Imaju i procesnu legitimaciju na sudu u slučajevima kolektivnog učinka u kojima nije moguće identificirati pojedinačne žrtve.

Izvor: FRA (2012.), Access to justice in cases of discrimination in the EU – Steps to further equality, str. 28.

2.4.2. Alternativno rješavanje sporova

Alternativno rješavanje sporova (ARS) odnosi se na postupke rješavanja sporova – kao što su mirenje i arbitraža – koji nude izvansudska rješenja sporova.¹⁵⁰ Postupci ARS-a mogu poboljšati učinkovitost pravosuđa smanjenjem opterećenja sudova i nudeći pojedincima mogućnost za rješavanje sporova na troškovno učinkovit način.¹⁵¹ Osim što podrazumijevaju niže troškove, mogu donijeti koristi pojedincima tako što skraćuju trajanje i umanjuju stres postupaka. Povijest i primjena ARS-a razlikuju se diljem Europe. Neka od izvansudskih tijela navedenih u [odjeljku 2.4.1.](#) često primjenjuju postupke ARS-a.

150 Na primjer, vidi Europska komisija (2011.), *Consultation Paper on the use of ADR as a means to resolve disputes related to commercial transactions and practices in the European Union*, st. 6.

151 Vijeće Europe, CEPEJ (2014.), *Report on „European judicial systems – Edition 2014 (2012 data): efficiency and quality of justice“*, 6. poglavlje, spomenuto u ESLJP, *Momčilović protiv Hrvatske*, br. 11239/11, 26 ožujka 2015., st. 33.

Obećavajuća praksa

Primjena mirenja u obiteljskim postupcima

Većina država smatra da je sporove povezane s obiteljskim stvarima korisnije rješavati mirenjem nego odlaskom na sud. U Hrvatskoj je za roditelje koji sudjeluju u brakorazvodnim parnicama ili parnicama o skrbništvu nad djecom obvezno da pokušaju primijeniti mirenje. Mirenje obavljaju psiholozi iz centara za socijalnu skrb.

Mirenje se ponekad kombinira s drugim funkcijama. Na primjer, u Estoniji stručnjak za alimentaciju pomaže roditeljima u mirenju tijekom prvih faza parnice. U Njemačkoj pravni zastupnik djeteta pruža pomoć u mirenju među roditeljima.

Izvor: FRA (2015.), Pravosuđe prilagođeno djeci – stajališta i iskustva stručnjaka o sudjelovanju djece u građanskim i kaznenim sudskim postupcima u 10 država članica EU-a, str. 47.

U VE-u mirenje u sklopu građanskih postupaka definirano je kao postupak rješavanja sporova u kojem stranke pregovaraju uz pomoć posrednika kako bi postigle sporazum.¹⁵² U sklopu kaznenih postupaka mirenje je definirano kao postupak u kojem nepristrani posrednik – uz suglasnost obaju stranaka – pomaže žrtvi i počinitelju da aktivno sudjeluju u rješavanju problema koji su posljedica zločina.¹⁵³ U najmanju ruku, arbitraža uključuje osobu koja je na temelju arbitražnog sporazuma pozvana da donese pravno obvezujuću odluku u sporu koji su pred nju postavile stranke potpisnice sporazuma.¹⁵⁴ Valja napomenuti da neizvršenje konačne arbitražne odluke može predstavljati povredu članka 6. stavka 1. EKLP-a.¹⁵⁵

152 Vijeće Europe, Odbor ministara (2002.), *Preporuka Rec(2002)10 državama članicama o posredovanju u građanskim stvarima*, 18 rujna 2002., načelo 1. Vidi također Vijeće Europe, Odbor ministara (1998.), *Preporuka Rec(98)1 o posredovanju u obiteljskim postupcima*, 21 siječnja 1998.; Vijeće Europe, Odbor ministara (2001.), *Preporuka Rec(2001)9 državama članicama o alternativnom rješavanju sporova između upravnih tijela i privatnih stranaka*, 5 rujna 2001.; Vijeće Europe, CEPEJ (2007.), *Analysis on assessment of the impact of Council of Europe recommendations concerning mediation*; Vijeće Europe, CEPEJ (2007.), *Guidelines for a better implementation of the existing recommendation on alternatives to litigation between administrative authorities and private parties*.

153 Vijeće Europe, Odbor ministara (1999.), *Preporuka Rec(99)19 državama članicama o posredovanju u kaznenim stvarima*, 15 rujna 1999.

154 Vijeće Europe, *Additional Protocol to the Criminal Law Convention on Corruption*, CETS br. 191, 2003., čl. 1. Ovaj protokol u većoj mjeri nije ratificiran. Vidi također, UN, Komisija UN-a za međunarodno trgovačko pravo (UNCITRAL) (1985.), *Model zakon UNCITRAL-a o međunarodnoj trgovačkoj arbitraži*, 11 prosinca 1985. (izmijenjen i dopunjen 2006.).

155 ESLJP, *Regent Company protiv Ukrajine*, br. 773/03, 3 travnja 2008., st. 60.

Primjer: U predmetu *Suda protiv Češke Republike*,¹⁵⁶ podnositelj pritužbe bio je manjinski dioničar tvrtke s ograničenom odgovornošću (C.). U studenome 2003. glavna skupština tvrtke donijela je odluku većinom glasova prema kojoj bi tvrtka C. bila zatvorena bez likvidacije, a njenu bi imovinu preuzeo glavni dioničar (E.) Otkupna vrijednost dionica u vlasništvu manjinskih dioničara, uključujući podnositelja pritužbe, bila je utvrđena ugovorom. Arbitražnom klauzulom ugovora utvrđeno je da će svako preispitivanje otkupne cijene biti predmet arbitraže, a ne redovnog sudskog postupka; dogovor o pristupanju arbitraži sklopljen je između C. i E. Podnositelj pritužbe pokrenuo je različite sudske postupke na nacionalnoj razini, tražeći preispitivanje i poništavanje otkupne vrijednosti, no oni nisu polučili uspjeh.

ESLJP je smatrao da dogovor o rješavanju spora sam po sebi nije bio dovoljno nedvosmislen da bi mogao predstavljati odricanje od prava na sud i da je, ako su stranke bile obvezne pristupiti arbitraži, sud morao postupati u skladu s člankom 6. Sud je utvrdio povredu članka 6. stavka 1. jer arbitražni postupak nije ispunjavao dva temeljna zahtjeva: (i.) arbitražna klauzula dodijelila je ovlasti za odlučivanje arbitrima na popisu tvrtke s ograničenom odgovornošću, što nije bio arbitražni sud ustanovljen zakonom; i (ii.) arbitražni postupak nije omogućavao javnu raspravu, a podnositelj pritužbe se nije ni na koji način odrekao tog prava.

Prema pravu EU-a, mirenje e je opisano kao strukturirani postupak u kojem stranke u sporu dobrovoljno pokušavaju postići nagodbu uz pomoć posrednika.¹⁵⁷ EU je usvojio više instrumenata da bi potaknuo ARS. Na primjer, Direktiva EU-a o mirenju podržava primjenu mirenja u prekograničnim sporovima u nekim građanskim i trgovačkim stvarima.¹⁵⁸ Direktiva se ne primjenjuje na porezne, carinske ili upravne stvari ili na sporove povezane s odgovornošću države; niti se primjenjuje na područja radnog ili obiteljskog prava u kojima stranke nisu slobodne same odlučivati o pravima i obvezama u skladu

156 ESLJP, *Suda protiv Češke Republike*, br. 1643/06, 28 listopada 2010.

157 Direktiva 2008/52/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 21 svibnja 2008. o nekim aspektima mirenja u građanskim i trgovačkim stvarima (Direktiva o mirenju), SL 2008 L 136, čl. 3. Ne primjenjuje se na Dansku.

158 *Ibid.* Prema čl. 2. st. 1., „prekogranični” spor nastaje kada najmanje jedna od stranaka ima domicil ili uobičajeno boravište u državi članici različitoj od one u kojoj domicil ili uobičajeno boravište ima druga stranka, na jedan od sljedećih dana: (i.) kada se stranke, nakon nastanka spora, dogovore o mirenju; (ii.) kada sud pozove stranke na pokušaj mirenja ili kada im odredi mirenje; ili (iii.) kada su stranke obvezne primijeniti mirenje prema nacionalnom zakonu.

s mjerodavnim zakonom, primjerice, na statusna pitanja. Ne obvezuje stranke na mirenje: njen je cilj olakšati pristup ARS-u i promicati mirno rješavanje sporova primjenom mirenja.¹⁵⁹ Nadalje, cilj je direktive osigurati uravnoteženi odnos između mirenja i sudskih postupaka te ona potvrđuje da stranke u postupku ne smiju biti spriječene u ostvarivanju svojeg prava pristupa pravosuđnim sustavima.¹⁶⁰

EU je također donio propise o ARS-u u području zaštite potrošača.¹⁶¹ Direktiva i uredba o ARS-u za potrošačke sporove od država članica iziskuju da promiču i uspostave sustave koji će omogućiti djelotvorno i brzo rješavanje potrošačkih sporova.¹⁶² Cilj direktive jest osigurati da na nacionalnoj razini budu određena tijela koja će održavati i pratiti popis pružatelja usluga ARS-a koji udovoljavaju zahtjevima direktive. Ti pružatelji usluga ARS-a moraju održavati ažurirane internetske stranice i nuditi usluge besplatno ili po simboličnim cijenama. Od država članica tražilo se da direktivu prenesu u nacionalno zakonodavstvo do srpnja 2015.

Uredba zahtijeva uspostavljanje interaktivnog internetskog portala (Platforme za ORS) za izvansudsko rješavanje ugovornih sporova putem, primjerice, e-mirenja. Uredba se primjenjuje na potrošače i trgovce u domaćim i prekograničnim sporovima i na određene sporove koje trgovci pokrenu protiv potrošača. Nakon što potrošači iz EU-a podnesu spor *online*, povezuje ih se s nacionalnim pružateljima usluga ARS-a koji će im pomoći u rješavanju spora.¹⁶³ Države članice moraju predložiti kontakt točku za *online* rješavanje sporova (ORS) koja će pružati pomoć u vezi sporova podnesenih putem Platforme za ORS. Internetski trgovci moraju obavijestiti potrošače o mogućnosti ARS-a i navesti poveznicu na Platformu za ORS na svojim internetskim stranicama. Mehanizam će stupiti

159 *Ibid.*, čl. 1. Raspravu o učinku direktive potražite u: Europski parlament (2014.), '*Rebooting the Mediation Directive: assessing the limited impact of its implementation and proposing measures to increase the number of mediations in the EU*, Bruxelles, Europska unija.

160 *Ibid.*, čl. 5. st. 2.

161 Čl. 38. Povelje EU-a o temeljnim pravima određuje da „politike Unije osiguravaju visoku razinu zaštite potrošača“.

162 Vidi Direktivu 2013/11/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 21 svibnja 2013. o alternativnom rješavanju potrošačkih sporova i izmjeni Uredbe (EZ) br. 2006/2004 i Direktive 2009/22/EZ, SL L 165 (Direktiva o alternativnom rješavanju potrošačkih sporova); i Uredbu (EU) br. 524/2013 Europskog parlamenta i Vijeća od 21 svibnja 2013. o *online* rješavanju potrošačkih sporova i izmjeni Uredbe (EZ) br. 2006/2004 i Direktive 2009/22/EZ, SL L 165 (Uredba o *online* rješavanju potrošačkih sporova).

163 Vidi Uredbu o *online* rješavanju potrošačkih sporova.

na snagu u siječnju 2016. godine. O daljnjim inicijativama e-pravosuđa raspravlja se u [odjeljku 8.5.](#)

Rastuća popularnost mirenja kao potencijalno troškovno i vremenski učinkovitog mehanizma potakla je neke države na uvođenje obveznih mehanizama. Predmet naveden u nastavku prikazuje kako je SEU osigurao da ti obvezni mehanizmi budu u skladu s načelom učinkovite sudske zaštite.

Primjer: U predmetu *Alassini protiv Telecom Italia SpA*,¹⁶⁴ SEU je razmatrao četiri povezana zahtjeva za prethodni postupak Magistratskog suda u Ischiji o odredbama prema kojima je pokušaj izvansudske nagodbe obvezan uvjet da bi neki sporovi bili prihvatljivi pred nacionalnim sudom. Odredbe su usvojene prilikom prijenosa Direktive 2002/22/EZ o univerzalnoj usluzi i pravima korisnika u vezi s elektroničkim komunikacijskim mrežama i uslugama. Magistratski sud od SEU-a je zatražio mišljenje o tome isključuje li načelo učinkovite sudske zaštite obvezno mirenje.

SEU je zaključio da načelo učinkovite sudske zaštite ne isključuje obvezno mirenje pod uvjetom da su zadovoljeni određeni uvjeti: (i.) rezultat postupka ne smije biti obvezujuća odluka; (ii.) ne smije uzrokovati značajno odgađanje u svrhu pokretanja sudskog postupka; (iii.) tijekom razdoblja zastare mora biti obustavljen tijekom čitavog trajanja postupka nagodbe; (iv.) ne smije strankama uzrokovati troškove (ili samo vrlo male troškove); (v.) elektronička sredstva ne smiju biti jedina sredstva putem kojih se može pristupiti postupku nagodbe; i (vi.) u izvanrednim slučajevima moraju biti moguće privremene mjere.

Mehanizmi za ARS dostupni su i u području kaznenog prava. Preporuka Vijeća Europe nudi smjernice za primjenu mirenja a u kaznenim stvarima.¹⁶⁵ Prije nego pristanu na mirenje, stranke moraju biti u potpunosti informirane o svojim pravima, o prirodi postupka mirenja te mogućim posljedicama svoje odluke.¹⁶⁶ Ni žrtva ni počinitelj ne smiju nepravničnim sredstvima biti nagovoreni na to

164 SEU, spojeni predmeti C-317/08 do C-320/08, *Rosalba Alassini protiv Telecom Italia SpA, Filomena Califano protiv Wind SpA, Lucia Anna Giorgia Iacono protiv Telecom Italia SpA i Multiservice Srl protiv Telecom Italia SpA*, 18 ožujka 2010., st. 67.

165 Vijeće Europe, Odbor ministara (1999.), *Preporuka Rec(99)19 državama članicama o posredovanju u kaznenim stvarima*, 15 rujna 1999.

166 *Ibid.*, st. 10.

da prihvate mirenje¹⁶⁷ – primjerice, da ih na mirenje prisili tužitelj ili da prihvate mirenje uslijed nedostatka pravnih savjeta. Međutim, mirenje u kaznenim predmetima nije uvijek primjereno. Na primjer, Konvencija Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji zabranjuje obvezno alternativno rješavanje sporova u tom području, uključujući posredovanje i mirenje.¹⁶⁸

Prema pravu EU-a, Direktiva o pravima žrtava utvrđuje prava žrtava na jamstva u kontekstu retroaktivne pravde.¹⁶⁹ O pravima žrtava kaznenih djela detaljnije se raspravlja u [odjeljku 8.2.](#)

¹⁶⁷ *Ibid.*, st. 11.

¹⁶⁸ Vijeće Europe, *Konvencija o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji* (Istanbulska konvencija), CETS br. 210, 2011.

¹⁶⁹ *Direktiva 2012/29/EU* Europskog parlamenta i Vijeća od 25 listopada 2012. o uspostavi minimalnih standarda za prava, potporu i zaštitu žrtava kaznenih djela te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2001/220/PUP, SL 2012 L 315, čl. 12. Vidi SEU, spojeni predmeti C-483/09 i C-1/10, *Kazneni postupak protiv Magatte Gueye i Valentin Salmerón Sánchez*, 15 rujna 2011., st. 74. i SEU, C-205/09, *Kazneni postupak protiv Emil Eredics i Mária Vassné Sári*, 21 listopada 2010., st. 40. Vidi također UN, Odjel za unapređenje položaja žena (DAW) pri Odjelu za ekonomske i socijalne poslove (2009.), *Handbook for Legislation on Violence against Women*, New York, Ujedinjeni narodi.

3

Pravna pomoć

EU	Obuhvaćena pitanja	VE
Pravna pomoć u nekaznenim postupcima		
Povelja o temeljnim pravima, članak 47. (pravo na učinkovit pravni lijek) SEU, C-279/09, <i>DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH protiv Bundesrepublik Deutschland</i>, 2010. Direktiva o pravnoj pomoći (2002/8/EZ) Uredba br. 604/2013, članak 27. stavak 5. i 6.	Područje primjene	EKLJP, članak 6. stavak 1. ESLJP, <i>Airey protiv Irske</i>, br. 6289/73, 1979. Europski sporazum o slanju zahtjeva za pružanje pravne pomoći, CETS br. 92, 1977.
	Financijski test i test utemeljenosti	ESLJP, <i>McVicar protiv Ujedinjene Kraljevine</i>, br. 46311/99, 2002.
Pravna pomoć u kaznenim postupcima		
Povelja o temeljnim pravima, članak 48. stavak 2. (pretpostavka nedužnosti i pravo na obranu)	Područje primjene	EKLJP, članak 6. stavak 3. točka (c)
	Financijski test	ESLJP, <i>Tsonyo Tsonev protiv Bugarske (br. 2)</i>, br. 2376/03, 2010. ESLJP, <i>Twalib protiv Grčke</i>, br. 24294/94, 1998.
	Test interesa pravde	ESLJP, <i>Zdravko Stanev protiv Bugarske</i>, br. 32238/04, 2012.

Pristup pravnoj pomoći važan je dio prava na pravično suđenje prema članku 6. EKLP-a i članku 47. Povelje EU-a o temeljnim pravima. Pravo na pravnu pomoć osigurava učinkovit pristup pravosuđu za osobe koje ne raspolažu dovoljnim financijskim sredstvima za podmirivanje troškova sudskih postupaka kao što su sudske pristojbe ili troškovi pravnog zastupanja (pravo na savjetovanje, zastupanje i obranu analizira se u 4. poglavlju).

Prema pravu VE-a i EU-a, pravna pomoć ne mora biti određenog oblika; države mogu same odlučiti kako će ispuniti svoje zakonske obveze. Kao posljedica toga, sustavi pravne pomoći često se znatno razlikuju.¹⁷⁰ Na primjer, pravna se pomoć može sastojati od besplatnog zastupanja ili pomoći odvjetnika i/ili oslobođenja od plaćanja troškova postupka, uključujući i sudske pristojbe.¹⁷¹ Ti dogovori mogu postojati usporedno s drugim komplementarnim programima potpore, kao što je *pro bono* obrana, centri za pravno savjetovanje ili osiguranje za sudske troškove – koje može financirati država, kojima može upravljati privatni sektor ili NVO-ovi.¹⁷² U ovom se poglavlju odvojeno raspravlja o pravnoj pomoći u nekaznenim postupcima (odjeljak 3.1.) i u kaznenim postupcima (odjeljak 3.2.) jer se na njih primjenjuju različita prava.

3.1. Pravna pomoć u nekaznenim postupcima

Ključne točke

- Članak 6. stavak 1. EKLP-a i članak 47. Povelje EU-a o temeljnim pravima jamče pravo na pravnu podršku u građanskim postupcima. To pojedincima omogućuje da pristupe pravosuđu bez obzira na njihovo financijsko stanje.
- Pravna pomoć uglavnom podliježe financijskom testu i testu utemeljenosti. Države mogu odlučiti je li pružanje pravne pomoći u interesu pravde, uzimajući u obzir: važnost predmeta za pojedinca; složenost predmeta; i sposobnost pojedinca da sam sebe zastupa.
- Prema pravu VE-a i EU-a, dodjela pravne pomoći pravnim osobama (npr. poduzećima) u načelu nije nemoguća, ali mora biti procijenjena u okviru mjerodavnih nacionalnih pravila i situacije predmetne pravne osobe.

170 ESLJP, *Airey protiv Irske*, br. 6289/73, 9 listopada 1979., st. 26.

171 SEU, C-279/09, *DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH protiv Bundesrepublik Deutschland*, 22 prosinca 2010., st. 48.

172 FRA (2011.), *Access to justice in Europe: an overview of challenges and opportunities*, str. 47.

3.1.1. Područje primjene

Prema pravu VE-a i EU-a, pravo na pristup sudu (koje proizlazi iz prava na pravičnu raspravu) mora biti djelotvorno za sve pojedince, neovisno o njihovom financijskom stanju. To od država iziskuje da poduzmu korake kojima će osigurati ravnopravan pristup sudskom postupku, primjerice, uspostavljanjem odgovarajućih sustava pravne pomoći.¹⁷³ Pravna pomoć također može olakšati izvršavanje pravde jer stranke bez pravnog zastupnika često nisu upoznate s postupovnim pravilima i potrebna im je znatna pomoć suda, što može uzrokovati kašnjenja.

Obećavajuća praksa

Pružanje pravne pomoći ranjivim skupinama

Da bi osiguralo pristup besplatnoj pravnoj pomoći za Rome u Mađarskoj, Ministarstvo pravosuđa i policije od 2001. upravlja službom Antidiskriminacijske mreže za Rome (*Roma Anti-diskriminációs Ügyfélszolgálati Hálózat*). Odvjetnici koji sudjeluju u mreži pružaju besplatnu pravnu pomoć (pružaju pravne savjete, izrađuju pravne dokumente, pokreću sporove i zastupaju klijente pred sudom) u predmetima u kojima su prava klijenata povrijeđena zbog njihovog romskog podrijetla. Ministarstvo osigurava financijska sredstva potrebna za rad mreže (odvjetničke honorare) i podmirivanje troškova pokretanja sporova.

Izvor: FRA (2011.), Access to justice in Europe: an overview of challenges and opportunities, str. 50.

Pojedinac može ostvariti učinkovit pristup sudu kada nastupa pred visokim sudom, ako su smjernice koje pružaju postupovna pravila i upute suda, zajedno s pravnim savjetima i pomoći, dovoljne da mu omoguće učinkovitu priliku da iznese svoj predmet.¹⁷⁴ O činjenicama pojedinog predmeta ovisit će što je potrebno za osiguravanje učinkovitog pristupa sudu (vidi također [odjeljak 4.3.](#) o pravu na samozastupanje).

Prema pravu VE-a, ne postoji obveza pružanja pravne pomoći za sve postupke povezane s građanskim pravima i obvezama¹⁷⁵ (definiciju tog pojma potražite

¹⁷³ Vijeće Europe, Odbor ministara (1978.), [Rezolucija 78\(8\) o pravnoj pomoći i savjetovanju](#), 2 ožujka 1978.

¹⁷⁴ ESLJP, *A. protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 35373/97, 17 prosinca 2002., st. 97.

¹⁷⁵ ESLJP, *Del Sol protiv Francuske*, br. 46800/99, 26 veljače 2002., st. 20.

u odjeljku 2.1.). Nepružanjem odvjetničke pomoći podnositelju pritužbe može se prekršiti članak 6. EKLJP-a u slučajevima kada je takva pomoć neophodna za učinkovit pristup sudu, bilo zato jer je pravno zastupanje obvezno (kao što je slučaj u različitim vrstama parničnih postupaka) ili zbog posebne složenosti postupka koji se primjenjuje na predmet.¹⁷⁶ Pravni sustavi mogu uspostaviti postupke odabira kojima se određuje hoće li pravna pomoć biti odobrena u građanskim sporovima, no ti se postupci ne smiju provoditi na arbitraran ili nesrazmjeran način, niti smiju narušavati bit prava pristupa sudu. Na primjer, odbijanje pravne pomoći na temelju toga da se žalba u trenutku podnošenja nije činila osnovanom, u nekim okolnostima može narušiti samu bit podnositeljeva prava na sud.¹⁷⁷

Primjer: U predmetu *Airey protiv Irske*,¹⁷⁸ podnositeljica pritužbe tražila je sudski razvod od svoga supruga, no nije mogla ishoditi sudsku odluku jer si nije mogla priuštiti odvjetnika bez pravne pomoći.

ESLJP je potvrdio da, iako člankom 6. stavkom 1. EKLJP-a nije izričito utvrđeno pravo na pravnu pomoć u građanskim postupcima, države bi se mogle obvezati na pružanje pravne pomoći kada je ona neophodna za osiguravanje učinkovitog pristupa sudu. To se ne primjenjuje na sve predmete povezane s građanskim pravima i obvezama. Mnogo toga ovisi o posebnim okolnostima svakog predmeta. U ovom su predmetu relevantni čimbenici u korist dodjeljivanja pravne pomoći bili: složenost postupka i pravnih pitanja; potreba za utvrđivanjem činjenica pomoću nalaza vještaka i ispitivanja svjedoka; te činjenica da se radilo o bračnom sporu koji podrazumijeva emotivnu osjetljivost. Sud je zaključio da je došlo do povrede članka 6. EKLJP-a.

Prema pravu VE-a, dodjela pravne pomoći pravnim osobama (npr. poduzećima) u načelu nije nemoguća, ali mora biti procijenjena u okviru mjerodavnih nacionalnih pravila i situacije predmetnog poduzeća. ESLJP je istaknuo da po tom pitanju među državama nedostaje „konsenzus ili barem zajednička težnja“.¹⁷⁹

176 ESLJP, *P., C. i S. protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 56547/00, 16 srpnja 2002., st. 88. – 91.

177 ESLJP, *Aerts protiv Belgije*, br. 25357/94, 30 srpnja 1998. Slijedom ove odluke, Belgija je izmijenila zakon kako bi odbijanja ograničila na zahtjeve za koje je očito da su neosnovani.

178 ESLJP, *Airey protiv Irske*, br. 6289/73, 9 listopada 1979., st. 26.

179 ESLJP, *Granos Organicos Nacionales S.A. protiv Njemačke*, br. 19508/07, 22 ožujka 2012., st. 47. i 53.

Program pravne pomoći dostupan samo pravnim osobama koje ne ostvaruju dobit ne krši pravo pristupa pravosuđu ako postoji objektivno i razumno opravdanje za to ograničenje (na primjer, zato jer poduzeća koja ostvaruju dobit mogu sudske troškove odbiti od svojih poreznih obveza).¹⁸⁰

Također, prema pravu VE-a, Europski sporazum o slanju zahtjeva za pružanje pravne pomoći omogućuje osobama koje imaju uobičajeno boravište u jednoj državi potpisnici da podnesu zahtjev za pravnu pomoć u građanskim, trgovačkim ili upravnim stvarima u drugoj državi potpisnici sporazuma.¹⁸¹

Prema pravu EU-a, člankom 47. Povelje EU-a o temeljnim pravima utvrđeno je pravo na pravnu pomoć osobama koje nemaju dostatna sredstva, u mjeri u kojoj je takva pomoć potrebna za osiguravanje učinkovitog pristupa pravosuđu. Članak 47. primjenjuje se na postupke povezane sa svim pravima i slobodama koje proizlaze iz prava EU-a. Objašnjenja koja se odnose na Povelju potvrđuju da pravna pomoć mora biti dostupna „u slučaju u kojem bi u nedostatku takve pomoći bilo nemoguće osigurati djelotvoran pravni lijek”.¹⁸² Objašnjenja članka 52. stavka 3. Povelje EU-a o temeljnim pravima također potvrđuju da članak 47. odgovara članku 6. EKLJP-a. Ova izričita veza znači da će predmeti navedeni prema pravu VE-a biti relevantni za pravo EU-a (vidi [1. poglavlje](#)).¹⁸³

Na nacionalnim je sudovima da utvrde mogu li se posebni uvjeti za dodjelu pravne pomoći smatrati nepravičnim ograničenjima prava na pristup sudu.¹⁸⁴ Ograničenja ne smiju predstavljati „nerazmjerno i neprihvatljivo miješanje” u samo pravo (vidi također [6. poglavlje](#) o opravdanim ograničenjima).¹⁸⁵

Primjer: U predmetu *DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH protiv Bundesrepublik Deutschland*,¹⁸⁶ DEB, tvrtka za opskrbu

180 ESLJP, *VP Diffusion Sarl protiv Francuske*, br. 14565/04, 26 kolovoza 2008.

181 Vijeće Europe, *Europski sporazum o slanju zahtjeva za pružanje pravne pomoći*, CETS br. 92, 1977.

182 *Objašnjenja* koja se odnose na Povelju EU-a o temeljnim pravima, SL 2007 C303/17.

183 Povelja EU-a o temeljnim pravima, čl. 52. st. 3. Vidi također SEU, C-619/10, *Trade Agency Ltd protiv Seramico Investments Ltd*, 6 rujna 2012., st. 52.

184 SEU, C-156/12, *GREP GmbH protiv Freistaat Bayern*, 13 lipnja 2012.

185 Više o ograničenjima prava na obranu potražite u SEU, C-418/11, *Texdata Software GmbH*, 26 rujna 2013., st. 84. Vidi također: Povelja EU-a o temeljnim pravima, čl. 52. st. 1.

186 SEU, C-279/09, *DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH protiv Bundesrepublik Deutschland*, 22 prosinca 2010., st. 52. – 54. i 62.

energijom, namjeravala je pokrenuti postupak protiv njemačke države zbog odgađanja provedbe dviju direktiva što je, tvrdila je, dovelo do financijskih gubitaka.¹⁸⁷ Navela je da zbog tih gubitaka nema sredstava za plaćanje sudskih pristojbi ili odvjetnika kojeg zahtijeva mjerodavni Zakonik o postupku. Od stranaka se tražilo da organiziraju pravno zastupanje, no pravna pomoć za pravne osobe bila je dostupna samo u „iznimnim okolnostima“. Njemački sud uputio je problem SEU-u.

SEU je razmotrio sudsku praksu ESLJP-a. Naveo je da dodjela pravne pomoći pravnim osobama u načelu nije nemoguća, ali mora biti procijenjena u okviru mjerodavnih pravila i situacije poduzeća. U procjeni zahtjeva za pomoć, nacionalni sudovi moraju razmotriti: (i.) predmet spora; (ii.) je li podnositelj imao razumne izgleda za uspjeh; (iii.) važnost onoga što je podnositelju dovedeno u pitanje; (iv.) složenost mjerodavnog prava i postupka; (v.) podnositeljevu sposobnost da se učinkovito sam zastupa; i (vi.) bi li troškovi postupka predstavljali nepremostivu prepreku pristupu sudu. U vezi s konkretnim pitanjem pravnih osoba, sudovi mogu uzeti u obzir: (i.) oblik predmetne pravne osobe i ostvaruje li dobit ili je ne ostvaruje; (ii.) financijsku sposobnost partnera ili dioničara; i (iii.) sposobnost partnera ili dioničara da priskrbe potrebna sredstva za pokretanje sudskog postupka. Prema načelu učinkovite sudske zaštite utvrđenom u članku 47. Povelje EU-a o temeljnim pravima, dodjela pravne pomoći pravnim osobama nije nemoguća.

Prema pravu EU-a, posebnim sekundarnim zakonodavstvom utvrđuju se standardi za pravnu pomoć u prekograničnim građanskim sporovima.¹⁸⁸ Na primjer, Direktiva o pravnoj pomoći utvrđuje načelo da osobe koje nemaju dostatna sredstva za obranu svojih zakonskih prava imaju pravo na odgovarajuću pravnu pomoć.¹⁸⁹ Navodi koje usluge moraju biti pružene da bi se

187 Direktiva 98/30/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 22 lipnja 1998. o zajedničkim pravilima za unutarnje tržište prirodnog plina, SL 1998 L 204; i Direktiva 2003/55/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 26 lipnja 2003. o zajedničkim pravilima za unutarnje tržište prirodnog plina te o stavljanju izvan snage Direktive 98/30/EZ, SL 2003 L 176.

188 Vidi također Odluka Komisije 2005/630/EZ od 26 kolovoza 2005. o uvođenju obrasca za upućivanje zahtjeva za pružanje pravne pomoći na temelju Direktive Vijeća 2003/8/EZ, SL 2005 L 225; i Odluka Komisije 2004/844/EZ od 9 studenoga 2004. o uvođenju obrasca za traženje pravne pomoći na temelju Direktive Vijeća 2003/8/EZ o unapređenju pristupa pravosuđu u prekograničnim sporovima utvrđivanjem minimalnih zajedničkih pravila o pravnoj pomoći u takvim sporovima (priopćena pod brojem dokumenta C(2004) 4285), SL 2004 L 365.

189 Direktiva Vijeća 2002/8/EZ od 27 siječnja 2003. o unapređenju pristupa pravosuđu u prekograničnim sporovima utvrđivanjem minimalnih zajedničkih pravila o pravnoj pomoći u takvim sporovima, SL 2003 L 026.

pravna pomoć smatrala odgovarajućom, na primjer: pristup savjetovanju prije početka parnice; pravna podrška i zastupanje pred sudom; te oslobađanje od – ili pomoć pri podmirivanju – troškova postupka, uključujući troškove povezane s prekograničnom prirodom predmeta. Pravo EU-a sadrži i posebne odredbe o pravnoj podršci i pravnoj pomoći u pitanjima azila.¹⁹⁰ Načelo učinkovite sudske zaštite iziskuje od država članica da osiguraju ostvarivanje ciljeva navedenih instrumenata EU-a.

3.1.2. Financijski test i test utemeljenosti

U pogledu testa financijskih sredstava, ESLJP je naveo da se neće smatrati povredom članka 6. stavka 1. ako podnositelj pritužbe ne bude obuhvaćen programom pravne pomoći jer njegov prihod premašuje financijske kriterije, pod uvjetom da to ne narušava bit prava pristupa sudu.¹⁹¹

Države nisu obvezne trošiti javna sredstva da bi osigurale potpunu jednakost oružja između osobe kojoj se pruža pravna pomoć i suprotne stranke, „pod uvjetom da se svakoj strani omogući razumna mogućnost za izlaganje svog predmeta pod uvjetima koji je ne stavljaju u znatno nepovoljniji položaj u odnosu na protivnika”.¹⁹²

Osnovano odbijanje pružanja pravne pomoći – zbog nedovoljne mogućnosti za uspjeh ili zbog neozbiljne ili obijesne prirode zahtjeva (na primjer, zahtjev je podnesen samo zato da uzrokuje uznemiravanje) – također može biti opravdano.¹⁹³ Da bi se izbjegla proizvoljnost, sustav pravne pomoći treba uspostaviti

190 Direktiva Vijeća 2005/85/EZ od 1 prosinca 2005. o minimalnim normama koje se odnose na postupke priznavanja i ukidanja statusa izbjeglica u državama članicama, SL 2005 L 326 (Direktiva o postupcima azila), članci 10. i 15.; Direktiva 2013/32/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 26 lipnja 2013. o zajedničkim postupcima za priznavanje i oduzimanje međunarodne zaštite, SL 2013 L 180 (preinačena Direktiva o postupcima), članci 8., 12., 20. i 21.; i Uredba br. 604/2013 Europskog parlamenta i Vijeća od 26 lipnja 2013. o utvrđivanju kriterija i mehanizama za određivanje države članice odgovorne za razmatranje zahtjeva za međunarodnu zaštitu koji je u jednoj od država članica podnio državljanin treće zemlje ili osoba bez državljanstva (preinaka), SL 2013 L 180/31, čl. 27. st. 5. i 6. Vidi također FRA (2014.), *Priručnik o europskom pravu u području azila, zaštite granica i imigracije*, Luxembourg, Ured za publikacije, str. 113. – 114.

191 ESLJP, *Glaser protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 32346/96, 19 rujna 2000., st. 99. Vidi također ESLJP, *Santambrogio protiv Italije*, br. 61945/00, 21 rujna 2004., st. 58. (zastupanje je platila podnositeljeva obitelj).

192 ESLJP, *Steel i Morris protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 68416/01, 15 veljače 2005., st. 62.

193 ESLJP, *Staroszczyk protiv Poljske*, br. 59519/00, 22 ožujka 2007., st. 129. Vidi također ESLJP, *Steel i Morris protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 68416/01, 15 veljače 2005., st. 62.

pravičan mehanizam za odabir predmeta za koje je vjerojatno da će imati koristi od pomoći.¹⁹⁴ Na državama je da uspostave sustave koji su u skladu s EKLJP-om.¹⁹⁵ Nedonošenjem službene odluke o zahtjevu za pružanjem pravne pomoći može se prekršiti članak 6. stavak 1.¹⁹⁶

Prema pravu VE-a i EU-a, odlučivanje o tome zahtijeva li interes pravde dodjelu pravne pomoći pojedincu ovisi o čimbenicima kao što su:

- važnost predmeta za pojedinca;
- složenost predmeta;
- sposobnost pojedinca da sam sebe zastupa.

Na primjer, složenost postupaka odnosno pravnih ili činjeničnih pitanja nekog predmeta može uzrokovati potrebu za pravnom pomoći. Pravna pomoć može biti potrebna i ako nedostatak takve pomoći narušava „samu bit“ podnositeljeva prava na pristup sudu (vidi [odjeljak 4.1.2.](#) o praktičnoj i djelotvornoj pravnoj podršci).¹⁹⁷ ESLJP također uzima u obzir zakonske uvjete o pravnom zastupanju.¹⁹⁸

Važne su posebne okolnosti svakog predmeta. Ključni je test bi li pojedinac „mogao pravilno i na zadovoljavajući način izložiti svoj predmet bez pomoći odvjetnika“.¹⁹⁹ Na primjer, pravna pomoć može biti potrebna u predmetima koji se odnose na pitanja od posebne važnosti za pojedinca (kao što je kontakt s njegovom djecom), posebice ako je pojedinac ranjiva osoba (na primjer, pati od problema mentalnog zdravlja).²⁰⁰ Pravna pomoć može biti obvezna u složenim postupcima koji iziskuju da iskusni odvjetnik neprekidno zastupa stranku.²⁰¹ Postojanje velikih nejednakosti u pravnoj podršci dostupnoj strankama

194 ESLJP, *Gnahoré protiv Francuske*, br. 40031/98, 19 rujna 2000., st. 41.

195 ESLJP, *Siałkowska protiv Poljske*, br. 8932/05, 22 ožujka 2007., st. 107.

196 ESLJP, *A.B. protiv Slovačke*, br. 41784/98, 4 ožujka 2003., st. 61. – 63.

197 ESLJP, *Miroslaw Orzechowski protiv Poljske*, br. 13526/07, 13 siječnja 2009., st. 22.

198 ESLJP, *Airey protiv Irske*, br. 6289/73, 9 listopada 1979., st. 26.

199 ESLJP, *McVicar protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 46311/99, 7 svibnja 2002., st. 48.

200 ESLJP, *Nenov protiv Bugarske*, br. 33738/02, 16 srpnja 2009., st. 52.

201 ESLJP, *Steel i Morris protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 68416/01, 15 veljače 2005., st. 69.

(npr. kada se pojedinci suprotstavljaju multinacionalnim korporacijama) također može kršiti članak 6. EKLJP-a.²⁰²

Primjer: U predmetu *McVicar protiv Ujedinjene Kraljevine*,²⁰³ podnositelj pritužbe objavio je članak u kojem je sugerirao da poznati sportaš uzima doping. Sportaš je podnio tužbu zbog klevete. Podnositelj pritužbe, koji nije imao pravnog zastupnika, izgubio je spor i naređeno mu je da plati troškove spora. Podnio je žalbu ESLJP-u tvrdeći da je nedostupnost pravne pomoći povrijedila njegovo pravo na pristup sudu. On je bio optuženik i stoga je pitanje pravne pomoći bilo povezano s pravičnošću postupka.

ESLJP je presudio da je potreba za pravnim zastupanjem ovisila o posebnim okolnostima predmeta i posebice o tome hoće li pojedinac moći pravilno i na zadovoljavajući način izložiti svoj predmet bez pomoći odvjetnika. Načela koja su se primjenjivala na optuženika u ovom predmetu bila su identična onima koja su se primjenjivala u predmetu *Airey protiv Irske*. Tužbu zbog klevete pred Visokim sudom podnio je relativno bogat i slavan pojedinac. Podnositelj pritužbe morao je pozivati svjedoke i pažljivo pregledavati dokaze u suđenju koje je trajalo više od dva tjedna. S druge strane, on je bio visokoobrazovan i iskusan novinar, sposoban za formuliranje uvjerljivih argumenata pred sudom. U tim je okolnostima Sud zaključio da nije došlo do povrede članka 6. stavka 1. EKLJP-a.

Obećavajuća praksa

Pružanje pravne pomoći putem interneta radi osiguravanja pristupa pravosuđu

U Španjolskoj je Glavno vijeće španjolskih odvjetničkih komora uspješno uspostavilo sustav koji podnositeljima pritužbi omogućuje da zatraže pomoć suda za sudske troškove i dodjelu odvjetnika putem jedinstvene pristupne točke na internetu. To podnositelje oslobađa potrebe sakupljanja različite dokumentacije kojom bi potkrijepili svoje zahtjeve i drastično smanjuje vrijeme potrebno za obradu zahtjeva.

Izvor: Nagrada Kristalna vaga pravde 2014. koju su zajednički dodijelili Vijeće Europe i Europska komisija, na www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/events/EDCJ/Cristal/Cristal2014_en.asp.

202 *Ibid.*

203 ESLJP, *McVicar protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 46311/99, 7 svibnja 2002., st. 48. – 53.

3.2. Pravna pomoć u kaznenim postupcima

Ključne točke

- Pravo na pravnu podršku u kaznenim postupcima zajamčeno je člankom 6. stavkom 3. točkom (c) EKLJP-a i člankom 48. stavkom 2. Povelje EU-a o temeljnim pravima.
- Dodjela pravne pomoći podliježe financijskom testu i testu utemeljenosti (interes pravde).
- Pojedinci moraju dokazati da ne posjeduju dovoljno sredstava. Ne postoji definicija „dovoljnih sredstava“. Optužena ili osumnjičena osoba snosi teret dokazivanja nedostatka sredstava.
- Test „interesa pravde“ uključuje razmatranje ozbiljnosti kaznenog djela i težine moguće kazne, složenosti predmeta i osobne situacije optuženika. Kada je u pitanju sloboda, interes pravde iziskuje pravno zastupanje.

3.2.1. Područje primjene

Prema pravu VE-a, izričito pravo na pravnu pomoć u kaznenom postupku utvrđeno je člankom 6. stavkom 3. točkom (c) EKLJP-a. Tom se točkom propisuje da svatko tko je optužen za kazneno djelo (značenje pojma „kaznena optužba“ potražite u [odjeljku 2.1.](#)) ima pravo na besplatnu pravnu pomoć ako nema „dovoljno sredstava“ da plati pravnu podršku (test financijskih sredstava), kada tako zahtijeva „interes pravde“ (test interesa pravde). Pravo na pristup odvjetniku u kaznenom postupku primjenjuje se tijekom čitavog postupka, od policijskog ispitivanja do žalbenog postupka (vidi [odjeljak 4.2.1.](#) o području primjene prava na pravnu podršku).²⁰⁴

Člankom 6. stavkom 3. točkom (c) EKLJP-a utvrđeno je i pravo osobe da je brani branitelj po njenom vlastitom izboru, što može biti podložno ograničenjima ako tako zahtijeva interes pravde (vidi [odjeljak 4.2.3.](#) o pravnoj podršci po vlastitom izboru). To znači da ne postoji apsolutno pravo na odabir vlastitog odvjetnika po službenoj dužnosti u sklopu pravne pomoći. Osoba koja zatraži promjenu odvjetnika u sklopu pravne pomoći mora predočiti dokaze da odvjetnik nije obnašao svoju dužnost na zadovoljavajući način.²⁰⁵ Prihvatljiva ograničenja

²⁰⁴ ESJLP, *Salduz protiv Turske*, br. 36391/02, 27 studenoga 2008.

²⁰⁵ ESJLP, *Lagerblom protiv Švedske*, br. 26891/95, 14 siječnja 2003., st. 60.

u odabiru odvjetnika mogu uključivati potrebu za specijaliziranim odvjetnicima u specijaliziranim postupcima.²⁰⁶

Prema pravu EU-a, uz prava zaštićena prema članku 47., članak 48. stavak 2. Povelje EU-a o temeljnim pravima jamči poštivanje prava na obranu svakoga tko je optužen za kazneno djelo. Objašnjenja koja se odnose na Povelju potvrđuju da članak 48. stavak 2. ima jednako značenje kao članak 6. stavak 3. EKLJP-a.²⁰⁷ Stoga je sudska praksa ESLJP-a navedena u nastavku relevantna za svrhu članka 48. U okvirima sekundarnog zakonodavstva EU-a, Europsko vijeće je pristalo zakonski ojačati postupovna prava osumnjičenih ili optuženih osoba u kaznenom postupku.²⁰⁸ To uključuje *prijedlog Direktive o privremenoj pravnoj pomoći za osumnjičene ili optužene osobe lišene slobode i pravnoj pomoći u postupcima na temelju europskog uhiđenog naloga*.²⁰⁹ To bi obvezalo države članice EU-a da bez odlaganja pružaju privremenu pravnu pomoć osobama lišene slobode – i to prije ispitivanja. Privremena pravna pomoć primjenjivala bi se do donošenja odluke o opravdanosti zahtjeva za pravnu pomoć. Komisija je također izdala Preporuku o pravu na pravnu pomoć za osumnjičene ili optužene osobe.²¹⁰ Ona nudi neobvezujuće smjernice o financijskom testu i testu utemeljenosti te o kvaliteti i učinkovitosti pravne pomoći.

3.2.2. Test financijskih sredstava

ESLJP nije odredio definiciju „dovoljnih sredstava“. Da bi se odlučilo opravdavaju li financijske okolnosti optuženika dodjelu pravne pomoći, valja uzeti u obzir posebne okolnosti svakog predmeta. Optužena ili osumnjičena osoba snosi teret dokazivanja nedovoljnih sredstava.²¹¹ To, međutim, ne mora biti dokazano van svake sumnje.²¹² Svi dokazi moraju biti razmotreni, uključujući

206 Na primjer, ESLJP, *Meftah i drugi protiv Francuske*, br. 32911/96, 35237/97 i 34595/97, 26 srpnja 2002., st. 47.

207 *Objašnjenja* koja se odnose na Povelju EU-a o temeljnim pravima, SL 2007 C303/17.

208 *Stockholmski program*, SL 2010 C 115.

209 Vidi Europska komisija (2013.), *prijedlog Direktive Europskog parlamenta i Vijeća o privremenoj pravnoj pomoći za osumnjičene ili optužene osobe lišene slobode i pravnoj pomoći u postupcima na temelju europskog uhiđenog naloga*, COM(2013) 824 konačna verzija, Bruxelles.

210 Vidi Europska komisija, *Preporuka od 27 studenoga 2013. o pravu na pravnu pomoć za osumnjičene ili optužene osobe u kaznenom postupku*, SL 013 C 378.

211 ESLJP, *Croissant protiv Njemačke*, br. 13611/88, 25 rujna 1992., st. 37.

212 ESLJP, *Pakelli protiv Njemačke*, br. 8398/78, 25 travnja 1983., st. 34.

dokaze o statusu podnositelja zahtjeva (npr. je li proveo/la vrijeme u pritvoru), informacije koje podnositelj pruža te sve dokaze koji osporavaju podnositelja.²¹³

Odlučivanje o tom pitanju stvar je nacionalnih sudova koji moraju procijeniti dokaze u skladu sa zahtjevima članka 6. stavka 1.²¹⁴

Primjer: U predmetu *Tsonyo Tsonev protiv Bugarske (br. 2)*,²¹⁵ podnositelj pritužbe bio je osuđen za nanošenje tjelesnih ozljeda i provalu u nečiji dom. Osuđen je na 18 mjeseci zatvora. Podnositelj pritužbe zatražio je da mu se po službenoj dužnosti dodijeli odvjetnik za njegovu žalbu Vrhovnom kasacijskom sudu, no to mu je odbijeno bez navođenja konkretnih razloga. Podnositelj pritužbe žalio se da je time prekršeno njegovo pravo na pravično suđenje.

ESLJP je napomenuo da je bilo teško procijeniti jesu li podnositelju nedostajala dovoljna sredstva kojima bi platio pravnu podršku. Međutim, ustanovio je da su određene naznake ukazivale na to da je to točno: kao prvo, podnositelju pritužbe odvjetnik je dodijeljen po službenoj dužnosti u prethodnom postupku; i kao drugo, podnositelj je izričito tvrdio da si ne može priuštiti odvjetnika. Sud je ustanovio da, zbog nedostatka jasnih naznaka koje bi ukazivale na suprotno, podnositelj nije imao dovoljnih sredstava da plati svog pravnog zastupnika. Zaključio je da je time prekršen članak 6. stavak 1. i 3. EKLJP-a.

Primjer: U predmetu *Twalib protiv Grčke*,²¹⁶ podnositelj pritužbe bio je u zatvoru tri godine; na suđenju ga je zastupao odvjetnik po službenoj dužnosti, a u žalbenom postupku humanitarna organizacija. Ti čimbenici predstavljali su „snažne naznake” da on nije imao financijskih sredstava kojima bi platio pravnu podršku. Zbog toga što mu država nije omogućila pravnu pomoć u žalbenom postupku pred kasacijskim sudom, prekršena su njegova prava zajamčena člankom 6. EKLJP-a.

²¹³ *Ibid.*

²¹⁴ ESLJP, *R. D. protiv Poljske*, br. 29692/96 i 34612/97, 18 prosinca 2001., st. 45.

²¹⁵ ESLJP, *Tsonyo Tsonev protiv Bugarske (br. 2)*, br. 2376/03, 14 siječnja 2010.

²¹⁶ ESLJP, *Twalib protiv Grčke*, br. 24294/94, 9 lipnja 1998., st. 51.

3.2.3. Test interesa pravde

Da bi se utvrdilo zahtijeva li „interes pravde“ (utemeljenost) pružanje pravne pomoći, potrebno je uzeti u obzir sljedeća tri čimbenika:

- ozbiljnost kaznenog djela i težinu moguće kazne;
- složenost predmeta;
- socijalnu i osobnu situaciju optuženika.²¹⁷

Valja razmotriti sva tri čimbenika, no ne mora ih se nužno gledati kao cjelinu; bilo koji od njih tri može opravdati dodjelu pravne pomoći.

Primjer: U predmetu *Zdravko Stanev protiv Bugarske*,²¹⁸ podnositelj pritužbe bio je nezaposlen. Žalio se da mu je odbijeno pružanje pravne pomoći u kaznenom postupku za krivotvorenje dokumenata u građanskoj parnici. Osuđen je za kazneno djelo i izrečena mu je novčana kazna od 250 EUR. Također mu je naređeno da plati 8 000 EUR odštete.

ESLJP je napomenuo da je podnositelju u početku prijetila zatvorska kazna; iako ona nije izrečena, dosuđena odšteta bila je značajna s obzirom na njegovu financijsku situaciju. Podnositelj je imao sveučilišnu diplomu, ali nije imao pravnu izobrazbu. Postupak nije bio izuzetno složen, ali je uključivao pitanja povezana s pravilima o valjanosti dokaznih sredstava, pravilima postupka i značenjem namjere. Osim toga, kazneno djelo za koje je podnositelj pritužbe optužen uključivalo je osporavanje višeg dužnosnika sudstva i dovodilo je u sumnju poštenje pravosudnog postupka u Bugarskoj. Kvalificirani odvjetnik nedvojbeno bi bio u mogućnosti rječitije zastupati podnositelja i učinkovitije se suprotstaviti argumentima tužitelja. Sud je u konačnici zaključio da je došlo do povrede članka 6. stavka 3. točke (c) EKLJP-a.

Važne su osobne okolnosti optužene ili osumnjičene osobe. Test interesa pravde pokazuje da besplatna pravna podrška može biti potrebna osobama za koje se smatra da su ranjive – kao što su djeca, osobe s problemima

²¹⁷ ESLJP, *Quaranta protiv Švicarske*, br. 12744/87, 24 svibnja 1991.

²¹⁸ ESLJP, *Zdravko Stanev protiv Bugarske*, br. 32238/04, 6 studenoga 2012., st. 40.

mentalnog zdravlja i izbjeglice.²¹⁹ Pravna pomoć treba biti odobrena u predmetima u kojima je „jasno da postupak sa sobom donosi mnoge posljedice za podnositelja“, a predmet je složen.²²⁰ Čak i u slučajevima kada su podnositelji pritužbe obrazovane osobe koje mogu razumjeti postupak, važno je pitanje mogu li se zaista braniti same, bez odvjetnika.²²¹ Podnositelji pritužbe ne moraju dokazati da je nedostatak pravne pomoći nanio „stvarnu štetu“ njihovoj obrani; samo moraju dokazati da „pod tim okolnostima izgleda moguće“ da bi odvjetnik bio od pomoći.²²²

Kada je u pitanju sloboda pojedinca, interes pravde u načelu iziskuje pravno zastupanje.²²³ Ta se obveza javlja čak i kada postoji samo mogućnost zatvorske kazne.²²⁴

Sljedeći čimbenici važni su za test interesa pravde tijekom žalbenog dijela kaznenog postupka:

- priroda postupka;
- sposobnost podnositelja žalbe koji nema pravnog zastupnika da predstavi pojedini pravni argument;
- težina kazne koju su izrekli i niži sudovi.

Besplatna pravna pomoć pokazala se potrebnom kada se u žalbenim postupcima jave značajna pravna pitanja.²²⁵ Kada postane jasno da je žalbenim postupkom pokrenuto složeno i važno pitanje, podnositelju bi, u interesu pravde, trebala biti dodijeljena pravna pomoć.²²⁶ Međutim, ESLJP je naveo da interes pravde ne zahtijeva da se automatski dodjeljuje pravna pomoć svaki puta kada, nakon provedbe pravičnog prvostupanjskog suđenja u skladu

219 ESLJP, *Quaranta protiv Švicarske*, br. 12744/87, 24 svibnja 1991., st. 32. – 36.

220 ESLJP, *Pham Hoang protiv Francuske*, br. 13191/87, 25 rujna 1992., st. 40. – 41.

221 ESLJP, *Zdravko Stanev protiv Bugarske*, br. 32238/04, 6 studenoga 2012., st. 40.

222 ESLJP, *Artico protiv Italije*, br. 6694/74, 13 svibnja 1980., st. 34. – 35.

223 ESLJP, *Benham protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 19380/92, 10 lipnja 1996., st. 61.

224 Vidi, na primjer, ESLJP, *Quaranta protiv Švicarske*, br. 12744/87, 24 svibnja 1991., st. 33; ESLJP, *Perks i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 25277/94, 25279/94, 25280/94, 25282/94, 25285/94, 28048/95, 28192/95 i 28456/95, 12 listopada 1999.

225 ESLJP, *Pakelli protiv Njemačke*, br. 8398/78, 25 travnja 1983., st. 36. – 38.

226 ESLJP, *Granger protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 11932/86, 28 ožujka 1990., st. 47.

s člankom 6. EKLJP-a, osuđena osoba želi uložiti žalbu, a ne postoji objektivna vjerojatnost za uspješan ishod.²²⁷

Naposljetku, valja napomenuti da samo pružanje pravne podrške ne znači da će ona biti učinkovita. Na primjer, odvjetnik dodijeljen po službenoj dužnosti može se razboljeti ili propustiti obnašati svoje dužnosti.²²⁸ Državu se ne može smatrati odgovornom za svaki nedostatak odvjetnika dodijeljenog po službenoj dužnosti u svrhu pravne pomoći. Međutim, očiti propust odvjetnika dodijeljenog u sklopu pravne pomoći da pripremi praktičnu i djelotvornu obranu može prekršiti članak 6.²²⁹ To se pomnije razmatra u [4. poglavlju](#) koje obuhvaća pravo na savjetovanje, obranu i zastupanje.

227 ESLJP, *Monnell i Morris protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 9562/81 i 9818/82, 2 ožujka 1987., st. 67.

228 ESLJP, *Artico protiv Italije*, br. 6694/74, 13 svibnja 1980.

229 ESLJP, *Czekalla protiv Portugala*, br. 38830/97, 10 listopada 2002., st. 63. – 66.

4

Pravo na savjetovanje, obranu i zastupanje

EU	Obuhvaćena pitanja	VE
Pravo na savjetovanje, obranu i zastupanje u nekaznenim postupcima		
Povelja o temeljnim pravima, članak 47. (pravo na učinkovit pravni lijek) i članak 48. stavak 2. (pretpostavka neležnosti i pravo na obranu)	Područje primjene	ESLJP, članak 6. stavak 1. te članak 6. stavak 3. točke (b) i (c)
	„Praktičan i učinkovit” pristup sudu	ESLJP, <i>Bertuzzi protiv Francuske</i> , br. 36378/97, 2003. ESLJP, <i>Anghel protiv Italije</i> , br. 5968/09, 2013.
Pravo na savjetovanje, obranu i zastupanje u kaznenim postupcima		
Direktiva 2013/48/EU o pravu na pristup odvjetniku u kaznenom postupku	Područje primjene	ESLJP, <i>Salduz protiv Turske</i> , br. 36391/02, 2008.
Direktiva 2013/48/EU o pravu na pristup odvjetniku u kaznenom postupku, članak 3. stavak 3. točka (b)	Kvaliteta pravne podrške	ESLJP, <i>Aras protiv Turske</i> (br. 2), br. 15065/07, 2014.
	Pravna podrška po vlastitom izboru	ESLJP, <i>Lagerblom protiv Švedske</i> , br. 26891/95, 2003.

EU	Obuhvaćena pitanja	VE
Povelja o temeljnim pravima, članak 48. stavak 2. Direktiva 2013/48/EU o pravu na pristup odvjetniku u kaznenom postupku, članak 3. stavak 1., članak 3. stavak 3. točka (a) i članak 4. Direktiva 2012/13/EU o pravu na informiranje u kaznenom postupku Direktiva 2010/64/EU o pravu na tumačenje i prevođenje u kaznenim postupcima, članak 2. stavak 2.	Odgovarajuće vrijeme i mogućnosti za pripremu obrane	EKLJP, članak 6. stavak 3. točka (b) ESLJP, <i>Lanz protiv Austrije</i> , br. 24430/94, 2002.
Direktiva 2013/48/EU o pravu na pristup odvjetniku, članak 9.	Odricanje od prava	ESLJP, <i>Pishchalnikov protiv Rusije</i> , br. 7025/04, 2009.
Pravo na samozastupanje		
	Područje primjene	EKLJP, članak 6. stavak 3. točka (c) ESLJP, <i>Galstyan protiv Armenije</i> , br. 26986/03, 2007.

Ovo poglavlje daje sažetak **prava VE-a i EU-a** o pravu na savjetovanje, obranu i zastupanje u nekažnenim postupcima ([odjeljak 4.1.](#)) i kaznenim postupcima ([odjeljak 4.2.](#)).²³⁰ Područje primjene prava razmatra se zajedno sa zahtjevom za učinkovitošću pravne podrške. U vezi s kaznenim postupkom istražuju se još i dodatna i povezana prava – kao što je pravo na pravnu podršku po vlastitom izboru ([odjeljak 4.2.3.](#)) i pravo na odgovarajuće vrijeme i mogućnosti za pripremu obrane ([odjeljak 4.2.4.](#)). Ovo poglavlje obrađuje i okolnosti u kojima je moguće odreći se prava na pravnu podršku ([odjeljak 4.2.5.](#)) te područje primjene prava na samozastupanje ([odjeljak 4.3.](#)).

230 Više o pravnoj podršci u postupcima azila i povratka potražite u FRA (2014.), *Priručnik o europskom pravu u području azila, zaštite granica i imigracije*, str. 113. – 114. Više o pravu djece na odvjetnika u kaznenopravnim i alternativnim (izvansudskim) postupcima potražite u FRA (2015.), *Handbook of European law relating to the rights of the child*, Luxembourg, Ured za publikacije, str. 195. – 218.

4.1. Pravo na savjetovanje, obranu i zastupanje u nekažnenim postupcima

Ključne točke

- Člankom 6. EKLJP-a izričito se jamči pravo na savjetovanje, obranu i zastupanje u kaznenim postupcima, ali ne u nekažnenim postupcima. Člankom 47. Povelje EU-a o temeljnim pravima izričito se propisuje to pravo u situacijama u kojima države članice provode pravo EU-a (ili odstupaju od njega).
- Pravo na savjetovanje, obranu i zastupanje u nekažnenim postupcima nije apsolutno; na njega se mogu primijeniti razumna ograničenja. Je li pravno zastupanje potrebno u nekažnenim postupcima ovisi o posebnim okolnostima svakog predmeta – posebice o prirodi predmeta te prošlosti, iskustvu i razini emotivne osjetljivosti podnositelja zahtjeva.

4.1.1. Područje primjene

Obećavajuća praksa

Ponuda različitih oblika pravnih savjeta

Wikivorce pruža besplatne savjete i podršku za više od 50 000 ljudi godišnje, što znači da pomaže u jednom od tri razvoda u Ujedinjenoj Kraljevini. To je najveća internetska zajednica za podršku tijekom razvoda na svijetu, s više od 100 000 registriranih članova. Ovim nagrađivanim socijalnim poduzećem upravljaju dobrovoljci, pod pokroviteljstvom je države, a financira se iz dobrotvornih priloga. Nudi različite oblike pravnih usluga uključujući: forum za rasprave; besplatne vodiče za razvod, mirenje, financije, kontakt s djecom i prebivalište; besplatan vodič kroz razvod po načelu „uradi sam“; besplatne stručne savjete putem telefonske linije za pomoć koja je otvorena sedam dana u tjednu; i *chat rooms* za trenutačnu podršku.

Vidi www.wikivorce.com/divorce, spomenut u Smith, R. (2014.), *Digital delivery of legal services to people on low incomes*, The Legal Education Foundation.

Pravo na savjetovanje, obranu i zastupanje pomaže pojedincima da imaju pravično suđenje i ostvare svoja prava. Pravo na pravično suđenje u nekažnenim postupcima uključuje pravo na pristup sudu (vidi [odjeljak 2.1.1.](#)). Pojedincima

može biti potrebno pravno zastupanje ili podrška – i stoga im ih država može biti obvezna pružiti – da bi im se osigurao pristup sudu i mogućnost pravičnog suđenja.²³¹

Prema pravu VE-a, u sporovima povezanim s „građanskim pravima ili obvezama“ (definiranima u [odjeljku 2.1.](#)), navedeni zahtjevi proizlaze iz članka 6. stavka 1. EKLJP-a.²³² Potreba za njima može se pojaviti u bilo kojem trenutku postupka na koji se primjenjuje članak 6. – od pokretanja postupka do izvršenja sudske odluke. Iako se člankom 6. ne jamči pravo na žalbu, kada žalbeni postupci postoje, primjenjuje se na njih.²³³ To znači da se pravo na pravnu podršku može primjenjivati i na žalbene postupke.

Prema pravu EU-a, pravo na savjetovanje, obranu i zastupanje u nekaznenim postupcima posebno je utvrđeno člankom 47. Povelje EU-a o temeljnim pravima. To je pravo priznato kao opće načelo prava EU-a i sudske prakse SEU-a.²³⁴ Podrobniju raspravu povezanosti članka 6. EKLJP-a i članka 47. Povelje potražite na [slici u 1. poglavlju](#).

Prema pravu VE-a i pravu EU-a, ovo pravo nije apsolutno i na njega se mogu primijeniti razumna ograničenja (vidi [6. poglavlje](#)).

4.1.2. Praktična i djelotvorna pravna podrška

Prema pravu VE-a, članak 6. stavak 1. može prisiliti države da pruže odvjetničku pomoć kako bi se osigurao učinkovit pristup sudu. Na taj su način pravna podrška i pravna pomoć usko povezane u sudskoj praksi ESLJP-a.²³⁵ Pitanje zahtijeva li članak 6. pružanje pravnog zastupanja u nekaznenim postupcima ovisi o posebnim okolnostima svakog predmeta.²³⁶ Sud će posebno razmotriti bi li pojedinac mogao pravilno i na zadovoljavajući način izložiti svoj predmet bez pomoći odvjetnika.²³⁷ Priroda predmeta, kao i prošlost, iskustvo i razina

231 ESLJP, *Airey protiv Irske*, br. 6289/73, 9 listopada 1979., st. 26.

232 ESLJP, *Ringeisen protiv Austrije*, br. 2614/65, 16 srpnja 1971., st. 94.

233 ESLJP, *T. protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 24724/94, 16 prosinca 1999. i *V. protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 24888/94, 16 prosinca 1999.

234 SEU, C-305/05, *Ordre des barreaux francophones et germanophone i drugi protiv Conseil des ministres*, 26 lipnja 2007., st. 31.

235 ESLJP, *Airey protiv Irske*, br. 6289/73, 9 listopada 1979., st. 26.

236 ESLJP, *Steel i Morris protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 68416/01, 15 veljače 2005., st. 61.

237 ESLJP, *McVicar protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 46311/99, 7 svibnja 2002., st. 48.

emotivne osjetljivosti podnositelja zahtjeva važna su pitanja koja Sud mora razmotriti kada odlučuje o pitanjima pravne podrške.²³⁸

Primjer: U predmetu *Bertuzzi protiv Francuske*,²³⁹ podnositelju pritužbe odobrena je pravna pomoć da bi podnio tužbu za naknadu štete protiv odvjetnika. Međutim, sva tri odvjetnika koja su po službenoj dužnosti dodijeljena njegovu predmetu zatražila su da ih se povuče zbog osobnih veza s odvjetnikom kojeg je podnositelj želio tužiti.

ESLJP je ustanovio da sud koji je podnositelju dopustio da se sam zastupa u postupku protiv pravnog stručnjaka nije podnositelju omogućio pristup sudu pod uvjetima koji bi mu osigurali stvarno uživanje njegovih prava, čime je prekršen članak 6. stavak 1. EKLP-a.

Države moraju paziti da osiguraju „stvarno i djelotvorno“ uživanje prava iz članka 6.²⁴⁰

Primjer: U predmetu *Anghel protiv Italije*,²⁴¹ prema Haškoj konvenciji o građanskopravnim aspektima međunarodne otmice djece, podnositelj pritužbe tražio je od rumunjskog ministra pravosuđa da mu pomogne osigurati povratak sina kojeg je majka odvela u Italiju. Tužitelj je pokrenuo postupak povratka na talijanskom sudu koji je zaključio da dijete nije nezakonito odvedeno. Podnositelj je pokušao podnijeti žalbu protiv sudske odluke, ali, zbog toga što su mu više puta davane nepotpune ili obmanjujuće informacije o žalbenom postupku, on to nije učinio unutar propisanog roka.

ESLJP je jednoglasno smatrao da je došlo do povrede članka 6. Odgađanje talijanskih vlasti da pruže relevantne i točne smjernice, zajedno s nedostatkom praktičnog i djelotvornog zastupanja, narušilo je samu bit podnositeljeva prava na pristup sudu.

238 *Ibid.*, st. 49. – 52.

239 ESLJP, *Bertuzzi protiv Francuske*, br. 36378/97, 13 veljače 2003., st. 31.

240 ESLJP, *Staroszczyk protiv Poljske*, br. 59519/00, 22 ožujka 2007., st. 128.

241 ESLJP, *Anghel protiv Italije*, br. 5968/09, 25 lipnja 2013., st. 64.

Prema pravu EU-a, SEU je pravo na odabir odvjetnika razmatrao u kontekstu direktive o osiguranju troškova pravne zaštite, bez komentiranja temeljnih prava, te u vezi s ovim pitanjem nije raspravljao o području primjene članka 47.²⁴² Međutim, prije usvajanja Povelje EU-a o temeljnim pravima, SEU je utvrdio da su pravo na pravno zastupanje i povjerljivost dopisivanja između odvjetnika i klijenata dio temeljnog pravnog poretka EU-a te da ih se mora poštovati od faze početne istrage.²⁴³ Nadalje, kako je prethodno navedeno, sudska praksa ESLJP-a relevantna je za tumačenje područja primjene članka 47. (vidi sliku u 1. poglavlju).

4.2. Pravo na savjetovanje, obranu i zastupanje u kaznenim postupcima

Ključne točke

- Člankom 6. stavkom 3. točkom (c) EKLJP-a i člankom 48. stavkom 2. Povelje EU-a o temeljnim pravima izričito se jamči pravo na pravnu podršku u kaznenim predmetima.
- Člankom 6. stavkom 3. točkom (b) EKLJP-a utvrđeno je pravo na odgovarajuće vrijeme i mogućnosti za pripremu obrane. Usko je povezana s člankom 6. stavkom 3. točkom (c) jer su odgovarajuće vrijeme i mogućnosti potrebni da bi pravo na pravnu podršku postalo učinkovito.
- Pravo na pravnu podršku primjenjuje se na čitav postupak, od policijske istrage do završetka žalbenog postupka. Pristup odvjetniku u ranim fazama postupka posebno je važan.
- Pravo može biti podložno ograničenjima, pod uvjetom da ograničenja ne ugrožavaju bit prava.
- Pravo na pravnu podršku iziskuje pružanje djelotvornog zastupanja, a ne samo prisutnost odvjetnika.
- Odricanje od prava mora: (i.) biti utvrđeno na nedvosmislen način; (ii.) biti popraćeno minimalnim jamstvima koja su razmjerna njegovoj važnosti; (iii.) biti dobrovoljno; i (iv.) sačinjavati svjesno i inteligentno odricanje prava. Također mora biti dokazano da je optuženik mogao razborito predvidjeti posljedice svog postupanja.

242 Vidi SEU, C-442/12, *Jan Sneller protiv DAS Nederlandse Rechtsbijstand Verzekeringsmaatschappij NV*, 7 studenoga 2013., o Direktivi 87/344/EEZ od 22 lipnja 1987. o usklađivanju zakona i drugih propisa o osiguranju troškova pravne zaštite, SL 1987 L 185, čl. 4. st. 1.

243 SEU, spojeni predmeti C-46/87 i C-227/88, *Hoechst AG protiv Komisije Europskih zajednica*, 21 rujna 1989., st. 15.

4.2.1. Područje primjene

Prema pravu VE-a, člankom 6. stavkom 3. točkom (c) EKLJP-a propisano je da svaka osoba optužena za kazneno djelo ima pravo „da se brani sama ili uz branitelja po vlastitom izboru“ (definiciju kaznene optužbe potražite u [odjeljku 2.1.](#)). Stoga osoba optužena za kazneno djelo može birati da se brani sama ili da ima pravnog zastupnika. Međutim, pravo na samozastupanje može biti ograničeno u interesu pravde (vidi [odjeljak 4.3.](#)). Pravo na pravnu podršku također je povezano s pravom na pravnu pomoć (vidi [odjeljak 3.2.1.](#) o pravnoj pomoći u kaznenim postupcima) i s pravom, prema članku 6. stavku 3. točki (b) EKLJP-a, na odgovarajuće vrijeme i mogućnosti za pripremu obrane. Jednostavno rečeno, pravna podrška ne može biti djelotvorna ako optuženik nema dovoljno vremena i mogućnosti za primanje savjeta i pravilnu pripremu svog predmeta (vidi [odjeljak 4.2.4.](#)).²⁴⁴

Države imaju diskrecijsko pravo da odaberu način osiguravanja prava na pravnu podršku u svojim pravosudnim sustavima.²⁴⁵ Pravna podrška može imati mnogo oblika – na primjer, savjeti tijekom ispitivanja, zastupanje pred sudom i priprema žalbe – no pravo se primjenjuje na čitav postupak.²⁴⁶ Pravo na odvjetnika posebno je važno u ranim fazama kaznenog postupka jer se iz šutnje optužene ili osumnjičene osobe mogu izvesti negativni zaključci.²⁴⁷ Pristup odvjetniku u ranim fazama uključuje i pravo na savjetovanje s odvjetnikom nasamo, prije provedbe bilo kakvog ispitivanja.²⁴⁸

Primjer: U predmetu *Salduz protiv Turske*,²⁴⁹ podnositelj pritužbe bio je osuđen za sudjelovanje u neodobrenom prosvjedu u znak podrške ilegalnoj organizaciji, točnije PKK-u (Radničkoj stranci Kurdistana). Nije imao pristup odvjetniku i tijekom ispitivanja u policijskom pritvoru dao je iskaze kojima je priznavao svoju krivnju; kasnije je zanijekao te iskaze. U izricanju presude, domaći sud oslanjao se na početne iskaze.

244 ESLJP, *Goddi protiv Italije*, br. 8966/80, 9 travnja 1984., st. 31.

245 ESLJP, *Quaranta protiv Švicarske*, br. 12744/87, 24 svibnja 1991., st. 30.

246 ESLJP, *Salduz protiv Turske*, br. 36391/02, 27 studenoga 2008.; vidi također ESLJP, *Yevgeniy Petrenko protiv Ukrajine*, br. 55749/08, 29 siječnja 2015., st. 89.

247 ESLJP, *John Murray protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 18731/91, 8 veljače 1996., st. 66.

248 ESLJP, *A.T. protiv Luksemburga*, br. 30460/13, 9 travnja 2015., st. 86.

249 ESLJP, *Salduz protiv Turske*, br. 36391/02, 27 studenoga 2008., st. 54. – 62.

ESLJP je potvrdio da je, da bi pravo na pravično suđenje bilo „praktično i djelotvorno“, podnositelju trebao biti omogućen pristup odvjetniku od prvog policijskog ispitivanja. Sud je napomenuo da su osumnjičenici posebno ranjivi u fazi istrage i da prikupljeni dokazi mogu odrediti ishod njihova predmeta. Rani pristup odvjetniku štiti osumnjičeničково pravo na neizjašnjavanje i temeljno je jamstvo protiv lošeg postupanja. Svaki izuzetak u uživanju ovog prava mora biti jasno ograničen s obzirom na područje primjene i vrijeme trajanja. Čak i kada nastupe uvjerljivi razlozi, ograničenja ne smiju neopravdano dovesti u pitanje prava optuženika. U podnositeljevu slučaju, odsustvo odvjetnika dok se podnositelj nalazio u policijskom pritvoru nepovratno je utjecalo na njegova prava na obranu, čime je prekršen članak 6. stavak 3. točka (c) u vezi s člankom 6. stavkom 1.

Pristup odvjetniku mora biti djelotvoran i praktičan. Na primjer, pojedinci u policijskom pritvoru moraju biti službeno upoznati sa svojim pravima na obranu, uključujući pravo na besplatnu pravnu podršku pod određenim uvjetima, te im policija treba omogućiti praktična sredstva za kontaktiranje i komunikaciju s braniteljem (vidi također [odjeljak 4.2.4.](#)). Kada zakoni osobama optuženima za kazneno djelo sustavno sprječavaju pristup pravnoj podršci dok se nalaze u policijskom pritvoru, krši se članak 6., čak i kada osobe optužene za kazneno djelo šute.²⁵⁰ Zakonitost ograničenja prava na pravnu podršku tijekom početnih faza policijskog ispitivanja valja razmatrati u okviru njihovog sveukupnog učinka na pravo na pravičnu raspravu.²⁵¹

Pravo na razgovor s odvjetnikom u povjerenju također može biti ograničeno, no ograničenja iziskuju značajna opravdanja.²⁵² To je posebno važan dio prava na pravnu podršku – izuzme li se mogućnost savjetovanja s odvjetnikom i primanja povjerljivih uputa, pravo gubi velik dio svoje korisnosti.²⁵³ ESLJP je dosljedno smatrao da zaobilaženje tog prava iziskuje „značajne razloge“; na primjer, nadzor nad podnositeljevom komunikacijom s odvjetnikom može biti opravdan ako se sumnja da je podnositelj član bande, a nadzor je potreban da bi se uhvatili ostali članovi bande.²⁵⁴

250 ESLJP, *Dayanan protiv Turske*, br. 7377/03, 13 listopada 2009., st. 33.

251 ESLJP, *Pishchalnikov protiv Rusije*, br. 7025/04, 24 rujna 2009., st. 67.

252 ESLJP, *Sakhnovskiy protiv Rusije*, br. 21272/03, 2 studenoga 2010., st. 97.

253 ESLJP, *S. protiv Švicarske*, br. 12629/87 i 13965/88, 28 studenoga 1991., st. 48. Vidi također ESLJP, *Brennan protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 39846/98, 16 listopada 2001., st. 58. – 63.

254 ESLJP, *George Kempers protiv Austrije*, br. 21842/93. Izvješće Komisije usvojeno 14 siječnja 1998.

Primjer: U predmetu *Lanz protiv Austrije*,²⁵⁵ podnositelj pritužbe uhićen je pod sumnjom za prijevare i pritvoren. Njegova komunikacija s odvjetnikom tijekom pritvora bila je pod nadzorom zbog opasnosti da bi podnositelj mogao utjecati na svjedoke ili ukloniti dokumente koji još nisu bili zaplijenjeni. Žalio se da su time prekršena njegova prava na obranu.

ESLJP je zaključio da je došlo do povrede članka 6. stavka 3. točaka (b) i (c) EKLJP-a. Pravo na povjerljivu komunikaciju s braniteljem dio je osnovnih zahtjeva za pravično suđenje u demokratskom društvu. Ako odvjetnik nije u mogućnosti razgovarati s klijentom, njegova pomoć značajno gubi na korisnosti i postaje neučinkovita. Nadzor koji je vršio istražni sudac predstavljao je ozbiljno ometanje optuženikovih prava na obranu i, da bi bio opravdan, iziskivao je vrlo značajne razloge.

Prema pravu EU-a, pravo na pravnu podršku u kaznenim postupcima utvrđeno je člankom 48. stavkom 2. Povelje EU-a o temeljnim pravima. Jamči poštovanje prava na obranu svakog optuženika. Kao ni prema pravu VE-a, ni prema pravu EU-a ovo pravo nije apsolutno. Međutim, prepoznato je kao jedan od temeljnih elemenata pravičnog suđenja;²⁵⁶ odvjetnicima dodijeljenima po službenoj dužnosti mora se osigurati odgovarajuće vrijeme i mogućnosti za pripremu obrane klijenata (vidi [odjeljak 4.2.4.](#)).

Primjer: U predmetu *Ordre des barreaux francophones et germanophone i drugi protiv Conseil des ministres*,²⁵⁷ SEU je napomenuo da odvjetnici ne bi mogli na zadovoljavajući način obnašati svoje dužnosti savjetovanja, obrane i zastupanja klijenata kada bi bili obvezni surađivati s vlastima na način da im prosljeđuju informacije dobivene tijekom pravnog savjetovanja.

Pravo na pravnu podršku u kaznenim postupcima ugrađeno je i u sekundarno zakonodavstvo EU-a: u Direktivu o pravu na pristup odvjetniku u kaznenom

255 ESLJP, *Lanz protiv Austrije*, br. 24430/94, 31 siječnja 2002., st. 50. – 52.

256 SEU, C-7/98, *Dieter Krombach protiv André Bamberski*, 28 ožujka 2000., st. 39.

257 SEU, C-305/05, *Ordre des barreaux francophones et germanophone i drugi protiv Conseil des ministres*, 26 lipnja 2007., st. 32.

postupku i u postupku na temelju europskog uhidbenog naloga,²⁵⁸ na koju se pozivao i ESLJP.²⁵⁹ Njezin je cilj utvrditi minimalna pravila vezana uz prava osumnjičenika ili optuženih osoba u kaznenom postupku i postupku na temelju europskog uhidbenog naloga. Direktiva se primjenjuje na osumnjičenike ili optužene osobe u kaznenom postupku od „trenutka kada su im nadležna tijela države članice, putem službene obavijesti ili na drugi način, ukazala na to da su osumnjičeni ili optuženi za počinjenje kaznenog djela” do „završetka postupka” (tj. do konačne odluke o kaznenom djelu, uključujući izricanje kazne i žalbeni postupak).²⁶⁰ Direktiva se primjenjuje i na pojedince koji nisu osumnjičeni, no postanu osumnjičeni tijekom ispitivanja.²⁶¹ Međutim, različiti standardi zaštite primjenjuju se na pojedince koji nisu lišeni slobode; iako se mogu slobodno obratiti odvjetniku, savjetovati se s njime ili primiti njegovu pomoć ako to sami organiziraju, države članice nisu obvezne „poduzeti aktivne korake” kako bi osigurale da im se pruži pomoć odvjetnika.²⁶² Direktiva također omogućuje zaštitu u sklopu postupka na temelju europskog uhidbenog naloga.²⁶³ Iz te zaštite izuzeta su „lakša kaznena djela”.²⁶⁴

Prema pravu EU-a i VE-a, pravo na pristup pravnoj podršci posebno je važno za ranjive osumnjičenike ili optužene osobe, kao što su osobe s invaliditetom, migranti i djeca.²⁶⁵ Države moraju poduzeti dodatne korake u promicanju sposobnosti tih osoba da razumiju i učinkovito sudjeluju u postupcima kako bi – po potrebi uz pomoć tumača, odvjetnika, socijalnog radnika ili prijatelja – mogle razumjeti bit onoga što je rečeno.²⁶⁶ Također bi trebale biti sposobne svojim odvjetnicima objasniti svoju verziju događaja. Države moraju, koliko je to moguće, umanjiti osjećaje zastrašenosti i osigurati da djeca okvirno razumiju

258 Direktiva 2013/48/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 22 listopada 2013. o pravu na pristup odvjetniku u kaznenom postupku i u postupku na temelju europskog uhidbenog naloga te o pravu na obavješćivanje treće strane u slučaju oduzimanja slobode i na komunikaciju s trećim osobama i konzularnim tijelima, SL 2013 L 294/1. Ujedinjena Kraljevina i Irska nisu prihvatile ovu direktivu, a ista se ne primjenjuje na Dansku.

259 ESLJP, *A.T. protiv Luksemburga*, br. 30460/13, 9 travnja 2015., st. 38.

260 Direktiva 2013/48/EU, čl. 2. st. 1.

261 *Ibid.*, čl. 2. st. 3.

262 Direktiva 2013/48/EU, uvodna izjava 27.

263 *Ibid.*, čl. 10.

264 *Ibid.*, čl. 2. st. 4.

265 Vidi FRA (2015.), *Pravosuđe prilagođeno djeci – stajališta i iskustva stručnjaka o sudjelovanju djece u građanskim i kaznenim sudskim postupcima u 10 država članica EU-a*. Vidi također FRA (2015.), *Handbook on European law relating to the rights of the child*, str. 195. – 218.

266 ESLJP, *S.C. protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 60958/00, 15 lipnja 2004., st. 29.

prirodu istrage i sve što o njoj ovisi. Moraju osigurati da djeca i druge ranjive osobe budu informirane o svojem pravu na pravnu podršku (vidi također [odjeljak 8.1.](#) o osobama s invaliditetom).²⁶⁷ Na sudu optuženici moraju biti sposobni pratiti iskaze svjedoka optužbe i istaknuti izjave s kojima se ne slažu.²⁶⁸

Nacrtom direktive **EU-a** o postupovnim jamstvima za djecu optuženu ili osumnjičenu za zločin predlaže se obavezan pristup odvjetniku za djecu osumnjičenu ili optuženu u kaznenom postupku.²⁶⁹ Europska komisija objavila je i *Preporuku o postupovnim jamstvima za ranjive osobe osumnjičene ili optužene u kaznenom postupku*, kojom se preporučuje da se osumnjičenik ili optužena osoba koja ne razumije postupak ne bi smjela odreći svog prava na odvjetnika (vidi [odjeljak 4.2.5.](#) o odricanju).²⁷⁰

4.2.2. Kvaliteta pravne podrške

Pravo na pravnu podršku pravo je na djelotvornu podršku i zastupanje.²⁷¹ Prisutnost odvjetnika koji nema prilike intervenirati da bi osigurao poštivanje prava optužene ili osumnjičene osobe nije ni od kakve koristi optuženoj ili osumnjičenoj osobi.²⁷²

Primjer: U predmetu *Aras protiv Turske (br. 2)*,²⁷³ podnositelj pritužbe uhićen je pod sumnjom za tešku prijevaru. Policija ga je ispitala bez prisutnosti odvjetnika i on je dao iskaze u vezi s kaznenim djelom. Zatim je doveden pred javnog tužitelja gdje je, bez prisutnosti odvjetnika, ponovio iskaz koji je dao policiji. Kada je podnositelj doveden pred istražnog suca, sudac je podnositeljevu odvjetniku dopustio da uđe u prostoriju za raspravu, ali odvjetniku nije bilo dopušteno uzeti riječ ili savjetovati podnositelja.

267 ESLJP, *Panovits protiv Cipra*, br. 4268/04, 11 prosinca 2008., st. 67. O osobama s invaliditetom vidi također EKLP, čl. 5. st. 4.; i ESLJP, *Megyeri protiv Njemačke*, br. 13770/88, 12 svibnja 1992., st. 27.

268 ESLJP, *S.C. protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 60958/00, 15 lipnja 2004., st. 29.

269 Prijedlog Direktive Europskog parlamenta i Vijeća o postupovnim jamstvima za djecu osumnjičenu ili optuženu u kaznenim postupcima, COM(2013) 822/2, čl. 6.

270 Europska komisija (2013.), *Preporuka od 27 studenoga 2013. o postupovnim jamstvima za ranjive osobe osumnjičene ili optužene u kaznenom postupku*, SL 2013 C378.

271 ESLJP, *Imbrioscia protiv Švicarske*, br. 13972/88, 24 studenoga 1993., st. 43.

272 ESLJP, *Aras protiv Turske (br. 2)*, br. 15065/07, 18 studenoga 2014., st. 40.

273 *Ibid.*

ESLJP je naveo da „sama prisutnost“ odvjetnika nije bila dovoljna da pravo utvrđeno člankom 6. stavkom 3. točkom (c) postane učinkovito. Podnositelj je trebao imati pristup odvjetniku od prvog ispitivanja. Pasivna prisutnost podnositeljeva odvjetnika u prostoriji za raspravu nije se mogla smatrati dovoljnom prema standardima EKLJP-a.

Prema pravu VE-a, način na koji će se voditi obrana u osnovi je stvar dogovora optužene ili osumnjičene osobe i njezinog odvjetnika, no ako su mjerodavna tijela upozorena na odvjetnikov „očiti nedostatak“, ta tijela trebaju intervenirati.²⁷⁴ Ta se obveza javlja samo kada je nepružanje djelotvornog zastupanja „očito ili na jasan način dano [državi] na znanje“.²⁷⁵ Na primjer, kada se žalba proglašuje neprihvatljivom zbog propusta odvjetnika, to može prekršiti pravo na praktičnu i djelotvornu obranu.²⁷⁶ Samo nedostaci koji se mogu pripisati državnim tijelima mogu prouzročiti povrede članka 6. stavka 3. točke (c).²⁷⁷ Na primjer, do odgovornosti države može doći kada je država upoznata s činjenicom da je odvjetnik propustio zastupati optuženika.²⁷⁸ Međutim, čak ni ozbiljni nedostaci u pravičnosti postupka ne moraju prouzročiti povredu ako podnositelj pritužbe ne pokrene pitanje tijekom žalbenog postupka.²⁷⁹

Prema pravu EU-a, Direktiva o pravu na pristup odvjetniku potvrđuje da osumnjičenik ili optužena osoba ima pravo „na prisutnost svojega odvjetnika te pravo da on učinkovito sudjeluje u ispitivanju“.²⁸⁰ Sudjelovanje odvjetnika mora biti „u skladu s postupcima utvrđenima nacionalnim pravom, pod uvjetom da takvi postupci ne dovode u pitanje učinkovito ostvarenje i bit dotičnog prava“.²⁸¹

4.2.3. Pravna podrška po vlastitom izboru

Bez obzira na važnost povjerljivosti odnosa između odvjetnika i klijenta, pravo na odvjetnika po vlastitom izboru nije apsolutno. Kada je riječ o besplatnoj pravnoj pomoći, za to je pravo nužno da bude zakonski uređeno jer država

274 ESLJP, *Daud protiv Portugala*, br. 22600/93, 21 travnja 1998., st. 42.

275 ESLJP, *Imbrosia protiv Švicarske*, br. 13972/88, 24 studenoga 1993., st. 41.

276 ESLJP, *Czekalla protiv Portugala*, br. 38830/97, 10 listopada 2002., st. 63. – 65.; ESLJP, *Vamvakas protiv Grčke (br. 2)*, br. 2870/11, 9 travnja 2015., st. 39. – 43.

277 ESLJP, *Tripodi protiv Italije*, br. 13743/88, 22 veljače 1994., st. 30.

278 ESLJP, *Artico protiv Italije*, br. 6694/74, 13 svibnja 1980., st. 33.

279 ESLJP, *Twalib protiv Grčke*, br. 24294/94, 9 lipnja 1998.

280 Direktiva 2013/48/EU, čl. 3 st. 3. točka (b).

281 *Ibid.*

upravlja kriterijima i financiranjem pravne pomoći (vidi također 3. poglavlje o pravnoj pomoći).²⁸² Na to se pravo mogu primjenjivati i ograničenja strukovnih propisa; na primjer, različite razine nadležnosti mogu iziskivati različite stručne kvalifikacije.

Primjer: U predmetu *Lagerblom protiv Švedske*,²⁸³ podnositelj pritužbe, koji je bio iz Finske, zatražio je zamjenu za svog odvjetnika dodijeljenog u sklopu pravne pomoći. Htio je odvjetnika koji govori i finski. Domaći sudovi odbili su njegov zahtjev. Naveo je da se time krši članak 6. stavak 3. točka (c) EKLJP-a.

ESLJP je napomenuo da članak 6. stavak 3. točka (c) optuženiku omogućuje pravo da ga brani odvjetnik „po vlastitom izboru”, no da se to pravo ne može smatrati apsolutnim. Kada sudovi dodjeljuju branitelja po službenoj dužnosti, moraju poštovati želje optuženika, no mogu zaobići te želje kada postoje relevantni i dovoljno snažni razlozi uslijed kojih to zaobilazanje mogu smatrati nužnim u interesu pravde. Podnositeljevo znanje švedskog jezika bilo je dovoljno za komuniciranje s odvjetnikom i mogao je učinkovito sudjelovati u svom suđenju. Sudovi su imali pravo odbiti njegov zahtjev za odvjetnika po vlastitom izboru. Nije došlo do povrede članka 6. EKLJP-a.

Imenovanje profesionalnih odvjetnika umjesto odvjetnika laika može biti u interesu pravde kada postoje ozbiljne i složene optužbe.²⁸⁴ Osim toga, posebna priroda postupka može opravdati angažiranje specijaliziranih odvjetnika.²⁸⁵

4.2.4. Odgovarajuće vrijeme i mogućnosti za pripremu obrane

Prema pravu VE-a i pravu EU-a, optužena ili osumnjičena osoba ima pravo na odgovarajuće vrijeme i mogućnosti za pripremu svoje obrane. Razlog tomu je što odvjetnikovu sposobnost da pruži djelotvornu pravnu podršku mogu umanjiti

282 ESLJP, *Croissant protiv Njemačke*, br. 13611/88, 25 rujna 1992., st. 29.

283 ESLJP, *Lagerblom protiv Švedske*, br. 26891/95, 14 siječnja 2003.

284 ESLJP, *Mayzit protiv Rusije*, br. 63378/00, 20 siječnja 2005., st. 70. – 71.

285 ESLJP, *Meftah i drugi protiv Francuske*, br. 32911/96, 35237/97 i 34595/97, 26 srpnja 2002., st. 47.

okolnosti u kojima se on može susretati ili komunicirati s klijentom. To pravo utvrđeno je člankom 6. stavkom 3. točkom (b) EKLJP-a i uvršteno je u pravo na obranu prema članku 48. stavku 2. Povelje EU-a o temeljnim pravima.

Prema pravu VE-a, pravo na djelotvornu podršku podrazumijeva pristup spisu.²⁸⁶ Spis sadrži sve dokumente koji su korisni za utvrđivanje odgovarajuće pravne kvalifikacije.

Prema okolnostima svakog pojedinog predmeta procjenjuje se jesu li vrijeme i mogućnosti odgovarajući.²⁸⁷ Mora postojati ravnoteža između osiguravanja provedbe postupka unutar razumnog roka (vidi [7. poglavlje](#) o duljini postupka) i omogućavanja dostatnog vremena za provedbu i pripremu obrane. Pitanje na koje se valja osvrnuti jest je li sveukupan učinak poteškoća povrijedio pravo na pravično suđenje.²⁸⁸ Na primjer, nepostojanje vremena za savjetovanje između osobe optužene za kazneno djelo i odvjetnika može predstavljati povredu članka 6. stavka 3. točke (b) jer se bez toga osobi optuženoj za kazneno djelo ne može pravilno pomoći.²⁸⁹

Prema pravu EU-a, državama članicama EU-a više direktiva nameće posebne obveze (vidi [odjeljak 2.3.1.](#) o pravu na pravičnu raspravu).²⁹⁰ Na primjer, u članku 3. stavku 1. Direktive o pravu na pristup odvjetniku zahtijeva se da pristup odvjetniku bude omogućen u takvom trenutku i na takav način da dotičnoj osobi omogući praktično i učinkovito ostvarivanje svojih prava obrane. Članak 3. stavak 3. osumnjičenicima ili optuženim osobama omogućuje pravo na privatni sastanak i komunikaciju s odvjetnikom koji ih zastupa. Prema članku 3. stavku 3. države članice EU-a obvezne su opće informacije učiniti dostupnima kako bi osumnjičenicima ili optuženim osobama olakšale pribavljanje odvjetnika.

Osim toga, Direktiva o pravu na informiranje u kaznenom postupku nameće obveze obavješćivanja osumnjičenika i optuženih osoba o njihovim pravima

286 ESJLP, *Dayanan protiv Turske*, br. 7377/03, 13 listopada 2009.

287 ESJLP, *Iglin protiv Ukrajine*, br. 39908/05, 12 siječnja 2012., st. 65.

288 ESJLP, *Öcalan protiv Turske*, br. 46221/99, 12 svibnja 2005., st. 148.

289 ESJLP, *Campbell i Fell protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 7819/77 i 7878/77, 28 lipnja 1984., st. 99.

290 [Direktiva 2013/48/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 22 listopada 2013. o pravu na pristup odvjetniku u kaznenom postupku i u postupku na temelju europskog uhidbenog naloga te o pravu na obavješćivanje treće strane u slučaju oduzimanja slobode i na komunikaciju s trećim osobama i konzularnim tijelima](#), SL 2013 L 294/1. Ujedinjena Kraljevina i Irska nisu prihvatile ovu direktivu, a ista se ne primjenjuje na Dansku.

u kaznenom postupku, uključujući, na primjer, njihovo pravo na pristup materijalima iz predmeta kako bi pripremili svoju obranu.²⁹¹

Naposljetku, članak 2. stavak 2. Direktive o pravu na tumačenje i prevođenje u kaznenim postupcima zahtijeva da bude osigurano tumačenje za komunikaciju između osumnjičenih ili optuženih osoba i njihovih pravnih zastupnika koja se izravno odnosi na sva ispitivanja ili rasprave u postupku ili podnošenje žalbe ili drugih zahtjeva u postupku.²⁹²

4.2.5. Odricanje od prava

Pravo na pravnu podršku od takve je temeljne važnosti da ga se optužena ili osumnjičena osoba smije odreći samo u ograničenim okolnostima.²⁹³ ESLJP je strogo ograničio odricanje od prava i naglasio je važnost pružanja jamstava.

Primjer: U predmetu *Pishchalnikov protiv Rusije*,²⁹⁴ podnositelj pritužbe uhićen je pod sumnjom za teško razbojstvo. Ispitan je bez odvjetnika i priznao je da je sudjelovao u zločinačkim aktivnostima. Tijekom postupaka koji su slijedili odbijao je pravnu podršku. Potom mu je po službenoj dužnosti dodijeljen odvjetnik u sklopu pravne pomoći. Kada je ispitivan u prisutnosti odvjetnika, povukao je svoje izjave. Osuđen je za različita kaznena djela na temelju izjava koje je dao prilikom uhićenja.

ESLJP je napomenuo da je manja vjerojatnost da će optuženik koji nema odvjetnika biti informiran o svojim pravima; posljedično, manja je vjerojatnost da će ta prava biti poštovana. Međutim, osobe se mogu svojevolljno – izričito ili prešutno – odreći jamstava za pravično suđenje. Da bi jamstva bila učinkovita, odricanje mora: (i.) biti utvrđeno na nedvosmislen način; (ii.) biti popraćeno minimalnim jamstvima koja su razmjerna njegovoj važnosti; (iii.) biti dobrovoljno; (iv.) sačinjavati svjesno i inteligentno odricanje od prava; i (v.) ako se podrazumijeva iz optuženikova ponašanja, mora biti dokazano da je optuženik mogao razborito predvidjeti posljedice svog postupanja.

291 Direktiva 2012/13/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 22 svibnja 2012. o pravu na informiranje u kaznenom postupku, SL 2012 L142.

292 Direktiva 2010/64/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 20 listopada 2010. o pravu na tumačenje i prevođenje u kaznenim postupcima, SL 2010 L 280.

293 ESLJP, *A.T. protiv Luksemburga*, br. 30460/13, 9 travnja 2015., st. 59. Ovaj predmet bio je povezan s Direktivom o pravu na pristup odvjetniku.

294 ESLJP, *Pishchalnikov protiv Rusije*, br. 7025/04, 24 rujna 2009., st. 77. – 78.

U ovom je predmetu Sud smatrao da nije bilo vjerojatno da je podnositelj mogao razborito sagledati posljedice ispitivanja bez pravne podrške. Sud je zaključio da je došlo do povrede članka 6. EKLJP-a jer nije bilo važećeg odricanja od prava.

Nepримjereno je iz odbijanja osumnjičene ili optužene osobe da pruži upute odvjetniku izvesti zaključak da se osoba odrekla svojih prava.²⁹⁵ Osim toga, kada osoba optužena za kazneno djelo odgovara na pitanja istražitelja, nakon što je se podsjetilo na pravo na šutnju, to se ne može smatrati valjanim prešutnim odricanjem.²⁹⁶ Valja poduzeti razumne korake kako bi se osiguralo da optužena ili osumnjičena osoba bude u potpunosti upoznata sa svojim pravom na obranu i da može, koliko je to moguće u pojedinoj situaciji, sagledati posljedice svog odricanja od prava.²⁹⁷ Ako osoba optužena za kazneno djelo ne može bez pomoći tumača razborito sagledati posljedice ispitivanja bez odvjetnika, to se može smatrati povredom članka 6. stavka 3. točke (c).²⁹⁸ Države moraju poduzeti dodatne korake da bi zaštitile prava ranjivih osumnjičenika ili optuženih osoba, kao što su osobe s invaliditetom i djeca – primjerice, tako što će organizirati da tim osobama podršku pružaju treće strane (vidi [8. poglavlje](#)).²⁹⁹

Prema pravu EU-a, člankom 9. Direktive o pravu na pristup odvjetniku u kaznenom postupku određena su tri uvjeta za valjano odricanje od prava:

- (i) osumnjičenik ili optužena osoba mora primiti, u usmenom ili pisanom obliku, jasne i zadovoljavajuće informacije na jednostavnom i razumljivom jeziku o sadržaju dotičnog prava i mogućim posljedicama odricanja od njega;
- (ii) odricanje od prava mora se dati dobrovoljno i nedvosmisleno;

295 ESJLP, *Sakhnovskiy protiv Rusije*, br. 21272/03, 2 studenoga 2010., st. 89. – 93.

296 ESJLP, *Pishchalnikov protiv Rusije*, br. 7025/04, 24 rujna 2009., st. 79.

297 ESJLP, *Panovits protiv Cipra*, br. 4268/04, 11 prosinca 2008., st. 68.

298 ESJLP, *Šaman protiv Turske*, br. 35292/05, 5 travnja 2011., st. 35.

299 ESJLP, *Panovits protiv Cipra*, br. 4268/04, 11 prosinca 2008., st. 67. – 68. Vidi također Europska komisija (2013.), [prijedlog Direktive Europskog parlamenta i Vijeća o postupovnim jamstvima za djecu osumnjičenu ili optuženu u kaznenim postupcima](#), COM(2013) 822/2; Europska komisija (2013.), [Preporuka od 27 studenoga 2013. o postupovnim jamstvima za ranjive osobe osumnjičene ili optužene u kaznenom postupku](#), SL 2013 C378; i FRA (2015.), [Pravosuđe prilagođeno djeci – stajališta i iskustva stručnjaka o sudjelovanju djece u građanskim i kaznenim sudskim postupcima u 10 država članica EU-a](#).

(iii) mora biti zabilježeno u skladu s pravom dotične države članice EU-a.³⁰⁰

Međutim, valja napomenuti da se, prema nacrtu direktive o postupovnim jamstvima za djecu osumnjičenu ili optuženu u kaznenim postupcima, djeca ne mogu odreći svojeg prava na odvjetnika.³⁰¹ Nadalje, Preporukom Europske komisije o postupovnim jamstvima za ranjive osobe preporučuje se da ne bi smjelo biti moguće da se ranjive osobe odreknu svog prava na odvjetnika.³⁰²

4.3. Pravo na samozastupanje

Ključne točke

- Osoba može zastupati samu sebe u kaznenim i nekaznenim postupcima, osim ako interes pravde ne iziskuje suprotno – na primjer, da bi se zaštitila prava optužene ili osumnjičene osobe ili ako je zastupanje potrebno za djelotvorno izvršavanje pravde.
- Odlučivanje o tome zahtijeva li interes pravde obaveznu dodjelu odvjetnika po službenoj dužnosti ovisi o slobodnoj procjeni domaćih sudova.

Obećavajuća praksa

Pružanje podrške strankama koje se same zastupaju

U Ujedinjenoj Kraljevini udruga Personal Support Unit (PSU) pruža podršku strankama koje sudjeluju u sudskom postupku bez pravnog zastupnika. PSU omogućuje da obučeni dobrovoljci pružaju besplatnu podršku osobama koje bez pravnog zastupnika sudjeluju u postupcima pred građanskim i obiteljskim sudovima u Engleskoj i Walesu. PSU pruža praktične smjernice o tome što se događa na sudu; može pomoći u ispunjavanju obrazaca ili pratiti pojedince na sud; te pruža emocionalnu i moralnu potporu. Ne pruža odvjetničke usluge niti pravno zastupanje pojedinaca naraspravama. Međutim, može spojiti pojedince s drugim agencijama koje pružaju te pravne usluge.

Izvor: <https://www.thepsu.org/>.

300 Vidi [Direktivu 2013/48/EU](#).

301 Europska komisija (2013.), prijedlog Direktive o postupovnim jamstvima za djecu osumnjičenu ili optuženu u kaznenim postupcima, čl. 6.

302 Europska komisija (2013.), Preporuka o postupovnim jamstvima za ranjive osobe osumnjičene ili optužene u kaznenom postupku, st. 11.

Već smo napomenuli da pojedinci imaju pravo na zastupanje u nekaznenim postupcima ako je to potrebno da bi se osigurao praktičan i učinkovit pristup sudu. Članak 6. stavak 3. točka (c) EKLJP-a omogućuje osobi optuženoj za kazneno djelo da sudjeluje u kaznenom postupku uz zastupanje ili samozastupanje.

Samozastupanje je dopušteno, osim ako interes pravde ne iziskuje suprotno – na primjer, da bi se zaštitila prava optužene ili osumnjičene osobe ili ako je zastupanje potrebno za djelotvorno izvršavanje pravde. Na primjer, prema nekim nacionalnim zakonima optuženici moraju imati zastupnika samo u određenim fazama postupka ili tijekom žalbenog postupka.

Pravo na samozastupanje u nekaznenim postupcima nije apsolutno.³⁰³ Odlučivanje o tome zahtijeva li interes pravde obaveznu dodjelu odvjetnika po službenoj dužnosti ovisi o slobodnoj procjeni domaćih vlasti.³⁰⁴

Ograničenja mogu biti nametnuta, na primjer, da bi se spriječila povreda dostojanstva sudnice, da bi se ranjive svjedoke zaštitilo od traume te da bi se spriječilo da osumnjičeni ili optužene osobe dugotrajno ometaju postupak.³⁰⁵ Pravom diskrecijskog odlučivanja valja se koristiti razmjerno, a pri nametanju ograničenja valja postupati s oprezom.³⁰⁶

Primjer: U predmetu *Galstyan protiv Armenije*,³⁰⁷ podnositelj pritužbe je uhićen, upoznat sa svojim pravima i izričito je odbio odvjetnika.

ESLJP je napomenuo da je člankom 6. stavkom 3. točkom (c) optuženiku omogućeno da bira hoće li se braniti „sam ili uz branitelja“. Samozastupanje je stoga dopušteno, osim ako interes pravde ne iziskuje suprotno. U podnositeljevu slučaju, nije bilo dokaza da je njegov odabir

303 ESLJP, *Philis protiv Grčke*, br. 16598/90, 1 srpnja 1992. Vidi također SEU, C-399/11, *Stefano Melloni protiv Ministerio Fiscal*, 26 veljače 2013., st. 49. – 52.

304 ESLJP, *Correia de Matos protiv Portugala*, br. 48188/99, 15 studenoga 2001. Vidi također ESLJP, *Croissant protiv Njemačke*, br. 13611/88, 25 rujna 1992.

305 *Ibid.*, st. 12. – 13.

306 *Ibid.*, st. 18.

307 ESLJP, *Galstyan protiv Armenije*, br. 26986/03, 15 studenoga 2007., st. 91.

samozastupanja posljedica prijetnji ili tjelesnog nasilja ili da je „obmanut“ kako bi odbio odvjetnika. Podnositelj je sam odabrao da neće imati odvjetnika; stoga se državu nije moglo smatrati odgovornom za nepostojanje pravnog zastupanja. Nije došlo do povrede članka 6. EKLJP-a.

Ako se optužena ili osumnjičena osoba namjerno odrekne svog prava na odvjetničku pomoć, ona ima dužnost pokazati dužnu pažnju – primjerice, zatražiti primjerak sudske presude ako je potrebna za žalbeni postupak.³⁰⁸

308 ESLJP, *Melin protiv Francuske*, br. 12914/87, 22 lipnja 1993., st. 25.

5

Pravo na učinkovit pravni lijek

EU	Obuhvaćena pitanja	VE
Što je učinkovit pravni lijek?		
Povelja o temeljnim pravima, članak 47. (pravo na učinkovit pravni lijek) SEU, C-583/11 P, <i>Inuit Tapiriit Kanatami i drugi protiv Europskog parlamenta i Vijeća Europske unije</i>, 2013. SEU, T-49/07, <i>Sofiane Fahas protiv Vijeća Europske unije</i>, 2010.	Materijalni uvjeti	EKLJP, članak 13. (pravo na učinkovit pravni lijek) ESLJP, <i>McFarlane protiv Irske</i>, br. 31333/06, 2010. ESLJP, <i>Rotaru protiv Rumunjske</i>, br. 28341/95, 2000. ESLJP, <i>Yarashonen protiv Turske</i>, br. 72710/11, 2014.
SEU, C-69/10, <i>Brahim Samba Diouf protiv Ministre du Travail, de l'Emploi et de l'Immigration</i>, 2011.	Institucionalni uvjeti	ESLJP, <i>Ramirez Sanchez protiv Francuske</i>, br. 59450/00, 2006.
Primjeri posebnih pravnih lijekova		
SEU, spojeni predmeti C-6/90 i C-9/90, <i>Andrea Francovich i Danila Bonifaci i drugi protiv Talijanske Republike</i>, 1991. Direktiva o rasnoj jednakosti (2000/43/EZ), članak 15.	Naknada	ESLJP, <i>Ananyev i drugi protiv Rusije</i>, br. 42525/07 i 60800/08, 2012.
SEU, spojeni predmeti C-65/09 i C-87/09, <i>Weber i Putz</i>, 2011. Direktiva o prodaji robe široke potrošnje (1999/44/EZ), članak 3. stavci 2. i 3. Direktiva o putovanjima u paket aranžmanima (90/314/EEZ), članak 4. stavci 6. i 7.	Ispunjenje ugovorne obveze	

EU	Obuhvaćena pitanja	VE
Povelja o temeljnim pravima, članak 52. stavak 1. (područje primjene) SEU, C-314/12, <i>UPC Telekabel Wien GmbH</i> , 2014.	Privremene mjere	EKLJP, članak 10. (sloboda izražavanja) ESLJP, <i>Brosa protiv Njemačke</i> , br. 5709/09, 2014.

Ovo poglavlje, kao i ostatak priručnika, usredotočeno je na domaće pravne lijekove, a ne na procesnu legitimaciju i pravne lijekove pred ESLJP-om i SEU-om. U poglavlju se najprije daje pregled postupovnih i institucionalnih uvjeta za učinkovit pravni lijek. Zatim se navode primjeri posebnih vrsta pravnih lijekova. Mnoge vrste pravnih lijekova mogu pružiti učinkovitu pravnu zaštitu od kršenja prava. Pravni lijekovi na koje se osvrćemo u ovom poglavlju (naknada, ispunjenje ugovorne obveze i privremene mjere) su ilustrativni i nisu sveobuhvatni.

5.1. Što je učinkovit pravni lijek?

Ključne točke

- Članak 13. EKLJP-a i članak 47. Povelje EU-a o temeljnim pravima jamče pravo na učinkovit pravni lijek. To pravo ključna je komponenta pristupa pravosuđu. Omogućuje pojedincima da traže pravnu zaštitu zbog kršenja svojih prava. Različite vrste pravnih lijekova mogu pružiti pravnu zaštitu za različite vrste povreda.
- Ni EKLJP ni Povelja EU-a o temeljnim pravima ne nude definiciju „pravnog lijeka“. Najvažniji zahtjev jest da pravni lijek bude „učinkovit“ u praksi i prema zakonu. Ne postoje zahtjevi o obliku pravnog lijeka, pa države po tom pitanju imaju određeno diskrecijsko pravo. U odlučivanju što je učinkovito bit će uzeta u obzir ukupnost pravnih lijekova.
- Članak 13. EKLJP-a i članak 47. Povelje EU-a o temeljnim pravima imaju različita područja primjene. Člankom 13. propisano je pravo na „djelotvorna pravna sredstva pred domaćim državnim tijelom“ za „dokazive žalbe“ zbog kršenja prava utvrđenih EKLJP-om.
- Članak 47. Povelje EU-a o temeljnim pravima zahtijeva učinkovitu sudsku zaštitu prava koja proizlaze iz prava EU-a. Temelji se na članku 13. EKLJP-a, ali pruža širu zaštitu. Člankom 47. propisano je pravo na pravni lijek pred sudom i primjenjuje se na sva prava i slobode zajamčene pravom EU-a. Nije ograničeno na prava utvrđena Poveljom.
- Prema pravu EU-a, pravni lijekovi uglavnom moraju biti u skladu s načelom istovjetnosti. To znači da uvjeti povezani s tužbenim zahtjevima koji proizlaze iz prava EU-a ne mogu biti manje povoljni od onih povezanih sa sličnim sporovima koji proizlaze iz nacionalnog prava.

Da bi pravni lijek bio učinkovit, mora biti u skladu s posebnim materijalnim, postupovnim i institucionalnim uvjetima, kako je navedeno u [odjeljcima 5.1.1. i 5.1.2.](#) Valja napomenuti da se zahtjevi utvrđeni pravom VE-a i pravom EU-a donekle razlikuju.

5.1.1. Materijalni i postupovni uvjeti učinkovitog pravnog lijeka

Pojedinci imaju pravo na pravnu zaštitu zbog kršenja svojih ljudskih prava. To znači da moraju imati mogućnost ishoditi pravni lijek. Različite vrste pravnih lijekova mogu nuditi rješenja za različite vrste povreda (vidi [odjeljak 5.2.](#)).

Ne postoji definicija pojma „pravni lijek“ u pravu VE-a ni u pravu EU-a. Pravo na učinkovit pravni lijek utvrđeno je člankom 13. EKLJP-a i člankom 47. Povelje EU-a o temeljnim pravima. Navedeno je i u međunarodnim instrumentima – kao što su članak 8. ODLJP-a i članak 2. stavak 3. MPGPP-a.³⁰⁹

Prema pravu VE-a, članak 13. EKLJP-a nudi zaštitu pojedincima koji se žele žaliti zbog navodnih kršenja svojih prava utvrđenih Konvencijom. Članak 13. glasi: „Svatko čija su prava i slobode koje su priznate u ovoj Konvenciji povrijeđene ima pravo na djelotvorna pravna sredstva pred domaćim državnim tijelom čak i u slučaju kada su povredu počinile osobe koje su djelovale u službenom svojstvu“.

Primjer: U predmetu *Rotaru protiv Rumunjske*,³¹⁰ podnositelj pritužbe žalio se na postupanje rumunjske obavještajne službe vezano uz pohranu i uporabu netočnih, tajno prikupljenih osobnih informacija o njegovoj presudi za uvredljivo ponašanje – koja je proizlazila iz pisama koja je napisao dok je bio student u doba komunizma. Nije mogao zatražiti nalog za uništenje ili izmjenu i dopunu informacija, te je tvrdio da je time prekršen članak 13.

³⁰⁹ Napominjemo da je čl. 2. st. 3. tč. (b) MPGPP-a propisano da pravo na pravni lijek mora „ispitati odgovarajuće sudsko, upravno, zakonodavno ili koje drugo tijelo koje je za to nadležno prema pravnom sustavu države“. Posebne zaštite za pritvorenike navedene su i u čl. 5. st. 4. EKLJP-a kojim se jamči pravo na zakonsku zaštitu od arbitrarnog uhićenja i zadržavanja u zatvoru (*habeas corpus*). Vidi također: Povelja EU-a o temeljnim pravima, čl. 6. i MPGPP, čl. 9. st. 4.

³¹⁰ ESLJP, *Rotaru protiv Rumunjske*, br. 28341/95, 4 svibnja 2000., st. 67.

ESLJP je potvrdio da članak 13. jamči dostupnost pravnog lijeka za provedbu prava i sloboda utvrđenih EKLJP-om na nacionalnoj razini te da taj lijek mora biti učinkovit u praksi i prema zakonu. U Rumunjskoj u vrijeme nastanka činjenica nije postojao takav lijek primjenjiv na podnositeljevu pritužbu; to je predstavljalo povredu članka 13. EKLJP-a.

Članak 13. dopušta pojedincima da zatraže pravni lijek pred nacionalnim tijelom u dokazivim žalbama zbog kršenja jednog ili više svojih prava utvrđenih EKLJP-om.³¹¹ Članak 13. stoga se odnosi na predmete u kojima se navode temeljna kršenja odredbi EKLJP-a. Time se podupire članak 35. EKLJP-a kojim se od pojedinaca zahtijeva da iscrpe domaća pravna sredstva prije nego se obrate ESLJP-u – te kojim je propisano dodatno jamstvo da bi se osigurala zaštita prava, prije svega na nacionalnoj razini.³¹²

Prema pravu EU-a, članak 47. Povelje EU-a o temeljnim pravima glasi: „Svatko čija su prava i slobode zajamčeni pravom Unije prekršeni ima pravo na učinkovit pravni lijek pred sudom, u skladu s uvjetima utvrđenima ovim člankom”. Povelja je danas dio primarnog zakonodavstva EU-a, no članak 47. odražava i postojeću sudsku praksu EU-a u kojoj se mogu pronaći korisni presedani.³¹³ Pravo na učinkovit pravni lijek već je dugo ključan element pravnog poretka EU-a koji se temelji na vladavini prava.³¹⁴ SEU je također naglasio usku povezanost učinkovite sudske zaštite prema članku 47. Povelje EU-a o temeljnim pravima i člancima 6. i 13. EKLJP-a.

Primjer: U predmetu *Sofiane Fahas protiv Vijeća Europske unije*,³¹⁵ podnositelj pritužbe – državljanin Alžira koji je živio u Njemačkoj – zatražio je poništenje nekoliko odluka Vijeća kojima su donesene restriktivne mjere u svrhu borbe protiv terorizma.

SEU je ponovio da je „načelo učinkovite sudske zaštite opće načelo prava Zajednice koje potječe iz zajedničkih ustavnih tradicija država članica,

311 ESLJP, *Klass i drugi protiv Njemačke*, br. 5029/71, 6 rujna 1978., st. 64.

312 ESLJP, *Kudła protiv Poljske*, br. 30210/96, 26 listopada 2000., st. 152.

313 SEU, C-402/05 P i C-415/05 P, spojeni predmeti, *Yassin Abdullah Kadi i Al Barakaat International Foundation protiv Vijeća Europske unije i Komisije Europskih zajednica*, 3 rujna 2008., st. 335.

314 SEU, C-294/83, *Parti écologiste „Les Verts” protiv Europskog parlamenta*, 23 travnja 1986.; SEU, C-50/00 P, *Unión de Pequeños Agricultores protiv Vijeća*, 25 srpnja 2002.; SEU, C-222/84, *Marguerite Johnston protiv Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary*, 15 svibnja 1986.

315 SEU, T-49/07, *Sofiane Fahas protiv Vijeća Europske unije*, 7 prosinca 2010.

utvrđeno je člancima 6. i 13. EKLJP-a i potvrđeno člankom 47. Povelje Europske unije o temeljnim pravima“.

Objašnjenja koja se odnose na Povelju EU-a o temeljnim pravima potvrđuju da se pravo na pravni lijek prema članku 47. „temelji na članku 13. EKLJP-a“. Sudska praksa ESLJP-a važna je za tumačenje značenja prava na učinkovit pravni lijek. Međutim, postoje značajne razlike u područjima primjene članka 47. Povelje i članka 6. EKLJP-a (vidi [sliku](#) u [1. poglavlju](#)).

Prema pravu VE-a i pravu EU-a, ni člankom 47. Povelje EU-a o temeljnim pravima ni člankom 13. EKLJP-a ne zahtijeva se da bude ponuđena posebna vrsta pravnog lijeka. Glavni zahtjev je da pravni lijek bude „učinkovit, kako u praksi tako i zakonski“.³¹⁶ Učinkovitost pravnog lijeka ne ovisi o izvjesnosti povoljnog ishoda.³¹⁷ Vrsta potrebnog pravnog lijeka ovisi o okolnostima svakog predmeta.

Prema pravu VE-a, razvijena su neka načela za određivanje učinkovitosti. Na primjer, učinkovit pravni lijek mora:

- biti dostupan;
- omogućiti učinkovitu pravnu zaštitu po pitanju podnositeljeve pritužbe;
- ponuditi razumne izgleda za uspjeh.³¹⁸

Primjer: U predmetu *McFarlane protiv Irske*,³¹⁹ podnositelj pritužbe uhapšen je po otpuštanju iz zatvora u Sjevernoj Irskoj 1998. Optužen je za kaznena djela počinjena 1983. u Republici Irskoj i pušten iz pritvora uz uvjetnu jamčevinu. Podnio je dva zahtjeva za zaustavljanje kaznenog progona na osnovu toga što je njegovo pravo na pravično suđenje nepovratno narušeno gubitkom izvornih dokaza otisaka prstiju te odgađanjem. Oba zahtjeva su odbijena. Podnositelj pritužbe oslobođen je u lipnju 2008.

316 ESLJP, *M.S.S. protiv Belgije i Grčke*, br. 30696/09, 21 siječnja 2011., st. 288.

317 ESLJP, *Costello-Roberts protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 13134/87, 25 ožujka 1993., st. 40.

318 ESLJP, *Vučković i drugi protiv Srbije*, br. 17153/11 i 29 drugih predmeta, 25 ožujka 2014., st. 71. i 74.

319 ESLJP, *McFarlane protiv Irske*, br. 31333/06, 10 rujna 2010.

ESLJP je izrazio sumnju u učinkovitost predloženog pravnog lijeka (tužbe za naknadu štete zbog kršenja ustavnog prava) zbog sljedećih razloga: (i.) postojala je značajna nesigurnost o dostupnosti predloženog ustavnog pravnog lijeka jer, iako je teoretski dostupan gotovo 25 godina, nikada se nitko nije pozvao na njega; (ii.) predloženi pravni lijek možda nije bio dostupan za to činjenično stanje zbog mogućeg sudskog imuniteta; i (iii.) bio bi postupovno složen te bi uzrokovao odgađanja i troškove. Sud je stoga zaključio da je došlo do povrede članka 13. u vezi s člankom 6. stavkom 1. (duljina postupka) EKLJP-a.

Prema pravu EU-a, SEU je priznao obvezu država članica da omoguće dostatne pravne lijekove za osiguravanje učinkovite pravne zaštite u područjima obuhvaćenima pravom Unije. Ta se obveza temelji na načelima učinkovitosti i istovjetnosti. Načelo učinkovitosti iziskuje da domaći zakoni ne smiju onemogućavati ili iznimno otežavati provedbu prava temeljem prava EU-a.³²⁰ Načelo istovjetnosti iziskuje da uvjeti povezani s tužbenim zahtjevima koji proizlaze iz prava EU-a ne budu manje povoljni od onih povezanih sa sličnim domaćim sporovima.

Stoga su, prema pravu EU-a, države članice zakonski obvezne uspostaviti sustave pravnih lijekova i postupaka kojima se osigurava poštivanje prava na učinkovitu pravnu zaštitu koju jamči pravo EU-a.³²¹ Nacionalne zakonske odredbe ili sudske prakse koje narušavaju učinkovitost prava EU-a mogle bi to dovesti u pitanje.³²² Je li neka nacionalna odredba u skladu s načelom učinkovitosti mora se „analizirati referirajući se na ulogu te odredbe u postupku, na njen napredak i posebne značajke, sagledane u cjelini, pred različitim

320 SEU, C-33/76, *Rewe-Zentralfinanz eG i Rewe-Zentral AG protiv Landwirtschaftskammer für das Saarland*, 16 prosinca 1976. Novije primjere potražite u SEU, C-415/11, *Mohamed Aziz protiv Caixa d'Estalvis de Catalunya, Tarragona i Manresa (Catalunyacaixa)*, 14 ožujka 2013., st. 50; i SEU, spojeni predmeti C-482/13, C-484/13, C-485/13, C-487/13, *Unicaja Banco SA protiv José Hidalgo Rueda i drugih, Caixabank SA protiv Manuel María Rueda Ledesma i drugih, Caixabank SA protiv José Labella Crespo i drugih i Caixabank SA protiv Alberto Galán Luna i drugih*, 21 siječnja 2015.

321 UEU, članak 4. stavak 3. i članak 19. Vidi SEU, C-50/00 P, *Unión de Pequeños Agricultores protiv Vijeća Europske unije*, 25 srpnja 2002., st. 39. – 41. Vidi također SEU, T-461/08, *Evropaiki Dynamiki – Proigmena Systemata Tilepikoionion Pliroforikis kai Tilematikis AE protiv Europske investicijske banke (EIB)*, 20 rujna 2011., st. 46.

322 SEU, C-213/89, *The Queen protiv Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd i drugi*, 19 lipnja 1990., st. 20.

nacionalnim stupnjevima sudske nadležnosti”.³²³ Da bi se utvrdilo je li došlo do pomanjkanja učinkovite zaštite, valja razmotriti položaj stranaka i okolnosti predmeta.³²⁴

Primjer: U predmetu *Inuit Tapiriit Kanatami i drugi protiv Parlamenta i Vijeća*,³²⁵ SEU je razmotrio *locus standi* lovaca na tuljane koji su željeli osporiti uredbu kojom se zabranjuje marketing proizvoda od tuljana na unutarnjem tržištu EU-a.

SEU je izvršio provjeru sustava pravne zaštite u EU-u. Naveo je da ugovori EU-a nisu stvorili nove pravne lijekove pred nacionalnim sudovima i da, ako ne postoje propisi EU-a kojima je to pitanje uređeno, na domaćem je pravnom sustavu svake države članice da odluči koja postupovna pravila uređuju pravne postupke kojima se štite prava. U utvrđivanju tih pravila države članice moraju poštivati načela učinkovitosti i istovjetnosti. SEU je ustanovio da lovci na tuljane nisu imali procesnu legitimaciju za pokretanje izravnog postupka za poništenje.

Priroda ugroženog prava utječe na vrstu pravnog lijeka koji država mora omogućiti.³²⁶ **Prema pravu VE-a**, na primjer, naknada za materijalnu i nematerijalnu štetu u načelu bi trebala biti dostupna za povrede članka 2. EKLJP-a. Materijalna šteta odnosi se na gubitke koji se mogu točno izračunati. Nematerijalni gubitci ne mogu se točno izračunati – na primjer, bol i patnja. Kada se razmatra nudi li pravni lijek učinkovitu pravnu zaštitu, može se uzeti u obzir ukupnost pravnih lijekova omogućenih domaćim zakonom.³²⁷ Kada se traži pravni lijek zbog kršenja prava utvrđenog EKLJP-om koje je ujedno i „građansko pravo” prema članku 6., primjenjuju se šira i stroža jamstva iz članka 6. stavka 1.³²⁸

323 SEU, C-312/93, *Peterbroeck, Van Campenhout & Cie SCS protiv belgijske države*, 14 prosinca 1995., st. 14. Za noviji predmet vidi SEU, C-249/11, *Hristo Byankov protiv Glaven sekretar na Ministerstvo na vatreshnite raboti*, 4 listopada 2012., st. 75.

324 SEU, C-169/14, *Juan Carlos Sánchez Morcillo i María del Carmen Abril García protiv Banco Bilbao Vizcaya Argentaria SA*, 17 srpnja 2014., st. 43. – 51.

325 SEU, C-583/11 P, *Inuit Tapiriit Kanatami i drugi protiv Europskog parlamenta i Vijeća Europske unije*, 3 listopada 2013., st. 102. – 103.

326 Vidi ESLJP, *Budayeva i drugi protiv Rusije*, br. 15339/02, 21166/02, 20058/02, 11673/02 and 15343/02, 20 ožujka 2008., st. 191.

327 ESLJP, *De Souza Ribeiro protiv Francuske*, br. 22689/07, 13 prosinca 2012., st. 79.

328 ESLJP, *Kudła protiv Poljske*, br. 30210/96, 26 listopada 2000., st. 146.

Države će možda trebati pružiti dokaze o postojanju učinkovitog pravnog lijeka – na primjer, ukazujući na slične predmete u kojima je pravni lijek uspješno ishođen.³²⁹

Primjer: U predmetu *Yarashonen protiv Turske*,³³⁰ Rus čečenskog podrijetla pobjegao je iz Turske nakon što su ruske snage sigurnosti navodno ubile njegovog brata. Kasnije se vratio i bio je uhićen zbog nezakonitog ulaska u zemlju. Pritvoren je iako je podnio zahtjev za azil i nije mu pružena medicinska pomoć. Njegov zahtjev za azil kasnije je odobren. Podnositelj pritužbe žalio se zbog protuzakonitog lišavanja slobode, uvjeta u pritvoru i nedostatka učinkovitog domaćeg pravnog lijeka prema članku 13. što predstavlja povredu članka 3. EKLJP-a.

ESLJP je ustanovio da nije bilo dovoljno to što je podnositelj mogao iznijeti svoje pritužbe u sklopu općeg postupka sudske provjere. Vlada nije mogla ukazati ni na jednu odluku kojom bi se dokazalo da je osoba pritvorena tijekom postupka imigracije uspjela primijeniti te opće postupke sudske provjere kako bi osigurala svoja prava. Bez tih dokaza sposobnost općih pravnih lijekova da pruže učinkovitu preventivnu pravnu zaštitu i/ili pravnu zaštitu radi naknade štete nije utvrđena s odgovarajućim stupnjem izvjesnosti. Sud je zaključio da je došlo do povrede članka 13. u vezi s člankom 3. EKLJP-a.

Država može nametnuti razumna ograničenja prava na učinkovit pravni lijek kako bi osigurala pravilno izvršavanje pravde (na primjer, vidi [odjeljak 6.2.2.](#) o rokovima zastare).³³¹ Sumnje o učinkovitom funkcioniranju novostvorenog zakonskog pravnog lijeka ne smiju spriječiti pojedinca u pokušaju da ga upotrijebi.³³² Vijeće Europe preporučilo je da bi, u osmišljavanju novih pravnih lijekova, države trebale – po potrebi – omogućiti retroaktivnu primjenjivost onih pravnih lijekova koji su osmišljeni za rješavanje sustavnih ili strukturnih problema.³³³

329 *Ibid.*, st. 159.

330 ESLJP, *Yarashonen protiv Turske*, br. 72710/11, 24 lipnja 2014., st. 63. – 66.

331 Vidi ESLJP, *Stubbings i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 22083/93 i 22095/93, 22 listopada 1996.

332 ESLJP, *Krasuski protiv Poljske*, br. 61444/00, 14 lipnja 2005., st. 71.

333 Vijeće Europe, Odbor ministara (2010.), *Preporuka Rec(2010)3 državama članicama o djelotvornim pravnim lijekovima za prekomjerno trajanje postupaka*, 24 veljače 2010., st. 11.

5.1.2. Institucionalni uvjeti učinkovitog pravnog lijeka

Prema pravu VE-a, člankom 13. EKLJP-a osigurava se pravo na pravni lijek pred „domaćim državnim tijelom“. To ne mora biti sudbeno tijelo, no prihvaćeno je da pravni lijekovi pružaju snažna jamstva neovisnosti, omogućuju pristup za žrtve i obitelji te izvršivost odluka u skladu sa zahtjevima članka 13. (vidi [odjeljak 2.4.1.](#) o izvansudskim tijelima).³³⁴

U određivanju je li neko tijelo sposobno omogućiti učinkoviti pravni lijek valja uzeti u obzir činjenično stanje, prirodu ugroženog prava te ovlasti i jamstva tog tijela.³³⁵

Primjer: U predmetu *Ramirez Sanchez protiv Francuske*,³³⁶ podnositelj pritužbe osuđen je na doživotni zatvor zbog terorističkih napada u Francuskoj. U samici je proveo osam godina i dva mjeseca, navodno zbog toga što je predstavljao opasnost, zbog potrebe održavanja reda i sigurnosti u zatvoru te zbog vjerojatnosti njegovog pokušaja bijega iz zatvora. Podnio je žalbu upravnom sudu kako bi pobio odluku kojom je smješten u samicu. Sud je odbacio njegovu žalbu, ističući da je mjera interna i u predmetno vrijeme nije ispunjavala uvjete za upućivanje na upravni sud.

ESLJP je zaključio da je došlo do povrede članka 13., ali ne i članka 3., zbog nepostojanja pravnog lijeka u francuskom zakonodavstvu koji bi podnositelju omogućio da ospori odluku o produljivanju njegovog boravka u samici. Sud je napomenuo da je zbog ozbiljnih posljedica koje boravak u samici ostavlja na uvjete pritvora nužno da postoji djelotvoran pravni lijek pred pravosuđnim tijelom.

Nacionalna tijela iz članka 13. EKLJP-a moraju zadovoljavati određene kriterije. Institucije moraju biti neovisne. Na primjer, u predmetu u kojem je šef policije imao diskrecijsko pravo odlučivanja o tome hoće li proslijediti predmet (neovisnom) tijelu nadležnom za pritužbe protiv policije kako bi ono istražilo taj

334 ESLJP, *Z i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 29392/95, 10 svibnja 2001., st. 110.

335 ESLJP, *Kudła protiv Poljske*, br. 30210/96, 26 listopada 2000., st. 157. Za noviji predmet vidi ESLJP, *Ališić i drugi protiv Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Srbije, Slovenije i bivše jugoslavenske Republike Makedonije*, br. 60642/08, 16 srpnja 2014., st. 131. – 136.

336 ESLJP, *Ramirez Sanchez protiv Francuske*, br. 59450/00, 4 srpnja 2006.

predmet, nisu zadovoljeni potrebni standardi neovisnosti.³³⁷ Važne su i ovlasti za donošenje obvezujućih odluka. Za tijelo koje nema te ovlasti može se smatrati da nije sposobno pružiti učinkovit pravni lijek – posebice ako mu nedostaju i postupovna jamstva kao što su pravo na pravno zastupanje ili objavljivanje odluke.³³⁸ Pravni lijek koji u potpunosti ovisi o političkom diskrecijskom pravu odlučivanja nije dovoljan.³³⁹

Prema pravu EU-a, kako je navedeno u **odjeljku 5.1.2.**, članak 47. Povelje EU-a o temeljnim pravima omogućuje pojedincima da traže učinkovit pravni lijek pred sudom. O značenju pojma „sud“ raspravlja se u **odjeljku 2.1.** Sud mora udovoljavati strogim uvjetima: mora biti ustanovljen zakonom; biti stalan; biti neovisan i nepristran; uključivati *inter partes* postupak; imati obveznu nadležnost; i primjenjivati zakonske odredbe.³⁴⁰ Međutim, pravo na traženje učinkovitog pravnog lijeka pred sudom nije neograničeno.

Primjer: U predmetu *Brahim Samba Diouf protiv Ministre du Travail, de l'Emploi et de l'Immigration*,³⁴¹ g. Diouf je podnio zahtjev za azil u Luksemburgu, navodeći da je pobjegao iz ropstva u Mauretaniji i da ga progoni bivši poslodavac. Njegov je zahtjev riješen ubrzanim postupkom, odbijen je kao neosnovan te je izdan nalog za odvođenje podnositelja. Podnositelj pritužbe od Upravnog je suda zatražio poništenje odluke, a sud je SEU-u podnio zahtjev za prethodni postupak. SEU-u je uputio pitanje isključuje li obveza pružanja učinkovitog pravnog lijeka nacionalne zakone koji sprječavaju žalbu.

SEU je naveo da mora postojati pravni lijek pred pravosuđnim tijelom, ali da načelo učinkovite pravne zaštite ne iziskuje pristup nekoliko razina nadležnosti. Prethodna odluka da se zahtjev za međunarodnu zaštitu riješi

337 ESLJP, *Khan protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 35394/97, 12 svibnja 2000., st. 47.

338 ESLJP, *Chahal protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 22414/93, 15 studenoga 1996., st. 154.

339 Primjer ove vrste pravnog lijeka je žalba Ministru unutarnjih poslova o nalogu kojim se naređuje kontrola dopisivanja zatvorenika. Vidi ESLJP, *Silver i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 5947/72, 6205/73, 7052/75, 7061/75, 7107/75, 7113/75 i 7136/75, 25 ožujka 1983., st. 116.

340 SEU, C-54/96, *Dorsch Consult Ingenieurgesellschaft mbH protiv Bundesbaugesellschaft Berlin mbH*, 17 rujna 1997., st. 23.

341 SEU, C-69/10, *Brahim Samba Diouf protiv Ministre du Travail, de l'Emploi et de l'Immigration*, 28 srpnja 2011., st. 69.

ubrzanim postupkom nije trebala podlijegati sudskoj provjeri, pod uvjetom da je odluku bilo moguće preispitati u sklopu sudskog razmatranja konačne samostalne odluke o dodjeli ili odbijanju zaštite.

Prema pravu EU-a, članak 47. Povelje EU-a o temeljnim pravima ne isključuje određivanje jedne vrste suda za rješavanje posebnih vrsta predmeta (na primjer, predmeta o poljoprivrednoj potpori) – pod uvjetom da ostvarivanje prava nije iznimno otežano (na primjer, zbog odgađanja).³⁴²

5.2. Primjeri posebnih pravnih lijekova

Ovo poglavlje obuhvaća nekoliko primjera vrsta pravnih lijekova, no ne radi se o cjelovitom popisu. Drugi primjeri uključuju povrat (obveza povrata, u novcu ili u naturi, nečeg što je uzeto pojedincu) ili pravne lijekove protiv odvođenja iz države (pravni lijek s učinkom odgode kako bi se spriječilo kršenje ljudskih prava do kojeg bi moglo doći uslijed odvođenja pojedinca iz nadležnosti pojedine države). Ti su primjeri povezani s posebnim materijalnim pravima – kao što je pravo na vlasništvo – ili s posebnim područjima politike – kao što su azil i imigracija – i stoga izlaze iz okvira ovog poglavlja. O pravnim lijekovima koji proizlaze iz odgađanja izvršenja sudske odluke raspravlja se u [odjeljku 5.2.1.](#), a pravni lijekovi za prekomjerno trajanje postupka navedeni su u [odjeljku 7.3.](#)

Ključne točke

- Naknada: pravni lijekovi za naknadu štete ne moraju uvijek omogućavati učinkovitu pravnu zaštitu – na primjer, može biti bolje ubrzati postupak. SEU je razvio načela o odgovornosti države za isplatu odštete. Posebne direktive EU-a o diskriminaciji sadrže i odredbe o odšteti: na primjer, članak 15. Direktive o rasnoj jednakosti.
- Ispunjenje ugovorne obveze: u europskim pravnim sustavima postoje znatne razlike u pogledu ispunjenja ugovorne obveze. Pravom EU-a utvrđene su nediskrecijske odredbe o ispunjenju ugovorne obveze na razini pojedinih sektora.
- Privremene mjere: ESLJP i SEU ukazali su na važnost uravnoteživanja suprotstavljenih prava, te prirode i razmjernosti ograničenja, kada se razmatraju privremene mjere. Neka prava moguće je ograničiti samo ako se zadovolje posebni kriteriji.

³⁴² SEU, C-93/12, *ET Agroconsulting-04-Velko Stoyanov protiv Izpalnitelen direktor na Darzhaven fond Zemedelie – Razplashatelna agentsia*, 27 lipnja 2013., st. 56. – 61.

5.2.1. Naknada

Naknada je vrsta obeštećenja za poravnanje štete pretrpljene uslijed kršenja zakonskih prava. **Prema pravu EU-a**, pravni lijekovi za naknadu štete uglavnom su dovoljni za kršenja EKLJP-a, ali ne omogućuju djelotvoran pravni lijek u svakoj situaciji. Na primjer, kada je kršenje povezano s uvjetima pritvora, a podnositelj pritužbe je još uvijek u zatvoru, odšteta možda neće biti dovoljna.³⁴³ Osim toga, u slučajevima neizvršavanja presude (vidi [odjeljak 6.3.](#)) pravni lijekovi za naknadu štete mogu biti odgovarajući samo ako zadovoljavaju posebne uvjete:

- zahtjev je saslušan u razumnom roku;
- naknada je pravovremeno isplaćena;
- postupak je u skladu s člankom 6. EKLJP-a;
- stranke u postupku nisu suočene s prekomjernim troškovnim opterećenjem;
- razina naknade nije nerazumna u usporedbi s naknadama koje je ESLJP dodijelio u sličnim predmetima.

Primjer: U predmetu *Burdov protiv Rusije (br. 2)*,³⁴⁴ podnositelj pritužbe ishodio je presude kojima se određuje isplata socijalnih naknada za njegov rad tijekom izvanrednog stanja u Černobilu. Neke od presuda godinama su stajale neizvršene. ESLJP je u ranijem predmetu zaključio da je došlo do povrede članka 6. EKLJP-a i članka 1. Protokola br. 1. Sud je na vlastitu inicijativu odlučio ispitati ovaj problem prema članku 13., te je primijetio veliki broj predmeta koji se tiču neizvršavanja.

Sud je potvrdio da su domaće mjere kojima se osigurava pravodobno izvršavanje od „najveće vrijednosti” u predmetima koji se odnose na neizvršavanje sudskih odluka. Međutim, države se mogu odlučiti da utvrde pravni lijek isključivo za naknadu štete, ako zadovoljava posebne uvjete: predmet je saslušan u razumnom roku; naknada je pravovremeno isplaćena; postupna pravila su u skladu s načelima zajamčenima člankom 6.; stranke

343 ESLJP, *Torreggiani i drugi protiv Italije*, br. 43517/09, 8 siječnja 2013., st. 96.

344 ESLJP, *Burdov protiv Rusije (br. 2)*, br. 33509/04, 15 siječnja 2009., st. 98. – 100.

u postupku nisu bile suočene s prekomjernim troškovnim opterećenjem; i razina naknade nije bila nerazumna u usporedbi s drugim naknadama koje je dodijelio Sud. Postoji snažna, ali osporiva pretpostavka da postupci koji prekomjerno traju uzrokuju nematerijalnu štetu.

U ovom je predmetu ESLJP zaključio da je došlo do povrede članka 13. EKLJP-a jer je dugotrajno neizvršenje sudskih odluka podnositelju pritužbe uskratilo bilo kakvu vrstu pravnog lijeka.

ESLJP je također odredio ključne kriterije za provjeru djelotvornosti pravnog lijeka za naknadu štete s obzirom na prekomjerno trajanje sudskih postupaka (vidi [odjeljak 7.3.](#)).³⁴⁵ Ako se naknada štete smatra pravnim lijekom, sudovi moraju izbjegavati prekomjerne formalnosti, posebice one povezane s dokazivanjem štete.³⁴⁶ Postupovna pravila kojima se uređuje ispitivanje zahtjeva za naknadu moraju biti u skladu s načelom pravičnosti koje je utvrđeno člankom 6. EKLJP-a. To uključuje da predmet bude saslušan u razumnom roku i da pravila kojima se uređuju troškovi ne smiju prekomjerno troškovno opteretiti stranke u postupku.

Primjer: Predmet *Ananyev i drugi protiv Rusije*³⁴⁷ odnosio se na uvjete prituživa podnositelja pritužbe u različitim istražnim zatvorima između 2005. i 2008. godine.

ESLJP je zaključio da je došlo do povrede članka 3. (zabrana nečovječnog i ponižavajućeg postupanja) i članka 13. EKLJP-a. S obzirom na pravo na učinkovit pravni lijek, ESLJP je potvrdio da su države dužne uspostaviti učinkovite preventivne pravne lijekove i pravne lijekove radi naknade štete. Sud je također napomenuo da svaka osoba koja je izložena postupanju kojim se krši članak 3. treba imati pravo na novčanu naknadu i da teret dokazivanja koji snosi podnositelj zahtjeva ne smije biti prekomjeran.

Neprekidno neomogućavanje isplate dodijeljene naknade može predstavljati ometanje podnositeljevog prava na mirno uživanje svojeg vlasništva prema

³⁴⁵ ESLJP, *Yuriy Nikolayevich Ivanov protiv Ukrajine*, br. 40450/04, 15 listopada 2009., st. 65.

³⁴⁶ ESLJP, *Radkov protiv Bugarske (br. 2)*, br. 18382/05, 10 veljače 2011., st. 38. – 40.

³⁴⁷ ESLJP, *Ananyev i drugi protiv Rusije*, br. 42525/07 i 60800/08, 10 siječnja 2012.

članku 1. Protokola br. 1 EKLJP-a.³⁴⁸ U predmetima koji se bave oduzimanjem imovine, svatko kome je oduzeta imovina mora, u načelu, moći ishoditi naknadu „razumno povezanu s vrijednošću te imovine“ čak i kada „opravdani ciljevi „javnog interesa“ iziskuju da nadoknada bude manja od pune tržišne vrijednosti“.³⁴⁹

Prema pravu EU-a, Povelja EU-a o temeljnim pravima ne sadrži odredbe koje bi izričito obvezivale države članice da omogućе naknadu za kršenja prava koja proizlaze iz prava EU-a. Međutim, pojedinci se pred nacionalnim sudovima mogu pozivati na prava koja proizlaze iz prava EU-a, a države članice u iznimnim okolnostima mogu biti odgovorne za naknadu štete.³⁵⁰

Primjer: U predmetu *Francovich i Bonifaci protiv Italije*,³⁵¹ prema Direktivi o zaštiti u slučaju insolventnosti 80/987/EZ, g. Francovichu i gđi. Bonifaci (i 33 njihovih kolega) dugovao se novac nakon što su njihovi poslodavci otišli u stečaj. Direktiva je trebala biti provedena do 1983., no Italija to nije učinila; pet godina kasnije, radnici nisu bili plaćeni. Stečajni upravitelji poduzeća obavijestili su ih da više nije bilo novaca. Pokrenuli su tužbu protiv države, tvrdeći da im je država obvezna isplatiti odštetu kako bi im nadoknadila gubitke pretrpljene uslijed propusta države da provede direktivu.

SEU je potvrdio da je Ugovorom o EEZ-u (koji je tada bio na snazi) stvoren pravni sustav EEZ-a koji su sudovi država članica bili obvezni primjenjivati. Nadalje, pravom Zajednice utvrđena su prava na temelju obveza koje su Ugovorom na jasno definirani način nametnute pojedincima, državama članicama i institucijama Zajednice. Načelo prema kojem države članice moraju biti odgovorne za gubitke i štetu koji su pojedincima naneseni zbog povreda prava EU-a za koje se države mogu smatrati odgovornima „sadržano je u sustavu Ugovora“.

348 ESJLP, *Kirilova i drugi protiv Bugarske*, br. 42908/98, 44038/98, 44816/98 i 7319/02, 9 lipnja 2005., st. 123. – 124.

349 ESJLP, *Pincová i Pinc protiv Češke Republike*, br. 36548/97, 5 studenoga 2002., st. 53.

350 SEU, C-26/62, *NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos protiv nizozemske Porezne uprave*, 5 veljače 1963.

351 SEU, spojeni predmeti C-6/90 i C-9/90, *Andrea Francovich i Danila Bonifaci i drugi protiv Talijanske Republike*, 19 studenoga 1991.

Do odgovornosti države dolazi u slučaju povrede ugovora EU-a koja se može pripisati državi³⁵² ili u slučaju nepostupanja prema sudskoj praksi SEU-a.³⁵³ Do odgovornosti države članice može također doći u predmetima između pojedinaca, ako su sporna prava izvedena iz prava EU-a.³⁵⁴

Do odgovornosti države za isplatu odštete može doći i uslijed neprovedbe direktive. Da bi došlo do odgovornosti:

- pojedincima su direktivom morala biti dodijeljena prava;
- prava moraju biti jasno definirana;
- mora postojati uzročna veza između propusta države članice da provede direktivu i pretrpljenog gubitka.

Područje primjene tog načela prošireno je na situacije u kojima su države članice propustile izmijeniti i dopuniti postojeće nacionalno zakonodavstvo ili su netočno provele direktivu. Također je prošireno i na kršenja prava EU-a od strane bilo kojeg državnog tijela (uključujući sudstvo).³⁵⁵ Međutim, u tim slučajevima mora biti dokazano i da je došlo do dovoljno ozbiljnog kršenja zakona. U odlučivanju je li došlo do „dovoljno ozbiljnog kršenja“ valja uzeti u obzir sljedeće čimbenike:

- jasnoću i preciznost prekršenog pravila;
- razmjernost slobodne procjene koju pravilo omogućuje državi članici;
- je li kršenje bilo namjerno;
- ima li opravdanja za kršenje;

352 SEU, spojeni predmeti C-46/93 i C-48/93, *Brasserie du Pêcheur SA protiv Bundesrepublik Deutschland i The Queen protiv Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd i drugi*, 5 ožujka 1996., st. 34.

353 Vidi također SEU, C-224/01, *Gerhard Köbler protiv Republik Österreich*, 30 rujna 2003., st. 56.

354 SEU, C-453/99, *Courage Ltd protiv Bernard Crehan i Bernard Crehan protiv Courage Ltd i drugih*, 20 rujna 2001.

355 SEU, spojeni predmeti C-46/93 i C-48/93, *Brasserie du Pêcheur SA protiv Bundesrepublik Deutschland i The Queen protiv Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd i drugi*, 5 ožujka 1996., st. 34.

- razmjer u kojem je stav institucije EU-a mogao doprinijeti kršenju;
- razmjer u kojem je država članica donijela ili zadržala nacionalne mjere koje su u suprotnosti s pravom EU-a.³⁵⁶

Posebne direktive EU-a o diskriminaciji sadrže i odredbe o odšteti: na primjer, članak 15. Direktive o rasnoj jednakosti.³⁵⁷ Kada postoje mjere za novčanu naknadu štete, one moraju biti odgovarajuće i omogućavati obeštećenje za pretrpljeni gubitak i štetu.³⁵⁸ Međutim, pravni lijek može postati neučinkovit ako postoje gornje granice iznosa plative naknade.³⁵⁹ Pravni lijekovi moraju biti u skladu s načelom istovjetnosti.³⁶⁰

5.2.2. Ispunjenje ugovorne obveze

Ispunjenjem ugovorne obveze izvršavaju se uvjeti ugovora čime se ugovornoj strani omogućuje da ostvari ugovoreno na način da je postavlja u položaj u kojem bi bila da je ugovor zaključen. U europskim pravnim sustavima postoje znatne razlike u pogledu ispunjenja ugovorne obveze.³⁶¹

Prema pravu VE-a ne postoji posebno priznanje načela ispunjenja ugovorne obveze.

Međutim, prema pravu EU-a utvrđene su nediskrecijske odredbe o ispunjenju ugovorne obveze na razini pojedinih sektora. Na primjer, člankom 3. stavcima 2. i 3. Direktive 1999/44/EZ (Direktiva o prodaji robe široke potrošnje)

356 SEU, spojeni predmeti C-46/93 i C-48/93, *Brasserie du Pêcheur SA protiv Bundesrepublik Deutschland i The Queen protiv Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd i drugi*, 5 ožujka 1996., st. 56. Vidi također SEU, C-224/01, *Gerhard Köbler protiv Republik Österreich*, 30 rujna 2003., st. 59.

357 Direktiva Vijeća 2000/43/EZ od 29 lipnja 2000. o provedbi načela jednakog postupanja prema osobama bez obzira na njihovo rasno ili etničko podrijetlo, SL 2000 L 180 (Direktiva o rasnoj jednakosti).

358 SEU, C-271/91, *M. Helen Marshall protiv Southampton and South-West Hampshire Area Health Authority*, 2 kolovoza 1993., st. 26.

359 SEU, C-180/95, *Nils Draehmpaehl protiv Urania Immobilienservice OHG*, 22 travnja 1997., st. 43.

360 SEU, C-78/98, *Shirley Preston i drugi protiv Wolverhampton Healthcare NHS Trust i drugih i Dorothy Fletcher i drugi protiv Midland Bank plc*, 16 svibnja 2000., st. 55.

361 Smjernice nudi izjava o načelima privatnog prava važeća za čitavu Europu: Studijska grupa o europskome građanskom zakoniku i Europska istraživačka skupina važećega privatnog prava EZ-a (2009.), *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference* (DCFR).

te člankom 4. stavcima 6. i 7. Direktive 90/314/EEZ (Direktiva o putovanjima u paket aranžmanima).³⁶²

Primjer: U predmetu *Weber i Putz*,³⁶³ putem zahtjeva za prethodni postupak njemački sudovi upitali su SEU zahtijeva li se člankom 3. Direktive 1999/44/EZ da prodavači snose trošak uklanjanja robe koja nije u skladnosti s ugovorom i instaliranja zamjenske robe.

SEU je potvrdio da direktiva obvezuje prodavače da poprave ili zamijene robu – besplatno – osim ako to nije nemoguće ili nerazmjerno.

SEU je također potvrdio da prodavač ne može nametnuti financijsko potraživanje povezano s obvezom dovođenja robe u skladnost s ugovorom. Na primjer, prodavač ne može zahtijevati da kupac plati naknadu za uporabu robe s nedostacima do trenutka zamjene te robe.³⁶⁴

5.2.3. Privremene mjere

Privremena mjera je sudski nalog kojim se od osobe traži da nešto učini ili da prestane nešto činiti. **Pravo VE-a i pravo EU-a** omogućuju privremene mjere zabrane u različitim okolnostima. Njima se mogu štititi prava pojedinaca, no njihovom provedbom se također mogu ograničiti prava drugih osoba. To znači da valja pažljivo i uravnoteženo djelovati kako bi se osigurala razmjernost i pravičnost.³⁶⁵

362 Na primjer, *Direktiva 1999/44/EZ* Europskog parlamenta i Vijeća od 25 svibnja 1999. o određenim aspektima prodaje robe široke potrošnje i o jamstvima za takvu robu, SL 1999 L 171; i *Direktiva 90/314/EEZ* od 13 lipnja 1990. o putovanjima, odmorima i kružnim putovanjima u paket aranžmanima, SL 1990 L 158.

363 SEU, spojeni predmeti C-65/09 i C-87/09, *Gebr. Weber GmbH protiv Jürgen Wittmer i Ingrid Putz protiv Medianess Electronics GmbH*, 16 lipnja 2011.

364 SEU, C-404/06, *Quelle AG protiv Bundesverband der Verbraucherzentralen und Verbraucherverbände*, 17 travnja 2008., st. 41. – 43.

365 SEU, C-70/10, *Scarlet Extended SA protiv Société belge des auteurs, compositeurs et éditeurs SCRL (SABAM)*, 24 studenoga 2011., st. 49.

Prema pravu VE-a, privremene mjere često su razmatrane u vezi s pravom na slobodu izražavanja koje je zajamčeno člankom 10. EKLJP-a.³⁶⁶ U takvim je predmetima Sud više puta naveo da se člankom 10. ne zabranjuju prethodna ograničenja objavljivanja ili zabrane distribucije kao takve.³⁶⁷ Međutim, ograničenja te vrste predstavljaju opasnosti za demokratsko društvo koje iziskuju najpažljivije preispitivanje. Kao i u svakom drugom predmetu koji se tiče ometanja nečije slobode izražavanja, zadaća ESLJP-a je ispitati je li ograničenje u pojedinom predmetu propisano zakonom, u svrhu legitimnog cilja³⁶⁸ i razmjerno.

U pogledu zahtjeva za prethodno obavještanje, EKLJP-om se od medija ne zahtijeva da unaprijed obavijeste osobe o kojima će biti objavljen medijski sadržaj o namjeri objave tog sadržaja. Postoji opasnost da bi takav zahtjev – koji bi pojedincima omogućavao da zatraže privremenu mjeru zabrane objavljivanja, u kontekstu prava na poštivanje njihovog privatnog života – imao „inhibicijski učinak“ na slobodu izražavanja.³⁶⁹

Primjer: U predmetu *Brosa protiv Njemačke*,³⁷⁰ podnositelj pritužbe žalio se da je privremenom mjerom, kojom se ograničava njegovo distribuiranje letka u kojem navodi da kandidat na lokalnim izborima „prikriva“ neonacističku organizaciju, prekršeno njegovo pravo na slobodu izražavanja prema članku 10. EKLJP-a.

Letak je distribuiran u predizborno vrijeme i iznio je podnositeljevo mišljenje o kandidatovoj prikladnosti za javnu dužnost. S obzirom da je bio političke prirode i ticao se pitanja od javnog interesa, postojalo je vrlo malo prostora za ograničenja podnositeljeve slobode izražavanja. Podnositeljevom mišljenju nije nedostajala činjenična osnova, no domaći je sud zahtijevao „uvjerljive dokaze“ – nerazmjerno visoku razinu činjeničnih dokaza. Domaći sud nije uspio uspostaviti pravednu ravnotežu relevantnih interesa

366 Iznad nacionalne razine, u pritužbama podnesenim ESLJP-u kojima se traži privremena obustava protjerivanja ili izručenja iz države, ESLJP može izdati privremenu mjeru kojom od države traži da privremeno obustavi protjerivanje ili izručenje podnositelja pritužbe dok Sud ne ispita pritužbu. Vidi npr., ESLJP, *Abdollahi protiv Turske*, br. 23980/08, 3 studenoga 2009.

367 Vidi, na primjer, ESLJP, *Éditions Plon protiv Francuske*, br. 58148/00, 18 kolovoza 2004.

368 Neki od tih ciljeva su: u interesu nacionalne sigurnosti, teritorijalne cjelovitosti ili javne sigurnosti; sprječavanje nereda ili zločina; zaštita zdravlja ili morala; zaštita ugleda ili prava drugih osoba; sprječavanje otkrivanja povjerljivih informacija; ili održavanje ovlasti i nepristranosti sudstva.

369 ESLJP, *Mosley protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 48009/08, 10 svibnja 2011., st. 132.

370 ESLJP, *Brosa protiv Njemačke*, br. 5709/09, 17 travnja 2014.

i nije utvrdio hitnu društvenu potrebu prema kojoj bi dao prednost zaštiti osobnih prava kandidata nad pravom slobode izražavanja. ESLJP je stoga zaključio da je došlo do povrede članka 10. EKLJP-a.

Prema pravu EU-a, pravo na slobodu izražavanja zajamčeno je člankom 11. Povelje EU-a o temeljnim pravima. U članku 52. stavku 1. Povelje navode se dopuštena ograničenja prava zajamčenih Poveljom, uz napomenu da ta ograničenja moraju:

- biti predviđena zakonom;
- poštovati bit tih prava;
- biti razmjerna;
- biti potrebna;
- zaista odgovarati ciljevima od općeg interesa koje priznaje EU ili potrebi zaštite prava i sloboda drugih osoba.

Primjer: U predmetu *UPC Telekabel protiv Constantin Film*,³⁷¹ tvrtka za proizvodnju filmova pokušala je zaustaviti neovlaštenu reprodukciju svojih filmova tijekom preuzimanja (tzv. *streaming*) s određene internetske stranice. Pružatelj pristupa internetu (ISP) odbio je zahtjev da zabrani pristup stranici, pa je tvrtka sudskim putem zatražila donošenje privremene mjere.

SEU je razmotrio interese vlasnika autorskih prava u odnosu na ISP-ovu slobodu poduzetništva. Prilikom prenošenja direktive države članice moraju se oslanjati na tumačenje direktive kojim se uspostavlja pravedna ravnoteža između primjenjivih temeljnih prava zaštićenih pravnom poretkom EU-a. Države članice moraju tumačiti svoje nacionalno pravo na način koji je u skladu s tom direktivom i s temeljnim pravima. Privremena mjera ograničava slobodu poduzetništva, ali u ovom predmetu nije povrijedila „samu bit te slobode“.

371 SEU, C-314/12, *UPC Telekabel Wien GmbH protiv Constantin Film Verleih GmbH i Wega Filmproduktionsgesellschaft mbH*, 27 ožujka 2014., st. 46. – 51.

6

Općenita ograničenja pristupa pravosuđu

EU	Obuhvaćena pitanja	VE
Legitiman cilj i razmjernost		
Povelja o temeljnim pravima, članak 47. (pravo na učinkovit pravni lijek) Povelja o temeljnim pravima, članak 48. (pretpostavka nedužnosti i pravo na obranu) Povelja o temeljnim pravima, članak 52. stavak 1. (područje primjene) SEU, spojeni predmeti C-317/08 do C-320/08, <i>Alassini i drugi protiv Telecom Italia SpA</i>, 2010.	Dopuštena ograničenja	EKLJP, članak 6. (pravo na pravično suđenje) EKLJP, članak 13. (pravo na djelotvoran pravni lijek) ESLJP, <i>Harrison Mckee protiv Mađarske</i>, br. 22840/07, 2014.
Primjeri ograničenja prije konačne presude ili odluke		
SEU, C-530/11, <i>Europska komisija protiv Ujedinjene Kraljevine Velike Britanije i Sjeverne Irske</i>, 2014.	Sudske pristojbe	ESLJP, <i>Stankov protiv Bugarske</i>, br. 68490/01, 2007.
	Prekomjerne formalnosti	ESLJP, <i>Poirot protiv Francuske</i>, br. 29938/07, 2011. ESLJP, <i>Maširević protiv Srbije</i>, br. 30671/08, 2014.

EU	Obuhvaćena pitanja	VE
SEU, C-415/10, <i>Galina Meister protiv Speech Design Carrier Systems GmbH</i>, 2012. Direktiva o rasnoj jednakosti (2000/43/EZ), članak 8. Direktiva o ravnopravnosti spolova u pristupu proizvodima i uslugama (2004/113/EZ), članak 9. Direktiva o ravnopravnosti spolova (2006/54/EZ), članak 18. Direktiva o jednakosti pri zapošljavanju (2000/78/EZ), članak 10.	Prepreke u pogledu dokaza	ESLJP, <i>Klouvi protiv Francuske</i>, br. 30754/03, 2011.
SEU, spojeni predmeti C-89/10 i C-96/10, <i>Q-Beef NV protiv Belgische Staat i Frans Bosschaert protiv Belgische Staat i drugih</i>, 2011.	Rokovi zastare	ESLJP, <i>Bogdel protiv Litve</i>, br. 41248/06, 2013.
	Imunitet	ESLJP, <i>C.G.I.L. i Cofferati (br. 2) protiv Italije</i>, br. 2/08, 2010.
Odgađanje izvršenja konačne presude		
UEU, članak 4. stavak 3. i članak 19. Europski nalog za izvršenje (Uredba (EZ) br. 805/2004) Uredba Bruxelles (Uredba Vijeća (EZ) br. 44/2001) Uredba br. 1215/2012 Uredba br. 650/2012/EU Uredba Vijeća br. 2201/2003 Uredba Vijeća br. 4/2009		ESLJP, <i>Yuriy Nikolayevich Ivanov protiv Ukrajine</i>, br. 40450/04, 2009. ESLJP, <i>Burdov protiv Rusije (br. 2)</i>, br. 33509/04, 2009.

U ovom se poglavlju opisuje pravo koje se odnosi na ograničenja pristupa pravosuđu; važno je za sva ostala prava navedena u ovom priručniku. Ograničenja su dopuštena ako imaju legitiman cilj, ako su razmjerna i ne narušavaju samu bit prava. U odjeljku 6.2. navode se primjeri uobičajenih ograničenja u VE-u i EU-u. Popis tih ograničenja više je ilustrativan nego sveobuhvatan. Uključuje sudske troškove, prekomjerne formalnosti, prepreke u pogledu dokaza, rokove zastare i imunitet. Posljednji se dio (odjeljak 6.3.) bavi odgađanjem izvršenja presude, u smislu još jedne vrste ograničavanja pristupa pravosuđu, te nudi i osvrt na pravne mehanizme EU-a čiji je cilj olakšati izvršenje presuda u EU-u, kao što je europski nalog za izvršenje.³⁷²

372 Uredba br. 805/2004 Europskog parlamenta i Vijeća od 21 travnja 2004. o uvođenju europskog naloga za izvršenje za nesporne tražbine, SL 2004 L143. Ne primjenjuje se na Dansku.

6.1. Legitiman cilj i razmjernost

Ključne točke

- Ograničenja su dopuštena ako imaju legitiman cilj i ako su razmjerna. Ne smiju narušavati samu bit prava.
- Primjeri legitimnih ciljeva uključuju pravilno izvršavanje pravde (na primjer, nametanje troškova) i zaštitu slobode govora.
- Razmjernost iziskuje postizanje pravedne ravnoteže cilja koji valja postići i primijenjenih mjera.

Prava utvrđena člancima 6. i 13. EKLJP-a i člancima 47. i 48. Povelje EU-a o temeljnim pravima nisu apsolutna i u određenim ih se okolnostima može ograničiti. Osim toga, u međunarodnim standardima ljudskih prava, klauzule o odstupanju omogućuju državama da u iznimnim okolnostima privremeno prilagode neke od svojih obveza – primjerice u vrijeme izvanrednog stanja koje ugrožava opstanak naroda (vidi, na primjer, članak 15. EKLJP-a).

Prema pravu VE-a, prilikom procjenjivanja zakonitosti ograničenja ESLJP uzima u obzir važnost pristupa pravosuđu kao demokratskog načela.³⁷³ Zakonito ograničenje mora:

- imati legitiman cilj;
- biti razmjerno;
- osigurati da ne dođe do narušavanja same biti prava.

Članak 6. EKLJP-a ne navodi definiciju „legitimnog cilja“, no sudska praksa ESLJP-a nudi primjere legitimnih ciljeva. Ti ciljevi uključuju ograničenja prava pristupa sudu da bi se osobe odgovorne za skrb o pacijentima zaštitile od nepravednog uznemiravanja sudskim postupcima,³⁷⁴ da bi se osiguralo pravilno

³⁷³ ESLJP, *Kijewska protiv Poljske*, br. 73002/01, 6 rujna 2007., st. 46.

³⁷⁴ ESLJP, *Ashingdane protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 8225/78, 28 svibnja 1985., st. 57.

izvršavanje pravde,³⁷⁵ da bi se zaštitila sloboda govora zastupnika u parlamentu i održala podjela sudske i zakonodavne vlasti.³⁷⁶

Razmjernost je ključno načelo u sudskoj praksi ESLJP-a. Iziskuje postizanje pravedne ravnoteže između legitimnih ciljeva države i mjera koje država primjenjuje da bi postigla te ciljeve. Razmjernost također iziskuje pravednu ravnotežu pojedinačnih prava i javnog interesa.³⁷⁷ Što je ometanje pojedinog prava značajnije, to iziskuje snažnija opravdanja.³⁷⁸ Na primjer, zaključeno je da se obveza osobe da se po pozivu preda policiji prije rasprave u žalbenom postupku može smatrati nerazmjernim ometanjem prava na pristup sudu.³⁷⁹ Država snosi teret da opravda ometanje kao razmjerno i treba uzeti u obzir primjenu najmanje nametljive mjere.³⁸⁰

Primjer: U predmetu *Harrison Mckee protiv Mađarske*,³⁸¹ podnositelj pritužbe, kojeg je zastupao odvjetnik, pokrenuo je građanski postupak protiv javnog tužitelja navodeći da je pismo poslano tijekom kaznenog postupka sadržavalo lažne informacije o njemu. Regionalni sud u Budimpešti ustanovio je da je povrijeđeno njegovo pravo na ugled, ali je odbacio njegov zahtjev za odštetu navodeći da je prekomjeran i da podnositelj nije uspio dokazati da je pretrpio stvarnu štetu. Podnositelju pritužbe naređeno je da plati sudske pristojbe u iznosu od otprilike 2 900 EUR. Podnositelj pritužbe podnio je žalbu prizivnom sudu u Budimpešti koji je potvrdio odluku prvostupanjskog suda da podnositelj mora platiti sudske pristojbe izračunate kao postotak odbačenog dijela zahtjeva.

ESLJP je ponovio da pravo na pristup sudu nije apsolutno i može biti ograničeno. Ograničenja osobi ne smiju ograničavati ili umanjivati pristup na način ili u mjeri kojom se narušava sama bit prava. U ovom predmetu Sud nije pronašao razloga za sumnju da je podnositelj, uz pomoć odvjetnika,

375 ESLJP, *Harrison Mckee protiv Mađarske*, br. 22840/07, 3 lipnja 2014.

376 ESLJP, *A. protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 35373/97, 17 prosinca 2002., st. 77.

377 Primjer pronalaska ravnoteže između zaštite svjedoka i prava obrane potražite u npr. ESLJP, *Van Mechelen i drugi protiv Nizozemske*, br. 21363/93, 21364/93, 21427/93 i 22056/93, 23 travnja 1997., st. 59. – 65.

378 *Ibid.*, u st. 60.

379 ESLJP, *Papon protiv Francuske (br. 2)*, br. 54210/00, 25 srpnja 2002., st. 100.

380 ESLJP, *Saint-Paul Luxembourg S.A. protiv Luksemburga*, br. 26419/10, 18 travnja 2013., st. 44.

381 ESLJP, *Harrison Mckee protiv Mađarske*, br. 22840/07, 3 lipnja 2014.

mogao odrediti što bi sačinjavalo „razuman“ zahtjev i stoga je mogao predvidjeti iznos plativih sudskih pristojbi u slučaju nepovoljnog ishoda spora. Ciljevi nametanja sudskih pristojbi bili su u skladu s pravilnim izvršavanjem pravde, a postupak je omogućio odgovarajuća jamstva kojima se osiguravalo da sporni uvjet ne predstavlja nerazmjerno financijsko opterećenje za *bona fide* podnositelje odštetnog zahtjeva. Sud je utvrdio da nije došlo do povrede članka 6. EKLJP-a.

Sličan se pristup primjenjuje i **prema pravu EU-a**. Ograničenja moraju biti razmjerna i poštivati bit prava. To znači da ograničenja ne smiju nadilaziti ono što se smatra odgovarajućim i potrebnim za postizanje „ciljeva od općeg interesa za koje se zauzima Unija“ ili za zaštitu prava i sloboda drugih osoba.³⁸² Od dostupnih mjera država bi trebala primjenjivati onu koja je najmanje ograničavajuća.³⁸³

Primjer: U predmetu *Alassini protiv Telecom Italia SpA*,³⁸⁴ SEU je razmatrao četiri povezana zahtjeva za prethodni postupak koja je podnio *Giudice di Pace di Ischia*, o odredbama prema kojima je pokušaj izvansudske nagodbe obavezan uvjet da bi neki sporovi prihvatljivi pred nacionalnim sudom. Odredbe su usvojene prilikom prijenosa Direktive 2002/22/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 7 ožujka 2002. o univerzalnoj usluzi i pravima korisnika u vezi s elektroničkim komunikacijskim mrežama i uslugama.

SEU je potvrdio da većina temeljnih prava nisu „apsolutna prava“ i moguće ih je ograničiti. Pozvao se na sudsku praksu ESLJP-a i naglasio da ograničenja moraju odgovarati ciljevima od općeg interesa. Ne smiju biti nerazmjerna ili narušavati samu bit zajamčenih prava. Ciljevi spor-nih nacionalnih odredbi – brže i jeftinije rješavanje sporova te smanjenje

382 **Objašnjenja** koja se odnose na Povelju EU-a o temeljnim pravima potvrđuju da „upućivanje na opće interese koje priznaje Unija obuhvaća ciljeve navedene u članku 3. Ugovora o Europskoj uniji i ostale interese zaštićene posebnim odredbama Ugovora poput članka 4. stavka 1. Ugovora o Europskoj uniji i članka 35. stavka 3., te članaka 36. i 346. Ugovora o funkcioniranju Europske unije“. SEU, C-92/09 i C-93/09, *Volker i Markus Schecke GbR i Hartmut Eifert protiv Land Hessen*, 9 studenoga 2010., st. 74.

383 Na primjer, više o sankcijama potražite u C-443/13, *Ute Reindl protiv Bezirkshauptmannschaft Innsbruck*, 13 studenoga 2014., st. 40.

384 SEU, spojeni predmeti C-317/08 do C-320/08, *Rosalba Alassini protiv Telecom Italia SpA, Filomena Califano protiv Wind SpA, Lucia Anna Giorgia Iacono protiv Telecom Italia SpA i Multiservice Srl protiv Telecom Italia SpA*, 18 ožujka 2010., st. 63. – 65.

opterećenja pravosudnog sustava – bili su legitimni, a nametanje postupka izvansudske nagodbe nije, prema činjeničnom stanju, bilo nerazmjerno u odnosu na ciljeve koje se nastojalo postići.

6.2. Primjeri ograničenja prije konačne presude ili odluke

Ključne točke

- Sudske pristojbe i troškovi mogu predstavljati nezakonito ograničenje pristupa pravosuđu ako su prekomjerno visoki jer mogu pojedincima uskratiti pravo na pristup sudu. Primjerenost pristojbe ovisi o činjenicama svakog predmeta, uključujući imovno stanje podnositelja pritužbe.
- Prekomjerne formalnosti (strogo tumačenje postupovnih pravila) mogu podnositeljima pritužbe uskratiti pravo pristupa sudu.
- Visoki dokazni pragovi mogu stvoriti prepreke u pristupu pravosuđu. Činjenične ili pravne pretpostavke (npr. diskriminacijske pretpostavke) mogu pomoći pojedincima u provedbi njihovih predmeta.
- Rokovi zastare moraju biti razmjerni i imati legitiman cilj – kao što je pravilno izvršavanje pravde ili sprječavanje nepravde koja može proizaći iz starih sporova.
- Imunitet može biti dopušten ako služi legitimnoj svrsi – na primjer, zaštiti slobode govora u parlamentu ili zaštiti javnih dužnosnika u obnašanju njihovih dužnosti.

U ovom se odjeljku obrađuju neka ograničenja o kojima su ESLJP ili SEU donosili odluke. Neke prepreke mogu se opisati kao činjenične okolnosti – na primjer, odgađanje ili prekomjerne formalnosti – dok su druge posljedica zakonskih odredbi – na primjer, rokovi zastare, imunitet i prepreke u pogledu dokaza. Ovo nije sveobuhvatan popis. Ostale prepreke uključuju procesnu legitimaciju (podrobniju raspravu potražite u [odjeljku 8.4.](#) o pravu okoliša) i prekomjerno trajanje postupaka (vidi [7. poglavlje](#)).³⁸⁵

385 FRA (2011.), *Access to justice in Europe: an overview of challenges and opportunities*, str. 38.

6.2.1. Sudske pristojbe

Sudske pristojbe mogu pomoći učinkovitim izvršavanju pravde (na primjer, odvracanjem stranaka koje zlorabe postupak ili smanjenjem administrativnih troškova), no mogu i ograničiti pristup pravosuđu. Prekomjerne sudske pristojbe koje sprječavaju stranke da pokrenu građanskopravni postupak mogu predstavljati povredu članka 6. stavka 1. EKLP-a.³⁸⁶

Prema pravu VE-a i pravu EU-a, sudske pristojbe nisu automatski neusklađene s člankom 6. stavkom 1. EKLP-a ili člankom 47. Povelje EU-a o temeljnim pravima. Međutim, ako su sudske pristojbe previsoke, to pojedincima može uskratiti pravo pristupa sudu.³⁸⁷ Na primjer, ESLJP je utvrdio postojanje nerazmjernih pristojbi koje su bile otprilike četiri puta veće od mjesečnog prihoda podnositelja pritužbe.³⁸⁸

Primjer: U predmetu *Stankov protiv Bugarske*,³⁸⁹ podnositelj pritužbe uspješno je tužio državu zbog protuzakonitog lišavanja slobode i dodijeljena mu je odšteta. Međutim, od njega se tražilo da plati sudsku pristojbu koja je iznosila gotovo 90 % naknade koju mu je država bila dužna isplatiti. Kao posljedica toga, podnositelj je u stvarnosti izgubio svoju naknadu, iako su bugarski sudovi nedvosmisleno priznali da je na nju imao pravo.

ESLJP je napomenuo da, u postupcima protiv države za naknadu štete, pravila o pravnim troškovima ne smiju prekomjerno troškovno opteretiti stranke u postupku. Troškovi ne bi smjeli biti prekomjerni ili predstavljati nerazumno ograničenje prava na pristup sudu. Iako je određivanje sudskih pristojbi u skladu s dobrim izvršavanjem pravde, relativno visok i potpuno nefleksibilan iznos sudskih pristojbi u ovom je predmetu sačinjavao nerazmjerno ograničenje podnositeljeva prava na sud. Nije postojalo nijedno od različitih postupovnih rješenja koja se primjenjuju u drugim državama članicama – kao što su smanjivanje ili odricanje sudskih pristojbi

386 ESLJP, *Kreuz protiv Poljske*, br. 28249/95, 19 lipnja 2001., st. 61. – 67.

387 ESLJP, *Perdigão protiv Portugala*, br. 24768/06, 16 studenoga 2010., st. 74. Vidi također Ujedinjeni narodi (UN), Odbor za ljudska prava (HRC) (2008.), predmet br. 1514/2006, *Casanovas protiv Francuske*, 28 listopada 2008., st. 11.3.

388 ESLJP, *Kijewska protiv Poljske*, br. 73002/01, 6 rujna 2007., st. 47.

389 ESLJP, *Stankov protiv Bugarske*, br. 68490/01, 12 srpnja 2007.

u tužbama za naknadu štete protiv države ili omogućavanje diskrecijskog prava sudu u određivanju troškova. Sud je zaključio da je došlo do povrede članka 6. stavka 1. EKLJP-a.

Prema pravu EU-a, pitanje troškova razmatrano je u vezi s uvjetima pristupa pravosuđu prema direktivi kojom se provodi Aarhuška konvencija (vidi [odjeljak 8.4.](#) o pravu okoliša).³⁹⁰

Primjer: U predmetu *Europska komisija protiv Ujedinjene Kraljevine Velike Britanije i Sjeverne Irske*,³⁹¹ skupina NVO-a koji se bave pitanjima okoliša uložila je pritužbu Europskoj komisiji, navodeći da pojedinci i organizacije civilnog društva ne mogu provoditi predmete pred sudovima Ujedinjene Kraljevine zbog „previsokih troškova“ sudskih postupaka, a posebice zbog primjene pravila „gubitnik plaća“ kojim se uvjetuje da stranka koja izgubi spor mora podmiriti pravne troškove stranke koja dobije spor. Naveli su da se time krše odredbe o pristupu pravosuđu (članak 3. stavak 7. i članak 4. stavak 4.) direktive kojom se provodi Aarhuška konvencija kojima se, između ostalog, zabranjuje da troškovi postupaka ocjene pred sudom budu „previsoki“. Europska komisija uputila je predmet SEU-u.

SEU je razmotrio što u direktivi znači „previsoki troškovi“. To je ocjenjivanje iziskivalo objektivnu i subjektivnu procjenu. Troškovi ne smiju biti „objektivno nerazumni“, ali ne smiju ni prelaziti financijske mogućnosti zainteresirane strane. Prilikom procjenjivanja što je subjektivno razumno moguće je uzeti u obzir više čimbenika, uključujući: (i.) ima li predmet razumne izgleda za uspjeh; (ii.) značaj ishoda postupka kako za tužitelja tako i za zaštitu okoliša; i (iii.) složenost prava i relevantnog postupka. Ova procjena jednaka je za prvostupanjski postupak i žalbeni postupak. Ujedinjena Kraljevina nije ispravno prenijela direktivu.

Pristojbe se moraju procjenjivati u okviru posebnih okolnosti predmeta – uključujući platežnu sposobnost pojedinca – kako bi se utvrdilo uživa li pojedinac

³⁹⁰ UN, Gospodarska komisija za Europu (UNECE) (1998.), *Konvencija o pristupu informacijama, sudjelovanju javnosti u odlučivanju i pristupu pravosuđu u pitanjima okoliša*, 25 lipnja 1998.

³⁹¹ SEU, C-530/11, *Europska komisija protiv Ujedinjene Kraljevine Velike Britanije i Sjeverne Irske*, 13 veljače 2014. Vidi također SEU, C-260/11, *The Queen, na prijedlog Davida Edwardsa i Lilian Pallikaropoulos protiv Environment Agency i drugih*, 11 travnja 2013.

pravo pristupa sudu.³⁹² To pravo može biti povrijeđeno odbije li stranka koja izgubi spor nadoknaditi troškove stranke koja dobije spor.³⁹³ Države bi trebale osigurati da potreba financiranja izvršavanja pravde ne onemogući pravo na pristup sudu. Nacionalni zakoni često pružaju mogućnost za podnošenje zahtjeva za pravnu pomoć u svrhu podmirivanja sudskih pristojbi (vidi 3. poglavlje o pravnoj pomoći). Pojednostavljeni postupci također mogu pomoći; po svojoj prirodi mogu biti slični europskom postupku za sporove male vrijednosti o kojem se raspravlja u **odjeljku 8.5.**, a često su jeftiniji i brži.

Obećavajuća praksa

Smanjivanje troškova i pojednostavljivanje postupaka

U Ujedinjenoj Kraljevini (u Engleskoj i Walesu) vlada je uvela uslugu *Money Claim Online (MCOL)* kao rješenje za dugačke i skupe postupke za sporove male vrijednosti. Zahtjevi moraju biti za iznose manje od 100.000 GBP i protiv osobe s adresom u Engleskoj ili Walesu.

Izvor: Vijće Europe, CEPEJ (2014.), Report on „European Judicial systems – Edition 2014 (2012 data): efficiency and quality of justice”, str. 260. Vidi također www.gov.uk/make-money-claim-online i www.inbrief.co.uk/preparing-for-trial/problems-with-small-claims.htm.

6.2.2. Prekomjerne formalnosti

Prekomjerne formalnosti odnose se na posebno strogo tumačenje postupovnih pravila koje može podnositeljima pritužbe uskratiti pravo pristupa sudu. To može uključivati strogo tumačenje vremenskih rokova, pravila postupka i dokaza.

Primjer: U predmetu *Poirot protiv Francuske*,³⁹⁴ podnositeljica pritužbe, osoba s invaliditetom, podnijela je kaznenu prijavu zbog navodnog seksualnog napada i silovanja u domu za starije i nemoćne osobe. Sudska istraga njenih navoda pokrenuta je 2002. Godine 2006. istražni sudac izmijenio je

392 Vidi također ESLJP, *Tolstoy Miloslavsky protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 18139/91, 13 srpnja 1995., st. 61. – 67. (u kojem je zahtjev za uplatu značajnog garantnog pologa za pravne troškove suprotne stranke proglašen razumnim jer se nije smatralo da je žalba osnovana).

393 ESLJP, *Stankiewicz protiv Poljske*, br. 46917/99, 6 travnja 2006., st. 60. i 75.

394 ESLJP, *Poirot protiv Francuske*, br. 29938/07, 15 prosinca 2011., st. 46.

optužnicu tako da navodi samo seksualni napad te je optuženika uputio na suđenje pred mjesnim kaznenim sudom. Podnositeljica pritužbe podnijela je žalbu protiv promjene klasifikacije navedenih djela i naloga za suđenje jer je smatrala da su kaznena djela dovoljno ozbiljna da se optuženiku za njih sudi pred sudom *Cour d'Assise*. Njena žalba je odbačena. U odluci je bilo navedeno da u njenoj žalbi nisu bile izričito navedene osnove za žalbu. Podnositeljica pritužbe potom je na tu odluku podnijela žalbu zbog pogrešno primijenjenog materijalnog prava, ali bezuspješno. Počinitelj je kasnije oslobođen. Podnositeljica pritužbe je navela da joj je zbog odbacivanja žalbe uskraćeno pravo pristupa sudu.

ESLJP je naveo da se prema Zakoniku o kaznenom postupku od podnositeljice nije službeno tražilo da izričito navede osnove svoje žalbe. Mjerodavna odredba predmetnog zakonika bila je jedina koja je podnositeljici omogućavala da ospori nalog za suđenje koji je izdao istražni sudac. Sud je priznao da su nacionalna tijela bila u najboljem položaju za tumačenje domaćeg zakonodavstva. Međutim, pravosudna tijela primijenila su mjerodavna postupovna pravila na prekomjerno formalan način i time su povrijedila podnositeljičino pravo na pristup sudu. Sud je stoga zaključio da je došlo do povrede članka 6. stavka 1. EKLJP-a.

Uloga suda i alternativni načini pravne zaštite koji su dostupni podnositelju mogu biti relevantni za preispitivanje pitanja formalnosti. Na primjer, kada sud ima jedinstvenu ulogu u provjeravanju upravnih odluka, pri čemu istovremeno nastupa kao sud prve i najviše instance, njegov postupak ne bi smio biti prekomjerno formalan jer se time pojedinci uskraćuju za jedan način pravne zaštite.³⁹⁵

Kada ustavni sudovi posebno strogo tumače postupovna pravila, to može podnositeljima pritužbe uskratiti pravo pristupa sudu.³⁹⁶ Na primjer, ako se postupovno pravilo – kao što je vremensko ograničenje – tumači tako da sprječava ispitivanje osnova podnositeljeva spora, time se narušava pravo pristupa sudu.³⁹⁷

395 Vidi, na primjer, ESLJP, *Sotiris i Nikos Koutras ATTEE protiv Grčke*, br. 39442/98, 16 studenoga 2000., st. 22.; i ESLJP, *Shulgin protiv Ukrajine*, br. 29912/05, 8 prosinca 2011., st. 65.

396 ESLJP, *Běleš i drugi protiv Češke Republike*, br. 47273/99, 12 studenoga 2002., st. 69.

397 ESLJP, *Miragall Escolano i drugi protiv Španjolske*, br. 38366/97, 38688/97, 40777/98, 40843/98, 41015/98, 41400/98, 41446/98, 41484/98, 41487/98 i 41509/98, 25 svibnja 2000., st. 33. i 36.

Primjer: U predmetu *Maširević protiv Srbije*,³⁹⁸ podnositelj pritužbe, pravnik koji se bavi odvjetništvom, pokrenuo je građanskopravni postupak pred općinskim sudom kojim je tražio da mu privatno društvo za osiguranje plati za pruženu uslugu na temelju sporazuma o odvjetničkim troškovima. Sud je najprije naložio plaćanje, ali je nakon protutužbe društva za osiguranje poništio nalog i proglasio ugovor ništavnim i nevažećim. Prizivni je sud potvrdio tu odluku pa je podnositelj vrhovnom sudu podnio žalbu zbog pogrešno primijenjenog materijalnog prava. Vrhovni sud je odbacio žalbu, navodeći da je podnositelj nije imao pravo podnijeti jer je članom 84. srpskog Zakona o parničnom postupku utvrđeno da žalbu zbog pogrešno primijenjenog materijalnog prava smije podnijeti samo odvjetnik, a ne tužitelj osobno. Vrhovni sud je naveo da, temeljem tog Zakona, stranke u postupku nemaju pravnu sposobnost za podnošenje pojedinačne žalbe zbog pogrešno primijenjenog materijalnog prava, čak i ako su same stranke odvjetnici.

ESLJP je ustanovio je da ovo posebno strogo tumačenje postupovnog pravila narušilo pravo pristupa sudu. Sud je naveo da je, u ovakvim predmetima, njegova uloga utvrditi je li svrha spornih postupovnih pravila bila osigurati pravilno izvršavanje pravde i poštivanje načela pravne sigurnosti. Tumačenje spornog pravila na način kako je to učinio Vrhovni sud, nije služilo tim ciljevima i podnositelju je uskratilo potpuno ispitivanje osnovanosti njegovih navoda. Sud je stoga zaključio da je došlo do povrede članka 6. stavka 1. EKLJP-a.

Do prekomjernih formalnosti može također doći i kada sud prida najveću važnost činjeničnoj osnovi (kao što je protuzakoniti boravišni status podnositelja), a da je ne postavi valjano u ravnotežu s temeljnim pravima podnositelja (primjerice, s njihovim pravom na obiteljski život prema članku 8.).³⁹⁹ Samorefleksivan pristup može pomoći sudovima da izbjegnu prakse koje mogu ugroziti pristup pravosuđu.

398 ESLJP, *Maširević protiv Srbije*, br. 30671/08, 11 veljače 2014.

399 ESLJP, *Rodrigues Da Silva i Hoogkamer protiv Nizozemske*, br. 50435/99, 31 siječnja 2006., st. 44.

Obećavajuća praksa

Promicanje pristupa pravosuđu smanjivanjem prekomjernih formalnosti

Upravnom sudu u Jambolu (Bugarska) 2010. dodijeljena je nagrada Kristalna vaga pravde za njegove napore da pruži jasne i transparentne informacije o svojim uslugama kako bi promicao povjerenje u pravosudni postupak. Sud je proveo akcijski plan usmjeren prema građanima i medijima. Planom se od sudskog osoblja zahtijeva da u komunikaciji s građanima upotrebljavaju jednostavan jezik. Ostale planirane aktivnosti uključuju usvajanje „Korisničke povelje” – pisanog dokumenta suda kojim će se usluge suda predstaviti na razumljiv, transparentan i jasan način. Takve mjere mogu poboljšati pristup sudu za pojedince jer pomažu pojednostaviti pretjerano složene oblike komunikacije. Ankete pokazuju da se predodžba javnosti o sudskim poslovima znatno poboljšala.

Izvor: Nagrada Kristalna vaga pravde 2010. koju su zajednički organizirali Vijeće Europe i Europska komisija, na www.coe.int/cepej.

6.2.3. Prepreke u pogledu dokaza

Da bi pojedinci od sudova mogli dobiti odgovarajuću pravnu zaštitu, moraju pružiti dovoljno dokaza kojima će poduprijeti svoje tvrdnje. Ako su dokazni prazni previsoki, predmeti pred sudovima mogu biti osuđeni na propast, a pojedinačna zakonska prava u praksi mogu biti neprovediva.⁴⁰⁰

Prepreke u pogledu dokaza u nekim se slučajevima mogu smanjiti uvođenjem posebnih zahtjeva o tome koja stranka mora dokazati elemente predmeta (zahtjevi tereta dokazivanja). Na primjer, u kaznenim predmetima teret dokazivanja snosi tužitelj. Tužitelj stoga ima dužnost dokazati optužbu protiv osobe optužene za kazneno djelo. To je povezano s pretpostavkom nevinosti prema članku 6. stavku 2. EKLP-a i članku 48. stavku 1. Povelje EU-a o temeljnim pravima. Prebacivanje tereta dokazivanja na drugu stranku može ugroziti pretpostavku nevinosti.

Međutim, **prema pravu VE-a**, u vrlo posebnim i ograničenim slučajevima teret dokazivanja može biti prebačen na obranu. Kada se odlučuje je li prebacivanje

⁴⁰⁰ FRA (2011.), *Access to justice in Europe: an overview of challenges and opportunities*, str. 62.

tereta dokazivanja prihvatljivo, valja uzeti u obzir važnost onoga što je dovedeno u pitanje i jamstva koja postoje da bi zaštitila prava obrane.⁴⁰¹

Primjer: U predmetu *Klouvi protiv Francuske*,⁴⁰² podnositeljica pritužbe podnijela je 1994. kaznenu prijavu protiv svojeg bivšeg linijskog rukovoditelja P. zbog navodnog silovanja i seksualnog uznemiravanja. Godine 1998. istražni sudac ustanovio je da je predmet neosnovan zbog nedostatka dokaza. P. je u međuvremenu pokrenuo kazneni postupak protiv podnositeljice zbog zlonamjernog progona. Podnositeljica je osuđena na uvjetnu kaznu zatvora i naređeno joj je da plati odštetu. Njena žalba je odbačena. Žalila se da je prekršena pretpostavka njene nevinosti.

ESLJP je potvrdio da svaki domaći sustav primjenjuje pravne pretpostavke. U ovom se predmetu, međutim, presuda temeljila na strogoj primjeni kaznenog zakona – smatralo se da, kao prvo, ako je predmet neosnovan, to nužno znači da su podnositeljčine optužbe lažne i, kao drugo, s obzirom da se podnositeljica žalila na ponovljeno silovanje i seksualno uznemiravanje, morala je znati da su njene optužbe neistinite i time je utvrđen namjeran zlonamjerna progon. Zbog tih primijenjenih pretpostavki ona nije imala sredstava kojima bi se obranila od optužbe za zlonamjerna progon. Time je prekršen članak 6. stavak 2. EKLJP-a.

U posebnim okolnostima mogu nastati druge činjenične pretpostavke. Na primjer, u predmetima koji se odnose na članak 3. EKLJP-a (mučenje ili nečovječno i ponižavajuće postupanje), a do relevantnih događaja dođe pod nadzorom države (na primjer, u zatvoru), teret dokazivanja može se prebaciti na državu. To znači da vlasti moraju dati zadovoljavajuće i uvjerljivo objašnjenje za ozljede zadobivene tijekom pritvora.⁴⁰³

U EU-u, cilj prijedloga Europske komisije za Direktivu Europskog parlamenta i Vijeća jest osnažiti određene vidove pretpostavke nevinosti unutar EU-a.⁴⁰⁴ Člankom 5. trenutačnog kompromisnog teksta nacrtu potvrđuje se

401 ESLJP, *Salabiaku protiv Francuske*, br. 10519/83, 7 listopada 1988.

402 ESLJP, *Klouvi protiv Francuske*, br. 30754/03, 30 lipnja 2011.

403 ESLJP, *Gurgurov protiv Moldavije*, br. 7045/08, 16 lipnja 2009., st. 56.

404 Europska komisija (2013.), *Prijedlog o jačanju određenih vidova pretpostavke nedužnosti i prava biti nazočan na suđenju u kaznenom postupku*, COM(2013) 821 konačna verzija, Bruxelles, 27 studenoga 2013., čl. 5. st. 2.

pretpostavka nevinosti i od država članica se traži da osiguraju da teret dokazivanja u postupku utvrđivanja krivnje osumnjičenih i optuženih osoba bude na tužitelju.⁴⁰⁵

Nadalje, **prema pravu EU-a**, na pojedince koji nastoje utvrditi postojanje diskriminacije, a do sada su bili suočeni s posebno složenim preprekama u pogledu dokaza, sada se primjenjuje poseban režim.⁴⁰⁶ Prema pravu EU-a, nakon što tužitelj pripremi predmet prema činjeničnom stanju, javlja se pretpostavka diskriminacije, a tužena stranka mora dokazati da diskriminacije nije bilo. Prebacivanje tereta dokazivanja sada je ugrađeno u zakonodavstvo EU-a o nediskriminaciji, kao što je Direktiva o rasnoj jednakosti i Direktiva o ravnopravnosti spolova.⁴⁰⁷ Te direktive su iznimke od uobičajenih zahtjeva za dokazivanjem koji podnositelje obvezuju na dokazivanje svih elemenata njihovih predmeta.

Primjer: U predmetu *Galina Meister protiv Speech Design Carrier Systems GmbH*,⁴⁰⁸ državljanka Rusije prijavila se na oglas za posao kojim se tražio „iskusni softverski programer“. Njena prijava je odbijena. Nedugo nakon toga ista je tvrtka objavila drugi oglas s istim sadržajem. Podnositeljčina ponovna prijava također je odbijena. Tvrdila je da je žrtva diskriminacije na temelju spola, dobi i etničkog podrijetla. Pokrenula je tužbu kojom je tražila naknadu zbog diskriminacije pri zapošljavanju i otkrivanje sadržaja njezinog spisa. Tužba joj je odbačena i žalba protiv te odluke također joj je odbačena. Zatim je podnijela žalbu saveznom sudu za radne sporove koji je SEU-u proslijedio pitanje može li podnositeljica tražiti pravo na informacije na temelju nekoliko direktiva.

SEU je napomenuo da osobe koje smatraju da su diskriminirane moraju najprije utvrditi činjenice iz kojih se može pretpostaviti diskriminacija. Optuženik tek nakon utvrđivanja tih činjenica mora dokazati da nije bilo

405 Vijeće Europske Unije (2015), Biljeska predsjedništva i odbora stalnih predstavnika (*Note from presidency and permanent representative committee*), međuinstitucionalni spis 2013/0407 (COD).

406 SEU, C-127/92, *Dr. Pamela Mary Enderby protiv Frenchay Health Authority i Secretary of State for Health*, 27 listopada 1993. Vidi također FRA (2011.), *Priručnik o europskom antidiskriminacijskom pravu*, Luxembourg, Ured za publikacije.

407 Više o ugradnji prebacivanja tereta dokazivanja u zakonodavstvo EU-a potražite u: Direktivi o rasnoj jednakosti, čl. 8.; Direktivi o ravnopravnosti spolova u pristupu proizvodima i uslugama, čl. 9.; Direktivi o ravnopravnosti spolova, čl. 18; i Direktivi o jednakosti pri zapošljavanju, čl. 10.

408 SEU, C-415/10, *Galina Meister protiv Speech Design Carrier Systems GmbH*, 19 travnja 2012. Vidi također SEU, C-83/14, *CHEZ Razpredelenie Bulgaria AD protiv Komisija za zaštitu od diskriminacija*, 16 srpnja 2015.

diskriminacije. SEU je smatrao da bi optuženikovo odbijanje otkrivanja informacija moglo spriječiti podnositeljicu da utvrdi početne činjenice. Sud koji je prosljedio pitanje morao je utvrditi da to odbijanje nije spriječilo podnositeljicu da pripremi svoj predmet.

6.2.4. Rokovi zastare

Rokovima zastare određuju se vremenska ograničenja unutar kojih stranka mora pokrenuti postupak ili obavijestiti drugu stranku o pokretanju postupka. Utvrđivanjem razumnih vremenskih ograničenja i postupovnih uvjeta za pokretanje postupaka može se promicati pravilno izvršavanje pravde tako što će osiguravati pravnu sigurnost i konačnost te štiti potencijalne optuženike od starih predmeta kojima bi se mogli teško suprotstaviti zbog proteka vremena.⁴⁰⁹ **Prema pravu VE-a i EU-a**, vremenskim ograničenjem u načelu se ne krši članak 6. stavak 1. EKLP-a ili članak 47. Povelje EU-a o temeljnim pravima.

Prema pravu VE-a, iako su rokovi zastare uobičajeno obilježje domaćih pravnih sustava i imaju više važnih svrha, da bi bili zakoniti moraju imati legitiman cilj i biti razmjerni tom cilju.⁴¹⁰

Primjer: U predmetu *Bogdel protiv Litve*,⁴¹¹ podnositelji pritužbe naslijedili su zemljišnu česticu koja je kupljena od države. Deset godina kasnije, sud je utvrdio da je izvorna kupoprodaja bila protuzakonita te da zemljište mora biti vraćeno državi bez naknade. Podnositelji pritužbe su se žalili; prizivni sud je ustanovio da novčani iznos izvorno plaćen za zemljište treba biti refundiran, no vlasništvo nad zemljištem je uskraćeno. Podnositelji su tvrdili da je za zahtjev države za vlasništvo nad zemljištem trebala postojati zastara.

ESLJP je ponovio da su rokovi zastare „uobičajeno obilježje domaćih pravnih sustava država potpisnica“. Osiguravaju pravnu sigurnost, štite potencijalne optuženike i sprječavaju nepravde do kojih bi moglo doći ako bi se od sudova tražilo da odlučuju o događajima koji su se zbili u prošlosti, na temelju dokaza koji možda više nisu pouzdani ili potpuni. U ovom

409 ESLJP, *MPP Golub protiv Ukrajine*, br. 6778/05, 18 listopada 2005.

410 ESLJP, *Stubbings i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 22083/93 i 22095/93, 22 listopada 1996., st. 50. – 56.

411 ESLJP, *Bogdel protiv Litve*, br. 41248/06, 26 studenoga 2013.

predmetu podnositelji pritužbe su pred ESLJP-om naveli da je diskriminirajuće primjenjivati različita pravila o datumu početka roka zastare za državne vlasti i privatne subjekte, ali to pitanje nisu pokrenuli pred domaćim sudovima. Unatoč tomu, ESLJP je zaključio da je učinak te razlike bio u skladu s podnositeljevim pravom na sud te da nije došlo do povrede članka 6. stavka 1. EKLJP-a.

Slično tome, **prema pravu EU-a**, zakonski rokovi zastare za podnošenje tužbi pred nacionalnim sudovima nisu nužno protuzakoniti.⁴¹²

Primjer: U predmetu *Q-Beef i drugi*,⁴¹³ podnositelji pritužbe su 2 travnja 2007. pokrenuli postupak protiv belgijske države tražeći povrat doprinosa uplaćenih u razdoblju od siječnja 1993. do travnja 1998. Prema sudu koji je prosljedio pitanja, petogodišnji rok zastare propisan za zahtjev podnositelja je istekao.

SEU je ustanovio da je, u pogledu načela učinkovitosti, bilo u skladu s pravom EU-a da se u interesu pravne sigurnosti utvrde razumni vremenski rokovi za pokretanje postupaka. Rokovi zastare ne smiju ostvarivanje prava koja su omogućena pravom EU-a učiniti gotovo nemogućim ili prekomjerno teškim.

Osim toga, prema pravu EU-a, vremenski rokovi ne smiju biti nepovoljniji od onih koji se odnose na slične domaće sporove.⁴¹⁴ Nekoliko instrumenata sekundarnog zakonodavstva EU-a sadrži posebna pravila u ovom kontekstu; na primjer, Direktivom o mirenju (vidi odjeljak 2.4.2.) od država se iziskuje da osiguraju obustavu tijeka rokova zastare dok je predmet u postupku mirenja.⁴¹⁵

412 SEU, C-231/96, *Edilizia Industriale Siderurgica Srl (Edis) protiv Ministero delle Finanze*, 15 rujna 1998., st. 34. – 36.

413 SEU, spojeni predmeti C-89/10 i C-96/10, *Q-Beef NV protiv Belgische Staat i Frans Bosschaert protiv Belgische Staat i drugih*, 8 rujna 2011.

414 SEU, C-261/95, *Rosalba Palmisani protiv Istituto nazionale della previdenza sociale (INPS)*, 10 srpnja 1997., st. 27. – 28.

415 Direktiva 2008/52/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 21 svibnja 2008. o nekim aspektima mirenja u građanskim i trgovačkim stvarima (Direktiva o mirenju), SL 2008 L 136, čl. 8.

6.2.5. Imunitet

Imunitet je vrlo specifična vrsta postupovne zabrane. Države također mogu uvesti imunitet kako bi spriječile pokretanje postupaka. Pravni imunitet je izuzeće od čitavog ili od dijelova pravosudnog postupka – na primjer, od zakonske dužnosti, kazne ili progona.⁴¹⁶ Neke vrste imuniteta osmišljene su da budu u skladu s obvezama koje proizlaze iz međunarodnog javnog prava – kao što su imunitet države ili diplomatski imunitet; druge vrste imuniteta mogu biti dodijeljene na domaćoj razini – primjerice, radi zaštite javnih dužnosnika od odgovornosti za odluke donesene u sklopu obnašanja službenih dužnosti ili radi zaštite slobode govora zastupnika u parlamentu.

Parlamentarni imunitet može biti u skladu s člankom 6. ako ima legitiman cilj zaštite slobode govora u parlamentu ili održavanja podjele sudske i zakonodavne vlasti.⁴¹⁷ Imunitet je lakše opravdati ako je usko povezan s radom parlamenta.⁴¹⁸

Primjer: U predmetu *C.G.I.L. i Cofferati (br. 2) protiv Italije*,⁴¹⁹ podnositelji pritužbe bili su talijanski savez sindikata i glavni tajnik saveza. Godine 2002. Crvene brigade ubile su savjetnika ministra rada. Tijekom rasprave u parlamentu spomenuta je navodna veza između terorizma i sindikalnih kampanja. Zastupnik u parlamentu te je navode spomenuo u medijima. Podnositelji pritužbe protiv njega su pokrenuli tužbu za naknadu štete tvrdeći da su njegove izjave naštetile njihovom ugledu. Zastupnički dom je izjavio da su izjave zaštićene parlamentarnim imunitetom. Podnositelji pritužbe žalili su se da je time ometeno njihovo pravo pristupa sudu.

ESLJP je zaključio da je došlo do povrede članka 6. EKLJP-a. Parlamentarni imunitet je dugogodišnja praksa čiji je cilj zaštititi slobodu govora zastupnika u parlamentu. Ometanje prava podnositelja imalo je legitiman cilj, ali bilo je nerazmjerno. Strogo uzevši, izjave nisu bile povezane s obnašanjem parlamentarnih dužnosti. Vlasti nisu uspostavile pravednu ravnotežu općih interesa zajednice i obveze šticećenja temeljnih prava pojedinca.

416 Kloth, M. (2010.), *Immunities and the right of access to the court under Art. 6 of the European Convention on Human Rights*, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, str. 1.

417 ESLJP, *A. protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 35373/97, 17 prosinca 2002., st. 75. – 77.

418 ESLJP, *Cordova protiv Italije (br. 2)*, br. 45649/99, 30 siječnja 2003., st. 64.

419 ESLJP, *C.G.I.L. i Cofferati (br. 2) protiv Italije*, br. 2/08, 6 travnja 2010., st. 44.

Smatra se da imunitet države (ili suverena) ima legitiman cilj, što opravdava ograničenja pristupa sudu jer je to priznati pojam međunarodnog prava koji promiče priznavanje prava iz kurtoazije (međusobnog poštovanja) i dobre odnose među državama.⁴²⁰ Državni imunitet može se primjenjivati čak i kada predmeti sadrže navode o mučenju. Međutim, ESLJP je istaknuo da bi, u okviru aktualnih događaja u tom području međunarodnog javnog prava, države trebale nastaviti revidirati to pitanje.⁴²¹

Druge vrste imuniteta mogu uključivati ograničavanje mogućnosti pojedinaca da vode sudske postupke kojima osporavaju točnost izjava i nalaza državnih službenika. Takva ograničenja mogu biti prihvatljiva ako imaju legitiman cilj – na primjer, učinkovito provođenje istrage.⁴²² Međutim, odnos upotrijebljenih sredstava i legitimnog cilja mora biti razmjeran.⁴²³

6.3. Odgađanje izvršenja konačne presude

Ključne točke

- Pravo pristupa sudu uključuje pravo na izvršenje sudske odluke. Neizvršenje presude može neopravdano ometati pristup pravosuđu i prekršiti članak 13. EKLJP-a.
- U sudskoj praksi ESLJP-a utvrđeno je više relevantnih kriterija za određivanje opravdanosti odgode, kao što su složenost izvršenja; ponašanje podnositelja i nadležnih tijela; te iznos dodijeljen sudskom odlukom i priroda sudske odluke.
- Prema pravu EU-a, neizvršenjem presude krše se obveze država članica prema članku 4. stavku 3. i članku 19. UEU-a te prema Povelji EU-a o temeljnim pravima. SEU (još) nije donio odluku o tom pitanju prema članku 47.

420 ESLJP, *Al-Adsani protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 35763/97, 21 studenoga 2001., st. 56.

421 ESLJP, *Jones i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 34356/06 i 40528/06, 14 siječnja 2014., st. 215.

422 ESLJP, *Fayed protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 17101/90, 21 rujna 1994., st. 70.

423 *Ibid.*, st. 75. – 82.

Neizvršenje presuda ograničava pristup pravosuđu. Može ugroziti zaštitu temeljnih prava i pojedincima uskratiti učinkovitu pravnu zaštitu. Neizvršenjem presuda na taj se način ugrožava i vladavina prava.⁴²⁴

Prema pravu VE-a, pravo pristupa sudu uključuje pravo na izvršenje sudske odluke bez nepotrebnog odgađanja. Neizvršenje domaćih presuda pripada unutar područja primjene članka 6. EKLJP-a.⁴²⁵ Odgode izvršenja presude također mogu dovesti do kršenja.⁴²⁶ Države imaju dužnost osigurati izvršenje pravomoćnih i obvezujućih presuda. Ako se odgađanje ili neizvršenje presude može pripisati državi, to može biti povod za tužbu prema članku 13. EKLJP-a.

Primjer: U predmetu *Ivanov protiv Ukrajine*,⁴²⁷ podnositelj pritužbe žalio se na neizvršenje presuda u njegovu korist i na nedostatak učinkovitog pravnog lijeka na nacionalnoj razini.

ESLJP je potvrdio da je država odgovorna za izvršenje konačnih odluka suda ako su čimbenici koji sprječavaju ili blokiraju njihovo potpuno i pravodobno izvršenje unutar ovlasti državnih tijela. Sud je pregledao izvršenje presuda prema članku 6. i utvrdio je da su sljedeći čimbenici relevantni za određivanje opravdanosti odgode: (i.) složenost izvršenja; (ii.) ponašanje podnositelja i nadležnih tijela; i (iii.) iznos dodijeljen sudskom odlukom i priroda sudske odluke. Sud je zaključio da je došlo do povrede članka 6. i 13. EKLJP-a.

Nepريمjereno je zahtijevati od pojedinca koji je u sudskom postupku dobio presudu protiv države da potom pokrene ovršni postupak kako bi dobio zadovoljštinu.⁴²⁸ Dužnost je države da djeluje. Javno tijelo ne smije se pozivati na

424 Vijeće Europe, CCJE (2010.), *Opinion n°13 (2010) on the role of Judges in the enforcement of judicial decisions*, Strasbourg, st. 7; Vijeće Europe, CEPEJ (2007), *Enforcement of court decisions in Europe*, CEPEJ Studies No. 8, Strasbourg; CEPEJ (2010.), *Access to justice in Europe*, Strasbourg; Vijeće Europe, CEPEJ (2008.), *Checklist for promoting the quality of justice and the court*, Strasbourg, npr. str. 16.

425 ESLJP, *Hornsby protiv Grčke*, br. 18357/91, 19 ožujka 1997, st. 40.; Vidi također UN, Odbor za ljudska prava (HRC) (2005.), *predmet br. 823/1998, Czernin protiv Češke Republike*, 29 ožujka 2005. (nečinjenje i prekomjerna odgađanja provedbe odluka krše čl. 14. MPGPP-a).

426 Vijeće Europe, Odbor ministara (2003.), *Preporuka Rec(2003)17 državama članicama o izvršenju*, 9 rujna 2003. Vidi također Vijeće Europe, CEPEJ (2009.), *Guidelines for a better implementation of the existing Council of Europe Recommendation on enforcement*.

427 ESLJP, *Yuriy Nikolayevich Ivanov protiv Ukrajine*, br. 40450/04, 15 listopada 2009., st. 53. – 57.

428 ESLJP, *Scordino protiv Italije (br. 1)*, br. 36813/97, 29 ožujka 2006., st. 198.

manjak sredstava kako bi opravdalo neplaćanje duga čije je podmirivanje naređeno sudskom odlukom.⁴²⁹ Nadalje, za kašnjenje plaćanja nakon postupka izvršenja sudske odluke nije omogućena odgovarajuća pravna zaštita.⁴³⁰ ESLJP je naveo da su domaće mjere kojima se osigurava pravodobno izvršenje od „najveće vrijednosti“ u slučajevima koji se odnose na neizvršenje sudskih odluka. Međutim, države se mogu odlučiti da utvrde pravni lijek isključivo za naknadu štete, ako taj lijek zadovoljava posebne uvjete (podrobniju raspravu o naknadi štete kao pravnom lijeku u slučajevima neizvršenja potražite u [odjeljku 5.2.1.](#)).

Prema pravu EU-a, članak 47. Povelje EU-a o temeljnim pravima primjenjuje se na sva prava koja proizlaze iz prava EU-a i omogućuje pojedincima učinkovitu pravnu zaštitu tih prava. Neizvršenje presude krši obveze država članica prema članku 4. stavku 3. i članku 19. UEU-a (vidi [1. poglavlje](#)) te prema Povelji o temeljnim pravima. SEU (još) nije donio odluku o tom pitanju prema članku 47.

Što se tiče općenitijeg pitanja izvršenja presuda, EU je usvojio sekundarno zakonodavstvo kojim se uređuje prekogranično priznavanje i izvršenje presuda. Primjerice:⁴³¹

- Europski nalog za izvršenje (ENI) dostupan je za izvršenje nespornih sudskih odluka u građanskim ili trgovačkim stvarima u drugim državama članicama EU-a.⁴³² Pojam „nesporno“ znači da se optuženik usuglasio s tražbinom, da je sud potvrdio nagodbu ili da je optuženik izostao s ročišta na kojem se trebao očitovati o predmetu. Pojedinci mogu ishoditi klauzule izvršnosti. ENI se potom šalje izvršnom tijelu nadležne države članice EU-a. Postoje izričita izuzeća, kao što su predmeti koji se odnose na oporuke i nasljeđivanje ili bračnu imovinu.

429 ESLJP, *Sacaleanu protiv Rumunjske*, br. 73970/01, 6 rujna 2005.

430 ESLJP, *Karahalios protiv Grčke*, br. 62503/00, 11 prosinca 2003., st. 23.

431 Među drugim primjerima su: Uredba br. 650/2012/EU Europskog parlamenta i Vijeća o nadležnosti, mjerodavnom pravu, priznavanju i izvršavanju odluka i prihvaćanju i izvršavanju javnih isprava u nasljednim stvarima i o uspostavi Europske potvrde o nasljeđivanju, SL L 201/107; Uredba Vijeća br. 2201/2003 od 27 studenoga 2003. o nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskih odluka u bračnim sporovima i u stvarima povezanim s roditeljskom odgovornošću, SL L 338/1; i Uredba Vijeća br. 4/2009 od 18 prosinca 2008. o nadležnosti, mjerodavnom pravu, priznavanju i izvršenju sudskih odluka te suradnji u stvarima koje se odnose na obvezu uzdržavanja, SL L 7/1.

432 Uredba br. 805/2004 Europskog parlamenta i Vijeća od 21 travnja 2004. o uvođenju europskog naloga za izvršenje za nesporne tražbine, SL 2004 L143. Ne primjenjuje se na Dansku.

- Ako nije moguće primijeniti ENI, pojedinci mogu imati mogućnost izvršenja sudskih odluka primjenom Uredbe Bruxelles I iz 2001. godine.⁴³³ Postupci u kojima se ENI ne primjenjuje uključuju arbitražu, stečaj i postupke koji proizlaze iz bračnih odnosa. Nova preinačena Uredba Bruxelles I – kojom je zamijenjena Uredba Bruxelles I iz 2001. godine – stupila je na snagu 10 siječnja 2015.⁴³⁴ Međutim, Uredba Bruxelles i dalje se primjenjuje na sudske odluke iz postupaka pokrenutih prije 10 siječnja 2015.

Obećavajuća praksa

Učinkovito izvršenje sudskih odluka

U Švedskoj ovršne postupke provodi Švedsko ovršno tijelo (SEA). Vjerovnik podnese ovršni zahtjev. Ako su uz zahtjev podneseni svi potrebni dokumenti, SEA obavještava dužnika o dugu i daje mu/joj dva tjedna da podmiri dug ili podnese žalbu. Ako dužnik ne plati, ovrha može biti pokrenuta. SEA traži imovinu koja može biti oduzeta da bi se platio dug (primjerice, pretragom zemljišnih knjiga, sudskog registra i poreznih evidencija). Dužnik mora pružiti informacije o svojoj imovini i o toj ga se imovini može ispitivati. Treće strane moraju pružiti informacije o imovini koja pripada dužniku, ali o njoj brine treća strana. SEA procjenjuje informacije i oduzima onu imovinu kojom se može podmiriti dug uz nanošenje najmanje štete dužniku. Ako je oduzet novac s bankovnog računa, novac se unutar nekoliko dana prebacuje SEA-i, a zatim se prosljeđuje vjerovniku.

Izvor: Švedsko ovršno tijelo.

- 433 Uredba br. 44/2001 Europskog parlamenta i Vijeća od 22 prosinca 2001. o nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima, SL 2001 L12. Odredbe su proširene na Dansku Odlukom Vijeća od 27 travnja 2006. o sklapanju Sporazuma između Europske zajednice i Kraljevine Danske o nadležnosti, priznavanju i izvršenju presuda u građanskim i trgovačkim stvarima 2006/325/EZ, SL 2006 120. Vidi također Konvenciju o nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima (Luganska konvencija), SL 2007 L339, 30 listopada 2007., koju su potpisali EU, Danska, Island, Norveška i Švicarska.
- 434 Uredba br. 1215/2012 Europskog parlamenta i Vijeća od 12 prosinca 2012. o nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima (preinačena), SL 2012 L351. Uz izuzeće Danske.

7

Ograničenja pristupa pravosuđu: duljina postupka

EU	Obuhvaćena pitanja	VE
Duljina postupka		
Povelja o temeljnim pravima, članak 47. (pravo na učinkovit pravni lijek) Povelja o temeljnim pravima, članak 41. (pravo na dobru upravu)	Određivanje duljine postupka	EKLJP, članak 6. stavak 1. (pravo na pravično suđenje)
	Nekazneni postupak	ESLJP, <i>Oršuš i drugi protiv Hrvatske</i> , br. 15766/03, 2010.
	Kazneni postupak	ESLJP, <i>Malkov protiv Estonije</i> , br. 31407/07, 2010.
Opravdanost duljine postupka		
SEU, C-500/10, <i>Ufficio IVA di Piacenza protiv Belvedere Costruzioni Srl</i> , 2012.	Kriteriji kojima se utvrđuje opravdanost	ESLJP, <i>Starokadomskiy protiv Rusije (br. 2)</i> , br. 27455/06, 2014.
	Složenost predmeta	ESLJP, <i>Matoń protiv Poljske</i> , br. 30279/07, 2009.
	Ponašanje podnositelja pritužbe	ESLJP, <i>Veliyev protiv Rusije</i> , br. 24202/05, 2010.

EU	Obuhvaćena pitanja	VE
	Ponašanje domaćih vlasti	ESLJP, <i>Sociedade de Construções Martins & Vieira, Lda. i drugi protiv Portugala</i> , br. 56637/10 i drugi, 2014.
	Važnost prava koje je dovedeno u pitanje	ESLJP, <i>Mikulić protiv Hrvatske</i> , br. 53176/99, 2002.
Pravni lijekovi za prekomjerno trajanje postupaka		
SEU, C-58/12 P, <i>Groupe Gascogne SA protiv Europske komisije</i> , 2013.		ESLJP, <i>Scordino protiv Italije (br. 1)</i> , br. 36813/97, 2006.

Okončanje sudskog postupka u razumnom roku temeljno je ljudsko pravo u nekaženim i kaznenim postupcima. U ovom se poglavlju opisuje pravo VE-a i EU-a o određivanju duljine postupka i utvrđivanju je li ta duljina opravdana. U [odjeljku 7.3.](#) navodi se pregled dostupnih pravnih lijekova za prekomjerno trajanje postupka.

7.1. Određivanje duljine postupka

Ključne točke

- Pravo na suđenje unutar razumnog roka zajamčeno je člankom 6. EKLJP-a i člankom 47. Povelje EU-a o temeljnim pravima.
- Pri utvrđivanju jesu li postupci okončani unutar razumnog roka uzima se u obzir ukupno trajanje postupka.
- U nekaženim predmetima vrijeme obično počinje teći od trenutka pokretanja postupka pred sudom.
- U kaznenim predmetima vrijeme obično počinje teći od trenutka kada je osoba „okrivljena“. To znači od trenutka od kada je položaj pojedinca „značajno ugrožen“.
- U kaznenim i nekaženim predmetima rok završava kada sudska odluka postane konačna (protiv nje nije moguće uložiti žalbu).

Obećavajuća praksa

Ubrzavanje obiteljskih postupaka

U Berlinu, u Njemačkoj, obiteljski sudovi i berlinska Odvjetnička komora pokrenuli su uspješan zajednički projekt kako bi ubrzali sudske postupke koji se odnose na obiteljske predmete. Projekt se, primjerice, bavi dužinom postupka i mogućim nesuglasicama među roditeljima. Njime se utvrđuje dosljedan, multidisciplinarni pristup stručnjaka (odvjetnika, socijalnih radnika i sudaca), uz zajedničke intervencije kojima se roditeljima pomaže da neovisno utvrde i zadovolje potrebe svoje djece te učinkovitije riješe postupke.

Izvor: Nagrada Kristalna vaga pravde 2014. koju su zajednički dodijelili Vijeće Europe i Europska komisija, na www.coe.int/cepej.

Pravo na suđenje unutar razumnog roka utvrđeno je člankom 6. EKLJP-a i člankom 47. Povelje EU-a o temeljnim pravima. Unatoč važnosti tog prava, prekomjerno trajanje postupaka daleko je najčešći problem koji se navodi u pri-tužbama podnesenim ESLJP-u.⁴³⁵

Uvjet da postupak bude okončan unutar razumnog roka „primjenjuje se na sve stranke u sudskom postupku i njegova je svrha zaštititi stranke od prekomjernih odgađanja tijekom postupka”.⁴³⁶ Prekomjerna odgađanja mogu ugroziti poštivanje vladavine prava i spriječiti pristup pravosuđu. Odgađanja ishoda i izvršenja sudske odluke mogu tvoriti postupovnu prepreku pristupu pravosuđu (vidi [odjeljak 6.3.](#)). Države moraju organizirati svoje pravne sustave kako bi omogućile sudovima da poštuju obvezu rješavanja predmeta unutar razumnog roka.⁴³⁷ Neuspjeh donošenja sudske odluke unutar razumnog roka može biti povod za traženje prava na učinkoviti pravni lijek (vidi [odjeljak 7.3.](#)).⁴³⁸ Države trebaju jamčiti posebne pravne putove kojima pojedinci mogu tražiti

435 Vijeće Europe, Odbor ministara (2010.), *Preporuka Rec(2010)3 državama članicama o djelotvornim pravnim lijekovima za prekomjerno trajanje postupaka*, 24 veljače 2010. Vidi također Vijeće Europe, Registar Europskog suda za ljudska prava, *Annual Report 2014*, str. 174. – 175.

436 ESLJP, *Stögmüller protiv Austrije*, br. 1602/62, 10 studenoga 1969., st. 5.

437 ESLJP, *Scuderi protiv Italije*, br. 12986/87, 24 kolovoza 1993., st. 16. ESLJP, *Jama protiv Slovenije*, br. 48163/08, 19 srpnja 2012., st. 36.

438 Vijeće Europe, Odbor ministara (2010.), *Preporuka Rec(2010)3*. Vidi također Vijeće Europe, CEPEJ (2012.), *Length of court proceedings in the member states of the Council of Europe based on the case law of the European Court of Human Rights*. U izvješćima se utvrđuju i ocjenjuju ključna načela iz sudske prakse o „razumnom roku”.

pravne lijekove za prekomjerno trajanje postupaka; propuste li ih zajamčiti, to predstavlja zasebnu povredu članka 13.⁴³⁹

Ni pravom VE-a ni pravom EU-a nisu utvrđena konkretna vremenska razdoblja koja bi tvorila „razuman rok“. Predmeti se razmatraju pojedinačno i u okviru svih pojedinačnih okolnosti. Procjena se obavlja prema kriterijima koje je u svojoj sudskoj praksi utvrdio ESLJP i koje također primjenjuje i SEU. ESLJP najprije utvrđuje razdoblje koje valja uzeti u obzir u određivanju duljine postupka. Zatim razmatra je li to vremensko razdoblje razumno (više potražite u [odjeljku 7.2.](#)).⁴⁴⁰ U [1. poglavlju](#) (posebice na [slici](#)) navodi se pregled povezanosti prava utvrđenih Poveljom EU-a o temeljnim pravima i EKLJP-om – zbog te se povezanosti pravo VE-a opisano u nastavku primjenjuje i na pravo EU-a prema članku 47.

Načelo zakazivanja rasprave unutar razumnog roka primjenjuje se i u kontekstu upravnih postupaka unutar EU-a.⁴⁴¹ To je određeno i člankom 41. Povelje EU-a o temeljnim pravima, kojim se svim građanima omogućuje pravo da tijela i institucije EU-a njihove predmete obrađuju nepristrano, pravično i u razumnom roku.

7.1.1. Određivanje duljine nekaznenog postupka

U nekaznenim predmetima vrijeme obično počinje teći od trenutka pokretanja postupka pred sudom.⁴⁴² Međutim, ponekad počinje teći prije početka sudskog postupka.⁴⁴³ To se događa samo u iznimnim okolnostima – primjerice kada je, kao uvod u postupak, nužno poduzeti određene pripremne korake.⁴⁴⁴ Na primjer, ako se podnositelj pritužbe mora obratiti upravnom tijelu prije pokretanja sudskog postupka, vrijeme koje mu je za to potrebno može biti uključeno u duljinu trajanja nekaznenog postupka.⁴⁴⁵ Vrijeme trajanja postupka obuhvaća čitav postupak, uključujući žalbeni postupak.⁴⁴⁶

439 ESLJP, *Kudła protiv Poljske*, br. 30210/96, 26 listopada 2000., st. 159. – 160.

440 ESLJP, *Kudła protiv Poljske*, br. 30210/96, 26 listopada 2000., st. 124.

441 Vidi također SEU, T-214/06, *Imperial Chemical Industries Ltd protiv Europske komisije*, 5 lipnja 2012., st. 284.

442 ESLJP, *Poiss protiv Austrije*, br. 9816/82, 23 travnja 1987., st. 50.

443 ESLJP, *Golder protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 4451/70, 21 veljače 1975., st. 32.

444 ESLJP, *Blake protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 68890/01, 26 rujna 2006., st. 40.

445 ESLJP, *König protiv Njemačke*, br. 6232/73, 28 lipnja 1978., st. 98.

446 ESLJP, *Poiss protiv Austrije*, br. 9816/82, 23 travnja 1987., st. 50.

Vrijeme trajanja postupka završava kada sudska odluka postane pravomoćna (to uključuje procjenu štete nakon donošenja sudske odluke).⁴⁴⁷ Kada odlučuje o tome je li duljina razumna, ESLJP uzima u obzir cjelokupan postupak.⁴⁴⁸ U smislu završetka postupka, a u svrhu izračunavanja mjerodavnog roka, izvršenje sudske odluke odnosno postupak izvršenja smatra se sastavnim dijelom predmeta.⁴⁴⁹

Primjer: U predmetu *Oršuš i drugi protiv Hrvatske*,⁴⁵⁰ podnositelji pritužbe bili su 15-orica učenika romskog podrijetla koji su pohađali dvije osnovne škole između 1996. i 2000. Dio vremena pohađali su isključivo romske razrede. Dana 19 travnja 2002. pokrenuli su postupak protiv škola žaleći se na rasnu diskriminaciju i na povredu prava na obrazovanje. U rujnu 2002. sud je odbio njihovu tužbu, a ta je odluka potvrđena po žalbi. Dana 7 veljače 2007. Ustavni je sud odbio tužbu podnositelja. Podnositelji su se žalili na duljinu postupka.

ESLJP je napomenuo da je postupak započeo 19 travnja 2002. i, nakon postupaka pred općinskim i županijskim sudom, da je okončan odlukom Ustavnog suda 7 veljače 2007. ESLJP je ustanovio da, iako je predmet bio brzo riješen pred prvostupanjskim i žalbenim sudom, postupak pred Ustavnim sudom trajao je četiri godine, jedan mjesec i 18 dana. ESLJP je zaključio da je došlo do povrede članka 6. stavka 1. EKLJP-a.

U pogledu duljine postupaka pred ustavnim sudovima, ESLJP uzima u obzir njihovu posebnu ulogu „čuvara ustava”.⁴⁵¹ Relevantan test za utvrđivanje trebaju li se postupci pred ustavnim sudom uzeti u obzir prilikom procjene opravdanosti duljine postupka jest može li rezultat postupka pred ustavnim sudom utjecati na ishod spora pred redovnim sudom.⁴⁵²

Kada stranka u postupku premine, a druga osoba izrazi svoju namjeru da nastavi postupak kao nasljednik izvornog podnositelja, u preispitivanju duljine

447 ESLJP, *Guincho protiv Portugala*, br. 8990/80, 10 srpnja 1984.

448 ESLJP, *Dobbertin protiv Francuske*, br. 13089/87, 25 veljače 1993., st. 44.

449 ESLJP, *Martins Moreira protiv Portugala*, br. 11371/85, 26 listopada 1988., st. 44.

450 ESLJP, *Oršuš i drugi protiv Hrvatske*, br. 15766/03, 16 ožujka 2010.

451 *Ibid.*, st. 109.

452 ESLJP, *Süssmann protiv Njemačke*, br. 20024/92, 16 rujna 1996., st. 39.

postupka može se uzeti u obzir cjelokupan postupak.⁴⁵³ Suprotno tome, kada pojedinac intervenira u postupak kao treća stranka isključivo u vlastito ime, razdoblje koje treba uzeti u obzir počinje teći od tog datuma.⁴⁵⁴

7.1.2. Određivanje duljine kaznenog postupka

Cilj zahtjeva za razumnim rokom u kaznenim postupcima jest osigurati da „optuženici ne moraju predugo biti u stanju neizvjesnosti zbog ishoda optužbi za kazneno djelo koje su podignute protiv njih”.⁴⁵⁵ U kaznenim predmetima vrijeme počinje teći od trenutka kada je osoba „okrivljena”.⁴⁵⁶ To znači od trenutka od kada je položaj optuženika „značajno ugrožen”.⁴⁵⁷ Valja napomenuti da vrijeme može početi teći prije nego predmet dođe pred prvostupanjski sud – na primjer, od trenutka uhićenja⁴⁵⁸ ili pokretanja prethodne istrage.⁴⁵⁹

Primjer: U predmetu *Malkov protiv Estonije*,⁴⁶⁰ podnositelj pritužbe osuđen je za ubojstvo taksista 2008. godine. Kaznena istraga pokrenuta je 6 kolovoza 1998. Podnositelj se žalilo na prekomjernu duljinu postupka.

ESLJP je ponovio da u kaznenim predmetima vrijeme počinje teći od trenutka kada je osoba „okrivljena”, što može biti prije nego predmet dođe pred sud. Pojam „okriviti” odgovara provjeravanju je li položaj pojedinca značajno ugrožen. Sud je kao datum početka uzeo 17 kolovoza 2001. – datum kada je policijski istražitelj podigao optužnicu protiv podnositelja pritužbe te je potonji proglašen bjeguncem. Datum okončanja postupka bio je 22 travnja 2009. kada je vrhovni sud odbacio podnositeljevu žalbu. Postupak je ukupno trajao sedam godina i osam mjeseci, na tri razine nadležnosti. Postupak je trajao prekomjerno dugo, čime je prekršen članak 6. stavak 1. EKLJP-a. To je ispravljeno ublažavanjem podnositeljeve kazne.

453 ESLJP, *Scordino protiv Italije (br. 1)*, br. 36813/97, 29 ožujka 2006., st. 220.

454 *Ibid.*

455 ESLJP, *Wemhoff protiv Njemačke*, br. 2122/64, 27 lipnja 1968., st. 18.

456 ESLJP, *Tychko protiv Rusije*, br. 56097/07, 11 lipnja 2015., st. 63.

457 ESLJP, *Eckle protiv Njemačke*, br. 8130/78, 15 srpnja 1982.

458 ESLJP, *Wemhoff protiv Njemačke*, br. 2122/64, 27 lipnja 1968., st. 19.

459 ESLJP, *Ringeisen protiv Austrije*, br. 2614/65, 16 srpnja 1971., st. 110.

460 ESLJP, *Malkov protiv Estonije*, br. 31407/07, 4 veljače 2010.

Uvjet razumnog roka primjenjuje se na čitav postupak, uključujući žalbeni postupak.⁴⁶¹ Rok stoga traje do presude koja se odnosi na osnovanost optužbe; to može biti odluka prizivnog suda o meritumu optužbe.⁴⁶² Kaznena optužba postaje „osnovana” tek nakon konačnog određivanja kazne.⁴⁶³ Izvršenje sudske odluke smatra se sastavnim dijelom suđenja za svrhe članka 6.; to uključuje provedbu oslobađajuće odluke.⁴⁶⁴

7.2. Kriteriji kojima se utvrđuje opravdanost duljine postupka

Ključne točke

- Opravdanost duljine kaznenog i nekaznenog postupka ovisi o posebnim okolnostima svakog predmeta.
- Sljedeća četiri kriterija primjenjuju se u procjenjivanju opravdanosti u kaznenim i nekaznenim postupcima: složenost predmeta; ponašanje podnositelja pritužbe; ponašanje domaćih vlasti; te važnost onoga što je podnositelju dovedeno u pitanje.

Pristup utvrđivanju je li neki postupak prekomjerno dugačak opisan je kao „više pragmatičan nego znanstven”.⁴⁶⁵ **Prema pravu VE-a i pravu EU-a**, u kaznenim i nekaznenim postupcima opravdanost duljine postupka ovisi o posebnim okolnostima predmeta.⁴⁶⁶

Za procjenjivanje opravdanosti u kaznenim i nekaznenim postupcima primjenjuju se četiri kriterija:

- (i) složenost predmeta;
- (ii) ponašanje podnositelja pritužbe;

461 ESLJP, *König protiv Njemačke*, br. 6232/73, 28 lipnja 1978., st. 98.

462 ESLJP, *Neumeister protiv Austrije*, br. 1936/63, 27 lipnja 1968., st. 19.

463 ESLJP, *Eckle protiv Njemačke*, br. 8130/78, 15 srpnja 1982., st. 77.

464 ESLJP, *Assanidze protiv Gruzije*, br. 71503/01, 8 travnja 2004., st. 181. – 182.

465 Mišljenje nezavisnog odvjetnika Sharpstona u SEU, C-58/12 P, *Groupe Gascogne SA protiv Europske komisije*, 30 svibnja 2013., st. 72. – 73.

466 ESLJP, *König protiv Njemačke*, br. 6232/73, 28 lipnja 1978., st. 110.

(iii) ponašanje domaćih vlasti;

(iv) što je podnositelju dovedeno u pitanje (vidi odjeljke 7.2.1. do 7.2.4.).⁴⁶⁷

Primjenjujući te kriterije ESLJP je, primjerice, smatrao da je 10 godina⁴⁶⁸ i 13 godina⁴⁶⁹ neopravdano za kaznene postupke. Također je smatrao da je 10 godina neopravdano za građanske postupke,⁴⁷⁰ a 7 godina za stegovne postupke.⁴⁷¹ Predmeti se mogu rješavati na nekoliko razina nadležnosti (primjerice, podnošenjem žalbi). To se uzima u obzir kada se razmatra opravdanost. Kumulativni učinak odgoda na svakoj od razina uzima se u obzir kada se utvrđuje što je opravdano.⁴⁷²

Međutim, valja postići ravnotežu između brzine postupka i pravilnog izvršavanja pravde. Na primjer, potreba za brzim rješavanjem predmeta ne smije optuženika lišiti prava na obranu (vidi odjeljak 4.2.4. o odgovarajućem vremenu i mogućnostima za pripremu obrane).⁴⁷³

Primjer: U predmetu *Starokadomskiy protiv Rusije (br. 2)*,⁴⁷⁴ podnositelj pritužbe bio je optužen za teško ubojstvo u veljači 1998. Nakon toga je, zajedno s više suosumnjivaca, optužen za druge nasilne zločine. U studenome 2004. osuđen je za više kaznenih djela, uključujući dogovor za počinjenje ubojstva. Njegova presuda potvrđena je po žalbi i u konačnici je u studenome 2005. osuđen na deset godina zatvora. Podnositelj pritužbe žalio se da je duljina kaznenog postupka bila neopravdana.

Nije bilo naznaka da je uvjet „razumnog roka“ bio dio obrazloženja domaćeg suda. Članak 6. propisuje da sudske postupci budu okončani u razumnom roku, ali također propisuje i općenitije načelo pravilnog izvršavanja pravde. U ovom predmetu Sud nije bio uvjeren da su vlasti uspjele održati

467 Na primjer, ESLJP, *Frydender protiv Francuske*, br. 30979/96, 27 lipnja 2000., st. 43. (zapošljavanje).

468 ESLJP, *Milasi protiv Italije*, br. 10527/83, 25 lipnja 1987.

469 ESLJP, *Baggetta protiv Italije*, br. 10256/83, 25 lipnja 1987.

470 ESLJP, *Capuano protiv Italije*, br. 9381/81, 25 lipnja 1987.

471 ESLJP, *Kincses protiv Mađarske*, br. 66232/10, 27 siječnja 2015.

472 ESLJP, *Deumeland protiv Njemačke*, br. 9384/81, 29 svibnja 1986., st. 90.

473 ESLJP, *Boddaert protiv Belgije*, br. 12919/87, 12 listopada 1992., st. 39.

474 ESLJP, *Starokadomskiy protiv Rusije (br. 2)*, br. 27455/06, 13 ožujka 2014.

pravednu ravnotežu različitih vidova ovog temeljnog uvjeta. Podnositelj pritužbe bio je u pritvoru i stoga je bila potrebna posebna hitnost. Sud je zaključio da je došlo do povrede članka 6. stavka 1. EKLJP-a.

SEU je primijenio iste kriterije na postupke pred Općim sudom EU-a.⁴⁷⁵ SEU je također presudio da se propust države članice da postupa u skladu s načelom razumnog roka ne može opravdati pravnim obvezama EU-a.

Primjer: U predmetu *Ufficio IVA di Piacenza protiv Belvedere Costruzioni Srl*,⁴⁷⁶ jednim je talijanskim zakonom predviđeno automatsko okončanje određenih poreznih postupaka koji pred trećestupanjskim poreznim sudom teku više od deset godina otkad su pokrenuti pred prvostupanjskim sudom. Smatralo se da je to u skladu s pravom EU-a.

SEU je napomenuo da obveza osiguravanja učinkovitog prikupljanja sredstava Europske unije ne smije biti u suprotnosti s poštivanjem načela, izvedenog iz članka 47. Povelje EU-a o temeljnim pravima i članka 6. stavka 1. EKLJP-a, da se presude moraju donositi u razumnom roku.

7.2.1. Složenost predmeta

Složenost je povezana s činjenicama i s pravom. Složeni predmet može sadržavati probleme povezane sa zdravstvenim stanjem podnositelja,⁴⁷⁷ velikom količinom dokaza,⁴⁷⁸ složenim pravnim pitanjima,⁴⁷⁹ potrebom za ispitivanjem velikog broja svjedoka,⁴⁸⁰ ili velikim brojem osoba na koje predmet utječe.⁴⁸¹ Neki predmeti mogu biti složeniji po svojoj prirodi – primjerice, ako uključuju interese zajednice i interese pojedinaca.⁴⁸² Međutim, samo zato jer se za neki

475 SEU, C-58/12 P, *Groupe Gascogne SA protiv Europske komisije*, 26 studenoga 2013., st. 82. – 88.

476 SEU, C-500/10, *Ufficio IVA di Piacenza protiv Belvedere Costruzioni Srl.*, 29 ožujka 2012., st. 23.

477 ESLJP, *Yaikov protiv Rusije*, br. 39317/05, 18 lipnja 2015., st. 76.

478 ESLJP, *Eckle protiv Njemačke*, br. 8130/78, 15 srpnja 1982.

479 ESLJP, *Breinesberger i Wenzelhuemer protiv Austrije*, br. 46601/07, 27 studenoga 2012., st. 30. – 33.

480 ESLJP, *Mitev protiv Bugarske*, br. 40063/98, 22 prosinca 2004., st. 99.

481 ESLJP, *Papachelas protiv Grčke*, br. 31423/96, 25 ožujka 1999., st. 39. (složenost činjenica).

482 ESLJP, *Wiesinger protiv Austrije*, br. 11796/85, 30 listopada 1991., st. 55.

predmet smatra da je vrlo složen, to ne znači da će se za sva odgađanja smatrati da su razumna.⁴⁸³

Primjer: U predmetu *Matoń protiv Poljske*,⁴⁸⁴ 19 lipnja 2000. podnositelj pritužbe optužen je za trgovinu drogom, nezakonito posjedovanje vatrenog oružja i članstvo u organiziranoj zločinačkoj skupini. Predmet je obuhvaćao 36 optuženika i 147 svjedoka. Podnositelj pritužbe osuđen je 2008. godine. Podnio je žalbu regionalnom sudu koji je, u trenutku rasprave pred ESLJP-om, još nije riješio. Također je uložio pritužbu prizivnom sudu, navodeći povredu prava na suđenje u razumnom roku. Sud je odbio njegovu pritužbu.

ESLJP je prihvatio činjenicu da je predmet vrlo složen, da obuhvaća više optuženika i izuzetno brojne dokaze. Međutim, naveo je da to samo po sebi ne može opravdati sveukupnu duljinu kaznenog postupka. Čak i ako se uzmu u obzir značajne teškoće s kojima su domaće vlasti suočene, bile su obvezne učinkovito organizirati suđenje i osigurati poštivanje jamstava utvrđenih EKLJP-om. Kazneni postupak, koji je trajao više od osam godina, nije poštovao uvjet razumnog roka. Prekršen je članak 6. EKLJP-a.

Iako može biti potrebno više vremena da bi se okončali složeni predmeti, složenost ne mora nužno biti opravdanje za dugotrajne postupke.⁴⁸⁵

7.2.2. Ponašanje podnositelja pritužbe

Ponašanje podnositelja pritužbe objektivno je obilježje sudskog postupka nad kojim država nema kontrolu. Stoga mora biti uzeto u obzir kada se utvrđuje je li prekoračen razumni rok ili nije.⁴⁸⁶

Pojedince se ne može kriviti zato što ostvaruju svoja prava ili se koriste svim dostupnim načinima za podnošenje žalbe.⁴⁸⁷ Oni nisu obvezni aktivno

483 ESLJP, *Ferrantelli i Santangelo protiv Italije*, br. 19874/92, 7 kolovoza 1996., st. 42. Vidi također ESLJP, *Ringeisen protiv Austrije*, br. 2614/65, 16 srpnja 1971., st. 110.

484 ESLJP, *Matoń protiv Poljske*, br. 30279/07, 9 lipnja 2009.

485 Vijeće Europe, CEPEJ (2012.), *Length of court proceedings in the member states of the Council of Europe based on the case law of the European Court of Human Rights*, str. 20.

486 ESLJP, *Wiesinger protiv Austrije*, br. 11796/85, 30 listopada 1991., st. 57.

487 ESLJP, *Gubkin protiv Rusije*, br. 36941/02, 23 travnja 2009., st. 167. Vidi također ESLJP, *Moiseyev protiv Rusije*, br. 62936/00, 9 listopada 2008., st. 192.

surađivati u ubrzanju sudskog postupka protiv samih sebe.⁴⁸⁸ Dužnost podnositelja pritužbe jest da pažljivo provodi svoj predmet, da se suzdržava od primjene taktika odgađanja te da iskoristi prilike za skraćivanje postupka.⁴⁸⁹

Primjer: U predmetu *Veliyev protiv Rusije*,⁴⁹⁰ podnositelj pritužbe uhićen je i pritvoren 26 veljače 2004. pod sumnjom da je sudjelovao u više organiziranih oružanih pljački. Prvostupanjska presuda izrečena je 21 lipnja 2006. Presuda je potvrđena po žalbi. Vlasti su tvrdile da je postupak bio dugotrajan zbog namjernih radnji koje su poduzimali suoptuženici, prevođenja s ruskog na azerski jezik te povremene bolesti podnositelja pritužbe, suoptuženika i odvjetnika.

ESLJP je ponovio da se podnositelja ne može obvezati da aktivno surađuje s pravosudnim tijelima i da ga se ne može kritizirati što je u potpunosti iskorištavao dostupne domaće pravne lijekove. U ovom predmetu podnositelj pritužbe nije značajno doprinio duljini postupka, a neka su se odgađanja mogla pripisati domaćim vlastima. Članak 6. zahtijeva da sudski postupci budu ekspeditivni te propisuje i opće načelo pravilnog izvršavanja pravde. Domaće vlasti nisu uspostavile pravednu ravnotežu različitih vidova ovog temeljnog uvjeta, čime su povrijedile članak 6. EKLJP-a.

Ponašanje pojedinca koje može dovesti do odgode uključuje bijeg iz područja nadležnosti. Stoga se, u pravilu, optuženik nakon bijega ne može žaliti na neopravdanu duljinu postupka, osim ako za to nema dovoljne razloge.⁴⁹¹ Ponašanje podnositelja ne smije se koristiti da bi se opravdala razdoblja nedjelovanja vlasti.

7.2.3. Ponašanje domaćih vlasti

Odgode koje se mogu pripisati državi moraju se uzeti u obzir,⁴⁹² ali pripisivanje odgovornosti valja pažljivo razmotriti. Na primjer, odgoda postupka do koje

488 ESLJP, *Eckle protiv Njemačke*, br. 8130/78, 15 srpnja 1982., st. 82.

489 ESLJP, *Unión Alimentaria Sanders SA protiv Španjolske*, br. 11681/85, 7 srpnja 1989., st. 35.

490 ESLJP, *Veliyev protiv Rusije*, br. 24202/05, 24 lipnja 2010.

491 ESLJP, *Vayıç protiv Turske*, br. 18078/02, 20 lipnja 2006., st. 44.

492 ESLJP, *Buchholz protiv Njemačke*, br. 7759/77, 6 svibnja 1981., st. 49. Vidi također ESLJP, *Yagtzilar i drugi protiv Grčke*, br. 41727/98, 6 prosinca 2001.

dođe uslijed prosljeđivanja pitanja SEU-u kako bi donio odluku u prethodnom postupku nije krivnja države.⁴⁹³

Države moraju organizirati svoje pravne sustave kako bi omogućile sudovima da jamče pravo na ishođenje konačne odluke unutar razumnog roka.⁴⁹⁴ Međutim, ključna odgovornost za pripremu predmeta i brzu provedbu suđenja počiva na sucu.⁴⁹⁵ ESLJP je ustanovio da uzastopne promjene suca „ne mogu državu osloboditi krivnje jer je ona dužna osigurati pravilnu organizaciju izvršavanja pravde”.⁴⁹⁶ Jednako tako, „kronično preopterećenje” predmetima ne opravdava prekomjerno dugotrajne postupke.⁴⁹⁷ Država je odgovorna za sva državna tijela – ne samo za sudove.⁴⁹⁸

Primjer: U predmetu *Sociedade de Construções Martins & Vieira, Lda. i drugi protiv Portugala*,⁴⁹⁹ 17 rujna 1999. državno odvjetništvo u Portu pokrenulo je istragu o dotadašnjim fiskalnim aktivnostima podnositelja pritužbe. Nakon toga su pokrenuta dva odvojena kaznena postupka pred kaznenim sudovima u Portu i Barcelosu. U trenutku suđenja pred ESLJP-om još uvijek su bili u tijeku.

ESLJP je napomenuo da je trajanje postupaka već premašilo 14 godina. Postupci su zaustavljeni na gotovo četiri godine između prosinca 1999., kada su podnositelji pritužbe postali optuženici, te travnja i studenoga 2003. kada su protiv njih podnesene kaznene prijave. Tome je slijedila još jedna dvogodišnja odgoda od 2003. do 2005. kada je određen datum suđenja. To je pokazalo da, od samog početka, domaći sudovi nisu iskazali dužnu pažnju u rješavanju predmeta podnositelja. Sud je naveo da, u svrhu učinkovitosti postupka, može biti razumno da domaći sudovi pričekaju ishod paralelnog postupka, ali to mora biti razmjerno jer optuženika drži u dugotrajnom stanju neizvjesnosti. Sud je zaključio da je došlo do povrede članka 6. EKLJP-a.

493 ESLJP, *Pafitis i drugi protiv Grčke*, br. 20323/92, 26 veljače 1998., st. 95.

494 ESLJP, *Cocchiarella protiv Italije*, br. 64886/01, 29 ožujka 2006., st. 119. Za kazneni predmet vidi ESLJP, *Dobbertin protiv Francuske*, br. 13089/87, 25 veljače 1993., st. 44.

495 ESLJP, *Capuano protiv Italije*, br. 9381/81, 25 lipnja 1987., st. 30. – 31.

496 ESLJP, *Lechner i Hess protiv Austrije*, br. 9316/81, 23 travnja 1987., st. 58.

497 ESLJP, *Probstmeier protiv Njemačke*, br. 20950/92, 1 srpnja 1997., st. 64.

498 ESLJP, *Martins Moreira protiv Portugala*, br. 11371/85, 26 listopada 1988., st. 60.

499 ESLJP, *Sociedade de Construções Martins & Vieira, Lda. i drugi protiv Portugala*, br. 56637/10, 59856/10, 72525/10, 7646/11 i 12592/11, 30 listopada 2014.

Privremeno povećanje broja neriješenih predmeta na sudu ne prouzrokuje odgovornost države ako sud poduzme pravovremene, odgovarajuće popravne mjere da bi riješio problem.⁵⁰⁰ Da bi smanjile broj neriješenih predmeta, države mogu primijeniti privremene mjere, primjerice odlučiti rješavati predmete određenim redosljedom.⁵⁰¹ Međutim, ako te privremene mjere ne poluču uspjeh, države trebaju primijeniti učinkovitije mjere za rješavanje problema.⁵⁰² Države trebaju iznaći načine kojima će osigurati da njihovi pravosudni sustavi ne stvaraju odgode postupaka.

Obećavajuća praksa

Trajanje postupka skraćeno zahvaljujući povratnim informacijama korisnika sudova

U Švedskoj je projektom Upravljanje kvalitetom sudova uspješno skraćeno trajanje postupaka pred prizivnim i okružnim sudovima. Projektom su od sudaca i djelatnika suda prikupljane interne povratne informacije o upravljanju sudom. Prikupljane su i povratne informacije iz vanjskih izvora, od optuženika, svjedoka i odvjetnika. Taj se dijalog odvijao putem anketa, upitnika i rada u malim skupinama. Poduzete su radnje u skladu s prijedlozima za poboljšanje rješavanja predmeta na sudu te je skraćeno vrijeme koje je potrebno za okončanje predmeta.

Izvor: Carboni, N. (2014.), „From quality to access to justice: Improving the functioning of European judicial systems”, Civil and Legal Sciences, Volume 3, Issue 4, str. 4.

7.2.4. Što je podnositelju dovedeno u pitanje

Važnost onoga što je podnositelju dovedeno u pitanje još je jedan kriterij koji valja uzeti u obzir kada se procjenjuje duljina postupka. Rigorozniji standard se primjenjuje ako je optuženik u pritvoru jer to iziskuje da vlasti njegovom

500 ESLJP, *Probstmeier protiv Njemačke*, br. 20950/92, 1 srpnja 1997., st. 64. Vidi također Vijeće Europe, CEPEJ (2012.), *Length of court proceedings in the member states of the Council of Europe based on the case law of the European Court of Human Rights*, str. 3.

501 ESLJP, *Zimmermann i Steiner protiv Švicarske*, br. 8737/79, 13 srpnja 1983., st. 29. Vidi također ESLJP, *Rutkowski i drugi protiv Poljske*, br. 72287/10, 13927/11 i 46187/11, 7 srpnja 2015., st. 207. – 210. Za kazneni predmet vidi ESLJP, *Milasi protiv Italije*, br. 10527/83, 25 lipnja 1987., st. 18.

502 ESLJP, *Zimmermann i Steiner protiv Švicarske*, br. 8737/79, 13 srpnja 1983., st. 29.

predmetu posvećuju „posebnu revnost”.⁵⁰³ Predmeti koji se odnose na djecu ili bolesti opasne po život također iziskuju brže rješavanje.⁵⁰⁴

Obećavajuća praksa

Ubrzavanje postupka

U području grada Espooa, u Finskoj, kazneni sudovi pokrenuli su provedbu takozvanih „Jouko dana” tijekom kojih se daje prioritet predmetima koji se odnose na djecu i ti se predmeti automatski uvrstavaju među prve koji će doći na red. Rezultat toga su kraći postupci i manje stresa za djecu.

Izvor: FRA (2015.), *Pravosuđe prilagođeno djeci – stajališta i iskustva stručnjaka o sudjelovanju djece u građanskim i kaznenim sudskim postupcima u 10 država članica EU-a*, str. 35.

Na primjer, u zahtjevu za vraćanje djece u Norvešku u skladu s Međunarodnom konvencijom o otmici djece, ESLJP je naglasio „kritičnu važnost” proteka vremena u ovakvoj vrsti postupaka jer odgode mogu zapravo odrediti ishod predmeta.⁵⁰⁵ Posebna revnost potrebna je i u postupcima u kojima se određuje naknada za žrtve prometnih nesreća⁵⁰⁶ te u radnim sporovima.⁵⁰⁷

Primjer: U predmetu *Mikulić protiv Hrvatske*,⁵⁰⁸ podnositeljica pritužbe i njena majka podnijele su tužbu za utvrđivanje očinstva protiv H. P. U postupku je zakazano 15 ročišta, od kojih je šest odgođeno jer se H. P. nije odazvao. Također se ustrajno nije odazivao na DNK testiranje. Do trenutka

503 ESLJP, *Jabłoński protiv Poljske*, br. 33492/96, 21 prosinca 2000., st. 102. Vidi također ESLJP, *Chudun protiv Rusije*, br. 20641/04, 21 lipnja 2011., st. 112.

504 ESLJP, *Hokkanen protiv Finske*, br. 19823/92, 23 rujna 1994., st. 72. („neophodno je da se predmeti o skrbištvu [nad djecom] brzo rješavaju”). Vidi također ESLJP, *X protiv Francuske*, br. 18020/91, 31 ožujka 1992., st. 45. (predmet je trebalo riješiti po hitnom postupku zbog očekivanog životnog vijeka dotičnih osoba).

505 ESLJP, *Hoholm protiv Slovačke*, br. 35632/13, 13 siječnja 2015., st. 51.

506 ESLJP, *Martins Moreira protiv Portugala*, br. 11371/85, 26 listopada 1988.

507 ESLJP, *Vocaturu protiv Italije*, br. 11891/85, 24 svibnja 1991., st. 17.; ESLJP, *Bauer protiv Slovenije*, br. 75402/01, 9 ožujka 2006., st. 19. Više pojedinosti o predmetima u kojima je potrebna posebna revnost potražite u Vijeće Europe, (CEPEJ) (2012.), *Length of court proceedings in the member states of the Council of Europe based on the case law of the European Court of Human Rights*, str. 3.; te u Vijeće Europe, (CEPEJ) (2013.), *States appeal and supreme courts' lengths of proceedings*.

508 ESLJP, *Mikulić protiv Hrvatske*, br. 53176/99, 7 veljače 2002.

kada je predmet došao pred ESLJP, postupak je već trajao četiri godine i još je bio u tijeku.

Predmet je bio usredotočen na navodnu povredu članka 8., no ESLJP je ponovio da predmeti koji se tiču građanskog statusa i poslovne sposobnosti iziskuju posebnu revnost. U ovom predmetu, s obzirom na ono što je podnositeljci dovedeno u pitanje i s obzirom na njezino pravo na utvrđivanje ili opovrgavanje očinstva radi otklanjanja sumnje u identitet njezinog biološkog oca, člankom 6. se od nadležnih nacionalnih tijela tražilo da postupaju s osobitom revnošću. Došlo je do povrede članka 6. stavka 1. EKLP-a.

7.3. Pravni lijekovi za prekomjerno trajanje postupka

U 7. poglavlju opisuje se pravo na okončanje postupka unutar razumnog roka.⁵⁰⁹ U ovom odjeljku analizira se ESLJP-ov pristup omogućavanju učinkovitog pravnog lijeka za postupke koji prekomjerno traju. Valja napomenuti da Sud potiče države da sprječavaju prekomjerno dugotrajne postupke – primjerice, reorganizacijom pravosudnih sustava – umjesto da primjenjuju naknadu štete kao pravni lijek. ESLJP je naveo da se treba dati prednost pravnim lijekovima za ubrzanje postupka kako bi se spriječilo prekomjerno trajanje postupka jer će se na taj način izbjeći utvrđivanje uzastopnih povreda u odnosu na isti postupak.⁵¹⁰

Primjer: Predmet *Scordino protiv Italije (br. 1)*⁵¹¹ odnosio se na zahtjev za naknadu za izvlaštenje zemljišta. Podnesena je i pritužba u vezi s duljinom postupka koji je trajao osam i pol godina, na dvije razine nadležnosti.

U pogledu učinkovitog pravnog lijeka, ESLJP je naveo da se povrede mogu rješavati različitim vrstama pravnih lijekova. Neke države kombiniraju

509 Čimbenici kojima se utvrđuje opravdanost utvrđeni su sudskom praksom ESLJP-a; vidi, na primjer, ESLJP, *Kemmache protiv Francuske (br. 1 i 2)*, br. 12325/86 i 14992/89, 27 studenoga 1991., st. 60. SEU je usvojio isti pristup. Vidi SEU, C-185/95 P, *Baustahlgewebe GmbH protiv Komisije Europskih zajednica*, 17 prosinca 1998., st. 29.

510 ESLJP, *Scordino protiv Italije (br. 1)*, br. 36813/97, 29 ožujka 2006., st. 183.; ESLJP, *Kudła protiv Poljske*, br. 30210/96, 26 listopada 2000., st. 152.

511 ESLJP, *Scordino protiv Italije (br. 1)*, br. 36813/97, 29 ožujka 2006., st. 106. – 108. i 201. – 205.

pravne lijekove za ubrzanje postupka s dodjelom naknade štete. Države uživaju određenu diskreciju; uvođenje isključivo odštetnog pravnog lijeka ne smatra se neučinkovitim, pod uvjetom da je lijek u skladu s EKLJP-om. Postoji snažna, ali osporiva pretpostavka da postupci koji prekomjerno traju uzrokuju nematerijalnu štetu. Međutim, visina naknade ovisi o značajkama i djelotvornosti domaćeg pravnog lijeka.

Prema pravu VE-a, prednost se daje preventivnom pravnom lijeku, onom koji ubrzava postupak tako što određuje hitan datum rasprave. Međutim, odštetni pravni lijek može biti učinkovit u trenutku kada postupak već prekomjerno traje, a preventivni pravni lijek ne postoji.⁵¹² U kaznenim predmetima ESLJP može utvrditi da je smanjivanje kazne djelotvoran pravni lijek.⁵¹³

Prema pravu EU-a, SEU nije donio odluku o duljini domaćih postupaka prema članku 47. Povelje EU-a o temeljnim pravima, ali je prihvatio naknadu štete kao djelotvoran pravni lijek za postupke pred Općim sudom SEU-a koji krše članak 47.

Primjer: U predmetu *Groupe Gascogne protiv Komisije*,⁵¹⁴ SEU je razmatrao predmete o prekomjernoj duljini postupaka i odgovarajućem pravnom lijeku za postupke pred Općim sudom (OS).

SEU je zaključio da, kada jedan od sudova Europske unije povrijedi svoju obvezu donošenja odluke o predmetu unutar razumnog roka, utvrđenu člankom 47. Povelje EU-a o temeljnim pravima, sankcija za to mora biti tužba za naknadu štete pokrenuta pred Općim sudom. To je djelotvoran pravni lijek.

Godine 2010. Odbor ministara Vijeća Europe izdao je preporuku kojom državama nudi praktične smjernice za ovo pitanje u smislu restitucije.⁵¹⁵ Preporuka je usredotočena na ubrzanje postupaka.

512 ESLJP, *McFarlane protiv Irske*, br. 31333/06, 10 rujna 2010., st. 108.

513 ESLJP, *Orchowski protiv Poljske*, br. 17885/04, 22 listopada 2009. i *Norbert Sikorski protiv Poljske*, br. 17559/05, 22 listopada 2009.

514 SEU, C-58/12 P, *Groupe Gascogne SA protiv Europske komisije*, 26 studenoga 2013., st. 82. – 88.

515 Vijeće Europe, Odbor ministara (2010.), *Preporuka Rec(2010)3 državama članicama o djelotvornim pravnim lijekovima za prekomjerno trajanje postupaka*, 24 veljače 2010.

8

Pristup pravosuđu u odabranim ključnim područjima

EU	Obuhvaćena pitanja	VE
Osobe s invaliditetom		
Povelja o temeljnim pravima, članci 6. (pravo na slobodu i sigurnost), 20. (jednakost pred zakonom), 21. (nediskriminacija) i 47. (pravo na učinkovit pravni lijek) Direktiva o pravima žrtava (2012/29/EU) Direktiva o tumačenju i prevođenju (2010/64/EU) Direktiva o pravu na informiranje u kaznenom postupku (2012/13/EU) Direktiva o pravu na pristup odvjetniku (2013/48/EU)	Pristup pravosuđu	EKLJP, članci 5. (pravo na slobodu i sigurnost), 6. (pravo na pravično suđenje) i 14. (zabrana diskriminacije) ESLJP, <i>A.K. i L. protiv Hrvatske</i>, br. 37956/11, 2013.
	Poslovna sposobnost	ESLJP, <i>Shtukaturov protiv Rusije</i>, br. 44009/05, 2008.
Žrtve kaznenih djela		
Povelja o temeljnim pravima, članak 47. SEU, C-105/03, <i>Kazneni postupak protiv Maria Pupino</i>, 2005. Okvirna odluka o položaju žrtava (2001/220/PUP) Direktiva o pravima žrtava (2012/29/EU) Direktiva o naknadi (2004/80/EZ)		EKLJP, članak 13. (pravo na djelotvoran pravni lijek) ESLJP, <i>Dink protiv Turske</i>, br. 2668/07 i dr., 2010. Konvencija o naknadi štete žrtvama kaznenih djela nasilja (CETS 116)

EU	Obuhvaćena pitanja	VE
Zatvorenici i osobe u pritvoru prije suđenja		
Povelja o temeljnim pravima, članak 6. Direktiva o tumačenju i prevođenju (2010/64/EU) Direktiva o pravu na informiranje u kaznenom postupku (2012/13/EU) Direktiva o pravu na pristup odvjetniku (2013/48/EU)	Pristup sudu i odvjetniku	EKLJP, članak 5.
Povelja o temeljnim pravima, članak 6.	Pravo na osporavanje lišavanja slobode	EKLJP, članak 5. stavci 1., 3. i 4. ESLJP, <i>Stanev protiv Bugarske</i> , br. 36760/06, 2012. ESLJP, <i>Hassan i drugi protiv Francuske</i> , br. 46695/10 i 54588/10, 2014.
Povelja o temeljnim pravima, članak 6.	Naknada za protuzakonito lišavanje slobode	EKLJP, članak 5. stavak 5.
Pravo okoliša		
SEU, C-115/09, <i>Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland, Landesverband Nordrhein-Westfalen eV protiv Bezirksregierung Arnsberg</i> , 2011. Direktiva o javnom pristupu informacijama o okolišu (2003/4/EZ) Direktiva o sudjelovanju javnosti (2003/35/EZ) Uredba (EZ) br. 1367/2006 o primjeni odredaba Aarhuške konvencije		ESLJP, <i>Tătar protiv Rumunjske</i> , br. 67021/01, 2009. Europska socijalna povelja, članak 11. (pravo na zaštitu zdravlja)
E-pravosuđe		
SEU, spojeni predmeti C-317/08 do C-320/08, <i>Alassini protiv Telecom Italia SpA</i> , 2010. Uredba (EZ) br. 1896/2006 o europskom platnom nalogu Uredba (EZ) br. 861/2007 o europskom postupku za sporove male vrijednosti		ESLJP, <i>Lawyer Partners a.s. protiv Slovačke</i> , br. 54252/07 i dr., 2009.

U ovom se poglavlju razmatra pristup pravosuđu za odabrane skupine osoba i odabrana ključna područja o kojima su razvijena posebna načela u sklopu prava VE-a i prava EU-a: osobe s invaliditetom (odjeljak 8.1.), žrtve kaznenih djela (odjeljak 8.2.), zatvorenici i osobe u pritvoru prije suđenja (odjeljak 8.3.), pravo okoliša (odjeljak 8.4.), i e-pravosuđe (odjeljak 8.5.). Drugim skupinama (posebice djeci i nezakonitim migrantima) posvećeni su postojeći priručnici FRA-e i ESLJP-a o europskom pravu u području azila, zaštite granica i imigracije te o europskom zakonodavstvu o pravima djeteta.⁵¹⁶ Valja napomenuti da se pravo opisano od 1. do 7. poglavlja primjenjuje i na 8. poglavlje. U 8. se poglavlju istražuju dodatne mjere koje mogu biti dostupne kako bi se osiguralo da pojedinci mogu u potpunosti uživati pristup pravosuđu.

8.1. Osobe s invaliditetom

Ključne točke

- Pravo VE-a i EU-a temelji se na Konvenciji UN-a o pravima osoba s invaliditetom (CRPD) i njenim načelima.
- Članak 20. Povelje EU-a o temeljnim pravima, kojim se potvrđuje da su svi jednaki pred zakonom, i članak 21., kojim se zabranjuje diskriminacija na osnovu invaliditeta, potvrđuju pravo osoba s invaliditetom na pristup pravosuđu. Prema pravu VE-a, člankom 14. EKLJP-a zabranjuje se diskriminacija na različitim osnovama u odnosu na prava utvrđena EKLJP-om. Invaliditet se izrijeckom ne spominje, ali ESLJP je uvrstio invaliditet u svoje tumačenje „drugih“ osnova zaštićenih člankom.
- Pristupačnost je ključno načelo CRPD-a. Države članice CRPD-a moraju osigurati da osobe s invaliditetom imaju pristup – na ravnopravnoj osnovi s drugim osobama – materijalnoj okolini, informacijama i komunikaciji te uslugama i prostorima. CRPD-om se također zahtijeva da budu učinjene razumne prilagodbe kojima će se osigurati da osobe s invaliditetom mogu pristupiti sudu i sudjelovati u sudskom postupku na ravnopravnoj osnovi s drugim osobama.
- CRPD, EKLJP i Povelja EU-a o temeljnim pravima sadrže postupovne zaštite za osobe koje su pritvorene zbog problema mentalnog zdravlja, kako bi se osiguralo da pojedinci koji nemaju poslovnu sposobnost mogu pristupiti pravosuđu.

U svojim pokušajima pristupa pravosuđu, osobe s invaliditetom suočavaju se s posebnim preprekama. Države stoga imaju dodatne obveze kako bi osigurale

⁵¹⁶ FRA (2014.), *Priručnik o europskom pravu u području azila, zaštite granica i imigracije*, i FRA (2015.), *Handbook on European law relating to the rights of the child*.

da osobe s invaliditetom mogu u potpunosti uživati svoja prava pristupa pravosuđu.⁵¹⁷ U ovom se odjeljku istražuje nekoliko relevantnih ključnih pitanja, uključujući pristupačnost i poslovnu sposobnost. U [odjeljku 8.3.](#) raspravlja se o prisilnom smještaju osoba s psihosocijalnim poteškoćama – učestalom pitanju pred ESLJP-om.⁵¹⁸

Člankom 1. CRPD-a invaliditet se definira tako da uključuje osobe koje imaju dugotrajna tjelesna, mentalna, intelektualna ili osjetilna oštećenja, „koja u međudjelovanju s različitim preprekama mogu sprečavati njihovo puno i učinkovito sudjelovanje u društvu na ravnopravnoj osnovi s drugima“. CRPD potvrđuje da su osobe s invaliditetom nositelji prava na ravnopravnost – one nisu primatelji dobrotvorne skrbi. EU i 25 država članica EU-a ratificirali su CRPD.⁵¹⁹

8.1.1. Pristup pravosuđu

Obećavajuća praksa

Policijske smjernice za pomoć osobama s invaliditetom

Španjolska Guardia Civil izradila je poseban vodič za policijske djelatnike kako bi im pomogla da pružaju bolje usluge osobama s intelektualnim teškoćama.

Vidi Carrasco, A. i dr. (2013.), Guía de intervención policial con personas con discapacidad intelectual, Madrid, Fundación Carmen Pardo-Valcarce.

Pristupačnost je ključno načelo CRPD-a i „ključan preduvjet da bi osobe s invaliditetom mogle učinkovito i ravnopravno uživati različita građanska, politička, ekonomska, socijalna i kulturna prava“. Prema članku 9., države članice Konvencije moraju osigurati da osobe s invaliditetom imaju pristup, na ravnopravnoj osnovi s drugima, fizičkom okruženju (npr. zgradama), informacijama i komunikacijama te ostalim prostorima i uslugama otvorenima i namijenjenima javnosti. Da bi

517 Vidi, na primjer, Vijeće Europe, Povjerenik za ljudska prava (2008.), *Human rights and disability: equal rights for all*, st. 3.4. i Preporuka br. 4. Vidi također Vijeće Europe, CEPEJ (2010.), *Access to justice in Europe*, CEPEJ Studies No. 9.

518 ESLJP, *Gorshkov protiv Ukrajine*, br. 67531/01, 8 studenoga 2005., st. 44. FRA (2012.), *Involuntary placement and involuntary treatment of persons with mental health problems*, str. 18. – 19.

519 U FRA-inoj [internetskoj tablici](#) o ratifikaciji navedeno je koje su ga države ratificirale. Druga [internetska tablica](#) navodi tijela prema čl.33. UN-ovog CRPD-a (tijela za praćenje provedbe konvencije).

osigurale pristupačnost, države članke CRPD-a moraju omogućiti odgovarajuće oblike pomoći, uključujući vodiče, čitače i stručne tumače za znakovni jezik. Pravo na pristup sudu može biti povrijeđeno ako je podnositelju tužbe onemogućen fizički ulazak u prostore suda, primjerice zbog smanjene pokretljivosti.⁵²⁰

Pravo na sudjelovanje u sudskom postupku ključan je dio prava na pristup pravosuđu.⁵²¹ Člankom 13. CRPD-a jamči se pravo na učinkovit pristup pravosuđu. Člankom se utvrđuje da osobe s invaliditetom imaju jednaka prava kao i drugi korisnici suda da budu tužene, tuže druge osobe, svjedoče i sudjeluju u radnjama pred sudom. Moraju biti učinjene razumne prilagodbe kako bi se osiguralo da osobe s invaliditetom mogu ostvarivati ta prava na ravnopravnoj osnovi s drugim osobama. Države članke CRPD-a stoga moraju, po potrebi, poduzeti odgovarajuće mjere kako bi osobi s invaliditetom omogućile da pristupi i sudjeluje u pravosudnom postupku. U potporu može biti uključena upotreba znakovnog jezika, dokumenata u pristupačnim formatima, na Brailleovom pismu ili u lako čitljivom obliku, itd.⁵²² Člankom 13. zahtijeva se i odgovarajuća obuka za pravosudne, policijske i zatvorske djelatnike.

Prema pravu VE-a, osobe s invaliditetom imaju pravo na pristup pravosuđu prema članku 6. EKLJP-a. Članak 14. sa svojim spomenutim „drugim“ osnovama također ih štiti od svake diskriminacije u ostvarivanju njihovih prava.⁵²³ Međutim, članak 14. nije samostalno pravo: zabranjuje diskriminaciju na osnovu invaliditeta samo u odnosu na temeljna prava utvrđena EKLJP-om. Iako Protokol br. 12 EKLJP-a proširuje zaštitu od diskriminacije na sva prava zajamčena domaćim zakonom ili bilo kojim aktom javnog tijela, te je stoga područje primjene Protokola šire od područja primjene članka 14.,⁵²⁴ primjenjuje se samo na države koje su ga ratificirale.⁵²⁵

520 ESJLP, *Farcaș protiv Rumunjske*, br. 32596/04, 14 rujna 2010., st. 48.

521 FRA-ino izvješće o pristupu pravosuđu u slučajevima diskriminacije nudi preporuke za strukture, postupke i mehanizme potpore koji olakšavaju pristup pravosuđu. Vidi FRA (2012.), *Access to justice in cases of discrimination in the EU – Steps to further equality*.

522 Na primjer, vidi *Direktiva 2010/64/EU* Europskog parlamenta i *Vijeća od 20 listopada 2010. o pravu na tumačenje i prevođenje u kaznenim postupcima*, SL 2010 L 280; i *Europska komisija (2013.), Preporuka od 27 studenoga 2013. o postupkovnim jamstvima za ranjive osobe osumnjičene ili optužene u kaznenom postupku*, SL 2013 C 378.

523 ESJLP, *Glor protiv Švicarske*, br. 13444/04, 30 travnja 2009.

524 Vijeće Europe, Protokol br. 12 Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, CETS br.: 177, Rim, 4. 11. 2000., str. 1. – 3.

525 Aktualan popis država koje su ratificirale Protokol br. 12 EKLJP-a potražite u *Tablici potpisa i ratifikacija Ugovora 177*.

Prema pravu EU-a, člankom 47. Povelje EU-a o temeljnim pravima utvrđeno je opće pravo na pristup pravosuđu. Osobe s invaliditetom od diskriminacije štiti i članak 20. Povelje, kojim se potvrđuje da su svi jednaki pred zakonom, te članak 21., kojim se zabranjuje diskriminacija na osnovu invaliditeta.

Prema pravu VE-a i pravu EU-a, zabrane diskriminacije znače da države moraju pozitivno djelovati kako bi osobama s invaliditetom osigurale pristup njihovim pravima u praksi. Vrsta djelovanja ovisi o okolnostima. Na primjer, pružanje besplatnog pravnog zastupanja osobama s invaliditetom može biti potrebno da bi im se jamčilo pravo na pravično suđenje ako pojedinci imaju poteškoća s razumijevanjem složenosti sudskog postupka (vidi [odjeljke 3.1.2.](#) i [3.2.3.](#)).⁵²⁶

Primjer: U predmetu *A.K. i L. protiv Hrvatske*,⁵²⁷ dijete je smješteno na udomiteljsku skrb ubrzo nakon rođenja, uz majčin pristanak. Majka je potom lišena prava na roditeljsku skrb na osnovu toga što pati od lakše mentalne retardacije i nije sposobna pravilno skrbiti za svog sina. Podnesen je prijedlog da joj se vrate prava na roditeljsku skrb, no odbijen je jer su treće stranke već posvojile njezinog sina. Majka nije bila obaviještena o postupku posvojenja i nije bila stranka u tom postupku.

ESLJP je smatrao da su nacionalne vlasti trebale osigurati odgovarajuću zaštitu majčinih interesa u postupku. S obzirom na njene osobne okolnosti, bilo je jasno da majka nije mogla pravilno razumjeti puni pravni učinak takvog postupka niti se na odgovarajući način zastupati u svom predmetu, no unatoč tome domaći sud dopustio je da ne bude zastupana. Sudu je bilo teško prihvatiti da bi se majka, čiji su problemi s govorom i ograničeni rječnik uzeti kao osnove za bojazan da neće moći naučiti svoje dijete pravilno govoriti, mogla sama zastupati u postupku o svom pravu na roditeljsku skrb. Došlo je do povrede članka 8.

Osim toga, **prema pravu EU-a**, sekundarno zakonodavstvo EU-a osigurava posebna prava za osobe s invaliditetom. Direktiva o pravima žrtava (vidi [odjeljak 8.2.](#)) propisuje da bi se žrtve s invaliditetom trebale moći u potpunosti koristiti pravima određenima u toj Direktivi.⁵²⁸ EU je također donio propise o posebnim zaštitama za osobe s invaliditetom u kaznenom postupku. Na

526 ESLJP, *Nenov protiv Bugarske*, br. 33738/02, 16 srpnja 2009., st. 52.

527 ESLJP, *A.K. i L. protiv Hrvatske*, br. 37956/11, 8 siječnja 2013.

528 [Direktiva 2012/29/EU](#), uvodna izjava 15.

primjer, Direktiva o pravu na informiranje u kaznenom postupku obvezuje države članice da osiguraju da se informacije pružaju na jednostavnom i razumljivom jeziku, uzimajući u obzir posebne potrebe ranjivih osumnjičenika ili ranjivih optuženika.⁵²⁹ Direktiva o pravu na tumačenje i prevođenje u kaznenim postupcima iziskuje da osobama sa slušnim ili govornim smetnjama bude pružena odgovarajuća pomoć.⁵³⁰ Uz to, Direktivom o pravu na pristup odvjetniku od država članica zahtijeva se da osiguraju da se posebne potrebe ugroženih osumnjičenika i ugroženih optuženih osoba uzimaju u obzir prilikom primjene te Direktive.⁵³¹ Naposljetku, Komisija je usvojila Preporuku u kojoj preporučuje postupovna jamstva za ranjive osobe osumnjičene ili optužene u kaznenom postupku.⁵³²

8.1.2. Sposobnost

Poslovna sposobnost može biti značajan problem za mnoge pojedince s intelektualnim oštećenjima ili psihosocijalnim poteškoćama. Člankom 12. CRPD-a priznaje se da su osobe s invaliditetom „osobe jednake pred zakonom” i imaju poslovnu sposobnost na ravnopravnoj osnovi s drugim osobama. Ne postoji međunarodno priznata definicija poslovne sposobnosti. Opisana je kao „pravno priznanje odluka koje neka osoba donese: to osobu čini odgovornom pred zakonom i čini je nositeljem zakonskih prava i obveza”.⁵³³ To je priznanje potrebno kako bi se osiguralo da odluke pojedinca imaju pravni učinak. S gledišta pristupa pravosuđu, nedostatak sposobnosti može spriječiti osobu da pokrene sudski postupak ili angažira odvjetnika da bi pristupila pravosuđu.

Države su dužne osigurati da osobe umanjene sposobnosti mogu učinkovito sudjelovati u sudskim postupcima.⁵³⁴ Člankom 6. EKLJP-a zahtijeva se da podnositelj prisustvuje postupku u kojem se odlučuje o njegovoj poslovnoj sposobnosti.

529 Direktiva 2012/13/EU, čl. 3. st. 2.

530 Direktiva 2010/64/EU, čl. 2. st. 3.

531 Direktiva 2013/48/EU, čl. 13.

532 Preporuka Komisije od 27 studenoga 2013. o postupovnim jamstvima za ranjive osobe osumnjičene ili optužene u kaznenom postupku, SL 2013 378.

533 Vidi FRA (2013.), *Poslovna sposobnost osoba s intelektualnim teškoćama i osoba s mentalnim problemima*, str. 9.

534 ESLJP, *Zehentner protiv Austrije*, br. 20082/02, 16 srpnja 2009., st. 65. i 78.

Primjer: U predmetu *Shtukaturov protiv Rusije*,⁵³⁵ podnositelj pritužbe imao je anamnezu duševne bolesti. Njegova majka podnijela je zahtjev za sudski nalog kojim bi se podnositelju oduzela poslovna sposobnost na osnovu njegove nesposobnosti da vodi samostalan život radi čega mu je potreban skrbnik. Podnositelj nije bio službeno obaviješten o tom postupku. Sud je ispitao zahtjev na raspravi kojoj su prisustvovali državni odvjetnik i predstavnik psihijatrijske bolnice u koju je podnositelj smješten ranije te godine. Podnositelj nije obaviješten o raspravi i nije prisustvovao na njoj. Podnositelj je proglašen poslovno nesposobnim i njegova majka je imenovana skrbnikom. Podnositelj se kasnije obratio odvjetniku koji je smatrao da je podnositelj bio u potpunosti sposoban razumjeti složena pravna pitanja. Podnesena je žalba, ali je odbačena bez razmatranja na osnovu toga što podnositelj nije poslovno sposoban i što žalbu može podnijeti samo njegov službeni skrbnik. Podnositeljeva majka smjestila ga je u psihijatrijsku bolnicu u kojoj nije dobio dopuštenje da se susretne sa svojim odvjetnikom, nakon čega mu je zabranjen svaki kontakt s vanjskim svijetom. Pokušaji odvjetnika da osigura podnositeljevo otpuštanje iz bolnice bili su bezuspješni. Podnesena je pritužba ESLJP-u koji je presudio – prema pravilu 39. Poslovnika Suda – da podnositelju i njegovom odvjetniku moraju biti omogućeni vrijeme i prostor koji su im potrebni za sastajanje i pripremu predmeta koji je u tijeku pred Sudom. Ruske vlasti odbile su postupiti u skladu s presudom. Podnositelj je otpušten iz bolnice u svibnju 2006., ali je kasnije ponovno smješten u nju na majčin zahtjev.

Sud je zaključio da je došlo do povrede članka 6. stavka 1. EKLJP-a. Postupak za oduzimanje sposobnosti bio je važan za podnositelja jer je utjecao na njegovu samostalnost u gotovo svim područjima života i podrazumijevao moguće ograničenje njegove slobode. Njegovo sudjelovanje bilo je potrebno ne samo kako bi izložio svoj predmet, već i kako bi se omogućilo sucu da stvori vlastito mišljenje glede ubrojivosti podnositelja. Shodno tome, odluka suca da o osnovanosti zahtjeva odlučuje na temelju materijalnih dokaza, a da ne vidi odnosno ne sasluša podnositelja – koji je unatoč svojoj bolesti relativno samostalan – bila je nerazumna i u suprotnosti s načelom kontradiktornosti postupka. Prisutnost predstavnika bolnice i državnog odvjetnika, koji su bili pasivni tijekom čitave desetominutne rasprave, nije značila da je postupak zaista bio proveden u skladu s načelom kontradiktornosti. Uz to, podnositelj nije imao mogućnost osporiti

535 ESLJP, *Shtukaturov protiv Rusije*, br. 44009/05, 27 ožujka 2008.

odluku suda jer je njegova žalba odbačena bez ispitivanja osnovanosti. Ukratko, postupak pred okružnim sudom bio je nepravičan.

Prisutnost pojedinca na raspravi o sposobnosti ključna je iz dvaju razloga: prvo, kako bi se osobi omogućilo da izloži svoj predmet; i drugo, kako bi se sucu omogućilo da stvori vlastito mišljenje glede ubrojivosti podnositelja.⁵³⁶ Do ograničavanja sposobnosti smije doći samo kada je to nužno radi zaštite dotične osobe.⁵³⁷

8.2. Žrtve kaznenih djela

Ključne točke

- Prema pravu VE-a, postupovna prava žrtava zaštićena su člankom 13. EKLJP-a. Žrtve kaznenih djela ne mogu zatražiti pravo na pravično suđenje prema članku 6. EKLJP-a, osim ako se ne priključe kaznenom postupku kako bi ostvarili građanskopravni zahtjev u sklopu kaznenog postupka.
- Člankom 47. Povelje EU-a o temeljnim pravima štite se sva prava koja proizlaze iz prava EU-a. Žrtve kaznenih djela imaju pravo na djelotvoran pravni lijek u obliku kaznenog postupka. Stoga, prema Povelji, žrtve kaznenih djela uživaju oba prava – pravo na djelotvoran pravni lijek (članak 13. EKLJP-a) i pravo na pravično suđenje (članak 6. stavak 1. EKLJP-a). Člankom 47. Povelje žrtvama kaznenih djela omogućuje se pravo na pravičnu i javnu raspravu pred neovisnim sudom, pravo na savjetovanje i zastupanje, pravo na pravnu pomoć i pravo na učinkovit pravni lijek.
- Direktivom EU-a o pravima žrtava u pravo EU-a ugrađeni su važni aspekti prava žrtava na pravično suđenje, uključujući pravo na savjetovanje i emocionalnu potporu.
- Države moraju pozitivno djelovati kako bi spriječile da predstavnici države ili privatne osobe krše ljudska prava. To iziskuje da države kriminaliziraju ozbiljnu zloupotrebu ljudskih prava i da poduzmu mjere kako bi spriječile i istražile povrede članaka 2. i 3. EKLJP-a te članaka 2. i 4. Povelje EU-a o temeljnim pravima.
- Neke žrtve kaznenih djela – kao što su žrtve trgovanja ljudima – imaju pravo na dodatnu, posebnu zaštitu prema EKLJP-u i Povelji EU-a o temeljnim pravima te prema sekundarnom zakonodavstvu EU-a.

⁵³⁶ ESLJP, *X i Y protiv Hrvatske*, br. 5193/09, 3 studenoga 2011., st. 84. – 85.

⁵³⁷ Vijeće Europe, Odbor ministara (1999.), *Preporuka R(99)4 državama članicama o načelima pravne zaštite poslovno nesposobnih osoba*, 23 veljače 1999., načelo 3. Nakon nekog vremena ograničenja može biti potrebno revidirati, posebice ako to dotična osoba zatraži; vidi ESLJP, *Matter protiv Slovačke*, br. 31534/96, 5 srpnja 1999., st. 68.

Ovaj se odjeljak odnosi na pristup pravosuđu za žrtve kaznenih djela. Pravo žrtava na pristup pravosuđu nije se uvijek smatralo kompatibilnim s osiguravanjem prava optuženika te mu je tek nedavno omogućena jednaka procesna legitimacija kao i pravima optuženika.⁵³⁸ Ovaj odjeljak daje općeniti prikaz europskog prava o žrtvama. Međutim, važno je napomenuti da se na posebne skupine žrtava (kao što su žrtve kaznenih djela motiviranih predrasudama, žrtve trgovanja ljudima⁵³⁹ i djeca žrtve seksualnog zlostavljanja⁵⁴⁰) odnose posebne pravne mjere i posebna sudska praksa.⁵⁴¹

Prema pravu VE-a, članak 1. EKLJP-a obvezuje države da osiguraju ljudska prava osobama u svojoj nadležnosti. Ta obveza, tumačena zajedno s drugim člancima – kao što je članak 2. (pravo na život) i članak 3. (zabrana mučenja i nečovječnog i ponižavajućeg postupanja) – od država iziskuje da poduzmu pozitivne mjere kako bi osigurale da predstavnici države ne krše prava pojedinaca.⁵⁴²

Te pozitivne obveze uključuju sprječavanje privatnih osoba da počine ozbiljna kršenja ljudskih prava.⁵⁴³ Iziskuju da države omoguće djelotvornu zaštitu, posebice djece i drugih ranjivih osoba, i da spriječe loše postupanje o kojem imaju saznanja ili bi trebale imati saznanja.⁵⁴⁴

Ključna je dužnost država da kriminaliziraju ozbiljna kršenja ljudskih prava.⁵⁴⁵ To je stoga što države imaju obvezu iskorijeniti nekažnjavanje takvih zločina.⁵⁴⁶ Na primjer, države moraju osigurati pravo na život tako što će uspostaviti djelotvorne odredbe kaznenog zakona kojima će sprječavati počinjenje kaznenih djela protiv osoba, uz potporu tijela kaznenog progona koja će

538 Goodey, J. (2005.), *Victims And Victimology: Research, Policy and Practice*.

539 Vijeće Europe, *Konvencija o suzbijanju trgovanja ljudima*, CETS. br. 197., 2005. Češka Republika jedina je država članica EU-a koja još nije ratificirala konvenciju.

540 Vijeće Europe, *Konvencija o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja*, CETS. br. 201., 2007.

541 Na primjer, vidi ESLJP, *Ciorcan i drugi protiv Rumunjske*, br. 29414/09 i 44841/09, 27 siječnja 2015. (kaznena djela motivirana rasizmom); ESLJP, *Rantsev protiv Cipra i Rusije*, br. 25965/04, 7 siječnja 2010. (trgovanje ljudima); ESLJP, *P. i S. protiv Poljske*, br. 57375/08, 30 listopada 2012. (djeca žrtve seksualnog zlostavljanja).

542 ESLJP, *Nachova i drugi protiv Bugarske*, br. 43577/98 i 43579/98, 6 srpnja 2005., st. 93. – 97.

543 ESLJP, *M. i drugi protiv Italije i Bugarske*, br. 40020/03, 31 srpnja 2012., st. 99. – 100.

544 ESLJP, *Z i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 29392/95, 10 svibnja 2001., st. 73.

545 ESLJP, *X i Y protiv Nizozemske*, br. 8978/80, 26 ožujka 1985.

546 Vijeće Europe, Odbor ministara (2011.), *Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on eradicating impunity for serious human rights violations*, 30 ožujka 2011.

sprječavati, suzbijati i kažnjavati kršenje tih odredbi.⁵⁴⁷ Slične dužnosti proizlaze iz članka 3.⁵⁴⁸ To uključuje loše postupanje privatnih osoba.⁵⁴⁹ Međutim, da bi pripadalo području primjene članka 3., loše postupanje mora dostići minimalnu razinu ozbiljnosti.⁵⁵⁰ Pozitivne obveze država obuhvaćaju i slučajeve koji uključuju ozbiljne povrede osobnog integriteta i dostojanstva – primjerice, seksualne delikte.⁵⁵¹ Uz to, da bi omogućile zaštitu tih prava, države moraju osigurati provedbu učinkovite istrage o svakoj povredi članaka 2. i 3. EKLJP-a.⁵⁵² U pokretanju istrage država mora postupati po službenoj dužnosti i ne smije se oslanjati na to da će žrtva preuzeti inicijativu.⁵⁵³

Neslijedenje jasnog smjera istraživanja tijekom istrage također se može smatrati povredom članka 2.⁵⁵⁴ ESLJP je smatrao da „svaki nedostatak istrage koji ugrožava mogućnost identificiranja počinitelja u opasnosti je da se ogriješi o taj standard”.⁵⁵⁵

Primjer: U predmetu *Dink protiv Turske*,⁵⁵⁶ podnositelji pritužbe bili su članovi obitelji turskog državljanina armenskog podrijetla koji je bio glavni urednik tursko-armenskih tjednih novina. Napisao je niz članaka o armenskom identitetu. Turski ekstremni nacionalisti na članke su reagirali prosvjedima, pisanjem prijetećih pisama i podnošenjem kaznene prijave. G. Dink proglašen je krivim za omalovažavanje „turskosti” i osuđen je na uvjetnu kaznu zatvora. Kasnije je ubijen. Nekoliko istraga i postupaka čiji je cilj bio utvrditi je li policija imala saznanja o uroti za atentat obustavljeno je.

547 ESLJP, *Osman protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 23452/94, 28 listopada 1998., st. 115. Vidi također *Menson protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 47916/99, 6 svibnja 2003., st. 1.

548 ESLJP, *Valiulienė protiv Litve*, br. 33234/07, 26 ožujka 2013., st. 74.

549 ESLJP, *Mehmet Ümit Erdem protiv Turske*, br. 42234/02, 17 srpnja 2008., st. 26.

550 ESLJP, *Costello-Roberts protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 13134/87, 25 ožujka 1993., st. 30. Za noviji predmet vidi ESLJP, *Rumour protiv Italije*, br. 72964/10, 27 svibnja 2014., st. 57.

551 ESLJP, *X i Y protiv Nizozemske*, br. 8978/80, 26 ožujka 1985.

552 ESLJP, *Gäfgen protiv Njemačke*, br. 22978/05, 1 lipnja 2010., st. 117.

553 ESLJP, *Cadiroğlu protiv Turske*, br. 15762/10, 3 rujna 2013., st. 30.

554 ESLJP, *Kolevi protiv Bugarske*, br. 1108/02, 5 studenoga 2009., st. 201.

555 ESLJP, *Ramsahai i drugi protiv Nizozemske*, br. 52391/99, 15 svibnja 2007., st. 324.

556 ESLJP, *Dink protiv Turske*, br. 2668/07, 6102/08, 30079/08, 7072/09 i 7124/09, 14 rujna 2010., st. 64.

S obzirom na reakcije na novinske članke g. Dinka, bilo je razumno pretpostaviti da su sigurnosne snage mogle imati saznanja o izrazitoj netrpeljivosti prema njemu. Nadalje, činilo se da su policijske uprave imale saznanja o vjerojatnosti pokušaja atentata pa čak i o identitetu navodnih sudionika. Unatoč tome, država nije poduzela razumne mjere kako bi spriječila stvarnu i neposrednu opasnost po život i time je prekršila članak 2. EKLJP-a.

Žrtve kaznenih djela imaju pravo na učinkovit pravni lijek u obliku kaznenog postupka. Nepostojanje kaznenog postupka može prekršiti članak 13. EKLJP-a.⁵⁵⁷ Pristup kaznenopravnom sustavu nije dovoljan; država također mora osigurati da taj sustav bude učinkovit.⁵⁵⁸ Na primjer, ako pravna sredstva obrane koja su dostupna optuženiku imaju preširoko područje primjene, kazneni zakon možda neće biti učinkovit u zaštiti prava žrtava.⁵⁵⁹ Uz to, iako se članak 6. EKLJP-a ne odnosi izričito na situaciju žrtava, načela pravičnog suđenja iziskuju da se u odgovarajućim slučajevima prava žrtava priznaju i usklade s pravima obrane.⁵⁶⁰

Obećavajuća praksa

Podrška žrtvama s teškoćama u učenju

Portugalska udruga za podršku žrtvama (APAV) pruža podršku žrtvama kaznenih djela, njihovim obiteljima i prijateljima. Uz opću podršku APAV pruža i posebne usluge kao što su pravna, psihološka i socijalna podrška. APAV sudjeluje i u sprječavanju zločina tako što provodi kampanje za osvješćavanje i prevenciju namijenjene različitim populacijama, a uglavnom školama. Bavi se i *pro bono* pravnim poslovima, iako APAV-ova misija nije da zastupa žrtve u sudskim postupcima.

Izvor: FRA (2015.), Žrtve kaznenih djela u EU-u: opseg i vrsta potpore žrtvama, str. 114.

Pravo EU-a omogućuje istu zaštitu. Prethodno navedena prava utvrđena EKLJP-om utvrđena su i Poveljom EU-a o temeljnim pravima: člankom 2. (pravo

557 ESJLP, *A protiv Hrvatske*, br. 55164/08, 14 listopada 2010., st. 78. i 87.

558 ESJLP, *M.C. protiv Bugarske*, br. 39272/98, 4 prosinca 2003., st. 150. – 151.

559 ESJLP, *A. protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 100/1997/884/1096, 23 rujna 1998., st. 24.

560 ESJLP, *Doornson protiv Nizozemske*, br. 20524/92, 26 ožujka 1996., st. 70; ESJLP, *Y. protiv Slovenije*, br. 41107/10, 28 svibnja 2015.

na život), člankom 4. (zabrana mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kazne) i člankom 7. (poštovanje privatnog i obiteljskog života). Objašnjenja članka 52. stavka 3. Povelje potvrđuju da ta prava odgovaraju pravima utvrđenima EKLP-om i da im valja pridati jednako značenje i područje primjene (vidi 1. poglavlje i sliku).

Međutim, člankom 47. Povelje EU-a o temeljnim pravima propisana su i prava na pravično suđenje za žrtve kaznenih djela. Članak 47. primjenjuje se na sva prava koja proizlaze iz prava EU-a. To znači da, kada se primjenjuju prava utvrđena Poveljom, odnosno kada su prava utvrđena primarnim ili sekundarnim zakonodavstvom EU-a (kao što su direktive), primjenjivat će se prava iz članka 47. Prema članku 47., prava na pravično suđenje uključuju pravo na pravično i javnu raspravu pred neovisnim sudom, pravo na savjetovanje i zastupanje, pravo na pravnu pomoć i pravo na učinkoviti pravni lijek. Države članice EU-a dužne su omogućiti učinkovitu pravnu zaštitu tih prava na nacionalnoj razini (vidi 1. poglavlje i odjeljak 5.1. o značenju učinkovitog pravnog lijeka). Načelo učinkovitosti znači da domaći zakoni ne smiju onemogućavati ili iznimno otežavati provedbu prava prema pravu EU-a.⁵⁶¹

Prema pravu EU-a, prava žrtava kaznenih djela ugrađena su u Direktivu 2012/29/EU (Direktivu o pravima žrtava), koja je zamijenila Okvirnu odluku o položaju žrtava (iako je potonja još uvijek na snazi za Dansku).⁵⁶² Direktiva o pravima žrtava uspostavlja minimalne standarde za prava, potporu i zaštitu žrtava kaznenih djela. Navodi da „[k]azneno djelo predstavlja nedopušteno djelo protiv društva, kao i povredu pojedinačnih prava žrtava“ (uvodna izjava 9.). Članak 2. daje okvirnu definiciju pojma „žrtva“: (i.) fizička osoba koja je pretrpjela štetu, uključujući tjelesnu, umnu ili emocionalnu štetu ili ekonomski gubitak koji je izravno uzrokovan kaznenim djelom; (ii.) članovi obitelji

561 SEU, C-33/76, *Rewe-Zentralfinanz eG i Rewe-Zentral AG protiv Landwirtschaftskammer für das Saarland*, 16 prosinca 1976. Za noviji predmet vidi SEU, C-415/11, *Mohamed Aziz protiv Caixa d'Estalvis de Catalunya, Tarragona i Manresa (Catalunyacaixa)*, 14 ožujka 2013., st. 50; i SEU, spojeni predmeti C-482/13, C-484/13, C-485/13, C-487/13, *Unicaja Banco SA protiv José Hidalgo Rueda i drugih, Caixabank SA protiv Manuel María Rueda Ledesma i drugih, Caixabank SA protiv José Labella Crespo i drugih i Caixabank SA protiv Alberto Galán Luna i drugih*, 21 siječnja 2015.

562 Direktiva 2012/29/EU; Okvirna odluka Vijeća 2001/220/PUP od 15 ožujka 2001. o položaju žrtava u kaznenim postupcima, SL L 82.

osobe čija je smrt izravno uzrokovana kaznenim djelom i koji su pretrpjeli štetu kao posljedicu smrti te osobe.⁵⁶³

Direktiva o pravima žrtava obvezuje države članice da uspostave službe za potporu (članci 8. i 9.) i žrtvama osiguraju određena prava povezana s pravičnim suđenjem – pravo na raspravu (članak 10.) i pravo na pravnu pomoć (članak 13.). Sadrži i nove odredbe o pravu na preispitivanje u slučaju odluke o nepoduzimanju kaznenog progona (članak 11.) te proširene odredbe o posebnim potrebama zaštite (članci 22. – 24.).

Žrtvama mora biti pružena praktična potpora kojom će im se omogućiti pristup pravosuđu.⁵⁶⁴ To uključuje pružanje potpore žrtvama, podizanje svijesti žrtava o njihovim pravima i zadovoljavajuće osposobljavanje djelatnika zaduženih za provedbu zakona.

SEU nije preispitivao predmete o pravima žrtava prema Povelji EU-a o temeljnim pravima ili Direktivi o pravima žrtava, ali je rješavao predmete koji su se odnosili na Okvirnu odluku o položaju žrtava.

Primjer: U predmetu *Kazneni postupak protiv Maria Pupino*,⁵⁶⁵ gđa. Pupino, odgajateljica u dječjem vrtiću, optužena je za nanošenje teških ozljeda svojim učenicima. Članak 8. Okvirne odluke sadržavao je posebne zaštite za „ranjive” žrtve. SEU-u je podnesen zahtjev za prethodni postupak o primjeni navedene odredbe.

SEU je smatrao da malodobna djeca koja su navodno zlostavljana od strane svoje odgajateljice jesu ranjive žrtve u smislu Okvirne odluke. Stoga imaju pravo na posebnu zaštitu utvrđenu tom odlukom. Nacionalni sud morao je tumačiti nacionalni zakon „u mjeri u kojoj je to bilo moguće, u kontekstu formulacije i svrhe Okvirne odluke”.

Pravo VE-a i pravo EU-a omogućuju i naknadu štete za žrtve kaznenih djela. Ta obveza proizlazi iz „štete koja je nastala uslijed kršenja prava koja je država bila

563 Okvirna odluka nije uključivala članove obitelji u slučaju smrti žrtve. Definicija iz direktive slična je onoj iz: Vijeće Europe, Odbor ministara (2006.), *Preporuka Rec(2006)8 državama članicama o pomoći žrtvama kaznenih djela*, 14 lipnja 2006., st. 11.

564 Podrobniju raspravu o pravima žrtava na potporu potražite u FRA (2015.), *Žrtve kaznenih djela u EU-u: opseg i vrsta potpore žrtvama*.

565 SEU, C-105/03, *Kazneni postupak protiv Maria Pupino*, 16 lipnja 2005.

dužna zaštititi, ali nije mogla jamčiti”.⁵⁶⁶ U **odjeljku 5.2.1.** opisana je općenita sudska praksa ESLJP-a i SEU-a o naknadi štete, ali na žrtve kaznenih djela odnose se dodatne, posebne odredbe. Na primjer, članak 16. Direktive o pravima žrtava odnosi se i na naknadu štete, a Direktivom EU-a o naknadi štete uspostavljen je sustav suradnje kako bi se olakšao pristup naknadi za žrtve kaznenih djela u prekograničnim okolnostima.⁵⁶⁷ Uz to, Konvencija Vijeća Europe o naknadi štete žrtvama kaznenih djela sadrži minimalne standarde za državnu naknadu štete žrtvama kaznenih djela.⁵⁶⁸ Naposljetku, Odbor ministara Vijeća Europe izradio je nekoliko preporuka koje se tiču žrtava kaznenih djela.⁵⁶⁹

8.3. Zatvorenici i osobe u pritvoru prije suđenja

Ključne točke

- Zatvorenici i osobe u pritvoru prije suđenja moraju imati pristup sudu da bi se branili u kaznenom postupku ili pokrenuli građansku parnicu. Također imaju pravo na pravno zastupanje na raspravama za uvjetni otpust i raspravama u disciplinskom postupku.
- Člankom 5. stavcima 1., 3. i 4. EKLJP-a i člankom 6. Povelje EU-a o temeljnim pravima propisane su posebne zaštite za zatvorenike. Člankom 5. stavkom 1. jamči se pravo na slobodu; člankom 5. stavkom 3. uvjetuje se da pritvorena osoba mora u najkraćem roku biti izvedena pred suca; a člankom 5. stavkom 4. pritvorenim se osobama omogućuje pravo da pokrenu sudski postupak kojim će moći osporiti zakonitost svog pritvaranja. Iako to nije izričito utvrđeno tekстом članka 6. Povelje EU-a o temeljnim pravima, Objašnjenja koja se odnose na Povelju potvrđuju da članak 6. jamči sva prava utvrđena člankom 5. EKLJP-a.
- Člankom 5. stavkom 5. EKLJP-a i člankom 6. Povelje EU-a o temeljnim pravima propisano je pravo na odštetu za protuzakonito uhićenje ili lišavanje slobode.

566 *Opinion of Mr Advocate General Lenz delivered on 6 December 1988.* u predmetu SEU, C-186/87, *Ian William Cowan protiv Trésor public*, 2. veljače 1989. Predmet je obuhvaćao mnogo šira načela od prava žrtava.

567 *Direktiva Vijeća 2004/80/EZ* od 29. travnja 2004. o naknadi žrtvama kaznenih djela, SL 2004 L 26.

568 Vijeće Europe, *Konvencija o naknadi štete žrtvama kaznenih djela*, CETS br. 116, 1983.

569 Vijeće Europe, Odbor ministara (2006.), *Preporuka Rec(2006)8 državama članicama o pomoći žrtvama kaznenih djela*, 14. lipnja 2006.; Vijeće Europe, Odbor ministara (2005.), *Preporuka Rec(2005)9 državama članicama o zaštiti svjedoka i osoba koje surađuju s pravosuđem*, 20. travnja 2005. Vidi također Vijeće Europe, CEPEJ (2008.), *Checklist for promoting the quality of justice and the court*, str. 19. – 21. (pristup sudovima).

Zatvorenici i osobe u pritvoru prije suđenja možda će trebati osporiti svoje pritvaranje, kaznu ili uvjete pritvora. Također imaju pravo na pravnu podršku na raspravama za uvjetni otpust i raspravama u disciplinskom postupku. Zatvorenici i osobe u pritvoru prije suđenja možda će trebati pristupiti sudu radi rješavanja niza građanskopravnih pitanja i obveza povezanih sa svojim životom izvan zatvora – na primjer, zaposlenjem, novčanim kaznama, dugovima i obiteljskim problemima. Međutim, zbog toga što su u zatvoru, zatvorenici i osobe u pritvoru prije suđenja mogu u praksi imati ograničene prilike za dobivanje pravnih informacija, savjeta ili zastupanja. Uz to, zatvorenici mogu biti ranjiviji uslijed drugih komplikacija: mogu biti osobe s invaliditetom, patiti od problema mentalnog zdravlja ili mogu biti osobe „s vrlo malo uspješnog obrazovnog iskustva”.⁵⁷⁰ U ovom odjeljku navedeni su neki dijelovi europskog prava povezanog s pravom na pristup pravosuđu za osobe u pritvoru odnosno osobe lišene slobode nakon izricanja presude.⁵⁷¹

Valja napomenuti da je UN izradio neobvezujuće smjernice u vezi osoba koje se nalaze u bilo kojoj vrsti pritvora: nacrt Osnovnih standarda za osobe lišene slobode.⁵⁷² Smjernice potvrđuju da predstavke prema postupku *habeas corpus* (predstavke koje su sudu podnijele osobe koje se protive lišavanju vlastite ili tuđe slobode) mora saslušati nadležan, neovisan i nepristran sud.⁵⁷³ Dokument nudi i smjernice o pravnom zastupanju i pravnoj pomoći⁵⁷⁴ te o pravu pritvorenika da kontaktira s odvjetnikom, članovima obitelji i drugim zainteresiranim stranama.⁵⁷⁵

8.3.1. Pristup sudu i odvjetniku

Pravo na pravnu pomoć i pravo na savjetovanje, obranu i zastupanje navedeno je u **3.** i **4. poglavlju**. O tim se pravima raspravlja i u ovom odjeljku zbog

570 Vijeće Europe, Odbor ministara (1989.), *Preporuka Rec(89)12 državama članicama o obrazovanju u zatvoru*, 13 listopada 1989.

571 To se temelji na definiciji pojma „zatvorenik” iz Pravila 10.1 utvrđenog u: Vijeće Europe, Odbor ministara (2006.), *Preporuka Rec(2006)2 o Europskim zatvorskim pravilima*, 11 siječnja 2006. Više o pritvoru i bolesnicima s problemima mentalnog zdravlja potražite u odjeljku 8.1.

572 UN, *Draft basic principles and guidelines on remedies and procedures on the right of anyone deprived of his or her liberty by arrest or detention to bring proceedings before the court*.

573 Načelo 6. i smjernica 4. Vidi također smjernicu 14. o obvezi vlasti da opravda potrebu za pritvorom i razmjernost pritvora.

574 Načelo 9. i smjernica 8.

575 Načelo 10.

posebnih poteškoća s kojima se suočavaju zatvorenici i osobe u pritvoru prije suđenja.

Obećavajuća praksa

Promicanje pristupa pravosuđu za zatvorenike s teškoćama u učenju

U Walesu je skupina sastavljena od više agencija – uključujući glavne dobrotvorne udruge za osobe s invaliditetom, Prison Reform Trust, policiju, državno odvjetništvo i zatvorsku službu te velšku vladu – izradila vodič za pristup pravosuđu. Cilj je vodiča podržavati pristupačan i odgovarajući rad s odraslim osobama s teškoćama u učenju u kaznenopravnom sustavu u Walesu. Namijenjen je i kao podrška načelnicima, osobama koje osmišljaju programe i stručnjacima u zdravstvenim i kaznenopravnim službama te službama socijalne skrbi za unaprjeđivanje pružanja usluga.

Izvor: Access to justice: A Guidebook supporting the responsive and appropriate management of adults with a learning disability in the criminal justice system in Wales (2013).

Prema pravu VE-a, zatvorenici imaju pravo na pristup sudovima u nekažnenim postupcima i tim putem pravo na pristup odvjetniku (vidi [odjeljak 2.1.](#)).⁵⁷⁶ Ograničenja zatvorenikova prava na odvjetnika moraju biti „razmjerna cilju koji se želi postići” i ne smiju biti takva da „narušavaju samu bit prava”.⁵⁷⁷ Učinkovit pristup pravnim savjetima iziskuje povjerljivo komuniciranje; to može uzrokovati praktične poteškoće za osobe u zatvoru (vidi [odjeljke 4.2.1. i 4.2.4.](#)). Valja napomenuti da čitanje pravnog dopisivanja zatvorenika može dovesti do povrede članka 8. EKLJP-a (pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života, doma i dopisivanja), osim u izvanrednim okolnostima – primjerice, kada postoji opravdana sumnja da bi sadržaj pisma mogao ugroziti sigurnost zatvora ili sigurnost drugih osoba.⁵⁷⁸

Članak 6. EKLJP-a citiran je u vezi s disciplinskim postupcima.⁵⁷⁹ To potvrđuje članak 59. točka (c) Europskih zatvorskih pravila, kojom se propisuje da je

576 ESLJP, *Golder protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 4451/70, 21 veljače 1975.

577 ESLJP, *Ashingdane protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 8225/78, 28 svibnja 1985., st. 57.

578 ESLJP, *Piechowicz protiv Poljske*, br. 20071/07, 17 travnja 2012., st. 239. – 240.

579 ESLJP, *Gülmez protiv Turske*, br. 16330/02, 20 svibnja 2008., st. 37. – 39.

zatvorenicima optuženima za disciplinske prijestupe dopušteno da se brane samostalno ili putem pravne podrške, ako to iziskuje interes pravde.

Prema pravu EU-a, prava utvrđena člankom 47. Povelje EU-a o temeljnim pravima odgovaraju pravima utvrđenima člankom 6. EKLP-a.⁵⁸⁰ Uz to, sekundarno zakonodavstvo EU-a navodi posebna prava za osumnjičenike ili optuženike u kaznenim postupcima – na primjer, pravo na informiranje, na tumačenje i prevođenje te na pristup odvjetniku.⁵⁸¹

8.3.2. Pravo na osporavanje lišavanja slobode

ESLJP često razmatra pitanje zakonitosti pritvora. Pritvor uključuje prisilni smještaj osoba s psihosocijalnim poteškoćama.⁵⁸² U tim su predmetima potrebni objektivni medicinski dokazi i postupovna jamstva – uključujući pravno zastupanje – koja su djelotvorna kako u praksi tako i zakonski.⁵⁸³

Primjer: U predmetu *Stanev protiv Bugarske*,⁵⁸⁴ godine 2000. sud je podnositelja pritužbe proglasio djelomično poslovno nesposobnim na osnovu toga što boluje od shizofrenije. Godine 2002. podnositelj je protiv svoje volje stavljen pod djelomično skrbništvo i smješten u ustanovu za socijalno zbrinjavanje osoba s „duševnim bolestima“ u zabačenom mjestu. Nakon službenih posjeta 2003. i 2004. godine, Europski odbor za sprječavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT) zaključio je da se za uvjete u ustanovi može reći da predstavljaju nečovječno i ponižavajuće postupanje. Podnositelj pritužbe je putem svog odvjetnika od javnog tužitelja i gradonačelnika zatražio da pokrenu postupak za ukidanje njegovog djelomičnog skrbništva, no njegovi zahtjevi su odbijeni. Njegov skrbnik je također odbio poduzeti tu radnju. Godine 2006., na inicijativu njegova odvjetnika, podnositelja pritužbe pregledao je neovisan psihijatar koji je zaključio da je dijagnoza shizofrenije netočna.

580 Povelja EU-a o temeljnim pravima, čl. 52. st. 3.

581 *Direktiva 2010/64/EU* (ne primjenjuje se na Dansku); *Direktiva 2012/13/EU* (ne primjenjuje se na Dansku); *Direktiva 2013/48/EU* (ne primjenjuje se na Irsku, Ujedinjenu Kraljevinu ili Dansku).

582 ESLJP, *Gorshkov protiv Ukrajine*, br. 67531/01, 8 studenoga 2005., st. 44. FRA (2012.), *Involuntary placement and involuntary treatment of persons with mental health problems*, str. 18. – 19.

583 ESLJP, *Winterwerp protiv Nizozemske*, br. 6301/73, 24 listopada 1979., st. 39.; i ESLJP, *Megyeri protiv Njemačke*, br. 13770/88, 12 svibnja 1992., st. 23.

584 ESLJP, *Stanev protiv Bugarske*, br. 36760/06, 17 siječnja 2012.

Psihijatar je smatrao da je podnositeljev boravak u ustanovi za socijalno zbrinjavanje vrlo štetan za njegovo zdravlje.

ESLJP je zaključio da je odluka o smještanju podnositelja u ustanovu bez njegovog prethodnog pristanka nevažeća prema bugarskom zakonu. Sudu je to samo po sebi bilo dovoljno da utvrdi da je lišavanje slobode podnositelja u suprotnosti s člankom 5. stavkom 1. EKLJP-a. U pogledu članka 5. stavka 4. EKLJP-a, vlada nije dokazala da je postojao ikakav domaći pravni lijek koji bi podnositelju omogućio izravnu priliku za osporavanje zakonitosti svog smještanja u ustanovu za socijalno zbrinjavanje i nastavka provedbe te mjere. Sudovi nisu sudjelovali u automatskoj povremenoj sudskoj provjeri smještanja osoba u takve ustanove niti je takva provjera bila predviđena domaćim zakonima. Nadalje, s obzirom da se smještanje podnositelja u ustanovu nije smatralo lišavanjem slobode prema bugarskom zakonu, nije bio predviđen nikakav domaći pravni lijek kojim je podnositelj mogao osporiti zakonitost tog smještanja u smislu lišavanja slobode. Stoga je došlo do povrede članka 5. stavka 4. Naposljetku, s obzirom da podnositelju nije bilo dostupno nikakvo pravo na naknadu štete zbog nezakonitog lišavanja slobode, ESLJP je zaključio da je došlo i do povrede članka 5. stavka 5.

Pravo VE-a i pravo EU-a pružaju pravnu zaštitu od lišavanja slobode. Člankom 5. stavkom 1. EKLJP-a i člankom 6. Povelje EU-a o temeljnim pravima jamči se sloboda osobama i – prema Objašnjenjima koja se odnose na Povelju – sadrže jednaka prava.⁵⁸⁵ Prema pravu VE-a i pravu EU-a, odluka kojom se neku osobu lišava slobode mora uvijek biti donesena „u skladu sa zakonski propisanim postupkom”.⁵⁸⁶ Pritvor mora uvijek biti u skladu sa svrhama utvrđenima člankom 5. stavkom 1. EKLJP-a i člankom 6. Povelje EU-a o temeljnim pravima.⁵⁸⁷

Zatvorenici imaju pravo na pristup sudu da bi osporili lišavanje slobode. Kako bi se osiguralo da pristup sudu bude praktičan i učinkovit, zatvorenici mogu imati pravo na pravnu podršku i pravnu pomoć. **Prema pravu VE-a**, člankom 5.

585 Objašnjenja koja se odnose na Povelju Europske unije o temeljnim pravima, SL 2007 C303/17.

586 ESLJP, *Tsarenko protiv Rusije*, br. 5235/09, 3 ožujka 2011., st. 62.

587 ESLJP, *L.B. protiv Belgije*, br. 22831/08, 2 listopada 2012., st. 92., 101. Vidi također Vijeće Europe, Odbor ministara (2006.), *Preporuka Rec(2006)2 o Europskim zatvorskim pravilima*; i Vijeće Europe, Odbor ministara (2006.), *Preporuka Rec(2006)13 državama članicama o primjeni pritvora, uvjetima u kojima se izvršava i određenja zaštitnih mehanizama protiv zlouporabe*.

stavkom 3. EKLJP-a zahtijeva se da se osobe u pritvoru prije suđenja moraju „u najkraćem roku izvesti pred suca ili pred drugo zakonom određeno tijelo“ kako bi se donijela odluka o njihovom pritvaranju ili puštanju na slobodu do suđenja te kako bi se osiguralo da suđenje bude provedeno u razumnom roku. Cilj je ove odredbe zaštita od lošeg postupanja i neopravdanog zadiranja u slobodu pojedinca.

U pogledu pojma „u najkraćem roku“, EKLJP je naveo da je predugačka svaka odgoda duža od četiri dana.⁵⁸⁸ Međutim, ni razdoblje kraće od četiri dana ne mora biti u skladu sa zahtjevom najkraćeg roka ako posebne okolnosti predmeta opravdavaju ranije predočavanje sudu.⁵⁸⁹

Primjer: U predmetu *Hassan i drugi protiv Francuske*,⁵⁹⁰ devet podnositelja pritužbe navodno je sudjelovalo u gusarstvu. Podnositelje je francusko vojno osoblje uhitilo i zadržalo u pritvoru, a potom su vojnim avionom odvedeni u Francusku. U jednom su slučaju bili pod nadzorom francuskih vlasti četiri dana i otprilike dvadeset sati, a u drugom slučaju šest dana i šesnaest sati, prije nego su zadržani u policijskom pritvoru 48 sati i dovedeni pred istražnog suca koji je nad njima pokrenuo sudsku istragu. Nakon toga je šest podnositelja osuđeno na zatvorske kazne.

U vezi s člankom 5. stavkom 3. EKLJP-a, ESLJP je napomenuo da su okolnosti u kojima su podnositelji uhićeni bile „neuobičajene“: bili su udaljeni 6.000 km od francuskog kopna, u situaciji u kojoj somalske vlasti nisu bile sposobne privesti ih sudu. Ništa nije ukazivalo na to da je premještaj trajao duže nego što je bilo potrebno. Trajanje lišenosti slobode koju su podnositelji pretrpjeli od uhićenja do dolaska na francuski teritorij objašnjavale su „potpuno izvanredne okolnosti“. Međutim, po svom dolasku u Francusku, podnositelji su odvedeni u policijski pritvor na 48 sati, umjesto da su odmah dovedeni pred istražnog suca. Ništa nije opravdavalo tu dodatnu odgodu. Članak 5. stavak 3. nije osmišljen da bi vlastima dao „priliku da pojačaju istražne napore kako bi podigli optužnicu protiv osumnjičenika“. Prekršen je članak 5. stavak 3. EKLJP-a.

588 ESLJP, *McKay protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 543/03, 3 listopada 2006., st. 47. Usporedi s UN, Odbor za ljudska prava (2014.), *Opći komentar br. 35 o čl. 9 (sloboda i sigurnost)*, 16 prosinca 2014., st. 33. (u kojem se navodi da bi odgoda duža od 48 sati trebala biti „apsolutna iznimka“).

589 ESLJP, *Gutsanovi protiv Bugarske*, br. 34529/10, 15 listopada 2013., st. 154. i 159.

590 ESLJP, *Hassan i drugi protiv Francuske*, br. 46695/10 i 54588/10, 4 prosinca 2014.

Kada se osoba koja je bila u pritvoru prije suđenja dovede pred sud, valja izvršiti istinsko ispitivanje osnovanosti.⁵⁹¹ Kada sudac donese odluku o pritvoru ili jamčevini, mora poštovati pretpostavku nevinosti, ispitati sve činjenice za i protiv puštanja na slobodu i jasno obrazložiti svoju odluku.⁵⁹² Opravdanost zadržavanja optuženika u pritvoru mora se procijeniti prema činjeničnom stanju.⁵⁹³ Nije na pritvoreniku da dokaže da bi trebao biti pušten na slobodu.⁵⁹⁴

Daljnja zaštita dostupna je u sklopu uvjeta „brzine” prema članku 5. stavku 4. EKLJP-a i članku 6. Povelje EU-a o temeljnim pravima.⁵⁹⁵ Prema članku 5. stavku 4. EKLJP-a, države su dužne uspostaviti neovisne pravne postupke u kojima pritvorenici mogu biti dovedeni pred suce koji moraju „brzo” donijeti odluku o zakonitosti nastavka pritvora. Države su obvezne osigurati da budu zadovoljeni sljedeći uvjeti:

- odluke o pravnoj pomoći i zastupanju moraju biti brzo donesene;⁵⁹⁶
- pritvorena osoba ima pravo na redovna preispitivanja odluke;⁵⁹⁷
- podnositelj zahtjeva vjerojatno ima pravo na pravno zastupanje radi pristupa sudu;⁵⁹⁸
- pravnu podršku mora platiti država, ako je to potrebno, i ta podrška mora biti djelotvorna (vidi 4. poglavlje o pravu na savjetovanje, obranu i zastupanje).⁵⁹⁹

Članak 5. stavak 4. EKLJP-a je odredba za *habeas corpus*. Uvjetuje provedbu redovnih preispitivanja odluke o daljnjem pritvoru i omogućuje pritvoreniku da od suda zatraži da razmotri postoje li još uvijek osnove za pritvor. Zakonitost pritvaranja prema članku 5. stavku 1. ne razrješuje države od zahtjeva za

591 ESLJP, *Aquilina protiv Malte*, br. 25642/94, 29 travnja 1999., st. 47.

592 ESLJP, *Bykov protiv Rusije*, br. 4378/02, 10 ožujka 2009., st. 63.

593 ESLJP, *Idalov protiv Rusije*, br. 5826/03, 22 svibnja 2012., st. 139.

594 ESLJP, *Bykov protiv Rusije*, br. 4378/02, 10 ožujka 2009., st. 64.

595 *Objašnjenja koja se odnose na Povelju Europske unije o temeljnim pravima*, SL 2007 C303/17.

596 ESLJP, *L.R. protiv Francuske*, br. 33395/96, 27 lipnja 2002., st. 38.

597 ESLJP, *M.H. protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 11577/09, 22 listopada 2013., st. 97. – 99.

598 ESLJP, *Megyeri protiv Njemačke*, br. 13770/88, 12 svibnja 1992., st. 23.

599 ESLJP, *Magalhães Pereira protiv Portugala*, br. 44872/98, 26 veljače 2002., st. 54. – 63.

brzim preispitivanjem prema članku 5. stavku 4.⁶⁰⁰ O pitanju brzine odlučuje se u okviru okolnosti svakog predmeta.⁶⁰¹ Pritom se primjenjuju isti čimbenici koji su uzeti u obzir za uvjet razumnog roka prema članku 6. stavku 1. EKLJP-a i članku 47. Povelje EU-a o temeljnim pravima (vidi također [odjeljak 7.2.](#) o kriterijima kojima se utvrđuje opravdanost).⁶⁰² Vrijeme uglavnom počinje teći od trenutka podnošenja zahtjeva za puštanje na slobodu / trenutka pokretanja postupka, a završava konačnom odlukom o zakonitosti pritvaranja podnositelja zahtjeva.⁶⁰³ Izuzetna složenost predmeta (primjerice, zbog složenih zdravstvenih problema ili problema s dokazima) ne oslobađa nacionalne vlasti od obveze postupanja u skladu s uvjetom razumnog roka.⁶⁰⁴ Članak 5. stavak 4. primjenjuje se i na postupke koji ne bi završili pritvaranjem podnositelja nego njegovim premještanjem u drugu vrstu pritvora – na primjer, iz bolnice u zatvor.⁶⁰⁵

Prema pravu EU-a, iako to nije izričito utvrđeno tekstom članka 6. Povelje EU-a o temeljnim pravima, Objašnjenja koja se odnose na Povelju potvrđuju da članak 6. jamči sva prava utvrđena člankom 5. EKLJP-a. To znači da je sudska praksa ESLJP-a važna za tumačenje članka 6. jer taj članak ima jednako značajne i područje primjene kao članak 5. EKLJP-a.

Vijeće Europe i Europska unija izradili su instrumente kako bi se zatvorenicima lakše omogućilo da svoje kazne odslužuju u matičnim državama.⁶⁰⁶ Izrađeni

600 ESLJP, *Douiyeub protiv Nizozemske*, br. 31464/96, 4 kolovoza 1999., st. 57.

601 ESLJP, *Mooren protiv Njemačke*, br. 11364/03, 9 srpnja 2009., st. 106.

602 *Ibid.*, st. 106.

603 ESLJP, *Rehbock protiv Slovenije*, br. 29462/95, 28 studenoga 2000., st. 85.

604 ESLJP, *Frasik protiv Poljske*, br. 22933/02, 5 siječnja 2010., st. 63.

605 ESLJP, *Kuttner protiv Austrije*, br. 7997/08, 16 srpnja 2015., st. 36. – 38.

606 Vijeće Europe, *Konvencija o transferu osuđenih osoba*, CETS br. 112, 1983.; Vijeće Europe, *Dodatni protokol uz Konvenciju o transferu osuđenih osoba*, CETS br. 167, 1997.; *Okvirna odluka Vijeća 2008/909/PUP od 27 studenoga 2008. o primjeni načela uzajamnog priznavanja presuda u kaznenim predmetima kojima se izriču kazne zatvora ili mjere koje uključuju oduzimanje slobode s ciljem njihova izvršenja u Europskoj uniji*, SL L 327 od 5. 12. 2008., izmijenjena Okvirnom odlukom 2009/299/PUP SL 2009 L 81. Vidi također ESLJP, *Somogyi protiv Mađarske*, br. 5770/05, 11 siječnja 2011., st. 22. (podnositelj pritužbe u zatvoru je proveo više vremena nego što je bilo potrebno nakon transfera njegove kazne).

su i standardi za promicanje i olakšavanje prijenosa alternativnih sankcija.⁶⁰⁷ Zatvorenici ne bi nikada smjeli biti pritvoreni samo zato jer su strani državljani.⁶⁰⁸ Prema pravu EU-a, u skladu s Okvirnom odlukom o europskom uhidbenom nalogu, osobe mogu biti prebačene u drugu državu gotovo automatski.⁶⁰⁹ EU je stoga u direktivama utvrdio prava kako bi ojačao pravo na pravično suđenje u državama članicama (vidi gore).

8.3.3. Naknada za protuzakonito lišavanje slobode

Člankom 5. stavkom 5. EKLP-a utvrđeno je izvršivo pravo na odštetu za osobe uhićene ili pritvorene protivno odredbama članka 5.⁶¹⁰ Prema Objašnjenjima koja se odnose na Povelju EU-a o temeljnim pravima, prava zajamčena člankom 5. EKLP-a zaštićena su člankom 6. Povelje.

Ne postoji pravo na poseban iznos naknade štete.⁶¹¹ Države imaju veliku mogućnost slobodne procjene po pitanju iznosa koji treba biti isplaćen te mogu zahtijevati dokaz o šteti.⁶¹² Međutim, automatsko uračunavanje ukupnog vremena koje je pojedinac proveo u pritvoru prije suđenja u drugu kaznu izrečenu za nepovezano kazneno djelo nije u skladu s pravom na naknadu koje je

607 Vijeće Europe, *Konvencija o nadzoru nad uvjetno osuđenim ili uvjetno puštenim prijestupnicima*, CETS br. 51, 1964.; Okvirna odluka Vijeća 2009/829/PUP od 23 listopada 2009. o primjeni načela uzajamnog priznavanja odluka o mjerama nadzora među državama članicama Europske unije kao alternative privremenom pritvoru, SL 2009 L 294; Okvirna odluka Vijeća 2008/947/PUP od 27 studenoga 2008. o primjeni načela uzajamnog priznavanja na presude i probacijske odluke s ciljem nadzora probacijskih mjera i alternativnih sankcija, SL 2008 L 337/102. Vijeće Europe, Odbor ministara (2010.), *Preporuka Rec(2010)1 državama članicama o europskim probacijskim pravilima*, 20 siječnja 2010.; Vijeće Europe, Odbor ministara (2000.), *Preporuka Rec(2000)22 državama članicama za poboljšanje provedbe europskih pravila o sankcijama i mjerama u zajednici*, 29 studenoga 2000.; Vijeće Europe, Odbor ministara (1992.), *Preporuka Rec(92)16 državama članicama o europskim pravilima o sankcijama i mjerama u zajednici*, 19 listopada 1992.

608 Vijeće Europe, Odbor ministara (2012.), *Preporuka Rec(2012)12 državama članicama o zatvorenicima koji su strani državljani*, 10 listopada 2012., st. 13.2.b (posvećena poteškoćama s kojima se ti zatvorenici mogu susresti te kojom se utvrđuju osnovna načela za postupanje s tim zatvorenicima).

609 *Okvirna odluka 2002/584/PUP* o Europskom uhidbenom nalogu i postupcima predaje između država članica SL 2002 L 190/1.

610 Vidi također Protokol br. 7 EKLP-a, čl. 3. (o naknadi štete zbog pogrešne presude).

611 ESLJP, *Damian-Burueana i Damian protiv Rumunjske*, br. 6773/02, 26 svibnja 2009., st. 89.

612 ESLJP, *Wassink protiv Nizozemske*, br. 12535/86, 27 rujna 1990., st. 38.

navedeno u članku 5. stavku 5.⁶¹³ Osim toga, naknada ne može biti niža od onih koje je ESLJP dodijelio za slične povrede članka 5.⁶¹⁴

8.4. Pravo okoliša

Ključne točke

- EKLJP ne jamči pravo na zdrav okoliš, ali prava utvrđena EKLJP-om – kao što je pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života – mogu biti uključena u ekološke predmete. Provedba tužbe *actio popularis* (tužbe u javnom interesu) za zaštitu okoliša nije predviđena ESLJP-om.
- EU je usvojio Aarhušku konvenciju. Uključuje javnost u postupak donošenja odluka o ekološkim pitanjima te jamči pristup pravosuđu pojedincima i NVO-ovima kada dođe do kršenja prava okoliša i/ili odredbi Konvencije.
- Nacionalna pravila koja ograničavaju položaj nekih NVO-ova mogu biti u suprotnosti s pravom EU-a.

Okoliš je definiran tako da uključuje prirodne resurse kao što su zrak, voda, tlo, fauna i flora; nekretnine koje čine dio kulturne baštine; te karakteristične značajke krajolika.⁶¹⁵ Ekološka pitanja mogu uključivati građanska, politička, socijalna i ekonomska prava. Pravo na zdrav okoliš također je i kolektivno pravo jer zdrav okoliš utječe na zajednice – sadašnje i buduće.

Na primjer, člankom 1. UN-ove Aarhuške konvencije utvrđeno je pravo sadašnjih i budućih generacija na život u okolišu koji je odgovarajući za njihovo zdravlje i dobrobit.⁶¹⁶ Konvencijom je ustanovljeno da su za postizanje toga potrebna takozvana „tri stupa“: pristup informacijama, sudjelovanje javnosti i pristup pravosuđu – tj. uklanjanje prepreka za pristup pravosuđu kao što su prekomjerni troškovi osporavanja sudskih odluka. U [odjeljku 6.2.](#) navedeno je da stroga pravila procesne legitimacije mogu tvoriti postupovne prepreke za

613 ESLJP, *Włoch protiv Poljske (br. 2)*, br. 33475/08, 10 svibnja 2011., st. 32.

614 ESLJP, *Cristina Boicenco protiv Moldavije*, br. 25688/09, 27 rujna 2011., st. 43.

615 Vijeće Europe, *Konvencija o građanskoj odgovornosti za štetu uzrokovanu djelatnostima koje su opasne po okoliš*, CETS br. 150, 1993., čl. 2. st. 10.

616 UN, Gospodarska komisija za Europu (UNECE) (1998.), *Konvencija o pristupu informacijama, sudjelovanju javnosti u odlučivanju i pristupu pravosuđu u pitanjima okoliša*, 25 lipnja 1998. Ratificirao ju je EU i sve države članice EU-a osim jedne (Irska).

pristup pravosuđu. U članku 9. Aarhuške konvencije navode se posebna prava za pristup pravosuđu u pitanjima okoliša (treći stup).

Prema pravu VE-a, EKLJP-om nije propisano pravo na zdrav okoliš, no sudska praksa ESLJP-a potvrđuje da su neka prava utvrđena EKLJP-om uključena u ekološke predmete – primjerice, članak 2. (pravo na život)⁶¹⁷ i članak 8. (pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života).⁶¹⁸ Teško zagađenje okoliša može utjecati na dobrobit pojedinaca i sprječavati ih u uživanju vlastitih domova te nepovoljno utjecati na njihov privatni i obiteljski život.⁶¹⁹

Primjer: U predmetu *Tătar protiv Rumunjske*,⁶²⁰ podnositelji pritužbe živjeli su u stambenom području u blizini pogona za izdvajanje zlata iz rude jednog rudnika. Uložili su više pritužbi o rizicima kojima su izloženi zbog toga što je tvrtka upotrebljavala tehnički postupak u kojem se koristio natrij-cijanid. Godine 2000., iako su vlasti razuvjeravale podnositelje tvrdeći da postoje dovoljni sigurnosni mehanizmi, velika količina zagađene vode izlila se u više rijeka, pri čemu je prešla više granica i utjecala na okoliš više zemalja. Podnositelji pritužbe tvrdili su da je zagađenje negativno utjecalo na njihovo zdravlje.

ESLJP je smatrao da se članak 8. može primijeniti u ekološkim predmetima kada zagađenje izravno uzrokuje država ili kada nezadovoljavajuće pravno uređenje privatnog sektora prouzroči odgovornost države. Sud je smatrao da rumunjske vlasti nisu provele zadovoljavajuću prethodnu procjenu mogućih rizika, nisu dotičnim osobama pružile odgovarajuće informacije i nisu zaustavile industrijske radove nakon nesreće. Stoga je došlo do povrede članka 8. Iako članak 8. ne sadrži izričite postupovne uvjete, postupak donošenja odluke koji dovodi do ometajućih mjera mora biti pravedan i poštovati interese pojedinca zaštićene člankom.

617 Na primjer, vidi ESLJP, *Öneryıldız protiv Turske*, br. 48939/99, 30 studenoga 2004., st. 111. – 118. (o postupovnom aspektu čl. 2.).

618 Na primjer, vidi ESLJP, *Lopez Ostra protiv Španjolske*, br. 16798/90, 9 prosinca 1994., st. 58.; ESLJP, *Taşkin i drugi protiv Turske*, br. 46117/99, 10 studenoga 2004., st. 126. Vidi također Vijeće Europe (2012.), *Manual on Human Rights in the Environment*. Vidi također Vijeće Europe, *Konvencija o zaštiti okoliša kaznenim pravom*, CETS br. 172, 1998. (kojom se od država stranaka zahtijeva da kriminaliziraju teška kaznena djela protiv okoliša i surađuju u provedbi zakona protiv takvih djela).

619 ESLJP, *Guerra i drugi protiv Italije*, br. 14967/89, 19 veljače 1998., st. 60.

620 ESLJP, *Tătar protiv Rumunjske*, br. 67021/01, 27 siječnja 2009.

Samo one osobe koje su posebno ugrožene imaju pravo sudjelovati u odlučivanju u ekološkim predmetima. Provedba tužbe *actio popularis* – sudskog postupka za zaštitu ili izvršenje prava koja uživa javnost (tužbe u javnom interesu) – nije predviđena za zaštitu okoliša.⁶²¹

Obećavajuća praksa

Promicanje ekološke demokracije u praksi

Litva je dobila visoke ocjene prema svim stupovima Indeksa ekološke demokracije (Environmental Democracy Index [EDI]) – u sklopu kojeg se države ocjenjuju na temelju prepoznatih ekoloških standarda – te je dobila najbolju ukupnu ocjenu pravnog indeksa. Javnost uživa pravo podnošenja žalbi zbog odbijanja pružanja informacija o okolišu i pravo pokretanja raznih vrsta tužbenih zahtjeva kada dođe do kršenja prava ili nanošenja štete. Litva je poduzela više koraka kako bi uspostavila zakonska prava koja podupiru ekološku demokraciju. Više pojedinosti potražite na internetskoj stranici EDI-ja.

Izvor: www.environmentaldemocracyindex.org/country/ltu.

Odluke ESLJP-a pozivale su se na međunarodne ekološke standarde i prava utvrđena Aarhuškom konvencijom.⁶²² Sud je potvrdio i važnost prava na pristup vladinim informacijama u slučajevima kada su moguće ozbiljne posljedice po zdravlje.⁶²³ Kada je vlada uključena u opasne aktivnosti koje mogu imati skrivene štetne posljedice po zdravlje osoba koje u njima sudjeluju, članak 8. zahtijeva da se uspostavi djelotvoran i pristupačan postupak kako bi se dotičnim osobama omogućilo dobivanje svih relevantnih i odgovarajućih informacija.⁶²⁴ ESLJP je dopustio pristup pravosuđu i jednoj udruzi kada se žalila na konkretnu i izravnu prijetnju svojoj imovini i načinu života svojih članova.⁶²⁵

621 ESLJP, *Ilhan protiv Turske*, br. 22277/93, 27 lipnja 2000., st. 52. – 53.

622 ESLJP, *Tătar protiv Rumunjske*, br. 67021/01, 27 siječnja 2009., st. 93., 101., 113. – 116. i 118.

623 ESLJP, *McGinley i Egan protiv Ujedinjene Kraljevine*, br. 21825/93 i 23414/94, 9 lipnja 1998., st. 101.

624 ESLJP, *Giacomelli protiv Italije*, br. 59909/00, 2 studenoga 2006.

625 ESLJP, *Gorraiz Lizarraga i drugi protiv Španjolske*, br. 62543/00, 27 travnja 2004.

Pravo na zaštitu zdravlja sadržano je i u članku 11. Europske socijalne povelje Vijeća Europe i Izmijenjene socijalne povelje.⁶²⁶ Prema Dodatnom protokolu uz ovu povelju, koji je stupio na snagu 1998. godine, nacionalni sindikati i udruge poslodavaca, kao i neki europski sindikati, udruge poslodavaca i međunarodni NVO-ovi, imaju pravo podnijeti žalbe o povredama prava Europskom odboru za socijalna prava, a protiv država stranaka Protokola. Nadalje, nacionalni NVO-ovi mogu podnijeti žalbe ako im dotična država izrijekom to dopusti.

Prema pravu EU-a, člankom 37. Povelje EU-a o temeljnim pravima utvrđeno je da visoka razina zaštite okoliša i unaprjeđenja kvalitete okoliša moraju biti integrirane u politike Unije.⁶²⁷ Nadalje, kako je navedeno u svim dijelovima ovog priručnika, članak 47. Povelje EU-a o temeljnim pravima omogućuje pravo pristupa pravosuđu za sva prava koja proizlaze iz prava EU-a.

Osim toga, sekundarno zakonodavstvo EU-a sadrži prava pristupa pravosuđu. Neke odredbe Aarhuške konvencije moguće je pronaći u Direktivi 2003/4/EZ (stup „pristup informacijama“), Direktivi 2003/35/EZ (stup „sudjelovanje javnosti“ i stup „pristup pravosuđu“) i Uredbi (EZ) br. 1367/2006 (koja primjenjuje Aarhušku konvenciju na institucije i tijela EU-a).⁶²⁸ Pravila o pristupu pravosuđu sada su uključena u članak 10. Direktive o procjeni utjecaja na okoliš (EIA),⁶²⁹ koja se primjenjuje na široki raspon definiranih javnih i privatnih projekata, i članak 25. Direktive o industrijskim emisijama.⁶³⁰

626 Vijeće Europe, *Europska socijalna povelja*, CETS br. 35, 1961., i Vijeće Europe, *Izmijenjena socijalna povelja*, CETS br. 163, 1996.

627 Vidi također čl. 3. st. 3. UEU-a i članke 11. i 191. UFEU-a.

628 Direktiva 2003/4/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 28 siječnja 2003. o javnom pristupu informacijama o okolišu i stavljanju izvan snage Direktive Vijeća 90/313/EEZ, SL 2003 L 41; Direktiva 2003/35/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 26 svibnja 2003. o osiguravanju sudjelovanja javnosti u izradi određenih planova i programa koji se odnose na okoliš i o izmjeni direktiva Vijeća 85/337/EEZ i 96/61/EZ s obzirom na sudjelovanje javnosti i pristup pravosuđu, SL 2003 L 156; Uredba (EZ) br. 1367/2006 Europskog parlamenta i Vijeća od 6 rujna 2006. o primjeni odredaba Aarhuške konvencije o pristupu informacijama, sudjelovanju javnosti u odlučivanju i pristupu pravosuđu u pitanjima okoliša na institucije i tijela Zajednice, SL 2006 L 264. Vidi također, SEU, C-240/09, *Lesoochranárske zoskupenie VLK protiv Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky*, 8 ožujka 2011.

629 Direktiva 2011/92/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 13 prosinca 2011. o procjeni učinaka određenih javnih i privatnih projekata na okoliš, SL 2012 L 26, izmijenjena i dopunjena Direktivom 2014/52/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 16 travnja 2014. o izmjeni Direktive 2011/92/EU o procjeni učinaka određenih javnih i privatnih projekata na okoliš, SL 2014 L 124.

630 Direktiva 2010/75/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 24 studenoga 2010. o industrijskim emisijama (integrirano sprečavanje i kontrola onečišćenja), SL 2010 L 334.

Članak 11. EIA-e obvezuje države članice da „zainteresiranoj javnosti“ omogućće pristup postupku preispitivanja radi osporavanja „materijalne ili postupovne zakonitosti“ odluka koje moraju biti u skladu sa zahtjevima o sudjelovanju utvrđenima EIA-om. Prema članku 1. stavku 2. EIA-e, „zainteresirana javnost“ znači „javnost na koju utječu ili na koju će vjerojatno utjecati ili ima interes u postupcima donošenja odluka o okolišu“. To uključuje NVO-ove. Kolektivnu važnost ovog prava odražava činjenica da Aarhuška konvencija i prateće direktive EU-a od nacionalnih sudova iziskuju da priznaju tužbe koje su pokrenuli NVO-i.⁶³¹ Nacionalna pravila koja ograničavaju položaj NVO-ova mogu biti u suprotnosti s ciljevima Direktive EIA.⁶³²

Primjer: U predmetu *Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland, Landesverband Nordrhein-Westfalen eV protiv Bezirksregierung Arnsberg* (predmet Trianel),⁶³³ Trianelu je odobrena dozvola za gradnju i rad elektrane na ugljen u Lünenu, u Njemačkoj. Predložena elektrana trebala je biti u blizini pet posebnih područja očuvanja prema Direktivi o staništima. NVO je zatražio poništenje dozvole, tvrdeći da se njome krše odredbe njemačkog zakona kojim je prenesena ta direktiva. Njemački sud je zaključio da, prema njemačkom zakonu, NVO ne može pokrenuti postupak zbog kršenja prava. Da bi se mogao obratiti sudu, moraju biti prekršena njegova vlastita prava. Sud je SEU-u prosljedio pitanje narušava li to odredbe Direktive EIA o pristupu pravosuđu.

SEU je zaključio da, s obzirom da je zakon izveden iz prava EU-a kojim su utvrđene jasne obveze u ovom području, država članica nije mogla zahtijevati da procesna legitimacija ekoloških udruga ovisi o konceptu prava pojedinaca.

631 SEU, spojeni predmeti C-128/09, C-129/09, C-130/09, C-131/09, C-134/09 i C-135/09, *Antoine Boxus, Willy Roua, Guido Durllet i drugi, Paul Fastrez i Henriette Fastrez, Philippe Daras, Association des riverains et habitants des communes proches de l'aéroport BSCA (briselska južna zračna luka Charleroi) (ARACH), Bernard Page i Léon L'Hoir i Nadine Dartois protiv Région wallonne*, 18 listopada 2011., st. 44. – 46., 51. Više o procesnoj legitimaciji općenito potražite u: Europski parlament, Glavna uprava za unutarnju politiku (2012.), *Standing up for your right(s) in Europe: A Comparative study on Legal Standing (Locus Standi) before the EU and Member States' Courts*.

632 SEU, C-263/08, *Djurgården-Lilla Värtans Miljöskyddsörening protiv Stockholms kommun genom dess marknämnd*, 15 listopada 2009.

633 SEU, C-115/09, *Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland, Landesverband Nordrhein-Westfalen eV protiv Bezirksregierung Arnsberg*, 12 svibnja 2011.

Trošak pokretanja sudskog postupka uobičajena je prepreka za pristup pravosuđu. Pravo EU-a i Aarhuška konvencija obvezuju države članice i ugovorne stranke da osiguraju da troškovi sudskih postupaka povezanih s okolišem ne budu „previsoki”.⁶³⁴ Domaći sudovi ne mogu uzimati u obzir isključivo financijska sredstva pojedinačnih podnositelja zahtjeva; moraju uzeti u obzir brojne druge čimbenike, uključujući ima li podnositelj razumne izgleda za uspjeh, značaj ishoda postupka kako za podnositelja tako i za zaštitu okoliša, složenost mjerodavnog prava te je li dostupno javno financiranje ili drugi programi za zaštitu od troškova.⁶³⁵ Oslanjanjem na sudove da primijene svoje diskrecijsko pravo i odbiju narediti stranci koja je izgubila postupak plaćanje troškova stvara se pravna nesigurnost i ne prenose se učinkovito pravni zahtjevi EU-a.⁶³⁶

8.5. E-pravosuđe

Ključne točke

- Tehnologija može unaprijediti učinkovitost i transparentnost pravosudnog postupka te pojedincima olakšati pristup pravosuđu. Međutim, postoji i rizik da će nekim osobama ugroziti pristup pravosuđu (primjerice, osobama koje nemaju internet) ako u potpunosti zamijeni tradicionalne postupke.
- SEU je naveo da „elektronička sredstva” ne smiju biti jedina ponuđena sredstva za pristup postupcima jer to nekim osobama može onemogućiti ostvarivanje njihovih prava.

Tehnologija može unaprijediti učinkovitost i transparentnost pravosudnog postupka te pojedincima olakšati pristup pravosuđu. Pojam „e-pravosuđe” obuhvaća širok raspon inicijativa, uključujući uporabu elektroničke pošte, podnošenje zahtjeva internetom, pružanje informacija internetom (uključujući sudsku praksu), primjenu videosaslušanja i videokonferencija, internetsko praćenje registriranja i tijeka predmeta te mogućnost sudaca ili drugih donositelja odluka da elektronički pristupe informacijama. U ovom se odjeljku navodi

634 UN, UNECE (1998.), *Konvencija o pristupu informacijama, sudjelovanju javnosti u odlučivanju i pristupu pravosuđu u pitanjima okoliša*, 25 lipnja 1998., čl. 9. st. 4. (odredbe o pristupu pravosuđu).

635 SEU, C-260/11, *The Queen, na prijedlog Davida Edwardsa i Lilian Pallikaropoulos protiv Environment Agency i drugih*, 11 travnja 2013., st. 46.

636 SEU, C-427/07, *Komisija Europskih zajednica protiv Irske*, 16 srpnja 2009., st. 94. Vidi također SEU, C-530/11, *Europska komisija protiv Ujedinjene Kraljevine Velike Britanije i Sjeverne Irske*, 13 veljače 2014., st. 54. – 58.

pregled uvjeta za e-pravosuđe i potom se navode konkretni primjeri inicijativa koje se provode prema pravu EU-a.

Prema pravu VE-a, EKLJP-om nisu utvrđeni posebni uvjeti u vezi s e-pravosuđem, no provedba inicijativa e-pravosuđa podliježe pravilima o pristupu sudu i pravu na pravično suđenje prema članku 6. EKLJP-a.

Primjer: U predmetu *Lawyer Partners a.s. protiv Slovačke*,⁶³⁷ podnositelj pritužbe, privatna tvrtka s ograničenom odgovornošću htjela je pokrenuti više od 70 000 građanskih parnica za naplatu duga. Zbog golemog broja tužbi, tvrtka ih je snimila na DVD i poslala sudu zajedno s pismom obrazloženja. Iako je domaći zakon omogućavao podnošenje tužbi na taj način, sud ih je odbio registrirati na osnovu toga što mu nedostaje potrebna oprema. Žalba Ustavnom sudu je odbijena zato jer je podnesena izvan zakonski propisanog dvomjesečnog roka.

ESLJP je napomenuo da bi, u tiskanom obliku, tvrtkine tužbe i popratni dokumenti ispunili više od 40 milijuna stranica. U tim se okolnostima odluka tvrtke o sredstvu podnošenja tužbi nije mogla smatrati neprimjerenom. Domaći je zakon omogućavao elektroničko podnošenje tužbi te se tvrtku podnositeljicu nije moglo kritizirati što je iskoristila tu mogućnost. Odbijanje suda da registrira tužbe činilo je nerazmjerno ograničenje podnositeljeva prava na pristup sudu.

„Jedinstveno mrežno mjesto EU-a za pristup uslugama (tzv. „one-stop shop“) u području pravosuđa“, Europski portal e-pravosuđe, trenutno omogućuje pojedincima da internetom pokreću prekogranične sporove male vrijednosti ili platne naloge, u skladu s mjerodavnim sekundarnim zakonodavstvom EU-a. Uredbom br. 1896/2006 ustanovljen je postupak europskog platnog naloga (EPN).⁶³⁸ Taj postupak pojednostavljuje prekogranične sporove o nespornim novčanim tražbinama u građanskim i trgovačkim stvarima. Europski platni nalog priznaju i izvršavaju sve države članice EU-a, osim Danske, bez potrebe za klauzulom izvršnosti. Omogućuje vjerovnicima da pokrenu

637 ESLJP, *Lawyer Partners a.s. protiv Slovačke*, br. 54252/07, 3274/08, 3377/08, 3505/08, 3526/08, 3741/08, 3786/08, 3807/08, 3824/08, 15055/08, 29548/08, 29551/08, 29552/08, 29555/08 i 29557/08, 16 lipnja 2009.

638 Uredba (EZ) br. 1896/2006 Europskog parlamenta i Vijeća od 12 prosinca 2006. o uvođenju postupka europskoga platnog naloga, SL 2006 L 399.

postupak bez pojavljivanja pred sudom, koristeći se standardiziranim obrascima koje mogu ispuniti i poslati nadležnom sudu.

U skladu s Uredbom (EZ) br. 861/2007, sporovi se mogu pokretati i putem europskog portala e-pravosuđe u sklopu europskog postupka za sporove male vrijednosti. Time se nastoje unaprijediti i pojednostavniti postupci u građanskim i trgovačkim stvarima koji se odnose na sporove čija vrijednost ne premašuje 2000 EUR.⁶³⁹ Postupak za sporove male vrijednosti primjenjuje se među svim državama članicama EU-a osim Danske. To je pisani postupak – osim u slučajevima kada sud smatra da je potrebna usmena rasprava.⁶⁴⁰ Njime se utvrđuju rokovi za stranke i sud kako bi se ubrzao sudski postupak, a primjenjuje se na materijalne i nematerijalne sporove. Sudsku odluku dobivenu ovim postupkom uglavnom se mora automatski priznati i izvršiti u drugoj državi članici.

Razvoj videokonferencija i videosaslušanja može pomoći olakšati izvršavanje pravde. Na primjer, europski nalog za nadzor omogućuje državama članicama EU-a da izdaju naloge za nadzor kojima osumnjičenike ili optuženike puštaju na slobodu do suđenja, kako bi ih se moglo nadzirati u njihovim državama boravišta.⁶⁴¹ Člankom 19. stavkom 4. propisano je da se za saslušanje optuženika mogu upotrebljavati telefonske konferencije i videokonferencije ako nacionalno zakonodavstvo države izdavanja predviđa saslušanje prije promjene mjera nadzora ili izdavanja uhiđenog naloga. Uporabu videokonferencija za saslušanja promiču drugi instrumenti EU-a.⁶⁴²

639 Uredba (EZ) br. 861/2007 Europskog parlamenta i Vijeća od 11 srpnja 2007. o uvođenju europskog postupka za sporove male vrijednosti, SL 2007 L 199.

640 Uredba (EZ) br. 861/2007, čl. 5. st. 1.

641 O tome će biti više riječi u predstojećem izvješću FRA-e o primjeni prava EU-a u praksi po pitanju transfera osoba koje čekaju na suđenje.

642 Okvirna odluka Vijeća 2009/829/PUP od 23 listopada 2009. o primjeni načela uzajamnog priznavanja odluka o mjerama nadzora među državama članicama Europske unije kao alternative privremenom pritvoru, SL 2009 L 294. Vidi također: Direktivu 2012/29/EU, čl. 17.; Akt Vijeća od 29 svibnja 2000. kojim se donosi Konvencija o uzajamnoj pravnoj pomoći u kaznenim stvarima među državama članicama Europske unije, SL 2000 C 197, čl. 10.; Uredbu Vijeća (EZ) br. 1206/2001 od 28 svibnja 2001. o suradnji između sudova država članica u izvođenju dokaza u građanskim ili trgovačkim stvarima, SL 2001 L 174, čl. 10. st. 4. i čl. 17. st. 4. (kojom se nastoje unaprijediti, pojednostavniti i ubrzati suradnja sudova u izvođenju dokaza); Direktivu Vijeća 2004/80/EZ od 29 travnja 2004. o naknadi žrtvama kaznenih djela, SL 2004 L 261, čl. 9. st. 1.; i Uredbu (EZ) br. 861/2007 Europskog parlamenta i Vijeća od 11 srpnja 2007. o uvođenju europskog postupka za sporove male vrijednosti, čl. 8. i čl. 9. st. 1.

Obećavajuća praksa

Prikaz izricanja presude: internetski alat za olakšavanje pristupa pravosuđu

Ministarstvo pravosuđa Ujedinjene Kraljevine dobilo je priznanje u sklopu nagrada International Visual Communications Awards za interaktivni vodič namijenjen građanima kako bi im pomogao razumjeti izricanje presude – „Vi presudite”. Taj alat olakšava pristup pravosuđu tako što građane upoznaje sa sudskim postupcima izvan same sudnice.

Izvor: FRA (2012), Fundamental rights: challenges and achievements in 2011 – FRA Annual report, str. 207.

Međutim, neke osobe možda nemaju pristup novim tehnologijama i stoga je važno da one postoje usporedno s tradicionalnim sustavima. SEU je potvrdio da postupci kojima se može pristupiti isključivo „elektroničkim sredstvima” nekim osobama mogu onemogućiti ostvarivanje njihovih prava.⁶⁴³

Primjer: U predmetu *Alassini protiv Telecom Italia SpA*,⁶⁴⁴ SEU je razmatrao četiri povezana zahtjeva za prethodni postupak koja je podnio *Giudice di Pace di Ischia*, o odredbama prema kojima je pokušaj izvansudske nagodbe obvezan uvjet da bi neki sporovi bili prihvatljivi pred nacionalnim sudom. Odredbe su usvojene u skladu s Direktivom o univerzalnoj usluzi.⁶⁴⁵ SEU je razmatrao jesu li ta obvezna upućivanja u skladu s načelom učinkovite pravne zaštite.

Odluka o obveznom upućivanju detaljno je opisana u [odjeljku 2.4.2.](#) U razmatranju ovog pitanja, SEU je također napomenuo da nekim osobama ostvarivanje prava koja omogućuje Direktiva o univerzalnoj usluzi u praksi može biti nemoguće ili iznimno teško – posebice osobama koje nemaju pristup internetu – ako se postupku nagodbe može pristupiti samo elektroničkim sredstvima.

643 SEU, spojeni predmeti, C-317/08, C-318/08, C-319/08 i C-320/08, *Rosalba Alassini protiv Telecom Italia SpA, Filomena Califano protiv Wind SpA, Lucia Anna Giorgia Iacono protiv Telecom Italia SpA i Multiservice Srl protiv Telecom Italia SpA*, 18 ožujka 2010., st. 58.

644 SEU, spojeni predmeti C-317/08 do C-320/08, *Rosalba Alassini protiv Telecom Italia SpA, Filomena Califano protiv Wind SpA, Lucia Anna Giorgia Iacono protiv Telecom Italia SpA i Multiservice Srl protiv Telecom Italia SpA*, 18 ožujka 2010., st. 67.

645 Direktiva 2002/22/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 7 ožujka 2002. o univerzalnoj usluzi i pravima korisnika u vezi s elektroničkim komunikacijskim mrežama i uslugama, SL 2002 L 108.

Dodatna literatura

1. poglavlje

Anagnostou, D. (2013.), *ECHR; Implementing Strasbourg's judgment on domestic policy*, Edinburgh, Edinburgh University Press.

Brillat, R. (2009.), 'The European Social Charter' u Alfredsson, G. et al. (ur.), *International Human Rights Monitoring Mechanisms*, Leiden, Martinus Nijhoff.

Bratza, N. (2013.), 'The European Convention on Human Rights and the Charter of Fundamental Rights of the European Union: a process of mutual enrichment', u Rosas, A. et al. (ur.), *Court of Justice and construction of Europe: analyses and perspectives on sixty years of case-law*, Haag, T.M.C. Asser Press.

Carrera, S., De Somer, M. i Petkova, B. (2012.), 'The Court of Justice of the European Union as a Fundamental Rights Tribunal – Challenges for the Effective Delivery of Fundamental Rights in the Area of Freedom, Security and Justice', *Liberty and Security in Europe Papers*, Centre for European Policy Studies, br. 49.

SEU, revija „Reflets”, dostupna na: http://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7063/.

Coutron, L. i Picheral, C. (ur.) (2012.), *Charte des droits fondamentaux de l'Union européenne et Convention européenne des droits de l'homme*, Bruxelles, Bruylant.

Craig, P. (2010.), *The Lisbon Treaty. Law, Politics, and Treaty Reform*, Oxford, Oxford University Press.

Francioni, F. (2007.), *Access to Justice as a Human Right*, New York, Oxford University Press.

Klamert, M. (2014.), *The Principle of Loyalty in EU Law*, Oxford, Oxford University Press.

Lavranos, N. (2013.), 'The ECJ's Judgments in Melloni and Åkerberg Fransson: Un ménage à trois difficulté', *European Law Reporter*, br. 4, str. 133. – 141.

Meyer, J. (ur.) (2014.), *Charta der Grundrechte der Europäischen Union*, 4. izdanje, Baden-Baden, Nomos.

Pech, L. (2010.), 'A Union founded on the Rule of Law: Meaning and Reality of the Rule of Law as Constitutional Principle of EU Law', *European Constitutional Law Review*, sv. 6, br. 3, str. 359. – 396.

Stricker, A. (2010.), *Die Bedeutung der Europäischen Menschenrechtskonvention und der gemeinsamen Verfassungsüberlieferungen für den Grundrechtsschutz der Europäischen Union*, Frankfurt am Main, Peter Lang.

Timmermans, C. (2013.), 'Fundamental rights protection in Europe before and after accession of the European Union to the European Convention on Human Rights', u van Dijk, P. i van Roosmalen, M. et al. (ur.), *Fundamental Rights and Principles*, Antwerp, Intersentia.

Program Ujedinjenih naroda za razvoj (2005.), 'Programming for Justice: Access for All: A Practitioner's Guide to a Human Rights-Based Approach to Access to Justice', Bangkok, UNDP.

2. poglavlje

Adams, S. i Parras, F.J. (2013.), 'The European Stability Mechanism through the legal meanderings of Union's constitutionalism: Comment on Pringle', *European Law Review*, sv. 8, br. 6, str. 848. – 865.

Benöhr, I. (2014.), 'Collective Redress in the Field of European Consumer Law', *Legal Issues of Economic Integration*, sv. 14, br. 3, str. 243. – 256.

De Palo, G. i Trevor, M. (2012.), *EU Mediation Law and Practice*, Oxford, Oxford University Press.

Doobay, A. (2013.), 'The right to a fair trial in light of the recent ECtHR and CJEU case-law', *ERA Forum*, sv. 14, br. 2, str. 251. – 262.

Flattery, J. (2010.), 'Balancing efficiency and justice in EU competition law: elements of procedural fairness and their impact on the right to a fair hearing', *Competition Law Review*, sv. 7, br. 1, str. 53. – 58.

FRA, *Charterpedia* dostupno na: <http://fra.europa.eu/hr/charterpedia>.

FRA (2012.), *Bringing rights to life: The fundamental rights landscape of the European Union*, Luxembourg, Ured za publikacije.

Galetta, D. (2010.), *Procedural Autonomy of EU Member States: Paradise Lost?*, Heidelberg, Springer.

Gilliaux, P. (2012.), *Droit(s) européen(s) à un procès équitable*, Bruxelles, Bruylant.

Hodges, S. (2014.), 'Consumer ombudsmen: better regulation and dispute resolution', *ERA Forum*, sv. 15, br. 4, str. 593. – 608.

Luzak, J. (2014.), 'Online consumer contracts', *ERA Forum*, sv. 15, br. 3, str. 381. – 392.

Müller, L. F. (2015.), *Richterliche Unabhängigkeit und Unparteilichkeit nach Art. 6 EMRK.: Anforderungen der Europäischen Menschenrechtskonvention und spezifische Probleme in den östlichen Europaratsstaaten*, Berlin, Duncker & Humblot.

Peers, S., Ward, A. et al. (ur.) (2013.), *Commentary on Charter of Fundamental Rights*, Oxford, Hart Publishing.

Polakiewicz, J. (2009. – 2010.), 'European Union action on procedural rights and the European Convention on Human Rights', *Human Rights Law Journal*, sv. 30, br. 1 – 2, str. 12. – 16.

Stürner, M., Inchausti Gascón, F., Caponi, R. (ur.) (2014.), *The Role of Consumer ADR in the Administration of Justice. New Trends in Access to Justice under EU Directive 2013/11*, München, Sellier.

Vitkauskas, D. i Dikov, G. (2012.), *Protecting the right to a fair trial under the European Convention on Human Rights*, Strasbourg, Vijeće Europe.

Wrbka, S. (2014.), *European Consumer Access to Justice Revisited*, Cambridge, Cambridge University Press.

3. i 4. poglavlje

Cape, E., Namoradze, N., Smith, R. i Spronken, T. (2010.), *Effective Criminal Defence in Europe*, Cambridge, Intersentia.

Mole, N. i Harby, C., Vijeće Europe (2007.), 'Le droit à un procès équitable: Un guide sur la mise en œuvre de l'Article 6 de la Convention européenne des Droits de l'Homme', *Précis sur les droits de l'homme*, br. 3.

Vijeće Europe (2013.), *Guide to a fair trial: civil limb*, Strasbourg, Vijeće Europe.

Vijeće Europe (2014.), *Guide to a fair trial: criminal limb*, Strasbourg, Vijeće Europe.

Engström, J. (2011.), 'The Principle of Effective Judicial Protection after the Lisbon Treaty: Reflection in the light of case C-279/09 DEB', *Review of European Administrative Law*, sv. 4, br. 2, str. 53. – 68.

FRA (2015.), *Pravosuđe prilagođeno djeci – stajališta i iskustva stručnjaka o sudjelovanju djece u građanskim i kaznenim sudskim postupcima u 10 država članica EU-a*, Luxembourg, Ured za publikacije.

Grabenwarter, C. i Pabel, K. (2012.), *Europäische Menschenrechtskonvention*, 5. izdanje, München, C. H. Beck.

Harris, D., O'Boyle, M., Warbrick, C. i Bates, E. (2014.), *Law of the European Convention on Human Rights*, Oxford, Oxford University Press.

Kiraly, L. i Squires, N. (2011.), 'Legal aid in the EU: from the Brussels Convention of 1968 to the Legal Aid Directive of 2003', *Coventry Law Journal*, sv. 16, br. 2, str. 28. – 47.

Oliver, P. (2011.), 'Case C-279/09 DEB v. Germany', *Common Market Law Review*, sv. 48, str. 2023. – 2040.

Rainey, B., Wicks, E. i Ovey, C. (2014.), *The European Convention on Human Rights*, Oxford, Oxford University Publishing.

Sayers, D. (2014.), 'Protecting Fair Trial Rights in Criminal Cases in the European Union: Where does the Roadmap take Us?', *Human Rights Law Review*, sv. 14, br. 4, str. 733. – 760.

Trechsel, S. (2005.), *Human Rights in Criminal Proceedings*, Oxford, Oxford University Press.

5. poglavlje

Biondi, A. i Farley, P. (2009.), *The Right to Damages in European Law*, Alphen on the Rhine, Kluwer Law International.

Buyse, A. (2009.), 'Lost and Regained? Restitution as a remedy for human rights', *Heidelberg Journal of International Law*, sv. 68, str. 129. – 153.

Vijeće Europe (2013.), *Guide to good practice in respect of domestic remedies*, Strasbourg, Vijeće Europe.

De Hert, P. i Korenica, F. (2012.), 'The doctrine of equivalent protection: its life and legitimacy before and after the European Union's accession to the European Convention on Human Rights', *German Law Journal*, sv. 13, br. 7, str. 874. – 895.

Gutman, K. (2011.), 'The evolution of the action for damages against the European Union and its place in the system of judicial protection', *Common Market Law Review*, sv. 48, br. 3, str. 695. – 750.

Karpenstein, U. i Mayer, C. F. (2012.), *Konvention zum Schutz der Menschenrechte und Grundfreiheiten: Kommentar*, München, C. H. Beck.

Keller, H. i Marti, C. (2013.), 'Interim Relief Compared: Use of Interim Measures by the UN Human Rights Committee and the European Court of Human Rights', *Heidelberg Journal of International Law*, sv. 73, str. 325. – 372.

Kuijjer, M. (2014.), *Effective remedies as a fundamental right*, Barcelona, Escuela Judicial Española & European Judicial Training Network.

Lenaerts, K., Maselis, I. i Gutman, K. (2014.), *EU procedural law*, Oxford, Oxford University Press.

Le Sueur, A. (2012.), 'Designing Redress: Who Does it, How and Why?', *Asia Pacific Law Review*, sv. 20, br. 1, str. 17. – 44.

Mak, C. (2012.), 'Rights and Remedies – Article 47 EUCFR and Effective Judicial Protection in European Private Law Matters', *Amsterdam Law school Research Paper*, br. 2012. – 88.

Marguénaud, J.-P. (2012.), *La cour européenne des droits de l'homme*, 6. izdanje, Paris, Dalloz.

McBride, J. (2009.), *Access to justice for migrants and asylum-seekers in Europe*, Europski odbor za pravnu suradnju, Strasbourg, Vijeće Europe.

Peers, S. (2012.), 'Sanctions for infringement of EU law after the Treaty of Lisbon', *European Public Law*, sv. 18, str. 33.

Peers, S. (2014.), 'Reconciling the Dublin system with European fundamental rights and the Charter', *ERA Forum*, sv. 15, br. 4, str. 485. – 494.

Schlote, M. (2014.), 'The San Giorgio "cause of action"', *British Tax Review*, br. 2, str. 103. – 113.

Van Gerven, W. (2000.), 'Of Rights, Remedies and Procedures', *Common Market Law Review*, sv. 37, broj 3, str. 501. – 536.

Wakefield, J. (2010.), 'Retrench and Reform: The Action for Damages', u Eckhout, P. i Tridimas, T. (ur.), *Yearbook of European Law*, sv. 28.

Ward, A. (2011.), 'National and EC Remedies under the EU Treaty; Limits and the Role of the ECHR', u Barnard, C. i Odudu, O. (ur.), *The Outer Limits of the Treaty*, Oxford, Hart Publishing.

Ward, A. (2012.), 'Damages under the EU Charter of Fundamental Rights', *ERA Forum*, sv. 12, br. 4, str. 589. – 611.

6. poglavlje

Balthasarv, S. (2010.), 'Locus Standi Rules for Challenge to Regulatory Acts by Private Applicants: the new Article 263(4)', *European Law Review*, sv. 35, br. 4, str. 542. – 550.

Carboni, N. (2014.), 'From Quality to Access to Justice: Improving the Functioning of European Judicial Systems', *Civil and Legal Sciences*, sv. 3, br. 4.

FRA (2011.), *Access to justice in Europe: an overview of challenges and opportunities*, Luxembourg, Ured za publikacije.

Kloth, M. (2010.), *Immunities and the right of access to the court under Article 6 of the European Convention on Human Rights*, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers.

Nascimbene, B. (2009.), 'European judicial cooperation in criminal matters: what protection for individuals under the Lisbon Treaty?', *ERA Forum*, sv. 10, br. 3, str. 397. – 407.

Reich, N. (2013.), *General Principles of EU Civil Law*, Antwerp, Intersentia.

7. poglavlje

Edel, F. (2007.), *The length of civil and criminal proceedings in the case law of the European Court of Human Rights*, Strasbourg, Vijeće Europe.

Komisija Vijeća Europe za ocjenu učinkovitosti pravosuđa (CEPEJ) (2012.), *Length of court proceedings in the member states of the Council of Europe*

based on the case law of the European Court of Human Rights, Strasbourg, Vijeće Europe.

Greer, S. (2006.), *The European Convention on Human Rights: Achievements, Problems and Prospects*, Cambridge, Cambridge University Press.

Henzelin, M. i Rordorf, H. (2014.), 'When Does the Length of Criminal Proceedings Become Unreasonable According to the European Court of Human Rights?', *New Journal of European Criminal Law*, sv. 5, br. 1, str. 78. – 109.

Mahoney, P. (2004.), 'The right to a fair trial in criminal matters under Article 6 ECHR', *Judicial Studies Institute Journal*, sv. 4, br. 2, str. 107. – 129.

Meyer-Ladewig, J. (2011.), *EMRK Europäische Menschenrechtskonvention – Handkommentar*, 3. izdanje, Baden-Baden, Nomos.

Nicolas, M. (2012.), *Le droit au délai raisonnable devant les juridictions pénales internationales*, Frankfurt am Main, Peter Lang.

Van Dijk, P., Van Hoof, G.J.H., Van Rijn, A. i Zwaak, L. (ur.) (2006.), *Theory and Practice of the European Convention on Human rights*, Antwerp, Intersentia.

8. poglavlje

Bartlett, P. et al. (ur.) (2006), *Mental Disability and the European Convention on Human Rights*, Leiden, Martinus Nijhoff.

Cojocariu, C. (2011.), 'Handicapping rules: The overly restrictive application of admissibility criteria by the European Court of Human Rights to complaints concerning disabled people', *European Human Rights Law Review*, br. 6, str. 686.

Contini, F. i Lanzara, G. (2014.), *The Circulation of Agency in e-Justice*, Dordrecht, Springer.

Vijeće Europe (2012.), *Manual on Human Rights and the Environment*, Strasbourg, Vijeće Europe.

Easton, S. (2011.), *Prisoners' rights: principles and practice*, Abingdon, Taylor & Francis.

FRA (2012.), *Access to justice in cases of discrimination in the EU: Steps to further equality*, Luxembourg, Ured za publikacije.

FRA (2012.), *Involuntary placement and involuntary treatment of persons with mental health problems*, Luxembourg, Ured za publikacije.

FRA (2013.), *Poslovna sposobnost osoba s intelektualnim teškoćama i osoba s mentalnim problemima*, Luxembourg, Ured za publikacije.

FRA (2015.), *Žrtve kaznenih djela u EU-u: opseg i vrsta potpore žrtvama*, Luxembourg, Ured za publikacije.

FRA i ESLJP (2014.), *Priručnik o europskom pravu u području azila, zaštite granica i imigracije*, Luxembourg, Ured za publikacije.

FRA i ESLJP (2015.), *Handbook on European law relating to the rights of the child*, Luxembourg, Ured za publikacije.

Gavrielidis, T. (ur.) (2014.), *A victim-led criminal justice system: addressing the paradox*, London, IARS Publications.

Gramatikov, M. i Klaming, L. (2011.), 'Getting divorced online: Procedural and outcome justice in online divorce mediation', *Journal of Law and Family Studies*, sv. 13, br. 2, str. 1. – 30.

Harding, A. (2007.), *Access to environmental justice: a comparative study*, London, Brill.

Lindsay, W.R., Taylor, J.L. i Sturmey, P. (2004.), *Offenders with Developmental Disabilities*, Chichester, Wiley.

Londono, P. (2007.), 'Positive obligations, criminal procedure and rape cases', *European Human Rights Law Review*, br. 2, str. 158. – 171.

Lupo, G. i Bailey, J. (2014.), 'Designing and Implementing e-Justice Systems: Some Lessons Learned from EU and Canadian Examples', *Laws*, sv. 3, br. 2, str. 353. – 387.

Ng, G. (2013.), 'Experimenting with European Payment Order and of European Small Claims Procedure', u Contini, F. i Lanzara, G. (ur.), *Building Interoperability for European Civil Proceedings online*, CLUEB Bologna.

Ochoa, J.C. (2013.), *The Rights of Victims in Criminal Justice Proceedings for Serious Human Rights Violations*, Leiden, Martinus Nijhoff.

Pallemaerts, M. (2009.), *The Aarhus Convention at ten. Interactions and Tensions between Conventional International Law and EU Environmental Law*, Groningen, Europa Law Publishing.

Perlin, M. (2011.), *International human rights and mental disability law: when the silenced are heard*, New York, Oxford University Press.

Smith, R. (2014.), *Digital delivery of legal services to people on low incomes*, London, The Legal Education Foundation.

Starmer, K. (2014.), 'Human rights, victims and the prosecution of crime in the 21st century', *Criminal Law Review*, br. 11, str. 777. – 787.

Taylor, J.L. i Lindsay, W.R. (2010.), 'Understanding and treating offenders with learning disabilities: a review of recent developments', *Journal of Learning Disabilities and Offending Behaviour*, sv. 1, br. 1, str. 6.

The Harris Review (2015.), 'Changing prisons, saving lives: report of the independent review into self-inflicted deaths in custody of 18-24 year olds', Command Paper 9087.

Van Zyl Smit, D. i Snacken, S. (2011.), *Principles of European Prison Law and Policy: Penology and Human Rights Paperback*, Oxford, Oxford University Press.

Velicogna, M. Errera, A. i Derlange, S. (2013.), 'Building e-Justice in Continental Europe: The TéléRecours Experience in France', *Utrecht Law Review*, sv. 9, br. 1, str. 38. – 59.

Young, L. (2014.), *The Young Review: Improving outcomes for young black and/or Muslim men in the Criminal Justice System*, London, Barrow Cadbury Trust.

Sudska praksa

Odabrana sudska praksa Europskog suda za ljudska prava i Suda Europske unije

Pravo pristupa sudu

ESLJP

Golder protiv Ujedinjene Kraljevine, br. 4451/70, 21 veljače 1975.

Julius Kloiber Schlachthof GmbH i drugi protiv Austrije, br. 21565/07, 21572/07, 21575/07 i 21580/07, 4 travnja 2013.

SEU

Antoine Boxus, Willy Roua, Guido Durllet i drugi, Paul Fastrez, Henriette Fastrez, Philippe Daras, Association des riverains et habitants des communes proches de l'aéroport BSCA (briseljska južna zračna luka Charleroi) (ARACH), Bernard Page, Léon L'Hoir, Nadine Dartois protiv Région wallone, spojeni predmeti C-128/09 do C-131/09, C-134/09 i C-135/09, 18 listopada 2011.

Epitropos tou Elegktikou Synedriou sto Ypourgeio Politismou kai Tourismou protiv Ypourgeio Politismou kai Tourismou - Ypiresia Dimosionomikou Elenchou, C-363/11, 16 veljače 2013.

Valeri Hariev Belov protiv CHEZ Elektro Balgaria AD i drugih (intervenirale Bugarska i Europska komisija), C-394/11, 31 siječnja 2013.

Neovisnost i nepristranost sudova

ESLJP

Ibrahim Gürkan protiv Turske, br. 10987/10, 3 srpnja 2012.

Maktouf i Damjanović protiv Bosne i Hercegovine, br. 2312/08 i 34179/08, 18 srpnja 2013.

SEU

Chronopost SA i La Poste protiv Union française de l'express (UFEX) i drugih, spojeni predmeti C-341/06 P i C-342/06 P, 1 srpnja 2008.

Graham J. Wilson protiv Ordre des avocats du barreau de Luxembourg, C-506/04, 19 rujna 2006.

Pravična i javna

ESLJP

Khrabrova protiv Rusije, br. 18498/04, 2 listopada 2012.

Užkauskas protiv Litve, br. 16965/04, 6 srpnja 2010.

Izvansudska tijela i metode alternativnog rješavanja sporova

ESLJP

Suda protiv Češke Republike, br. 1643/06, 28 listopada 2010.

SEU

Rosalba Alassini protiv Telecom Italia SpA, Filomena Califano protiv Wind SpA, Lucia Anna Giorgia Iacono protiv Telecom Italia SpA i Multiservice Srl protiv Telecom Italia SpA, spojeni predmeti C-317/08 do C-320/08, 18 ožujka 2010.

Pravna pomoć u nekaznenim postupcima

ESLJP

Airey protiv Irske, br. 6289/73, 9 listopada 1979.

McVicar protiv Ujedinjene Kraljevine, br. 46311/99, 7 svibnja 2002.

SEU

DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH protiv Bundesrepublik Deutschland, C-279/09, 22 prosinca 2010.

Pravna pomoć u kaznenim postupcima

ESLJP

Tsonyo Tzonev protiv Bugarske (br. 2), br. 2376/03, 14 siječnja 2010.

Twalib protiv Grčke, br. 24294/94, 9 lipnja 1998.

Zdravko Stanev protiv Bugarske, br. 32238/04, 6 studenoga 2012.

Pravo na savjetovanje, obranu i zastupanje u nekaznenim postupcima

ESLJP

Anghel protiv Italije, br. 5968/09, 25 lipnja 2013.

Bertuzzi protiv Francuske, br. 36378/97, 13 veljače 2003.

Pravo na savjetovanje, obranu i zastupanje u kaznenim postupcima

ESLJP

Aras protiv Turske (br. 2), br. 15065/07, 18 studenoga 2014.

Lagerblom protiv Švedske, br. 26891/95, 14 siječnja 2003.

Lanz protiv Austrije, br. 24430/94, 31 siječnja 2002.

Pishchalnikov protiv Rusije, br. 7025/04, 24 rujna 2009.

Salduz protiv Turske, br. 36391/02, 27 studenoga 2008.

SEU

Ordre des barreaux francophones et germanophone i drugi protiv Conseil des ministres, C-305/05, 26 lipnja 2007.

Pravo na samozastupanje

ESLJP

Galstyan protiv Armenije, br. 26986/03, 15 studenoga 2007.

Uvjeti učinkovitog pravnog lijeka

ESLJP

McFarlane protiv Irske, br. 31333/06, 10 rujna 2010.

Ramirez Sanchez protiv Francuske, br. 59450/00, 4 srpnja 2006.

Rotaru protiv Rumunjske, br. 28341/95, 4 svibnja 2000.

Yarashonen protiv Turske, br. 72710/11, 24 lipnja 2014.

SEU

Brahim Samba Diouf protiv Ministre du Travail, de l'Emploi et de l'Immigration, C-69/10, 28 srpnja 2011.

Inuit Tapiriit Kanatami i drugi protiv Europskog parlamenta i Vijeća Europske unije, C-583/11 P, 3 listopada 2013.

Sofiane Fahas protiv Vijeća Europske unije, T-49/07, 7 prosinca 2010.

Primjeri posebnih pravnih lijekova

ESLJP

Ananyev i drugi protiv Rusije, br. 42525/07 i 60800/08, 10 listopada 2012. (naknada)

Brosa protiv Njemačke, br. 5709/09, 17 travnja 2014. (privremena mjera)

Burdov protiv Rusije (br. 2), br. 33509/04, 15 siječnja 2009. (naknada)

SEU

Andrea Francovich i Danila Bonifaci i drugi protiv Talijanske Republike, spojeni predmeti C-6/90 i C-9/90, 19 studenoga 1991. (naknada)

Gebr. Weber GmbH protiv Jürgen Wittmer i Ingrid Putz protiv Medianess Electronics GmbH, spojeni predmeti, C-65/09 i C-87/09, 16 lipnja 2011. (ispunjenje ugovorne obveze)

UPC Telekabel Wien GmbH protiv Constantin Film Verleih GmbH i Wega Filmproduktionsgesellschaft mbH, C-314/12, 27 ožujka 2014. (privremena mjera)

Ograničenja pristupa pravosuđu

ESLJP

Bogdel protiv Litve, br. 41248/06, 26 studenoga 2013. (rokovi zastare)

C.G.I.L. i Cofferati (br. 2) protiv Italije, br. 2/08, 6 travnja 2010. (imunitet)

Harrison Mckee protiv Mađarske, br. 22840/07, 3 lipnja 2014. (legitiman cilj i razmjernost)

Klouvi protiv Francuske, br. 30754/03, 30 lipnja 2011. (prepreke u pogledu dokaza)

Maširević protiv Srbije, br. 30671/08, 11 veljače 2014. (prekomjerne formalnosti)

Poirot protiv Francuske, br. 29938/07, 15 prosinca 2011. (prekomjerne formalnosti)

Stankov protiv Bugarske, br. 68490/01, 12 srpnja 2007. (sudske pristojbe)

Yuriy Nikolayevich Ivanov protiv Ukrajine, br. 40450/04, 15 listopada 2009. (odgađanje izvršenja konačne presude)

SEU

Europska komisija protiv Ujedinjene Kraljevine Velike Britanije i Sjeverne Irske, C-530/11, 13 veljače 2014. (sudske pristojbe)

Galina Meister protiv Speech Design Carrier Systems GmbH, C-415/10, 19 travnja 2012. (prepreke u pogledu dokaza)

Q-Beef NV protiv Belgische Staat i Frans Bosschaert protiv Belgische Staat i drugih, spojeni predmeti C-89/10 i C-96/10, 8 rujna 2011. (rokovi zastare)

Rosalba Alassini protiv Telecom Italia SpA, Filomena Califano protiv Wind SpA, Lucia Anna Giorgia Iacono protiv Telecom Italia SpA i Multiservice Srl protiv Telecom Italia SpA, spojeni predmeti C-317/08 do C-320/08, 18 ožujka 2010. (legitiman cilj i razmjernost)

Određivanje ukupne duljine postupka

ESLJP

Malkov protiv Estonije, br. 31407/07, 4 veljače 2010. (kazneni postupak)

Oršuš i drugi protiv Hrvatske, br. 15766/03, 16 ožujka 2010. (nekazneni postupak)

Kriteriji kojima se utvrđuje opravdanost duljine postupka

ESLJP

Matoń protiv Poljske, br. 30279/07, 9 lipnja 2009. (složenost predmeta)

Mikulić protiv Hrvatske, br. 53176/99, 7 veljače 2002. (što je podnositelju dovedeno u pitanje)

Sociedade de Construções Martins & Vieira, Lda. i drugi protiv Portugala, br. 56637/10 i drugi, 30 listopada 2014. (ponašanje domaćih vlasti)

Starokadomskiy protiv Rusije (br. 2), br. 27455/06, 13 ožujka 2014. (opća pravila)

Veliyev protiv Rusije, br. 24202/05, 24 lipnja 2010. (ponašanje podnositelja)

SEU

Ufficio IVA di Piacenza protiv Belvedere Costruzioni Srl., C-500/10, 29 ožujka 2012. (opća pravila)

Pravni lijekovi za prekomjerno trajanje postupaka

ESLJP

Scordino protiv Italije (br. 1), br. 36813/97, 29 ožujka 2006.

SEU

Groupe Gascogne SA protiv Europske komisije, C-58/12 P, 26 studenoga 2013.

Osobe s invaliditetom

ESLJP

A.K. i L. protiv Hrvatske, br. 37956/11, 8 siječnja 2013.

Shtukaturov protiv Rusije, br. 44009/05, 27 ožujka 2008.

Žrtve kaznenih djela nasilja

ESLJP

Dink protiv Turske, br. 2668/07 i dr., 14 rujna 2010.

SEU

Kazneni postupak protiv Maria Pupino, C-105/03, 16 lipnja 2005.

Zatvorenici i osobe u pritvoru prije suđenja

ESLJP

Hassan i drugi protiv Francuske, br. 46695/10 i 54588/10, 4 prosinca 2014.

Stanev protiv Bugarske, br. 36760/06, 17 siječnja 2012.

Pravo okoliša

ESLJP

Tătar protiv Rumunjske, br. 67021/01, 27 siječnja 2009.

SEU

Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland, Landesverband Nordrhein-Westfalen eV protiv Bezirksregierung Arnsberg, C-115/09, 12 svibnja 2011.

E-pravosuđe

ESLJP

Lawyer Partners a.s. protiv Slovačke, br. 54252/07 i dr., 16 lipnja 2009.

SEU

Rosalba Alassini protiv Telecom Italia SpA, Filomena Califano protiv Wind SpA, Lucia Anna Giorgia Iacono protiv Telecom Italia SpA i Multiservice Srl protiv Telecom Italia SpA, spojeni predmeti C-317/08 do C-320/08, 18 ožujka 2010.

Kazalo

Sudska praksa Suda Europske unije

<i>Åklagaren protiv Hans Åkerberg Fransson</i> , C-617/10, 7. svibnja 2013.	20
<i>Andrea Francovich i Danila Bonifaci i drugi protiv Talijanske Republike</i> , spojeni predmeti C-6/90 i C-9/90, 19. studenoga 1991.	93, 106
<i>Antoine Boxus, Willy Roua, Guido Durllet i drugi, Paul Fastrez, Henriette Fastrez, Philippe Daras, Association des riverains et habitants des communes proches de l'aéroport BSCA (briselska južna zračna luka Charleroi) (ARACH), Bernard Page, Léon L'Hoir, Nadine Dartois protiv Région wallonne</i> , spojeni predmeti C-128/09 do C-131/09, C-134/09 i C-135/09, 18. listopada 2011.	23, 29, 178
<i>Asociación de Consumidores Independientes de Castilla y León protiv Anuntis Segundamano España SL</i> , C-413/12, 5. prosinca 2013.	25
<i>Association de médiation sociale protiv Union locale des syndicats CGT i drugih</i> , C-176/12, 15. siječnja 2014.	20
<i>Baustahlgewebe GmbH protiv Komisije Europskih zajednica</i> , C-185/95 P, 17. prosinca 1998.	149
<i>Brahim Samba Diouf protiv Ministre du Travail, de l'Emploi et de l'Immigration</i> , C-69/10, 28. srpnja 2011.	93, 102
<i>Brasserie du Pêcheur SA protiv Bundesrepublik Deutschland i The Queen protiv Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd i drugi</i> , spojeni predmeti C-46/93 i C-48/93, 5. ožujka 1996.	107, 108
<i>Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland, Landesverband Nordrhein-Westfalen eV protiv Bezirksregierung Arnsberg</i> , C-115/09, 12. svibnja 2011.	152, 178

<i>Camera di Commercio, Industria, Artigianato e Agricoltura (CCIAA) di Cosenza protiv Grillo Star Srl., C-443/09, 19. travnja 2012.</i>	33
<i>CHEZ Razpredelenie Bulgaria AD protiv Komisija za zashtita ot diskriminatsia, C-83/14, 16. srpnja 2015.</i>	126
<i>Chronopost SA i La Poste protiv Union française de l'express (UFEX) i drugih, spojeni predmeti C-341/06 P i C-342/06 P, 1. srpnja 2008.</i>	23, 39
<i>Courage Ltd protiv Bernard Crehan i Bernard Crehan protiv Courage Ltd i drugih, C-453/99, 20. rujna 2001.</i>	107
<i>Cruciano Siragusa protiv Regione Sicilia – Soprintendenza Beni Culturali e Ambientali di Palermo, C-206/13, 6. ožujka 2014.</i>	20
<i>DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH protiv Bundesrepublik Deutschland, C-279/09, 22. prosinca 2010.</i>	29, 57, 58, 61
<i>Dieter Krombach protiv André Bamberski, C-7/98, 28. ožujka 2000.</i>	81
<i>Djurgården-Lilla Värtans Miljöskyddsförening protiv Stockholms kommun genom dess marknämnd, C-263/08, 15. listopada 2009.</i>	178
<i>Dorsch Consult Ingenieurgesellschaft mbH protiv Bundesbaugesellschaft Berlin mbH, C-54/96, 17. rujna 1997.</i>	32, 102
<i>Dr. Pamela Mary Enderby protiv Frenchay Health Authority i Secretary of State for Health, C-127/92, 27. listopada 1993.</i>	126
<i>Edilizia Industriale Siderurgica Srl (Edis) protiv Ministero delle Finanze, C-231/96, 15. rujna 1998.</i>	128
<i>Epitropos tou Elegktikou Synedriou sto Ypourgeio Politismou kai Tourismou protiv Ypourgeio Politismou kai Tourismou - Ypiresia Dimosionomikou Elenchou, C-363/11, 19. prosinca 2012.</i>	23, 33
<i>ET Agrokonsulting-04-Velko Stoyanov protiv Izpalnitelen direktor na Darzhaven fond Zemedelie – Razplashtatelna agentsia, C-93/12, 27. lipnja 2013.</i>	103
<i>Europese Gemeenschap protiv Otis NV i drugih, C-199/11, 6. studenoga 2012.</i>	28, 41
<i>Europska komisija protiv Ujedinjene Kraljevine Velike Britanije i Sjeverne Irske, C-530/11, 13. veljače 2014.</i>	113, 120, 179
<i>Evropaiki Dynamiki – Proigmena Systemata Tilepikoinonion Pliroforikis kai Tilematikis AE protiv Europske investicijske banke (EIB), T-461/08, 20. rujna 2011.</i>	98
<i>Flaminio Costa protiv E.N.E.L., C-6/64, 15. srpnja 1964.</i>	19

<i>Galina Meister protiv Speech Design Carrier Systems GmbH</i> , C-415/10, 19. travnja 2012.....	114, 126
<i>Gebr. Weber GmbH protiv Jürgen Wittmer i Ingrid Putz protiv Medianess Electronics GmbH</i> , spojeni predmeti, C-65/09 i C-87/09, 16. lipnja 2011.....	93, 109
<i>Gerhard Köbler protiv Republik Österreich</i> , C-224/01, 30. rujna 2003.....	107, 108
<i>Graham J. Wilson protiv Ordre des avocats du barreau de Luxembourg</i> , C-506/04, 19. rujna 2006.....	23, 36, 39
<i>GREP GmbH protiv Freistaat Bayern</i> , C-156/12, 13. lipnja 2012.....	61
<i>Groupe Gascogne SA protiv Europske komisije</i> , C-58/12 P, 26. studenoga 2013.....	136, 141, 143, 150
<i>Guy Denuit i Betty Cordenier protiv Transorient – Mosaique Voyages et Culture SA.</i> , C-125/04, 27. siječnja 2005.....	33
<i>Hoechst AG protiv Komisije Europskih zajednica</i> , spojeni predmeti C-46/87 i C-227/88, 21. rujna 1989.....	78
<i>Hristo Byankov protiv Glaven sekretar na Ministerstvo na vatreshnite raboti</i> , C-249/11, 4. listopada 2012.....	99
<i>Ian William Cowan protiv Trésor public</i> , C-186/87, 2. veljače 1989.....	165
<i>Imperial Chemical Industries Ltd protiv Europske komisije</i> , T-214/06, 5. lipnja 2012.....	138
<i>Inuit Tapiriit Kanatami i drugi protiv Europskog parlamenta i Vijeća Europske unije</i> , C-583/11 P, 3. listopada 2013.....	19, 93, 99
<i>Jan Sneller protiv DAS Nederlandse Rechtsbijstand Verzekeringsmaatschappij NV</i> , C-442/12, 7. studenoga 2013.....	78
<i>Josef Köllensperger GmbH & Co. KG i Atzwanger AG protiv Gemeindeverband Bezirkskrankenhaus Schwaz</i> , C-103/97, 4. veljače 1999.....	37
<i>Juan Carlos Sánchez Morcillo i María del Carmen Abril García protiv Banco Bilbao Vizcaya Argentaria SA</i> , C-169/14, 17. srpnja 2014.....	99
<i>Katarina Abrahamsson i Leif Anderson protiv Elisabet Fogelqvist</i> , C-407/98, 6. srpnja 2000.....	37
<i>Kazneni postupak protiv Emil Eredic i Mária Vassné Sápi</i> , C-205/09, 21. listopada 2010.....	55
<i>Kazneni postupak protiv Magatte Gueye i Valentin Salmerón Sánchez</i> , spojeni predmeti C-483/09 i C-1/10, 15. rujna 2011.....	55
<i>Kazneni postupak protiv Maria Pupino</i> , C-105/03, 16. lipnja 2005.....	151, 164
<i>Komisija Europskih zajednica protiv Irske</i> , C-427/07, 16. srpnja 2009.....	179

<i>Kücükdeveci protiv Swedex Gmbh & Co. KG</i> , C-555/07, 19. siječnja 2010.	20
<i>Lesoochránárske zoskupenie VLK protiv Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky</i> , C-240/09, 8. ožujka 2011.	177
<i>M. Helen Marshall protiv Southampton and South-West Hampshire Area Health Authority</i> , C-271/91, 2. kolovoza 1993.	108
<i>Marguerite Johnston protiv Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary</i> , C-222/84, 15. svibnja 1986.	96
<i>Merck Canada Inc. protiv Accord Healthcare Ltd i drugih</i> , C-555/13, 13. veljače 2014.	33
<i>Mohamed Aziz protiv Caixa d'Estalvis de Catalunya, Tarragona i Manresa (Catalunyacaixa)</i> , C-415/11, 14. ožujka 2013.	98, 163
<i>Nils Draehmpaehl protiv Urania Immobilienservice OHG</i> , C-180/95, 22. travnja 1997.	108
<i>Nóra Baczó i János István Vizsnyiczai protiv Raiffeisen Bank Zrt</i> , C-567/13, 12. veljače 2015.	25
<i>NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos protiv nizozemske Porezne uprave</i> , C-26/62, 5. veljače 1963.	106
<i>Ordre des barreaux francophones et germanophone i drugi protiv Conseil des ministres</i> , C-305/05, 26. lipnja 2007.	76, 81
<i>Parti écologiste „Les Verts“ protiv Europskog parlamenta</i> , C-294/83, 23. travnja 1986.	96
<i>Peterbroeck, Van Campenhout & Cie SCS protiv belgijske države</i> , C-312/93, 14. prosinca 1995.	99
<i>Pierre Corbiau protiv Administration des contributions</i> , C-24/92, 30. ožujka 1993.	36
<i>Q-Beef NV protiv Belgische Staat i Frans Bosschaert protiv Belgische Staat i drugih</i> , spojeni predmeti C-89/10 i C-96/10, 8. rujna 2011.	114, 128
<i>Quelle AG protiv Bundesverband der Verbraucherzentralen und Verbraucherverbände</i> , C-404/06, 17. travnja 2008.	109
<i>Rewe-Zentralfinanz eG i Rewe-Zentral AG protiv Landwirtschaftskammer für das Saarland</i> , predmet C-33/76, 16. prosinca 1976.	98, 163
<i>Rosalba Alassini protiv Telecom Italia SpA, Filomena Califano protiv Wind SpA, Lucia Anna Giorgia Iacono protiv Telecom Italia SpA i Multiservice Srl protiv Telecom Italia SpA</i> , spojeni predmeti C-317/08 do C-320/08, 18. ožujka 2010.	24, 54, 113, 117, 152, 182
<i>Rosalba Palmisani protiv Istituto nazionale della previdenza sociale (INPS)</i> , C-261/95, 10. srpnja 1997.	128

<i>Scarlet Extended SA protiv Société belge des auteurs, compositeurs et éditeurs SCRL (SABAM), C-70/10, 24. studenoga 2011.....</i>	<i>109</i>
<i>Shirley Preston i drugi protiv Wolverhampton Healthcare NHS Trust i drugih i Dorothy Fletcher i drugi protiv Midland Bank plc, C-78/98, 16. svibnja 2000.....</i>	<i>108</i>
<i>Sofiane Fahas protiv Vijeća Europske unije, T-49/07, 7. prosinca 2010.</i>	<i>93, 96</i>
<i>Stefano Melloni protiv Ministerio Fiscal, C-399/11, 26. veljače 2013.....</i>	<i>45, 47, 90</i>
<i>Texdata Software GmbH, C-418/11, 26. rujna 2013.....</i>	<i>61</i>
<i>The Queen protiv Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd i drugi, C-213/89, 19. lipnja 1990.....</i>	<i>98</i>
<i>The Queen, na prijedlog Davida Edwardsa i Lilian Pallikaropoulos protiv Environment Agency i drugih, C-260/11, 11. travnja 2013.....</i>	<i>120, 179</i>
<i>Thomas Pringle protiv Government of Ireland, Ireland and The Attorney General, C-370/12, 27. studenoga 2012.....</i>	<i>28</i>
<i>Trade Agency Ltd protiv Seramico Investments Ltd, C-619/10, 6. rujna 2012.</i>	<i>28, 44, 61</i>
<i>Ufficio IVA di Piacenza protiv Belvedere Costruzioni Srl., C-500/10, 29. ožujka 2012.....</i>	<i>135, 143</i>
<i>Unibet (London) Ltd i Unibet (International) Ltd protiv Justitiekanslern, C-432/05, 13. ožujka 2007.....</i>	<i>29</i>
<i>Unicaja Banco SA protiv José Hidalgo Rueda i drugih, Caixabank SA protiv Manuel María Rueda Ledesma i drugih, Caixabank SA protiv José Labella Crespo i drugih i Caixabank SA protiv Alberto Galán Luna i drugih, spojeni predmeti C-482/13, C-484/13, C-485/13, C-487/13, 21. siječnja 2015.....</i>	<i>98, 163</i>
<i>Unión de Pequeños Agricultores protiv Vijeća Europske unije, C-50/00 P, 25. srpnja 2002.....</i>	<i>96, 98</i>
<i>UPC Telekabel Wien GmbH protiv Constantin Film Verleih GmbH i Wega Filmproduktionsgesellschaft mbH, C-314/12, 27. ožujka 2014.....</i>	<i>94, 111</i>
<i>Ute Reindl protiv Bezirkshauptmannschaft Innsbruck, C-443/13, 13. studenoga 2014.....</i>	<i>117</i>
<i>Valeri Hariev Belov protiv CHEZ Elektro Bulgaria AD i drugih (intervenirale Bugarska i Europska komisija), C-394/11, 31. siječnja 2013.....</i>	<i>23, 33</i>
<i>Volker und Markus Schecke GbR i Hartmut Eifert protiv Land Hessen, C-92/09 i C-93/09, 9. studenoga 2010.....</i>	<i>117</i>

<i>Yassin Abdullah Kadi i Al Barakaat International Foundation protiv Vijeća Europske unije i Komisije Europskih zajednica, spojeni predmeti, C-402/05 P i C-415/05 P, 3. rujna 2008.</i>	<i>96</i>
<i>ZZ protiv Secretary of State for the Home Department, C-300/11, 4. lipnja 2013.</i>	<i>43</i>

Sudska praksa Europskog suda za ljudska prava

<i>A protiv Hrvatske, br. 55164/08, 14. listopada 2010.</i>	<i>162</i>
<i>A. protiv Ujedinjene Kraljevine, br. 100/1997/884/1096, 23. rujna 1998.</i>	<i>162</i>
<i>A. protiv Ujedinjene Kraljevine, br. 35373/97, 17. prosinca 2002.</i>	<i>59, 116, 129</i>
<i>A.B. protiv Slovačke, br. 41784/98, 4. ožujka 2003.</i>	<i>64</i>
<i>A.K. i L. protiv Hrvatske, br. 37956/11, 8. siječnja 2013.</i>	<i>151, 156</i>
<i>A.K. protiv Lihtenštajna, br. 38191/12, 9. srpnja 2015.</i>	<i>39</i>
<i>A.T. protiv Luksemburga, br. 30460/13, 9. travnja 2015.</i>	<i>79, 82, 87</i>
<i>Abdollahi protiv Turske, br. 23980/08, 3. studenoga 2009.</i>	<i>110</i>
<i>Aerts protiv Belgije, br. 25357/94, 30. srpnja 1998.</i>	<i>60</i>
<i>Airey protiv Irske, br. 6289/73, 9. listopada 1979.</i>	<i>57, 58, 60, 64, 76</i>
<i>Al-Adsani protiv Ujedinjene Kraljevine, br. 35763/97, 21. studenoga 2001.</i>	<i>130</i>
<i>Albert i Le Compte protiv Belgije, br. 7299/75 i 7496/76, 10. veljače 1983.</i>	<i>31</i>
<i>Ališić i drugi protiv Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Srbije, Slovenije i bivše jugoslavenske Republike Makedonije, br. 60642/08, 16. srpnja 2014.</i>	<i>101</i>
<i>Allan Jacobsson protiv Švedske (br. 2), br. 16970/90, 19. veljače 1998.</i>	<i>45</i>
<i>Al-Skeini i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine, br. 55721/07, 7. srpnja 2011.</i>	<i>18</i>
<i>Ananyev i drugi protiv Rusije, br. 42525/07 i 60800/08, 10. siječnja 2012.</i>	<i>93, 105</i>
<i>Anghel protiv Italije, br. 5968/09, 25. lipnja 2013.</i>	<i>73, 77</i>
<i>Aquilina protiv Malte, br. 25642/94, 29. travnja 1999.</i>	<i>171</i>
<i>Aras protiv Turske (br. 2), br. 15065/07, 18. studenoga 2014.</i>	<i>73, 83</i>
<i>Artico protiv Italije, br. 6694/74, 13. svibnja 1980.</i>	<i>26, 70, 71, 84</i>
<i>Ashingdane protiv Ujedinjene Kraljevine, br. 8225/78, 28. svibnja 1985.</i>	<i>28, 115, 167</i>
<i>Assanidze protiv Gruzije, br. 71503/01, 8. travnja 2004.</i>	<i>141</i>
<i>B. i P. protiv Ujedinjene Kraljevine, br. 36337/97 i 35974/97, 24. travnja 2001.</i>	<i>46</i>
<i>Baggetta protiv Italije, br. 10256/83, 25. lipnja 1987.</i>	<i>142</i>
<i>Bauer protiv Slovenije, br. 75402/01, 9. ožujka 2006.</i>	<i>148</i>
<i>Beaumartin protiv Francuske, br. 15287/89, 24. studenoga 1994.</i>	<i>35</i>

<i>Becker protiv Austrije</i> , br. 19844/08, 11. lipnja 2015.....	46
<i>Běleš i drugi protiv Češke Republike</i> , br. 47273/99, 12. studenoga 2002.....	26, 122
<i>Belilos protiv Švicarske</i> , br. 10328/83, 29. travnja 1988.....	30
<i>Benham protiv Ujedinjene Kraljevine</i> , br. 19380/92, 10. lipnja 1996.....	70
<i>Benthem protiv Nizozemske</i> , br. 8848/80, 23. listopada 1985.	31, 32
<i>Bertuzzi protiv Francuske</i> , br. 36378/97, 13. veljače 2003.	73, 77
<i>Blake protiv Ujedinjene Kraljevine</i> , br. 68890/01, 26. rujna 2006.....	138
<i>Boddaert protiv Belgije</i> , br. 12919/87, 12. listopada 1992.	142
<i>Bogdel protiv Litve</i> , br. 41248/06, 26. studenoga 2013.	114, 127
<i>Boulois protiv Luksemburga</i> , br. 37575/04, 3. travnja 2012.....	27
<i>Brandstetter protiv Austrije</i> , br. 11170/84, 12876/87 i 13468/87, 28. kolovoza 1991.....	43
<i>Breinesberger i Wenzelhuemer protiv Austrije</i> , br. 46601/07, 27. studenoga 2012.	143
<i>Brennan protiv Ujedinjene Kraljevine</i> , br. 39846/98, 16. listopada 2001.....	80
<i>Brosa protiv Njemačke</i> , br. 5709/09, 17. travnja 2014.....	94, 110
<i>Buchholz protiv Njemačke</i> , br. 7759/77, 6. svibnja 1981.....	145
<i>Budayeva i drugi protiv Rusije</i> , br. 15339/02, 21166/02, 20058/02, 11673/02 i 15343/02, 20. ožujka 2008.	99
<i>Burdov protiv Rusije (br. 2)</i> , br. 33509/04, 15. siječnja 2009.....	104, 114
<i>Bykov protiv Rusije</i> , br. 4378/02, 10. ožujka 2009.....	171
<i>C.G.I.L. i Cofferati (br. 2) protiv Italije</i> , br. 2/08, 6. travnja 2010.....	114, 129
<i>Cadiroğlu protiv Turske</i> , br. 15762/10, 3. rujna 2013.	161
<i>Campbell i Fell protiv Ujedinjene Kraljevine</i> , br. 7819/77 i 7878/77, 28. lipnja 1984.	30, 32, 35, 36, 86
<i>Capuano protiv Italije</i> , br. 9381/81, 25. lipnja 1987.....	142, 146
<i>Chahal protiv Ujedinjene Kraljevine</i> , br. 22414/93, 15. studenoga 1996.....	102
<i>Chudun protiv Rusije</i> , br. 20641/04, 21. lipnja 2011.....	148
<i>Ciorcan i drugi protiv Rumunjske</i> , br. 29414/09 i 44841/09, 27. siječnja 2015.....	160
<i>Clinique des Acacias i drugi protiv Francuske</i> , br. 65399/01, 65406/01, 65405/01 i 65407/01, 13. listopada 2005.	43
<i>Cocchiarella protiv Italije</i> , br. 64886/01, 29. ožujka 2006.	146
<i>Cordova protiv Italije (br. 2)</i> , br. 45649/99, 30. siječnja 2003.....	129
<i>Correia de Matos protiv Portugala</i> , br. 48188/99, 15. studenoga 2001.....	90
<i>Costello-Roberts protiv Ujedinjene Kraljevine</i> , br. 13134/87, 25. ožujka 1993.....	97, 161

<i>Cristina Boicenco protiv Moldavije</i> , br. 25688/09, 27. rujna 2011.....	174
<i>Croissant protiv Njemačke</i> , br. 13611/88, 25. rujna 1992.....	67, 85, 90
<i>Czekalla protiv Portugala</i> , br. 38830/97, 10. listopada 2002.....	71, 84
<i>Damian-Burueana i Damian protiv Rumunjske</i> , br. 6773/02, 26. svibnja 2009. ...	173
<i>Daud protiv Portugala</i> , br. 22600/93, 21. travnja 1998.	84
<i>Dayanan protiv Turske</i> , br. 7377/03, 13. listopada 2009.....	80, 86
<i>De Souza Ribeiro protiv Francuske</i> , br. 22689/07, 13. prosinca 2012.....	99
<i>Del Sol protiv Francuske</i> , br. 46800/99, 26. veljače 2002.	59
<i>Deumeland protiv Njemačke</i> , br. 9384/81, 29. svibnja 1986.	142
<i>Diennet protiv Francuske</i> , br. 18160/91, 26. rujna 1995.	46
<i>Dink protiv Turske</i> , br. 2668/07 i dr., 14. rujna 2010.	151, 161
<i>Dobbertin protiv Francuske</i> , br. 13089/87, 25. veljače 1993.	139, 146
<i>Doorson protiv Nizozemske</i> , br. 20524/92, 26. ožujka 1996.....	162
<i>Douiyeb protiv Nizozemske</i> , br. 31464/96, 4. kolovoza 1999.....	172
<i>DRAFT – OVA a.s. protiv Slovačke</i> , br. 72493/10, 9. lipnja 2015.....	35
<i>Eckle protiv Njemačke</i> , br. 8130/78, 15. srpnja 1982.....	140, 141, 143, 145
<i>Éditions Plon protiv Francuske</i> , br. 58148/00, 18. kolovoza 2004.....	110
<i>Edwards protiv Ujedinjene Kraljevine</i> , br. 13071/87, 16. prosinca 1992.....	40
<i>Engel i drugi protiv Nizozemske</i> , br. 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72 i 5370/72, 8. lipnja 1976.	27
<i>Er i drugi protiv Turske</i> , br. 23016/04, 31. srpnja 2012.	18
<i>Ezeh i Connors protiv Ujedinjene Kraljevine</i> , br. 39665/98 i 40086/98, 9. listopada 2003.....	27
<i>Farçaş protiv Rumunjske</i> , br. 32596/04, 14. rujna 2010.....	155
<i>Fayed protiv Ujedinjene Kraljevine</i> , br. 17101/90, 21. rujna 1994.....	130
<i>Ferrantelli i Santangelo protiv Italije</i> , br. 19874/92, 7. kolovoza 1996.....	144
<i>Ferrazzini protiv Italije</i> , br. 44759/98, 12. srpnja 2001.....	27
<i>Fey protiv Austrije</i> , br. 14396/88, 24. veljače 1993.....	38
<i>Findlay protiv Ujedinjene Kraljevine</i> , br. 22107/93, 25. veljače 1997.....	34
<i>Frasik protiv Poljske</i> , br. 22933/02, 5. siječnja 2010.	172
<i>Fruni protiv Slovačke</i> , br. 8014/07, 21. lipnja 2011.....	36
<i>Frydlender protiv Francuske</i> , br. 30979/96, 27. lipnja 2000.	142
<i>Gäfgen protiv Njemačke</i> , br. 22978/05, 1. lipnja 2010.....	161
<i>Galina Kostova protiv Bugarske</i> , br. 36181/05, 12. studenoga 2013.....	31
<i>Galstyan protiv Armenije</i> , br. 26986/03, 15. studenoga 2007.	74, 90

<i>García Ruiz protiv Španjolske</i> , br. 30544/96, 21. siječnja 1999.....	44
<i>Gautrin i drugi protiv Francuske</i> , br. 21257/93, 20. svibnja 1998.	38
<i>George Kempers protiv Austrije</i> , br. 21842/93, izvješće Komisije usvojeno 14. siječnja 1998.	80
<i>Giacomelli protiv Italije</i> , br. 59909/00, 2. studenoga 2006.	176
<i>Glaser protiv Ujedinjene Kraljevine</i> , br. 32346/96, 19. rujna 2000.	63
<i>Glor protiv Švicarske</i> , br. 13444/04, 30. travnja 2009.....	155
<i>Gnahoré protiv Francuske</i> , br. 40031/98, 19. rujna 2000.	64
<i>Goddi protiv Italije</i> , br. 8966/80, 9. travnja 1984.....	79
<i>Golder protiv Ujedinjene Kraljevine</i> , br. 4451/70, 21. veljače 1975.....	23, 26, 138, 167
<i>Gorraiz Lizarraga i drugi protiv Španjolske</i> , br. 62543/00, 27. travnja 2004.....	176
<i>Gorshkov protiv Ukrajine</i> , br. 67531/01, 8. studenoga 2005.....	154, 168
<i>Granger protiv Ujedinjene Kraljevine</i> , br. 11932/86, 28. ožujka 1990.	70
<i>Granos Organicos Nacionales S.A. protiv Njemačke</i> , br. 19508/07, 22. ožujka 2012.....	60
<i>Gubkin protiv Rusije</i> , br. 36941/02, 23. travnja 2009.....	144
<i>Guerra i drugi protiv Italije</i> , br. 14967/89, 19. veljače 1998.	175
<i>Guincho protiv Portugala</i> , br. 8990/80, 10. srpnja 1984.....	139
<i>Gülmez protiv Turske</i> , br. 16330/02, 20. svibnja 2008.....	167
<i>Gurgurov protiv Moldavije</i> , br. 7045/08, 16. lipnja 2009.....	125
<i>Gutsanovi protiv Bugarske</i> , br. 34529/10, 15. listopada 2013.....	170
<i>Hadjianastassiou protiv Grčke</i> , br. 12945/87, 16. prosinca 1992.....	44
<i>Håkansson i Sturesson protiv Švedske</i> , br. 11855/85, 21. veljače 1990.....	47
<i>Hansen protiv Norveške</i> , br. 15319/09, 2. listopada 2014.	45
<i>Harrison Mckee protiv Mađarske</i> , br. 22840/07, 3. lipnja 2014.....	113, 116
<i>Hassan i drugi protiv Francuske</i> , br. 46695/10 i 54588/10, 4. prosinca 2014.....	152, 170
<i>Henryk Urban i Ryszard Urban protiv Poljske</i> , br. 23614/08, 30. studenoga 2010.....	36
<i>Hermi protiv Italije [VV]</i> , br. 18114/02, 18. listopada 2006.	46
<i>Hirvisaari protiv Finske</i> , br. 49684/99, 27. rujna 2001.	44
<i>Hoholm protiv Slovačke</i> , br. 35632/13, 13. siječnja 2015.....	148
<i>Hokkanen protiv Finske</i> , br. 19823/92, 23. rujna 1994.....	148
<i>Hornsby protiv Grčke</i> , br. 18357/91, 19. ožujka 1997.	41, 131
<i>Ibrahim Gürkan protiv Turske</i> , br. 10987/10, 3. srpnja 2012.	23, 32, 37

<i>Idalov protiv Rusije</i> , br. 5826/03, 22. svibnja 2012.....	171
<i>Iglin protiv Ukrajine</i> , br. 39908/05, 12. siječnja 2012.....	86
<i>Ilhan protiv Turske</i> , br. 22277/93, 27. lipnja 2000.	176
<i>Imbrioscia protiv Švicarske</i> , br. 13972/88, 24. studenoga 1993.....	83, 84
<i>Jabłoński protiv Poljske</i> , br. 33492/96, 21. prosinca 2000.....	148
<i>Jama protiv Slovenije</i> , br. 48163/08, 19. srpnja 2012.....	137
<i>Janosevic protiv Švedske</i> , br. 34619/97, 23. srpnja 2002.	26
<i>Jodko protiv Litve (odl.)</i> , br. 39350/98, 7. rujna 1999.....	44
<i>John Murray protiv Ujedinjene Kraljevine</i> , br. 18731/91, 8. veljače 1996.....	79
<i>Jones i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine</i> , br. 34356/06 i 40528/06, 14. siječnja 2014.....	130
<i>Julius Kloiber Schlachthof GmbH i drugi protiv Austrije</i> , br. 21565/07, 21572/07, 21575/07 i 21580/07, 4. travnja 2013.	23, 30
<i>Jussila protiv Finske [VV]</i> , br. 73053/01, 23. studenoga 2006.	45, 46
<i>Karahalios protiv Grčke</i> , br. 62503/00, 11. prosinca 2003.	132
<i>Kemmache protiv Francuske (br. 1 i 2)</i> , br. 12325/86 i 14992/89, 27. studenoga 1991.....	149
<i>Khalfaoui protiv Francuske</i> , br. 34791/97, 14. prosinca 1999.	26
<i>Khan protiv Ujedinjene Kraljevine</i> , br. 35394/97, 12. svibnja 2000.	102
<i>Khrabrova protiv Rusije</i> , br. 18498/04, 2. listopada 2012.	24, 47
<i>Kijewska protiv Poljske</i> , br. 73002/01, 6. rujna 2007.	115, 119
<i>Kincses protiv Mađarske</i> , br. 66232/10, 27. siječnja 2015.....	142
<i>Kirilova i drugi protiv Bugarske</i> , br. 42908/98, 44038/98, 44816/98 i 7319/02, 9. lipnja 2005.	106
<i>Klass i drugi protiv Njemačke</i> , br. 5029/71, 6. rujna 1978.....	96
<i>Kleyn i drugi protiv Nizozemske</i> , br. 39343/98, 39651/98, 43147/98 i 46664/99, 6. svibnja 2003.....	38
<i>Klouvi protiv Francuske</i> , br. 30754/03, 30. lipnja 2011.....	114, 125
<i>Kolevi protiv Bugarske</i> , br. 1108/02, 5. studenoga 2009.....	161
<i>König protiv Njemačke</i> , br. 6232/73, 28. lipnja 1978.....	27, 138, 141
<i>Koottummel protiv Austrije</i> , br. 49616/06, 10. prosinca 2009.....	46
<i>Krasuski protiv Poljske</i> , br. 61444/00, 14. lipnja 2005.	100
<i>Krčmář protiv Češke Republike</i> , br. 35376/97, 3. ožujka 2000.....	43
<i>Kremzow protiv Austrije</i> , br. 12350/86, 21. rujna 1993.....	46
<i>Kreuz protiv Poljske</i> , br. 28249/95, 19. lipnja 2001.	119

<i>Kudła protiv Poljske</i> , br. 30210/96, 26. listopada 2000.....	96, 99, 101, 138, 149
<i>Kutić protiv Hrvatske</i> , br. 48778/99, 1. ožujka 2002.....	28
<i>Kuttner protiv Austrije</i> , br. 7997/08, 16. srpnja 2015.....	172
<i>Kyprianou protiv Cipra</i> , br. 73797/01, 15. prosinca 2005.....	38
<i>L.B. protiv Belgije</i> , br. 22831/08, 2. listopada 2012.....	169
<i>L.R. protiv Francuske</i> , br. 33395/96, 27. lipnja 2002.....	171
<i>Lagerblom protiv Švedske</i> , br. 26891/95, 14. siječnja 2003.....	66, 73, 85
<i>Langborger protiv Švedske</i> , br. 11179/84, 22. lipnja 1989.....	36
<i>Lanz protiv Austrije</i> , br. 24430/94, 31. siječnja 2002.....	74, 81
<i>Lawyer Partners a.s. protiv Slovačke</i> , br. 54252/07 i dr., 16. lipnja 2009.....	152, 180
<i>Lechner i Hess protiv Austrije</i> , br. 9316/81, 23. travnja 1987.....	146
<i>Lithgow i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine</i> , br. 9006/80, 9262/81, 9263/81, 9265/81, 9266/81, 9313/81 i 9405/81, 8. srpnja 1986.....	30, 31, 32
<i>Lopez Ostra protiv Španjolske</i> , br. 16798/90, 9. prosinca 1994.....	175
<i>M. i drugi protiv Italije i Bugarske</i> , br. 40020/03, 31. srpnja 2012.....	160
<i>M.C. protiv Bugarske</i> , br. 39272/98, 4. prosinca 2003.....	162
<i>M.H. protiv Ujedinjene Kraljevine</i> , br. 11577/09, 22. listopada 2013.....	171
<i>M.S.S. protiv Belgije i Grčke</i> , br. 30696/09, 21. siječnja 2011.....	97
<i>Maaouia protiv Francuske</i> , br. 39652/98, 5. listopada 2000.....	28
<i>Magalhães Pereira protiv Portugala</i> , br. 44872/98, 26. veljače 2002.....	171
<i>Maktouf i Damjanović protiv Bosne i Hercegovine</i> , br. 2312/08 i 34179/08, 18. srpnja 2013.....	23, 35
<i>Malkov protiv Estonije</i> , br. 31407/07, 4. veljače 2010.....	135, 140
<i>Martinie protiv Francuske</i> , br. 58675/00, 12. travnja 2006.....	38
<i>Martins Moreira protiv Portugala</i> , br. 11371/85, 26. listopada 1988.....	139, 146, 148
<i>Maširević protiv Srbije</i> , br. 30671/08, 11. veljače 2014.....	113, 123
<i>Matoš protiv Poljske</i> , br. 30279/07, 9. lipnja 2009.....	135, 144
<i>Matter protiv Slovačke</i> , br. 31534/96, 5. srpnja 1999.....	159
<i>Mayzit protiv Rusije</i> , br. 63378/00, 20. siječnja 2005.....	85
<i>McFarlane protiv Irske</i> , br. 31333/06, 10. rujna 2010.....	93, 97, 150
<i>McGinley i Egan protiv Ujedinjene Kraljevine</i> , br. 21825/93 i 23414/94, 9. lipnja 1998.....	176
<i>McKay protiv Ujedinjene Kraljevine</i> , br. 543/03, 3. listopada 2006.....	170

<i>McVicar protiv Ujedinjene Kraljevine</i> , br. 46311/99, 7. svibnja 2002.	57, 64, 65, 76
<i>Meftah i drugi protiv Francuske</i> , br. 32911/96, 35237/97 i 34595/97, 26. srpnja 2002.	67, 85
<i>Megyeri protiv Njemačke</i> , br. 13770/88, 12. svibnja 1992.	83, 168, 171
<i>Mehmet Ümit Erdem protiv Turske</i> , br. 42234/02, 17. srpnja 2008.	161
<i>Melin protiv Francuske</i> , br. 12914/87, 22. lipnja 1993.	91
<i>Menson protiv Ujedinjene Kraljevine</i> , br. 47916/99, 6. svibnja 2003.	161
<i>Micallef protiv Malte</i> , br. 17056/06, 15. listopada 2009.	38
<i>Mikulić protiv Hrvatske</i> , br. 53176/99, 7. veljače 2002.	136, 148
<i>Milasi protiv Italije</i> , br. 10527/83, 25. lipnja 1987.	142, 147
<i>Miragall Escolano i drugi protiv Španjolske</i> , br. 38366/97, 38688/97, 40777/98, 40843/98, 41015/98, 41400/98, 41446/98, 41484/98, 41487/98 i 41509/98, 25. svibnja 2000.	122
<i>Miroslaw Orzechowski protiv Poljske</i> , br. 13526/07, 13. siječnja 2009.	64
<i>Mitev protiv Bugarske</i> , br. 40063/98, 22. prosinca 2004.	143
<i>Moiseyev protiv Rusije</i> , br. 62936/00, 9. listopada 2008.	144
<i>Momčilović protiv Hrvatske</i> , br. 11239/11, 26. ožujka 2015.	50
<i>Monnell i Morris protiv Ujedinjene Kraljevine</i> , br. 9562/81 i 9818/82, 2. ožujka 1987.	45, 71
<i>Mooren protiv Njemačke</i> , br. 11364/03, 9. srpnja 2009.	172
<i>Morice protiv Francuske</i> , br. 29369/10, 23. travnja 2015.	38
<i>Mosley protiv Ujedinjene Kraljevine</i> , br. 48009/08, 10. svibnja 2011.	110
<i>MPP Golub protiv Ukrajine</i> , br. 6778/05, 18. listopada 2005.	127
<i>Nachova i drugi protiv Bugarske</i> , br. 43577/98 i 43579/98, 6. srpnja 2005.	160
<i>Nenov protiv Bugarske</i> , br. 33738/02, 16. srpnja 2009.	64, 156
<i>Neumeister protiv Austrije</i> , br. 1936/63, 27. lipnja 1968.	141
<i>Norbert Sikorski protiv Poljske</i> , br. 17559/05, 22. listopada 2009.	150
<i>Öcalan protiv Turske</i> , br. 46221/99, 12. svibnja 2005.	86
<i>Oleksandr Volkov protiv Ukrajine</i> , br. 21722/11, 9. siječnja 2013.	49
<i>Öneryildiz protiv Turske</i> , br. 48939/99, 30. studenoga 2004.	175
<i>Orchowski protiv Poljske</i> , br. 17885/04, 22. listopada 2009.	150
<i>Oršuš i drugi protiv Hrvatske</i> , br. 15766/03, 16. ožujka 2010.	135, 139
<i>Osman protiv Ujedinjene Kraljevine</i> , br. 23452/94, 28. listopada 1998.	161
<i>Öztürk protiv Njemačke</i> , br. 8544/79, 21. veljače 1984.	27
<i>P. i S. protiv Poljske</i> , br. 57375/08, 30. listopada 2012.	160

<i>P. C. i S. protiv Ujedinjene Kraljevine</i> , br. 56547/00, 16. srpnja 2002.....	60
<i>Pafitis i drugi protiv Grčke</i> , br. 20323/92, 26. veljače 1998.....	146
<i>Pakelli protiv Njemačke</i> , br. 8398/78, 25. travnja 1983.....	67, 70
<i>Panovits protiv Cipra</i> , br. 4268/04, 11. prosinca 2008.....	83, 88
<i>Papachelas protiv Grčke</i> , br. 31423/96, 25. ožujka 1999.....	143
<i>Papon protiv Francuske (br. 2)</i> , br. 54210/00, 25. srpnja 2002.....	116
<i>Parlov-Tkalčić protiv Hrvatske</i> , br. 24810/06, 22. prosinca 2009.....	34
<i>Perdigão protiv Portugala</i> , br. 24768/06, 16. studenoga 2010.....	119
<i>Perks i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine</i> , br. 25277/94, 25279/94, 25280/94, 25282/94, 25285/94, 28048/95, 28192/95 i 28456/95, 12. listopada 1999.....	70
<i>Pescador Valero protiv Španjolske</i> , br. 62435/00, 17. lipnja 2003.....	38
<i>Pham Hoang protiv Francuske</i> , br. 13191/87, 25. rujna 1992.....	70
<i>Philis protiv Grčke</i> , br. 16598/90, 1. srpnja 1992.....	90
<i>Piechowicz protiv Poljske</i> , br. 20071/07, 17. travnja 2012.....	167
<i>Pierre-Bloch protiv Francuske</i> , br. 24194/94, 21. listopada 1997.....	28
<i>Pincová i Pinc protiv Češke Republike</i> , br. 36548/97, 5. studenoga 2002.....	106
<i>Pishchalnikov protiv Rusije</i> , br. 7025/04, 24. rujna 2009.....	74, 80, 87, 88
<i>Poirot protiv Francuske</i> , br. 29938/07, 15. prosinca 2011.....	113, 121
<i>Poiss protiv Austrije</i> , br. 9816/82, 23. travnja 1987.....	138
<i>Pretto i drugi protiv Italije</i> , br. 7984/77, 8. prosinca 1983.....	45
<i>Probstmeier protiv Njemačke</i> , br. 20950/92, 1. srpnja 1997.....	146, 147
<i>Procola protiv Luksemburga</i> , br. 14570/89, 28. rujna 1995.....	38
<i>Quaranta protiv Švicarske</i> , br. 12744/87, 24. svibnja 1991.....	69, 70, 79
<i>R. D. protiv Poljske</i> , br. 29692/96 i 34612/97, 18. prosinca 2001.....	68
<i>Radkov protiv Bugarske (br. 2)</i> , br. 18382/05, 10. veljače 2011.....	105
<i>Ramirez Sanchez protiv Francuske</i> , br. 59450/00, 4. srpnja 2006.....	93, 101
<i>Ramsahai i drugi protiv Nizozemske</i> , br. 52391/99, 15. svibnja 2007.....	161
<i>Rantsev protiv Cipra i Rusije</i> , br. 25965/04, 7. siječnja 2010.....	160
<i>Regent Company protiv Ukrajine</i> , br. 773/03, 3. travnja 2008.....	51
<i>Rehbock protiv Slovenije</i> , br. 29462/95, 28. studenoga 2000.....	172
<i>Ringeisen protiv Austrije</i> , br. 2614/65, 16. srpnja 1971.....	76, 140, 144
<i>Rodrigues Da Silva i Hoogkamer protiv Nizozemske</i> , br. 50435/99, 31. siječnja 2006.....	123
<i>Rotaru protiv Rumunjske</i> , br. 28341/95, 4. svibnja 2000.....	93, 95
<i>Rowe i Davis protiv Ujedinjene Kraljevine</i> , br. 28901/95, 16. veljače 2000.....	43

<i>Ruiz-Mateos protiv Španjolske</i> , br. 12952/87, 23. lipnja 1993.	41, 43
<i>Rumour protiv Italije</i> , br. 72964/10, 27. svibnja 2014.	161
<i>Rutkowski i drugi protiv Poljske</i> , br. 72287/10, 13927/11 i 46187/11, 7. srpnja 2015.	147
<i>S. protiv Švicarske</i> , br. 12629/87 i 13965/88, 28. studenoga 1991.	80
<i>S.C. protiv Ujedinjene Kraljevine</i> , br. 60958/00, 15. lipnja 2004.	82, 83
<i>Sacaleanu protiv Rumunjske</i> , br. 73970/01, 6. rujna 2005.	132
<i>Saint-Paul Luxembourg S.A. protiv Luksemburga</i> , br. 26419/10, 18. travnja 2013.	116
<i>Sakhnovskiy protiv Rusije</i> , br. 21272/03, 2. studenoga 2010.	80, 88
<i>Salabiaku protiv Francuske</i> , br. 10519/83, 7. listopada 1988.	125
<i>Salduz protiv Turske</i> , br. 36391/02, 27. studenoga 2008.	66, 73, 79
<i>Şaman protiv Turske</i> , br. 35292/05, 5. travnja 2011.	88
<i>Santambrogio protiv Italije</i> , br. 61945/00, 21. rujna 2004.	63
<i>Scordino protiv Italije (br. 1)</i> , br. 36813/97, 29. ožujka 2006.	18, 131, 136, 140, 149
<i>Scuderi protiv Italije</i> , br. 12986/87, 24. kolovoza 1993.	137
<i>Shtukurov protiv Rusije</i> , br. 44009/05, 27. ožujka 2008.	151, 158
<i>Shulgin protiv Ukrajine</i> , br. 29912/05, 8. prosinca 2011.	122
<i>Siałkowska protiv Poljske</i> , br. 8932/05, 22. ožujka 2007.	64
<i>Silver i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine</i> , br. 5947/72, 6205/73, 7052/75, 7061/75, 7107/75, 7113/75 i 7136/75, 25. ožujka 1983.	102
<i>Sociedade de Construções Martins & Vieira, Lda. i drugi protiv Portugala</i> , br. 56637/10 i drugi, 30. listopada 2014.	136, 146
<i>Somogyi protiv Mađarske</i> , br. 5770/05, 11. siječnja 2011.	172
<i>Sotiris i Nikos Koutras ATTEE protiv Grčke</i> , br. 39442/98, 16. studenoga 2000.	122
<i>Sramek protiv Austrije</i> , br. 8790/79, 22. listopada 1984.	31
<i>Stanev protiv Bugarske</i> , br. 36760/06, 17. siječnja 2012.	152, 168
<i>Stankiewicz protiv Poljske</i> , br. 46917/99, 6. travnja 2006.	121
<i>Stankov protiv Bugarske</i> , br. 68490/01, 12. srpnja 2007.	113, 119
<i>Starokadomskiy protiv Rusije (br. 2)</i> , br. 27455/06, 13. ožujka 2014.	135, 142
<i>Staroszczyk protiv Poljske</i> , br. 59519/00, 22. ožujka 2007.	63, 77
<i>Steel i Morris protiv Ujedinjene Kraljevine</i> , br. 68416/01, 15. veljače 2005.	63, 64, 76
<i>Stögmüller protiv Austrije</i> , br. 1602/62, 10. studenoga 1969.	137

<i>Stubbings i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine</i> , br. 22083/93 i 22095/93, 22. listopada 1996.	100, 127
<i>Suda protiv Češke Republike</i> , br. 1643/06, 28. listopada 2010.	24, 52
<i>Suominen protiv Finske</i> , br. 37801/97, 1. srpnja 2003.	44
<i>Süssmann protiv Njemačke</i> , br. 20024/92, 16. rujna 1996.	139
<i>T. protiv Ujedinjene Kraljevine</i> , br. 24724/94, 16. prosinca 1999.	76
<i>Taşkin i drugi protiv Turske</i> , br. 46117/99, 10. studenoga 2004.	175
<i>Tătar protiv Rumunjske</i> , br. 67021/01, 27. siječnja 2009.	152, 175, 176
<i>Taxquet protiv Belgije</i> , br. 926/05, 16. studenoga 2010.	44
<i>Tierce i drugi protiv San Marina</i> , br. 24954/94, 24971/94, 24972/94, 25. srpnja 2000.	45
<i>Tolstoy Miloslavsky protiv Ujedinjene Kraljevine</i> , br. 18139/91, 13. srpnja 1995. .	121
<i>Torreggiani i drugi protiv Italije</i> , br. 43517/09, 8. siječnja 2013.	104
<i>Tripodi protiv Italije</i> , br. 13743/88, 22. veljače 1994.	84
<i>Tsarenko protiv Rusije</i> , br. 5235/09, 3. ožujka 2011.	169
<i>Tsonyo Tsonev protiv Bugarske (br. 2)</i> , br. 2376/03, 14. siječnja 2010.	57, 68
<i>Twalib protiv Grčke</i> , br. 24294/94, 9. lipnja 1998.	57, 68, 84
<i>Tychko protiv Rusije</i> , br. 56097/07, 11. lipnja 2015.	140
<i>Unión Alimentaria Sanders SA protiv Španjolske</i> , br. 11681/85, 7. srpnja 1989.	145
<i>Užukauskas protiv Litve</i> , br. 16965/04, 6. srpnja 2010.	24, 43
<i>V. protiv Ujedinjene Kraljevine</i> , br. 24888/94, 16. prosinca 1999.	76
<i>Valiulienė protiv Litve</i> , br. 33234/07, 26. ožujka 2013.	161
<i>Valová, Slezák a Slezák protiv Slovačke</i> , br. 44925/98, 1. lipnja 2004.	46
<i>Vamvakas protiv Grčke (br. 2)</i> , br. 2870/11, 9. travnja 2015.	84
<i>Van Mechelen i drugi protiv Nizozemske</i> , br. 21363/93, 21364/93, 21427/93 i 22056/93, 23. travnja 1997.	116
<i>Vayiç protiv Turske</i> , br. 18078/02, 20. lipnja 2006.	145
<i>Veliyev protiv Rusije</i> , br. 24202/05, 24. lipnja 2010.	135, 145
<i>Vermeulen protiv Belgije</i> , br. 19075/91, 20. veljače 1996.	43
<i>Vocaturu protiv Italije</i> , br. 11891/85, 24. svibnja 1991.	148
<i>VP Diffusion Sarl protiv Francuske</i> , br. 14565/04, 26. kolovoza 2008.	61
<i>Vučković i drugi protiv Srbije</i> , br. 17153/11 i 29 drugih predmeta, 25. ožujka 2014.	97
<i>Wassink protiv Nizozemske</i> , br. 12535/86, 27. rujna 1990.	173
<i>Weber protiv Švicarske</i> , br. 11034/84, 22. svibnja 1990.	27
<i>Wemhoff protiv Njemačke</i> , br. 2122/64, 27. lipnja 1968.	140

<i>Werner protiv Austrije</i> , br. 21835/93, 24. studenoga 1997.....	43
<i>Wiesinger protiv Austrije</i> , br. 11796/85, 30. listopada 1991.....	143, 144
<i>Winterwerp protiv Nizozemske</i> , br. 6301/73, 24. listopada 1979.....	168
<i>Włoch protiv Poljske (br. 2)</i> , br. 33475/08, 10. svibnja 2011.....	174
<i>X i Y protiv Hrvatske</i> , br. 5193/09, 3. studenoga 2011.....	159
<i>X i Y protiv Nizozemske</i> , br. 8978/80, 26. ožujka 1985.....	160, 161
<i>X protiv Francuske</i> , br. 18020/91, 31. ožujka 1992.....	148
<i>Y. protiv Slovenije</i> , br. 41107/10, 28. svibnja 2015.....	162
<i>Yagtzilar i drugi protiv Grčke</i> , br. 41727/98, 6. prosinca 2001.....	145
<i>Yaikov protiv Rusije</i> , br. 39317/05, 18. lipnja 2015.....	143
<i>Yarashonen protiv Turske</i> , br. 72710/11, 24. lipnja 2014.....	93, 100
<i>Yevgeniy Petrenko protiv Ukrajine</i> , br. 55749/08, 29. siječnja 2015.....	79
<i>Yuriy Nikolayevich Ivanov protiv Ukrajine</i> , br. 40450/04, 15. listopada 2009.....	105, 114, 131
<i>Z i drugi protiv Ujedinjene Kraljevine</i> , br. 29392/95, 10. svibnja 2001.....	101, 160
<i>Zdravko Stanev protiv Bugarske</i> , br. 32238/04, 6. studenoga 2012.....	57, 69, 70
<i>Zehentner protiv Austrije</i> , br. 20082/02, 16. srpnja 2009.....	157
<i>Ziliberg protiv Moldove</i> , br. 61821/00, 1. veljače 2005.....	27
<i>Zimmermann i Steiner protiv Švicarske</i> , br. 8737/79, 13. srpnja 1983.....	147
<i>Zumtobel protiv Austrije</i> , br. 12235/86, 21. rujna 1993.....	49

Sudska praksa UN-ovog Odbora za ljudska prava

<i>Casanovas protiv Francuske</i> , Otpravak br. 1514/2006, mišljenje od 28. listopada 2008.....	119
<i>Czernin protiv Češke Republike</i> , Otpravak br. 823/1998, mišljenje od 29. ožujka 2005.....	41, 131

Velika količina informacija o Agenciji Europske unije za temeljna prava dostupna je putem interneta. Može im se pristupiti putem web-mjesta FRA-e, fra.europa.eu.

Dodatne informacije o sudskoj praksi Europskog suda za ljudska prava dostupne su na web-mjestu Suda: echr.coe.int. Portal za pretraživanje HUDOC pruža pristup presudama i odlukama na engleskom i/ili francuskom jeziku, prijevode na druge jezike, pravne sažetke, priopćenja za medije i druge informacije o radu Suda.

Kako doći do publikacija EU-a

Besplatne publikacije:

- jedan primjerak:
u knjižari EU-a (<http://bookshop.europa.eu>);
- više od jednog primjerka ili plakati/zemljovid:
u predstavništvima Europske unije (http://ec.europa.eu/represent_en.htm),
pri delegacijama u zemljama koje nisu članice EU-a
(http://eeas.europa.eu/delegations/index_en.htm),
kontaktiranjem službe Europe Direct (http://europa.eu/europedirect/index_en.htm)
ili pozivanjem broja 00 800 6 7 8 9 10 11 (besplatni poziv iz EU-a) (*).

(*) Informacije su besplatne, kao i većina poziva (premda neke mreže, javne govornice ili hoteli mogu naplaćivati pozive).

Publikacije koje se plaćaju:

- u knjižari EU-a (<http://bookshop.europa.eu>).

Put do izdanja Vijeća Europe

Naklada Vijeća Europe obuhvaća djela iz svih referentnih sfera njegovog djelovanja, uključujući ljudska prava, pravnu znanost, zdravstvo, etiku, socijalnu politiku, okoliš, obrazovanje, kulturu, sport, mlade i arhitekturnu baštinu. Knjige i elektronička izdanja iz opsežnog kataloga mogu se naručiti na internetu (<http://book.coe.int/>).

U virtualnoj čitaonici korisnici mogu dobiti besplatan uvid u izvratke tek objavljenih djela ili pregledati cjelovit tekst određenih službenih dokumenata.

Cjeloviti tekst Konvencija Vijeća Europe kao i informacije o njima dostupni su na internetskoj stranici Ureda za ugovore: <http://conventions.coe.int/>.

Pristup pravosuđu je važan element vladavine prava. Omogućuje pojedincima da se zaštite od povrede svojih prava, da ishode pravni lijek za građanske prijestupe, da izvršnu vlast pozovu na odgovornost te da se brane u kaznenim postupcima. Ovaj priručnik daje sažetak ključnih europskih pravnih načela u području pristupa pravosuđu, a usredotočen je na građansko i kazneno pravo. Nastoji podići svijest o mjerodavnim pravnim standardima koje su odredili Europska unija (EU) i Vijeće Europe, posebice putem sudske prakse Suda Europske unije i Europskog suda za ljudska prava. Priručnik je osmišljen kao praktičan vodič za odvjetnike, suce i druge pravne stručnjake koji sudjeluju u sudskim postupcima u državama članicama EU-a i Vijeća Europe, kao i za pojedince koji rade za nevladine organizacije i druge subjekte koji se bave izvršavanjem pravde.

FRA – AGENCIJA EUROPSKE UNIJE ZA TEMELJNA PRAVA
Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Beč – Austrija
Tel. +43 158030-0 – Faks +43 158030-699
fra.europa.eu – info@fra.europa.eu

**EUROPSKI SUD ZA LJUDSKA PRAVA
VIJEĆE EUROPE**
67075 Strasbourg Cedex – Francuska
Tel. +33 (0) 3 88 41 20 18 – Faks +33 (0) 3 88 41 27 30
echr.coe.int – publishing@echr.coe.int

Ured za publikacije

ISBN 978-92-871-9881-5 (CoE)
ISBN 978-92-9491-103-2 (FRA)